

K63.341

3

საქართველო
საქართველოს
სამეცნიერო
კაბინეტის
ბიბლიოთეკა

საქართველოს სსრ განათლების სამინისტრო

თედო სახოკია

მთროგრავიული
ნაწერები

სამეცნიერო-მეთოდური კაბინეტის გამომცემლობა

თბილისი

1956

ეთნოგრაფიული ნაწარები

საქართველოს
პარლამენტის
ეროვნული
ბიბლიოთეკა

Т. САХОКИЯ

СТАТЬИ ПО ЭТНОГРАФИИ

Th. Sachokia

Ethnographische Beiträege

თერო სასოკია

ეთნოგრაფიული ნაწარები

K63-341
3

საქართველოს
პარლამენტის
ეტიკეტული
ბიბლიოთეკა

რედაქტორი პროფ. ვ. ჩიბანი

რედ აქტორისაბან

წინამდებარე წიგნი „ეთნოგრაფიული ნაწერები“ ეკუთვნის კარგად ცნობილს, მსტოვან ეთნოგრაფს, ლექსიკოლოგს, მწერალსა და საზოგადო მოღვაწეს თედო სახოკიას კალამს.

თ. სახოკია ქართველ ეთნოგრაფთა იმ დასის თვალსაჩინო წარმომადგენელია, რომელმაც თავისი მოღვაწეობა გასული საუკუნის ოთხმოციან წლებში დაიწყო და თავისი უანგარო და თავდადებული შრომით, ცარიზმის დუხჭირი პირობების მიუხედავად, ქართული ეთნოგრაფიის გაუტეხავ ყამირს ღრმა კვალი გაავლო და ფასდაუდებელი სამსახური გაუწია.

მას შემდეგ, რაც თ. სახოკია ქართული ეთნოგრაფიის სამსახურში ჩადგა, ის ამ დარგში თავის ოსტატობას თანდათან აუმჯობესებდა და იმ ხანის სამეცნიერო მიღწევებს სათანადოდ ეუფლებოდა. მისი სახით ჩვენ წარმოგვიდგება თავის დროისათვის კარგად შეიარაღებული ეთნოგრაფი, რომელიც ხალხის ყოფისა და ზნეჩვეულებების დაკვირვებული ამწერი და კვალიფიციური მკვლევარია. მას დაწერილი და დაბეჭდილი აქვს არა ერთი ეთნოგრაფიული ნარკვევი ქართულ, რუსულ, ფრანგულ, ინგლისურ და იტალიურ ენებზე. ზოგჯერ მისი ნაწერები სცილდება საქართველოს ეთნოგრაფიის ფარგლებს, ასე, მაგ. ავტორს სპეციალურ ნარკვევებში აღწერილი და დახასიათებული აქვს შვეიცარიის სოფელი. აღსანიშნავია ისიც, რომ თ. სახოკიას არა ერთჯერ მიუღია მონაწილეობა საერთაშორისო ეთნოგრაფთა კონგრესების მუშაობაში.

აქვე უნდა ითქვას, რომ თ. სახოკია თავის ეთნოგრაფიულ ნაშრომებში მოვლენებსა და ფაქტებს აღწერს საკმარისი სისრულით, თითქმის ყოველმხრივ და შედარებით ზუსტად. ამის გამო და იმიტომაც, რომ ავტორის მიერ ეთნოგრაფიული სინამდვილე ფიქსირებულია დროის გარკვეულ მონაკვეთში და აღწერილი მოვლენები ბევრ შემთხვევაში მანამდე ლიტერატურაში ცნობილი არ იყო, აღწერილ მასალას დიდი მნიშვნელობა ენიჭება. ზემოთქმულს ისიც უნდა დავძინოთ, რომ თ. სახოკია თხრობის შესანიშნავი ოსტატია.

ყოველივე ეს, რასაკვირველია, იმას არ ნიშნავს, რომ თ. სახოკიას მიერ შეგროვებული ეთნოგრაფიული მასალა სავსებით აკმაყოფილებს თანამედროვე საბჭოური ეთნოგრაფიის მკაცრ მოთხოვნილებებს, სახელდობრ, ეთნოგრაფიული ფაქტის დადგენას ცოცხალ ეთნოგრაფიულ სინამდვილეში კომპლექსურ-ინტენსიური მეთოდით. მაგრამ ამისდა მიუხედავად თ. სახოკიას ეთნოგრაფიულ ნაწერებში უხვადაა მოცემული

საქართველოს რევოლუციამდელი ეთნოგრაფიული სინამდვილის ამსახველი მასალა და ამავე დროს რიგი მეცნიერული ღირებულების საკითხი სწორადაა დასმული და სათანადოდ გადაჭრილი.

არსებითად ამავე ხასიათისაა ამ წიგნში მოთავსებული ნაწერებიც. აქ ავტორი ვრცლად გადმოგვცემს სახალწლო და საქორწინო წესჩვეულებებს, აგვიწერს მიცვალებულის კულტსა და ხალხურ სამართალს, უხვ მასალას იძლევა ხალხური მკურნალობისა და უძველესი მსოფლმხედველობის შესახებ. გზადაგზა ავტორი ირკვევს ცალკეულ საკითხებს, მათ ისტორიულ ასპექტში იხილავს და გარკვეულ დასკვნამდე მიდის. საყურადღებოა, რომ ავტორი ზოგად მოვლენებთან ერთად აფიქსირებს თავისებურებებს, აქა-იქ რომ შემონახულია. თამამად უნდა ითქვას, რომ აქ მოცემული მასალის საფუძველზე შეიძლება აღდგენილ იქნეს სათანადო სხვა მასალის გამოყენებასთან ერთად, ქართველი ხალხის უძველესი სარწმუნოება და მსოფლმხედველობა.

კრებულში მოთავსებული ნარკვევები დაწერილია ავტორის მიერ 1898 — 1916 წწ. ჩვენი აზრით, კრებული გ მოდგება იმისათვის, რომ უმაღლესი სკოლის სტუდენტებმა გამოიყენონ, როგორც დამხმარე მასალის შემცველი, საქართველოს ეთნოგრაფიისა და საქართველოს ისტორიის შესწავლის დროს, ხოლო ფართო მკითხველმა გაიცნოს რევოლუციამდელი ყოფა უშუალო დამკვირვებლის შემწეობით.

* * *

ეს წიგნი უკვე აწყობილი იყო, როდესაც მისი ავტორი ხანმოკლე ავადმყოფობის შემდეგ, თებერვალს 17-ს, 89 წელს მიღწეული, გარდაიცვალა. ამით დასრულდა სიცოცხლე იმ ადამიანისა, რომელიც ცხოვრების გრძელ მანძილზე თავისი შემოქმედებითი ნიჭით, უნარითა და დიდი ენერგიით ქართველი ხალხის კულტურის განვითარებას ემსახურებოდა და რომელმაც თავისი უანგარო შრომითა და თავდადებული მოღვაწეობით ხალხის სიყვარული დაიმსახურა.

თედო სახოკია დაიბადა 1868 წლის 15 მარტს, ზუგდიდის მაზრის სოფელ ხეთაში. მოსწავლეთა გამოსვლებში მონაწილეობის გამო გარიცხული იქნა თბილისის სასულიერო სემინარიიდან და სწავლა განაგრძო ჯერ ყენევაში, ხოლო შემდეგ პარიზში — სორბონის უნივერსიტეტში. სამწერლობო მოღვაწეობა დაიწყო 1888 წელს. არა ერთგზის იყო რეპრესირებული მეფის მთავრობის მიერ ეროვნულ-განმათავისუფლებელ მოძრაობაში აქტიური მონაწილეობისათვის.

თ. სახოკიას დიდი ამაგი ღირსეულად იყო დაფასებული საბჭოთა მთავრობისა და კომუნისტური პარტიის მიერ. ქართველი ხალხი არასოდეს არ დაივიწყებს სამშობლოს წინაშე ვალმოხდილს, მშობლიური კულტურისათვის დამამწერალ ამაგდარს თედო სახოკიას.

სამეგრელოს მითოლოგიიდან

ოჩოკოჩი. — ტყის მეფე. — ქინკა. — შიშის კაცი. — ეპაა. — წყლის დედა. — მესეფი. — ეშმაკი. — მაზაკვალი, ანუ კუდიანი. — ბატონება (ყვაელი) და სხვა გადამღები სენი.

თანამედროვე* მეგრელის წარმოდგენით, სამყარო ადამიანის გვერდით მოფენილია ავი და ბოროტი სულებით, რომელნიც გაჩენილან იმისათვის, რომ ავნონ ადამიანს, ავნონ მისს საქონელს, ზიანი მიაყენონ მისს ქონებას. ადამიანი, დაბადებიდან მოკიდებული ვიდრე სამარის კარამდე, დაუსრულებელ ბრძოლას ეწევა ამ სულებთან, რომელნიც ათასგვარ მახეს ურწყამენ თავიანთ მსხვერპლს. ეს უკანასკნელიც, რამდენადაც მისი პირველყოფილი გონება მიუწევდება, ცდილობს თავისს დაუძინებელ მტერს არ დაეჩაგვინოს, მისს საწინააღმდეგოდ ესა თუ ეს ხერხი მოიგონოს, რომ სამშვიდობოს უვნებლად ან მინიმალური ვნებით გავიდეს.

ოჩოკოჩი

მავნე სულთა შორის ყველაზე საშინელი და მოსარიდებელი — ოჩოკოჩია (ოჩო—საზარელი შესახედავი და კოჩი—კაცი). მეგრელთ ოჩოკოჩი წარმოდგენილი აქვთ, როგორც არსება ადამიანის სახისა, მხოლოდ იმდენად საზარელი შესახედავი, რამდენის წარმოდგენაც მეგრელის ფანტაზიას მიუწევდება. ტანით ოჩოკოჩი სამჯერ აღემატება ჩვეულებრივ ადამიანს. სწეული დაღარული აქვს გრძელ, ჯაგრის მსგავს შავი ბალნითა. შუბლი არც-კი უჩანს. გრძელკბილებიანი ღონიერი ყბები ძალზე წინა აქვს გამოშვებული. ჩამოწოლილ წარბებ ქვეშიდან მოუჩანს ორი გულშემზარავი გასისხლიანებული თვალი. ოჩოკოჩს ხელებსა და ფეხებზე ფრჩხილების მაგიერ გარეული ნადირის მსგავსი ჭანგები აქვს. ზოგის ნათქვამით, ოჩოკოჩს გულზე უკეთია პორიზონტალურად რკინის ცული, ზოგის თქმითაც — მატყლის საჩეჩელი. როცა ადამიანი ხელში ჩაუვარდება, აი, ამ ცულს, თავისს მსხვერპლს რომ დააძგერებს და იმით ბოლოს მოუღებს. ხმაც თავის სხეულის შესაფერი აქვს. მთებსა და კლდეებს შორის ხმის რისამე გამოძახილი ანუ

* იგულისხმება XIX საუკუნის სამეგრელო.

უპუ, ოჩოკოჩის ხმიანობად ითვლება. როცა უღრანს ტყეებში ნადირს რასმე გამოუდგება ოჩოკოჩი და, გრიგალივით, საცა კი გაივლის, ასევე განი მუხები თუ სხვა ხეები ძირიანად იგლიჯება და ძირს ეფინება. როცა მოწყურებული ოჩოკოჩი მდინარეს დაეწაფება, წყლის მდინარება შეჩერდება, რადგან მისს მუტელს ახირებულად ვერაფერი აავსებს. თავის უღრან ტყეს თავს იშვიათად ანებებს ოჩოკოჩი, ადამიანთან შეხვედრას მაინცა და მაინც არა ცდილობს, თუ თვითონ ადამიანი არ ჩაუვარდა ხელში. ოჩოკოჩს ჩვეულებრივ ხედებიან ირმებსა და ჯიხვებზე მონადირენი. და სწორედ ამ მონადირეთა წყალობით იგებებს მხოლოდ ჩვეულებრივი სიკვდილის შვილნი ოჩოკოჩის ინტიმური ცხოვრების ამზავს.

ოჩოკოჩები ყველანი მამრობითის სქესისანი არიან, მათი რიცხვიც მეტად მცირეა: ყოველ დიდ უღრან ტყეში 3—4 ოჩოკოჩი თუა, მეტი არა. შთამომავლობის გასაჩენად ისინი მიმართავენ ტყის მეფესთან დროებით სქესობრივს კავშირს. ტყის მეფე სიყვარულის საქმეში მეტად ფრთხილი და წინდახედულია. მისი ალერსი არც ისე ადვილად ეღირსება ადამიანს. მაგრამ როცა ოჩოკოჩი მოახერხებს ტყის მეფის დარბაზს, ეს უკანასკნელი მოლოგინების შემდეგ თვითონ იკლავს თავს თავის ხელით. აი სწორედ ამ სასიყვარულო კავშირის ნიადაგზე აღმოცენებული მუდმივი სიძულვილი ოჩოკოჩსა და სამეგრელოს ტყეების მშვენიერ მეფეს შორის.

ერთი ცნობილი მონადირე, სახელად გვადა, თურმე ერთხელ ნადირს გამოეკიდა და ამასობაში ტყის სიღრმეში შეჰყო თავი, სოფლიდან ორი დღის სავალზე. ტყეში გვადა მოწმედ შეიქმნა ერთი საზარელი სურათისა, რომლის მოქმედ პირებად იყვნენ ოჩოკოჩი და ტყის მეფე. ნადირის ღვენაში დაღლილი გვადა ერთ ველზე მდგარ ხის ძირას ჩამომჯდარიყო და ისვენებდა. მოესმა საშინელი ღრიალი, რომელსაც თან სდევდა წაქცეული ხეების ჯახუნის ზმა. ამ ჯოჯონეთურ ღრიანცელში მოისმოდა ჭალის კივილი. რამდენსამე წუთს უკან ველზე გამოქტა დედიშობილა ჭალი, თოვლივით თებრტანიანი. ყურყუმევით შავი გრძელი თმა ჰაერში უფრიალებდა. ეს იყო ტყის მეფე. შიშისაგან სახე გაფითრებული ჰქონდა და რაც ძალა და ღონე ჰქონდა, ჰკიოდა — მიშველეთო! ცოტა ხანს უკან გამოჩნდა თვითონ ოჩოკოჩი, რომელიც გრიგალივით მოსდევდა ფეხ-და-ფეხ თავისს მსხვერპლს. გვადამ თავისი კაჟიანი თოფი მოიმარჯვა, დაუმიზნა და ესროლა ოჩოკოჩს. დაჭრილმა ოჩოკოჩმა საშინლად დაბღრიალა და მონადირესა სთხოვა — კიდევ მესროლეო. გვადას რომ ოჩოკოჩის თხოვნა აესრულებინა, უეჭველად უბედურება დატრიალდებოდა, რადგან ორჯერ ზედი-ზედ სროლა პირველ ნასროლს ძალას დაუკარგავდა და ოჩოკოჩს მოკვლის მაგიერ ჭრილობას გაუმრთელებდა.

ასეთ შემთხვევაში, მარტო ერთ სროლას უნდა დასჯერდეს ადამიანი რადგან ერთი სროლით რაც უნდა მსუბუქად დაიჭრას ოჩოკოჩის, სიკვდილს მაინც ვერ გადაურჩება. ამიტომ გამოცდილი მონადირე ოჩოკოჩის მიერ დარწმუნულ მახეში არ გაეხმება. გვადამ მეორეჯერ გასტენა თოფი და ის-იყო მეორეჯერ უნდა ესროლა დაჭრილ ოჩოკოჩისათვის, ამ დროს ტყის მეფემ დაიწვილა: არ ესროლო! ოჩოკოჩი სისხლისაგან იცლებოდა, მაინც მიფოფხდა ტყემდე და რამდენიმე წამს უკან საშინელი ტანჯვით სულიც დალია.

ტყის მეფეს, როგორც იქნა, შიშმა გადაუარა, მივიდა თავის მხსნელთან, დიდი მადლობა შესწირა და სიკეთისათვის თოფი დაულოცა. ამ დღიდან მონადირე გვადას ძალზე მოემარჯვა ხელი ნადირობაში. არავის უნახავს, რომ გვადა ნადირობიდან ხელცარიელი დაბრუნებულიყო. მის სუფრაზე ნადირის ხორცი გამოუღეველი იყო. ირმები პირდაპირ ჯოგად უხვდებოდნენ სანადიროდ წასულ გვადას, როგორც ტყის მეფისაგან დალოცვილს...

ვאי იმ მონადირის ბრალი, ვისაც ოჩოკოჩი ჩაიგდებს თავის ღონიერ ხელებში! ბედი მონადირისა, თუ მოასწრო და ტყვია მოახვედრა ოჩოკოჩს, წინააღმდეგ შემთხვევაში, თუ ოჩოკოჩმა ხელში ჩაიგდო მონადირე, ამ უკანასკნელის დამარცხებას წინ არა უდგას რა: ოჩოკოჩი სპობს ადამიანს თავის რკინის ხელებით ან გულზე გაკეთებული ცულით: უკიდურეს შემთხვევაში, თუ მონადირე როგორმე ცოცხალი გაუსხლტება ხელიდან, კეკუაზე მაინც შეშლის.

ტყის მეფე

ავ სულთა სამეფოში ოჩოკოჩს შემდეგ მეორე ადგილი უჭირავს ტყის მეფეს. ტანით ჩვეულებრივი ქალის ოდენაა და ფიზიკური ღონით ოჩოკოჩს, რა თქმა უნდა, ვერ დაუტოლდება. არაჩვეულებრივი სილამაზისაა, უმტვერო თოვლის მსგავსი თეთრი ტანი აქვს, ყუყასებრ შავი და გრძელი თმა კოჭებამდე სცემს. დედიშობილა დადის. ტყეებში ცხოვრობს, მეფე და პატრონია ამ ტყისა; ტყიდან გამოსულს უყვარს ინებივროს მთვარიან ღამეებში საღმე ანკარა წყაროს პირას, აქა ზის და იბანს თავის თითქოს მარმარილოსაგან გამოქანდაკებულ სხეულს, ხოლო ვერცხლის საგარცხლით გრძელ თმას ივარცხნის. მეგრელნი არაერთხელ დამტკბარან მისა ყურებით ასეთ წუთებში. მაგრამ ვאי იმ ცნობისმოყვარეს, ვისაც ტყის მეფე თვალს შეასწრებს ამ დროს! ცნობისმოყვარეს, ხელად გააგიჟებს. მაგრამ ზოგჯერ შეიძლება საქმე მშვიდობიანადაც გათავდეს.

საქმე ის გახლავთ, რომ რამდენად ტყის მეფეს ეჯავრება ტლანქი

და უხეში ალერსი ოჩოკოჩისა, იმდენად სასიამოვნოა მისთვის გულმოდგინედ ჩახუტება და ალერსი მამაკაცისა. ამ ნიადაგზე ხდება ხოლმე ყოველგვარი გაუგებრობა ტყის მეფესა და ადამიანს შორის, გაუგებრობა, რომელიც საბედისწეროდ თავდება, რადგან ტყის მეფე, ოჩოკოჩთან შედარებით, ადამიანთან უფრო ახლო ცხოვრობს, შემთხვევებიც ამისა და ადამიანთა შორის შეტაკებისა უფრო ხშირია ხოლმე. ჩვეულებრივ ტყის მეფე ხდება ადამიანს ტყეში მიმავალ გზაზე, ბნელ ღამეში. პირველი ნიშანი ტყის მეფის გამოჩენისა არის — მგზავრის მიერ ორიენტაციის დაკარგვა, ანუ მხარის ქცევა. მგზავრს გზა ვერ გაუგნია, იწყებს ტყეში უგზო-უკვლოდ ხეტიალს, თანდათან შეიპყრობს შიში აუცილებელი უბედურების მოლოდინში. ბოლოს, მის წინაშე ერთბაშად გამოჩნდება ტყის მეფე, რომელიც ელვასებ ანათებს ღამის წყვდიადს თავის სხეულის შუქმფენარობით. თუ გზადაკარგული ახალგაზრდა კაცია და ისიც ღამაში, ტყის მეფე დროებით თავს შეიკავებს თავისი ავი განზრახვები გამოჩინოს. ცდილობს შემაცდენელი ტანის მიმოხვრა გამოიჩინოს, თავის მსჭვრალს ვნება აუღელვოს და ზევით იშვერს ორსავე ხელს გამართული თითებით: დამთანხმდი ჩემთან ცოლ-ქმრული კავშირი დაიჭირო იმდენს წელიწადს, რამდენი თითიც ორსავე ბელზედა მაქვს, ე. ი. 10 წელიწადსო. კაცმა ტყის მეფეს პასუხი სხეულის წვერების მოძრაობით უნდა გასცეს, ხმის ამოუღებლად, რადგან ტყის მეფესთან დალაპარაკებას ჭკუაზე შეშლა მოჰყვება. ამიტომ მამაკაცმა ასეთ მომხიბვლელ წინადადებას პასუხად უნდა აჩვენოს მხოლოდ ერთი თითი და ამით გააგებინოს, რომ შენთან მხოლოდ ერთ წელიწადს ვიცხოვრებ ცოლ-ქმრულის დაკავშირებითაო. სულ უარის თქმას მოჰყვება ღამაში არსების წყრომა, რაც გამოიხატება იმით, რომ მგზავრს ტყის მეფე უღმერთოდა სცემს* და ჭკუაზედაც შეშლის.

ტყის მეფე ერთ წელიწადს უკლებს და ათი თითის მაგიერ უჩვენებს ცხრას. მამაკაცმა ერთს ფეხი არ უნდა მოუტვალოს. ტყის მეფე რომ დაატყობს, მგზავრს ვერ შევაცდენო, თანდათან უკლებს და ჩამოდის ერთ წლამდე. ამგვარად, ტყის მეფე და მამაკაცი პირობას დასდებენ, რომ ერთმანეთთან ერთის წლის განმავლობაში იცხოვრონ. თუ მამაკაცი ცოლიანია, ერთი წლის განმავლობაში ცოლთან ცოლ-ქმრულ კავშირზე ხელი უნდა აიღოს. აი ამაზე რას მოგვითხრობენ სამეგრელოში.

სამეგრელოს ერთ სოფელში, ერთი ახალგაზრდა კაცი, ახლად ჯვარდაწერილი, მისდა საუბედუროდ, შესცდა და ტყის მეფეს დაჰპირდა მასთან ერთი წლის განმავლობაში ცხოვრებას. ახალგაზრდა ცოლი ძალ-

* ტყის მეფისთან ბრძოლის დროს კარგია ორისავე მხრით მჭრელის იარაღის ხმარება, როგორცა სატევარი, რომელსაც ტყის მეფე ხელით ვერ დაჰჭერს, რადგან ხელის დაჭრისა ეშინია.

ზე დაღონდა, როცა დაინახა, რომ მისმა ქმარმა ერთბაშად ხელი მის სიყვარულზე. ძალიან ეცადა მოეაღერებინა ქმრისათვის, მაგრამ ყველაფერმა ამაოდ ჩაუარა. ახალგაზრდა კაცი დღითი-დღე დაღვრემილი ხდებოდა, თავისიანებს გაუბრბოდა. ცოლს ურჩივს, ძალიან ადევნე თვალყური შენ ქმარსაო. ბოლოს, როგორც იყო, გაიგო ცოლმა, რაც ამბავი იყო მის თავსა. ერთხელ თავის ქმარს ბელელის თავზე ლამაზ ტყის მეფესთან გულში ჩახუტებულს წაასწრო. თავის თავს დიდი ძალა დაატანა, რომ არ წამოეყვირნა სასოწარკვეთილებისაგან, მაგრამ მაინც გადასწყვიტა შური ეძია თავის მოქიშპესი. მოიტანა მაკრატელი, მიეპარა ტყის მეფეს და მისი საუტხოვო ნაწნავი თმისა, მიწას რომ სწვდებოდა, შიგ ძირში დააჭრა*. ტყის მეფემ ამაზე ცეცხლი მოიკიდა, დასწყევლა საყვარელი, ჭკუაზე შეშალა და თვალის დახამხამებზე გაუჩინარდა. ჭკუაზე შეშლის შემთხვევებსა ოჩოკოჩისა და ტყის მეფესთან შეტაკების დროს უფრო ხშირად ვხვდებით მწყემსსა და საერთოდ სოფლებს მოშორებით მცხოვრებთა შორის. ასეთი სულით ავადმყოფთა მკურნალობას ჩემობენ უმთავრესად მღვდლის ცოლები. მეგრელ „ნევრო-პათოლოგის“ საქმეა — ავი სული, რომელიც დაბუდებულია ავადმყოფის სხეულში, ამ სხეულიდან გარეთ განდევნოს. მეგრელი მღვდლის ცოლი ძალზე თავისებურ საშუალებითა ცდილობს საწადელს ეწიოს: ავადმყოფს კისერზე ჯაჭვს აბამს, მიაბამს ვზოში ხეზე და მთელი დღე-ღამეები უსმელ-ლუმელადა ტოიებს. როცა შესაძლებლობა არის, ავადმყოფის თავზე კითხულობენ დავითნიდან ფსალმუნებს; ავადმყოფის მოსარჩენ საშუალებად მიაჩნიათ — მისი ცემა იქამდე, სანამ გონება დაეკარგებოდეს. საერთოდ მიღებულია ამის მაგვარ „მოსაჭკვიანებელ“ საშუალებათა გამოყენება. ჭკუაზე შეშლილთა მოსარჩენ საშუალებადვე ითვლება წმ. გიორგის ეკლესიაში სიარული, შესაფერი შესაწირავის მირთმევა და ავადმყოფის მორჩენის თხოვნა წმ. გიორგისათვის, რომელიც სამეგრელოში ითვლება ყოველგვარი ავსულებისა და მათი ნამოქმედარის მტრად და გამქარწყლებლად.

ჭინკა

ადამიანთა საცხოვრებელ სახლებს ახლო ადგილები, დეღეების ნაპირები და სხვადასხვა ბნელი და მივარდნილი კუთხეები ითვლება სამყოფელად მესამე სახის ავი სულებისათვის, რომელთათვის მეგრელთ უქვიათ ჭინკები. ტანით ჭინკები სამი წლის ბავშვის ოდენა თუ-ღა

* თმა, და ისიც გრძელი, სამეგრელოში ქალის მთავარ მშვენებად ითვლება. ლამაზს, მაგრამ მოკლეთიან ქალს მეგრელი მამაკაცის თვალში თავისი სილამაზის თითქმის ნახევარი ეკარგება.

არიან, თმა პატარა კავებადა აქვთ დაწნული, ხმა ბავშვური აქვთ, სავსეა თოდ, როგორც ტანით, ისე სახით ნამდვილ ბავშვებსა ჰგვანან. სიარულის დროს პატარა შავ ტანის შეუღებელი დიდი მოძრაობა ხელ-ფეხისა ჭინკას სასაცილოდა ხდის ადამიანის თვალში. ჯგუფებად ცხოვრობენ. მათი მთავარი თვისებაა—ჭკუაზე შეშალონ მათს წრეში ჩავარდნილი ადამიანი. ზოგჯერაც, ვისაც ჩივდებენ ხელში, უსულღმერთოდა სცემენ, მანამდე, სანამ გული არ წაუვა მათს მსხვერპლს. დიდი მასხარა ხალხის სახელიცა აქვთ ჭინკებს: უყვართ აქენონ ხოლმე ტყეში ჯოგებად მავალი ცხენები მეგრელთა. სხდებიან ცხენის კისერზე. ამისთვის ფაფარს კისერქვევით გამოუნასკვიან შიგ ფეხების გასაყოფად, უზანგების მსგავსად. ცხენებს მთელი საათობით აქენებენ, სანამ არაქათი გამოეცლებოდეთ. ზოგჯერაც ისე გაკადნიერდებიან, რომ თავლაში შეიპარებიან, იქიდან ცხენს გამოიყვანენ და გათენებამდე აქენებენ აღმა და დაღმა. ჭინკებით გულს რომ იჯერებენ, ცხენებს თვითონვე შეიყვანენ თავლაში. ცხენის პატრონი გამონასკვილ ფაფარზე შეამჩნევს, რომ მისი ცხენი მთელი ღამე ჭინკას უჭენებია.

გარდა ამისა, ჭინკებს უყვართ ადამიანთა გამასხარავებაც. ძალიან უხარიათ, როცა ქვებს ესერიან სახლების სახურავებზე და აკრობენ ამ სახლებში მყოფთ, ან კიდევ სახურავებზე აცოცდებიან და იქიდან კერას გარშემო დამსხდარ ხალხს თავზე აყრიან ხოლმე ყოველგვარ სიბინძურეს. ეს სიბინძურე ზოგჯერ, კერძი რომ იხარშება, იმ ქვებშიაც სცევა. ყოფილა შემთხვევა, რომ ჭინკების თავგასულობით თავგაბებრებული გლეხი აყრილა ერთ ფუძიდან და უფრო უშიშარ და დაცულ ადგილას გადასახლებულა.

ხმა, როგორცა ვსთქვით, ჭინკებს ბავშვისა აქვთ და ისე მშვენივრად აჯავრებენ ბავშვის ტირილს, რომ ტყეში მიმავალს კაცს ეგონება,— ადამიანის შვილი ჩარჩენილა ტყეში და ისა ტირისო. ძეზნას რო დაუწყებს, წააწყდება ჭინკების მთელ გროვას, რომლებიც მისცივდებიან და მოუნდომებენ ცემას და ჭკუაზე შეშლას. მაგრამ იმასაც გვიამბობენ, რომ ერთ ასეთს ბრძოლაში გამარჯვებული ადამიანი გამოსულა, ერთი მათგანი დაუჭერია, შინ წამოუყვანია, მოუშინაურებია და მოსამსახურედ გაუხდია. ამასაც გვიამბობენ: ერთი ცხენოსანი გლეხი გზად მიდენილა ღამე. ერთ ტყეზე უნდა გაეელო. გზაზე ხრამიც ყოფილა გასავლელი. ჯერ ისე შორიდანვე მოესმა მგზავრს ბავშვების ხმიანობა, ტირილი, სიცილი, ერთმანეთში არეული. ერთი ჭინკათაგანი გზის მოსახვევთან უდარაჯებდა თურმე მგზავრს. დაინახა თუ არა, თავისიანებს შეატყობინა—არქა, მოდისო. მგზავრი ჭინკების სამყოფელ ადგილს დაუმხარადამხარდა. ამ დროს ჭინკები ხრამიდან ამოცვივდნენ: ზოგი ცხენის ძუას დაეკიდა, სხვები ცხენის აღვირს დაებლაუჭნენ. ზოგნიც

ისე გაკადნიერდნენ, რომ ქვების სროლა აუტეხეს მათს ხელში ჩავერდნენ ნილ მგზავრს.

ატყდა საშინელი წივილ-კივილი... გულგახეთქილმა გლეხმა მათრახი შემოჰკრა ცხენს და გააჭენა ოღრო-ჩოდროიანი გზით. ჭინკები უკან გამოედევნენ... რაც უფრო შორს მირბოდა გლეხის ცხენი, მით უფრო მცირდებოდა პატარა ჭინკების რიცხვი.

ბოლოს ჭინკები სულ ჩამორჩნენ. მხოლოდ დარჩა ერთი მათგანი, რომელიც როგორღაც ცხენზე ამძვრალა და უკანიდან უნაგირს დაბლაუჭებულა. გლეხი შიშისაგან ცოტათი გამოერკვა და რომ დაინახა, ჩემ მტერთაგან ერთი და დარჩენილათ, გადასწყვიტა მთელი თავისი ჯავრი იმაზე ეყარნა. ბევრი არ უფიქრნია, ისე ცალი ხელით მაგრად მიიკრა ტანზე გაკადნიერებული ჭინკა. ამოუშვა ტირილი ჭინკამ, რამდენი არ ეხვეწა გლეხს, შენი ჭირიმე, გამიშვიო, მაგრამ გლეხმა ყურშიაც არ შეუშვა მისი ხვეწნა. როგორც იყო, შინ მოვიდა გლეხი, შიშისაგან გაფთვრებული, მთლად გაჭადარავებული. გლეხს გაგონილი ჰქონდა, რომ დაჭერილ ჭინკას ფრჩხილების დაჭრა უნდაო იმისთვის, რომ წაერთვას ყოველი მავნებლური, უწმინდური ძალაო. ჭინკა ცხარე ცრემლებით სტიროდა, მაგრამ გლეხმა ყური არ უგდო, ფრჩხილები სათითაოდ დააჭრა და კერას ძირში ჩამარბა.

ჭინკას ერთბაშად გამოუცვლია ხასიათი და ჩვეულებრივი ადამიანის შვილებს დამსგავსებია. ტანისამოსიც კი შეუტერეს, რომ ტანის სიშისვლე დაეფარათ. სახლის პატრონმა სათითაოდ უთხრა, რა უნდა გაეკეთებინა ჭინკას მის სახლში: დილა-სალამოს წყალი უნდა მოეტანა წყაროდან, შეშა დაეჭრა, სალამოზე საქონელი მოერეკნა, ძროხა მოეწველნა, სახლი მიელაგებინა და მ. სხ. ჭინკამ არაჩვეულებრივი ნიჭი და უნარი გამოიჩინა მოსამსახურისა: ერთსა და იმავე დროს ასრულებოდა როლებს ხან ხელზე მოსამსახურისას, ხან მზარეულისას, ხან მეჩინიბისას, ხან ბაუშვების გადიისას. ტყეშიაც კი დადიოდა შეშის მოსატანად. ტყეში თავის ტოლებსა ხედებოდა. ესენიც არცხვენდნენ: რა დაგეპართა ადამიანს მოსამსახურედ გაუხდიო! ზოგნი სასაცილოდ იგდებდნენ, ხოლო ხანშესულები სერიოზულად ურჩევდნენ — ბოლო მოუღე შენს ასეთს არსებობას, იპოვნე ფრჩხილები და დაუბრუნდი ტყეს, თავისუფლებასო... ჩვენი ჭინკა დაღონებული, ნამტირალევეთვალეებიანი ბრუნდებოდა ტყიდან... მწარე ცრემლებსა ღვრიდა ღამითაც, როცა ყველანი დასაძინებლად დაწვებოდნენ და თვითონ კი მარტო რჩებოდა, თავის აზრებში გართული. მთელი ღამეები უძილოდ უტარებია, გეგმებს აწყობდა, როგორ გაეთავისუფლებინა თავი ტყეგობისაგან და დაებრუნებინა დაკარგული ბედნიერება. ასეთ ტანჯვა-წვალებაში გაატარა ჭინკამ ორი წელიწადი. განთავისუფლების იმედი თითქმის გადაუწყდა...

კვირა დღეა. გლეხი და მისი ცოლი გამოეწყენენ ეკლესიაში წახსენებული გეგლიძისა ვლელად წირვაზე. დიასახლისმა ჭინკას უბრძანა—სადილად ხორცი მოხარშეო. თვითონ წავიდნენ ეკლესიაში და ორი პატარა შვილი ჭინკას დაუტოვეს მოსავლელად. ჭინკამ ხორცი ქვაბში ჩაყარა, საკიდელზე ჩამოჰკიდა და ცეცხლი შეუკეთა მოსახარშავად. კერის მეორე მხარეზე ბავშვები დასხდნენ და მხიარულად დაუწყეს ყურება, როგორ იხარშებოდა ხორცი სადილად. ქვაბში ხორცის დანახვაზე პირში ნერწყვი მოუვიდათ დამშეულ ბავშვებს და მოუნდათ სადილობამდე ეჭამნათ ცხელ-ცხელი ხორცი. დაუწყეს ხვეწნა ჭინკას—ცოტა ხორცი გვაჭამეო. ჭინკა ჯერ უარზე იდგა.

ბავშვები არ ეშვებოდნენ. ჭინკა დასთანხმდა: ხორცს მოგიპრიო, თუ მეტყვით მამამ სად დამარხა ჩემი თითის ფრჩხილებიო. ერთი მათგანი შემთხვევით უყურებდა, როცა მამა კერასთან რალაცას მარხავდა მიწაში. და აჰა, იმანაც უამბო ჭინკას ყველაფერი, როგორც იყო. ჭინკა გახარებული წამოხტა, მიწიდან ფრჩხილები ამოიღო, მიადო თითებს და უნდოდა უკანმიუხედავად გაქცეულიყო, მაგრამ ერთბაშად ჯოჯოხეთურმა აზრმა გაუელვა თავში: შური ეძია სახლის პატრონისა ორი წლის ტყვეობისათვის და კარგადაც იძია!.. ქვაბიდან ხორცი ამოიღო და ხორცის მაგივრად შიგ ჩაუშვა ორივე ბავშვი სახლისპატრონისა, შეუკეთა ცეცხლი და თვითონ კი ტყისაკენ მოჰქურცხლა...

ღიხაშკოჩი(მიწის კაცი)

ჭინკას რომ მოსდევს შემდეგი მავნე სული,—ღიხაშკოჩი ანუ მიწის კაცია. იგივე ჯუჯაა, რომელიც მიწაზე დალოდავს. ეს სახელი იმიტომაცა ჰქვიან, რომ ვერტიკალურად ვერა ჩერდება და მიწაზე ოთხზე დალოდავს. ტანით ჭინკას ოდენაა, ჭინკას მსგავსად ადამიანის სახისაა. ჩნდება ხოლმე სოფლებში, საცა სახლები ხშირადაა, ხშირად სახლების ეზოებში იმალება. ზოგჯერ კაცს სასოფლო გზაზედაც შეხვდება. რადგან ღიხაშკოჩი ნელ-ნელა დაბობდავს, თავის მსხვერპლს ვერ გამოუდგება და ადამიანიც ადვილად გადაურჩება ხოლმე. ღიხაშკოჩი თუ ცხენოსანს შეხვდა, სჯერდება იმას, რომ ცხენის აღვირს ხელს წაავლებს და ცხენს ფეხს არ გადაადგმევინებს. ანდა ქვეით მიმავალს ფეხსა და ფეხს შუა შეუძვრება და ცდილობს წააქციოს. მოგვითხრობენ თითო-ოროლა შემთხვევას, როცა ღიხაშკოჩს ჭკუაზე შეუშლია შეშინებული მგზავრი.

ქამი, ანუ სული გაცივებისა

ღედამიწაში არსებობს სიკვდილის შვილთათვის უხილავი სული გაცივებისა. გაცივების სულები უფრო ნოტიო ალაგას ბუდობენ, ქან-

კრობებში, დედეების ნაპირებზე. თუ ადამიანი, განსაკუთრებით ბავშვებში ჩაყარდა, ან თუ ზის სოველ და ნესტიან მიწაზე, ადგომისას აწყვება სინესტე, რომელიც ეკუთვნოდა ჟამს, რომელიც ჩვენა გვსჯის გაცივებით, უმეტეს შემთხვევაში ცივების ხასიათით. თვით დაავადების პროცესს მეგრულად ჰქვიან, ჟამუა, ხოლო იმას, ვისაც ჟამი სჯის — ჟამილი.

უფრო ხშირად ჟამი ემტრება ბავშვებს. ყოველთვის, როცა დედა-მიწაზე დევცემით ან ზედ ჯდომის შემდეგ აუღებთ, თუ გვინდა მშვიდობით გადავრჩეთ, დედა-მიწას დანაჯლომ ან დანაცემ ადგილას უნდა დავანერწყვოთ, ე. ი. ნერწყვის სახით ჟამს დავუბრუნოთ ის სინოტივე, რომელიც შეიძლებოდა აგვყოლოდა (დიხამ ეყუნაჟა) ჩვენის დაცემისა ან ზედ ჯდომის დროს. მეორე საშუალება, რომელიც აგვაცდენს ჟამის სასჯელს—არის ავგაროზი, რომელიც საგანგებოდ ჟამის წინააღმდეგ არის გაკეთებული. მესამე საშუალება ჟამის წინააღმდეგ არის—სოფლის ექიმებისაგან ან თვით მკითხავის მიერ სხვადასხვა ბალახებისაგან შემზადებული სასმელი წამალი. თუ არც ერთმა ამ საშუალებათაგანმა არ ულხინა ავადმყოფს, მაშინ მკითხავს მიმართავენ და ისიც ურჩევს იმ მხარეში განთქმულ ძლიერ რომელსამე ხატს მიმართონ და შველა სთხოვონ.

წყლის დედა ანუ დედა იგივე მეფე წყლებისა

დიდ მდინარეებში იცის ლამაზი ქალის სახის სულები, გრძელ და შავ თმებიანი. ესენი მართავენ წყლის მდინარეებს, თვალყურს ადევნებენ შიგ თევზების გამრავლებას. სდარაჯობენ ლამით განსაკუთრებით იმ ადგილებში, სადაც ფონია და ჩვეულებრივ ქვეითი თუ ცხენოსანი შიგ გადის. წყლის დედას გამოჩენა უყვარს განსაკუთრებით მთვარიან ღამეს, როცა ვარსკვლავებით მოკირწყლული ცა ასე მკაფიოდ გამოკრთის წყლის სიღრმეში. მდინარის შუაგულში წყლის დედა პირაღმაა ჩაწოლილი, ცხენის აღვირს ხელს წაავლებს და ცხენოსანს არც წინ უშვებს და აღარც უკან. ბოლოს და ბოლოს, წყლის დედა მგზავრს ცხენიანად ჩაითრევს, საცა უფრო ღრმაა.

ხშირად მებადურებს უხდება წყლის დედასთან საქმის დაჭერა. წყლის დედა ეხვევა ბადეში და ახრჩობს მებადურს, რომელმაც გაჰბედა მისი მყუდროების დარღვევა. ყოველთვის, როცა წყლის დედა ადამიანს დაახრჩობს, კოკისპირული წვიმა წამოვა და მანამდე არ გადაიღებს, სანამ წყლის დედა თავის მკერდიდან არ მოიშორებს დამხრჩვალს და ამ უკანასკნელს მდინარის პირას არ გამოჰრჩიყავს.

ადამიანის საენებლად გაჩენილი ავი სულები, ხმელეთს გარდა, სამეგრელოს სანაპიროებში შავს ზღვაშია ცხოვრობენ. ესენი არიან მესეფები, ანუ ზღვის კაცები, პატარა ტანისანი. ზღვის ღელვის და საერთოდ ზღვაზე ყოველისავე უბედურების გამომწვევებად ესენი ითვლებიან. წელიწადში ერთხელ, სახელდობრ შემოდგომაზე, მესეფები ზღვიდან გამოდიან ხმელეთზე. რომ მთელი წლის სარჩო მოიმარაგონ. მესეფების ამოსვლა ზღვიდან ემთხვევა სწორედ იმ დროს, როცა სამეგრელოში, რომ იტყვიან, ცა ჩამოიქცაო, სწორედ ამ ცის ჩამოქცევასა ჰგავს, ისე წვიმს დღე და ღამე, გადუღებლივ, მთელი ორის კვირის განმავლობაში. ზოგს სიმინდის აღება და ყურძნის დაკრეფაც ვერ მოუხწრია და მოსავალი აუღებელი უღებია. ამ უბედურებას აბრალებენ მხოლოდ და მხოლოდ მესეფებს, მეგრელების დაუძინებელ მტერს: „დავიღუბეთ, მესეფები ამოვიდნენ ზღვიდანაო!“ დაბლობი სამეგრელო, რაც შავ ზღვას უშუალოდ ემხრობა, გაუვალ ტბადაა გადაქცეული. კაცი იტყვის, აქაურობა თავისდღეში არ გაშრებაო...

რასა შერებიან მესეფები სამეგრელოში? მეგრელების თქმით, საუცხოვო მონადირენი არიან თურმე. მშვილდ-ისრით, გარეულ ნადირს რომ დაერევიან, ერთს არ უშვებენ ცოცხალს. მერე გამართავენ თურმე ლხინს და უსხედან აუღებელ სუფრას, სანამ არ დაუბრუნდებიან თავის სამუდამო სამყოფელს. ერთი სასწაულიც ემარჯვებათ თურმე. მეგრელებისავე თქმით; ჭამის შემდეგ ნადირის გამოხრული ძვლები ისევ ცოცხალ ნადირებად იქცევიან და ტყეში შერგავენ თავს, რომ მესეფებმა კვლავ განახლონ მათზე ნადირობა. მის შემდეგ დაერევიან გლეხებს, მოჰპარავენ ოთხფეხ საქონელს, მთელი წლის საქმელად სამყოფს და ამოჰყოფენ თავს თავიანთ ზღვის ფსკერზე. იმათი წასვლა და წვიმის გადაღება ერთი იქნება და მეგრელებიც ამბობენ ხოლმე: მესეფები ზღვაში დაბრუნდნენო!...

ეშმაკი იგივე მანე, მაცთური

ჩამოთვლილ სულებს გარდა არის კიდევ ავი, ბოროტი სული, რომელიც ადამიანის ყოველ ფეხის გადადგმას თვალყურს ადევნებს და, შეიძლება ითქვას, ადამიანის გვერდით ვანუშორებლად არისო. ეს არის ეშმაკი, ადამიანის თვალთათვის უჩილავია, მეგრელთაგან ნახვით არავის და არსაო უნახავს. მეგრელის წარმოდგენით ეშმაკი უნდა იყოს ადამიანის ტანისა და სახისა, მხოლოდ ბანჯგვლიანი, რქებიანი, კუდიანი და გრძელი, მოკაუჭებული ცხვირიანი, შავი და ძალზე უსახურია. ხელფე-

ხის ჩამოფხავებულ თითებზე გრძელი, სულ გრძელი ფრჩხილები მისი გრძელი ყურები, გადმოკარკლული სისხლიანი თვალები გულშარავი საყურებელია.

ემშაკი იმისთვის გაჩენილა, რომ ადამიანს ყოველ ნაბიჯზე აენოს. ადამიანის ყოველგვარ მარცხისა და უბედურობის ავტორად მეგრელის მიერ დასახულია ემშაკი. ადამიანი თუ ხიდან ჩამოვარდა, ან გზაზე ფეხი წამოჰკრა რასმე და იტყინა, თუ თოფი გაუვარდა და მარცხად მოჰკლა ან დასჰკრა ვინმე, ცულისთ ფეხი ან სხეულის სხვა რომელიმე ნაწილი ვაიჰრა, ყოველთვის და ყველაფერში ბრალი ემშაკს დაედება. გულმოსულობით მეგრელმა თავისი მოყვასი რომ გალანძლოს ან შემოაკვდეს კიდევცა, ან მეზობლის საკუთრების დაუფლება რომ მოუნდეს, — აქაც ემშაკს უნდა დაბრალდეს ყველაფერი. როცა ხელში გატენილი თოფი უჭირავთ და გაუფრთხილებლად ატრიალებენ ამ თოფს, სხვები ეტყვიან: ემშაკს თვალი არ უხელია, ე. ი. შეუძლია სისაძაგლე ჩაიდინოს და თოფი თავისით დაიცილოს და ვისმე მოხვდეს, რადგან, იგულისხმება, რომ ემშაკს ხელი ჩახმახისათვის უკიდია. ყოველთვის, როცა უცაბედად დაეცემიან მიწაზე, გადააფურთხებენ და იტყვიან: „ფუი ემშაკსო!“...

ემშაკი იმის ემშაკია, რომ, მეგრელის აზრით, შეუძლია გამოიწვიოს ჭექა-ქუხილი. წმ. გიორგი, მფარველი მეგრელთა (და გადმოცემით, ჩამომავლობით თვით მეგრელი), მეტად გადაკიდებულია ემშაკზე. როცა ღრუბლებში იქუხებს, მეგრელი დარწმუნებულია, რომ წმ. გიორგი თავის რაშზე მისდევს ემშაკს, მეგრელის მტერს და მავნეს. ემშაკი რომ ზღვაში ჩაეშვება, წმ. გიორგი უკან გაედევნება. ემშაკი ზღვიდან ამოხტება, ბუზად იქცევა და იმალება ან მაღალ ხეზე სადმე, ან ტრიალ მინდორზე მდგარ ცხენზე, ან სადმე მაღლობზე განმარტოვებით წამოადგმულ სახლში, რომ თავი დაიფაროს წმინდანის თვალთაგან. მაგრამ ტყუილადა ცდილობს ემშაკი, წმინდანის შორისმხედველ თვალებს ვერსად წაუვა: წმ. გიორგი მეხით განმეხავს კაცობრიობის მტერს, თუმცა ემშაკთან ერთად ზარალდება ქონება და ზოგჯერ სიცოცხლეც მეგრელისა.

სხვა სულელები ვნებენ ადამიანს მანამდე, სანამ ადამიანი ცოცხალია; ადამიანი, რაკი ერთი მოკვდება, მათის მხრივ თავდება ყოველგვარი დევნულება. მხოლოდ ემშაკია, ადამიანს სააქიოშიაც რომ არ ასვენებს, სადაც ყოველგვარი სატანჯველითა სტანჯავს ყველა ცოდვილთა სულელებს, ვინც ჯოჯოხეთში მოჰყვებიან.

მზაკვარი (მაზაკვალი) იგივე კუდიანი, გრძნეული

მეგრელს თითქო არა ჰყოფნის ჩამოთვლილი ავი სულელები და მათს მიერ მოყენებული

წმინდართველოს
პარლამენტის
ბიბლიოთეკა

რალა თავისივე მსგავსი ადამიანი, რომელიც ყოველდღიურ ცხოვრებაში გვერდით უდგა და მასთან დაკავშირებულია,—ეს არის მზაკვარი ანუ კუდიანი, ქალის სახით.

მზაკვარი მომადლებულია თვალცემულობის ძალით და ცდილობს მოსპოს, გააქროს ყველა და ყოველივე, ვისთანაც და რასთანაც შეერთებულია წარმოდგენა ყოველისავე სიკეთისა, ბედნიერებისა, სილამაზისა, კმაყოფილებისა... მზაკვარმა რომ დაინახოს მეზობლის ლამაზი და ტანმრთელი ბავშვი, ან კარგი კვებულა ან კიდევ კარგად მოვლილი ბოსტანი, მშვენივრად დასხმული ხეხილი,—ბრაზი აიტანს. მისი აზრით, მეზობელს არ უნდა ჰყავდეს კარგი საქონელი, არ უნდა ჰქონდეს კარგად მოვლილი ბოსტანი და მსხმოიარე ხეხილი!... მზაკვალის თვალის ერთი გადავლება საკმაოა, რომ მოკლე ხანში ლამაზი ბავშვი ავად გახდეს და მოკვდეს, ლამაზმა საქონელმა ფეხი (ან ფეხები) მოიტეხოს ან სულაც მოჰკვდეს, კარგად მოვლილ ბოსტანში ხარი ან ძროხა შევიდეს და მოუძოვნელი არაფერი დასტოვოს... ესთქვათ, გზად სადმე მიდიხართ ქვეითად თუ ცხენით და ამ დროს შემოგხვდათ მზაკვალი, რომლის შეხვედრა ყოველ საქმის დაწყებისას ცუდადაა დაცდილი ანუ რომელსაც, როგორც მეგრელები ამბობენ, „ცუდი ფეხი აქვს“,—დარწმუნებული უნდა იყვეთ, რომ მარცხისა და ზარალის მეტი არაფერი შეგხვდებათ. ამიტომ, თუ გინდათ, ერთიც ავცდესთ და მეორეცა, უნდა გადასდით თქვენი მგზავრობა მეორე დღისათვის.

მეგრელ მზაკვარს უყვარს თავის მსხვერპლის გულის ჭამა, განსაკუთრებით თუ ეს გული ჩჩვილის, ყრმისაა. გულის ჭამას ღამით შეუდგება ხოლმე, როცა ოჯახში ყველასა სძინავს.

მზაკვარი იმის მზაკვარია, რომ შეუძლია ადამიანის მოსატყუებლად კატად გადაიქცეს და ამ სახით შეძერეს სხვის სახლში, სადაც მსხვერპლი ჰყავს შეთვალეიერებული. კიდევ ამიტომაც, რომ მეგრელთ კატა მაინცდამაინც არ უყვართ. ღამით თუ სადმე დაინახეს უცნობი კატა, ეცდებიან დაიჭირონ და მუგუზლით დაუწვიან რომელიმე ნაწილი სახისა. მეორე დღეს მზაკვარი ისევ თავის ჩვეულებრივს სახეს ღებულობს, მხოლოდ წინაღამეს მუგუზლით დამწვარის კვალი ზედა რჩება და ვინც თვალ-ყურს ადევნებს, ადვილია ერთხელ კიდევ დარწმუნდეს, თუ რა წყლისა ბრძანდება ის, ვისი ეჭვიცა აქვთ მეზობლებს. მზაკვალმა, გარდა ამისა, იცის სხვადასხვა ბალახებისაგან საიდუმლო მალამოს გაკეთება. საკმაოა ეს მალამო იღლიებში ამოისვას, რომ ჰაერზე უმსუბუქესად იქცეს და იწყოს ფრენა ყველა მხარეზე. თუ უნდა მზაკვარს, მის სრულს განკარგულებაშია როცა და საცა უნდა — მგელი. როცა ღამით შორი მანძილი ექნება გასავლელი, მზაკვარი გამოვა გარეთ, შეულოცავს და თვალის დახამხამებაში გაჩნდება მგელი. მზაკვარი მოაჯდე-

ბა ზურგზე და დაურბენს მთელს სოფლებს მეორე დღის დილაში. კიდევ ამიტომ, რომ მზაკვარს მეორე სახელიცა ჰქვია—ნგერიშ გი-
მახვენჯი, ე. ი. ვინც მგელზე ზის, ანუ მგელზე შემჯდომი.

მზაკვარი თავის ბუნებით ავია, შურიანი, მოხერხებული, იცის, როგორ დააღწიოს თავი ცხოვრების ამა თუ იმ რთულსა და მძიმე კითხ-
ვებს, წინდახედულია. თუ ამ თვისებათა პატრონი არ არის მზაკვალი, ისე ნამდვილი მზაკვრის სახელი არ დაერქმის. ყველას როდი შეუძლია მზაკვრობა. ყოველ სოფელში შეიძლება ორი, სამი გამოერიოს მზაკვა-
რი, მეტი არა.

მზაკვართა მთელ კორპორაციას თავისი უფროსი ჰყავს, რომელიც მათ ხელმძღვანელობს, აძლევს სათანადო დარიგებას, აწინაურებს ღირ-
სეულებს, ამდაბლებს ჩამორჩენილთა და უღირსთა. ამ უფროსისათვის როკაბი უქვიათ. მისი რეზიდენციაა ტაბაკონას მთაზე, აღმოსავლეთ სამეგრელოში, სენაკის მაზრაში. როკაბი იმ დროიდანვეა, რა დროიდანაც დედა-მიწაზე გაჩნდნენ მზაკვრები. როკაბი წარმოდგენილია სახი-
ჩარ, ბებერ დედაკაცის სახით. გრძელ და შავკბილებიან ჩამოფხავებულ თითებზე გრძელი ფრჩხილები უფრო აუშნოვებს, უფრო საზარლად ხდის. როკაბი ერთთავად ზის ერთ ადგილას, უძრავად, გარშემო ახვევია მსახურნი, რომელნიც მოახსენებენ ყოველსავე. რაც ტაბაკონას გადალ-
მა ხდება, მოახსენებენ—მისი ხელქვეითი მზაკვალები ვინ რას აკეთებს.

წელიწადში ერთხელ მზაკვრები სამეგრელოს ყველა კუთხიდან ტაბაკონაზე მიდიან და როკაბს თავიანთის მოქმედების ანგარიშს აძლე-
ვენ. ამ დღეს ჰქვითობა ანუ მზაკვრების დღესასწაული ჰქვია და ემთხ-
ვევა ილიაობის (ივლისის 20) წინაღამეს, ხოლო სამეგრელოს ზოგიერთ სოფელში—მარიაობის (აგვისტოს 15) წინაღამეს.

ამ დღეს, დაბინდებიდანვე, მთელს სოფელში არაჩვეულებრივი ვაცა-ფუცია. ყველამ იცის, რომ ამ ღამეს მზაკვრები ტაბაკონაზე უნ-
და წავიდნენ როკაბთან ძღვენის მისართმევად. ვინც ამ ღამემდე ვერ მოასწრო ადამიანისათვის ევნო რამე, ამ ღამეს მაინც ყოველი ღონე უნდა იღონოს, თავის უფროსს ხელცარიელი არ წარუდგეს და მისი რისხვა და წყრომა არ დაიმსახუროს. იმართება ბრძოლა და ჭიდილი მზაკვრებსა და მოსახლეობას შორის. სოფლელნი, თავის მხრივ ცდილობენ ამ ბრძოლიდან უვნებელნი გამოვიდნენ. ეზოსა და ყანებში, თვალსაჩინო ადგილას, მიწაში ჩარტობილია სარი, რომელსაც თავზე გაკეთებული აქვს ჯვარი და ზედ ჩამოცმულია ეკლის გვირგვინი. როცა მზაკვრის ავი თვალები ამ სარს მოხვდება, ყოველივე მანებლური ძა-
ლა ეკარგვის. ოჯახის წევრებს თმებზე მიაკრავენ პატარ-პატარა ნატეხს ცვილისას, კარების თავებზე ნახშირით ჯვარის სახეს გამოიყვანენ. ამ ღამეს არ უნდა დაიძინონ, რომ მზაკვარმა მოვიძარეთ ვერა ავნოს რა.

სოფელნი სასოფლო მოედანზე მოიყრიან თავს, გაისმის სიმღერა, ვაი მართება ცეკვა, ჩონგურზე დაკვრა. შუა მოედანზე დაანთებენ დიდ კოცონს და ყოველი მოსულთაგანი ზედ უნდა გადახტეს: ცეცხლის ყველაფრის გამანადგურებელი ძალა სპობს მზაკვრებს და არაწმინდებს, რომლებიც შეიძლება იდუმალად მისხდნენ ამა თუ იმ ადამიანს ტანზე. ამავე დროს სცლიან თოფებს, დამბაჩებს, რითაც თავზარსა სცემენ მზაკვრებს, ზოგნიც ყვირიან: „შორს ჩემგან, მზაკვარო, შორს! შენი სვი და შენი სჭამე, ჩემსას ჯვარი დამიწერე!“.

მზაკვრები კატის სახით დაძრწიან მთელს სოფელში და ვაი იმას, ვინც არ გაფრთხილდა და ერთ-ერთი ჩაძოთვლილი საშუალებათაგანი არ იხმარა მზაკვრის საწინააღმდეგოდ! მზაკვარი დაძინებულს მიეპარება და ზოგს ფრჩხილის სიფართოდ თმას ამოაჭრის თავზე, ზოგს ამნაირადვე ამოაჭრის ტანისამოსზე: ეს არის ჩხიბი ანუ სამოწმებელი იმისა, რომ მზაკვარი ამა თუ იმ სახლს ეწვია და იქიდან ხელცარიელი არ გამოსულა: ტანისამოსის პატარა ნაჭერთან ან თმის კოშტთან ერთად მოაქვს გულის ნაწილი იმისა, ვისაც ეს ჩხიბი ეკუთვნოდა.

შუალამისას მზაკვრები სამეგრელოს ყველა მხრიდან ბაწარალებით გაემართებიან საპაერო გზით ტაბაკონასაკენ. ზოგი მათგანი ცოცხებზე არიან შემსხდარნი, ისე მიფრინავენ, ზოგი საწნახელებში სხედან და ასეთ თავისებურ მატარებლებით მიექანებიან თავის უფროსთან. თვითონ ტაბაკონაზე დანთებულია დიდი კოცონი, ზედ დაკიდებულია უხარმაზარი ქვაბი წყლით სავსე, რომელშიაც უნდა მოიხარშოს ყველა გული ადამიანთა, რომლებიც მზაკვრებმა წლის განმავლობაში მოაგროვეს. მოშორებით ტახტზე ზის როკაბი და მომსვლელთ ელოდება.

ბოლოს, ყველანი მოვიდნენ. სცენაზე გამოდის როკაბის ერთი მინისტრთაგანი, რომელთან რიგ-რიგად მიდიან მოსული მზაკვრები ძღვენის მისართმევად. ყოველ მართმევაზე მინისტრი ქვით უკაკუნებს როკაბის გარეთ გამოშვებულ კბილზე. ისმის ჩაბრენწილი, ძლივას გასაგონი კითხვა როკაბისა: „ვინ მოვიდა?“ პასუხად ასახელებენ მოსულ მზაკვარს და ჩამოთვლიან მის დამსახურებას. იმისდა მიხედვით, თუ რამდენი და რა თვისების სიავე ჩაუდენია მზაკვარს, როკაბი აქებს და ადიდებს ძღვენის მომტანს. როკაბის გული მით უფრო სძგერს სიხარულით, რაც უფრო ესმის, თუ რაც უფრო მეტი გულქვაობა გამოიჩინეს მისმა ხელქვეითებმა ადამიანთა მიმართ... გაიხედავ, წარუდგა მზაკვარი, რომელმაც არ შეიბრალა თავისი საკუთარი ძუძუთა ბავშვი, ამოჰგლიჯა მისი პაწაწუნა ნაზი გული და როკაბს ფეხებთან დაუდო; მეორე მზაკვარს არ დაჰნანებია თავისი ახლად ჯვარდაწერილი ქმარი, რომ დაემსახურებია იმავე როკაბის ყურადღება... მაგრამ ყველას კი არ ეღირსება ყურადღება და მადლობა როკაბისა. ისეთი მზაკვრებიც გამოერგვა,

რომელთაც მთელი წლის განმავლობაში ერთი ბეწო რისამე ვაკეთებდაც კი ვერ მოასწრეს. ასეთებს საშინელი საყვედურით აავსებენ.

როცა ყველას ინახულებს და მოუსმენს როკაპი, გაიშართება ნადიმი, თვით როკაპის თავმჯდომარეობით. სუფრაზე ღვინის მაგივრად მიერთმევით ადამიანის სისხლი, ხორცის მაგივრად—ადამიანის გულის მწვალები. სვამენ როკაპის სადღეგრძელოს, მზაკვრების სამეფოს წარმატებისათვის. მღერიან, ცეკვავენ... აღმოსავლეთიდან განთიადის მოახლოვებამ მზაკვრებს მოაგონა, რომ დრო მოვიდა დავბრუნდეთ შინ, მიწაზეო... ისევ რიგ-რიგად წარუდგებიან როკაპს გამოსამშვიდობებლად, მოასხდებიან ცოცხებსა და საწნახელებს და თვალის დახამხამებაში შინ გაჩნდებიან...

მზაკვრებს სოფელში თანამოაზრე და ხელისშემწყობნიცა ჰყვანან. ვიზდაც ექვს აიღებენ—მზაკვრის თანამოაზრეაო, რაც შეიძლება, ყველა ერიდება, ზოგჯერ გაინაპირებენ, არც ჭირში გაეკარებიან და აღარც ღზინში. მომხდარა, რომ გაბოროტებულ გლეხებს მზაკვრებისათვის უსულღმერთოდ ეცემნოთ, მათს სახლებისათვის ცეცხლი წაეკიდებინოთ და თვითონ მზაკვარი მდინარეში ჩაეგდოთ: დაე, მდინარემ გამოარკვიოს—დამნაშავეა მათს მიერ ჩაგდებული მზაკვარი, თუ არაო... თანაც უმატებენ: თუ წყალმა დასძირა მზაკვარი, ეტყობა—უდანაშაულოა და თუ მოიტივტივა, ეს პირდაპირ მაჩვენებელი იქნება იმისი, რომ წყალში ჩაგდებულნი—კუდიანია და წყალში ჩაგდება ცოტაა, უნდა ჩავაქვავოთო...

როდესაც, მეგრელის აზრით, მის რომელიმე ოჯახის წევრის დაავადების მიზეზი—მზაკვარია, რჩევისათვის მკითხავს მიმართავს. მკითხავიც ავადმყოფის უნახავად გამოარკვევს ვისი ხელი ურევია ამა თუ იმ ადამიანის დაავადებაში. ავადმყოფის პატრონს ურჩევს წყალობისთვის მიმართოს ხატს იმ წმინდანისას, რომელიც უფრო ძლიერად ითვლება იმ სოფლის მცხოვრებთათვის, სადაც ავადმყოფია.

მზაკვართა მანქანების ასაცდენად ბავშვებს გულზე ავგაროზები უკიდიათ: სამოგვის ნაჭერი სამკუთხედის ფორმისა, რომელშიაც ჩაკერებულია თესლი ზოგიერთი მცენარისა. ამის საშუალებადვე გულზე იკიდებენ ან აკვანზე ჰკიდებენ გახვრეტილ ქვას. ავგაროზს, ბავშვებს გარდა, შინაურ საქონელსაცა ჰკიდებენ. მრგვალ, ბუნებრივად გახვრეტილს ქვებსა ჰკიდებენ სახლის კარს ზემოდან, რასაც მიზნადა აქვს—მზაკვრის ავი თვალის ძალა აარიდოს როგორც ამ ოჯახში მცხოვრებთა, ისე მეგრელის მთელ ავლა-დიდებას.

ბატონები (ყვავილი) და სხვა გადამღები ხენი

თავიანთი მოქმედების შედეგად, მანვე სულთა ანუ მეგრელების მტერთა კატეგორიას მიეკუთვნება: ბატონები (ყვავილი), წითელა, ქუნ-

თრუშა, ხუნაგი, ფილტვების ჭლეჩი და სხვ. ამ სენთა ძირითადი სამეგრელოდან ძალიან შორს, „ზღვის გაღმა“, სადაც თუ მეგრულს დავუჭერებთ, ერთგვარი სახელმწიფოებრივობის მსგავსი წყობილებაა ჰქონიათ თურმე. ესენი ყამ-ყამ წამოვლენ „სტუმრად“ სხვადასხვა მხარეს და, მათ შორის, სამეგრელოში*. მათი მიზანია: მეტი ხალხი დახოცონ, რომ უკანდაბრუნებისას, ანგარიშის ჩაბარების დროს, ქება დაიმსახურონ უფროსებისა.

ამ სენებთან საბრძოლველად მეგრულ სახალხო ექიმობას თავისი საშუალებაა აქვს შემუშავებული, საშუალება სიმპათიური, საშუალება ხვეწნისა, მორჩილებისა და პატივისცემის გამოცხადებისა, შებრალები-სა და შეცოდების თხოვნისა. მეგრულს ამ სენებთან ბრძოლაში, დღესაც ამ საშუალებით და ხერხით ემარჯვება ფონს გასვლა.**

1902 წ.

* ამ სენების შესახებ დაწერილებით იხილეთ ამავე კრებულში წერილი: „ყვავილ-ბატონები საქართველოში“.

** ეს ნარკვევი პირველად რუსულ ენაზე იყო დაწერილი. 1913 წელს ავტორმა იგი გადასცა რუსული მუზეუმის ეთნოგრაფიულ განყოფილებას (პეტერბურგი).

ყვავილ-გატონები საქართველოში*

(ერთი გვერდი სახალხო ექიმობისა)

გადამდები სენი, როგორც ყვავილი, წითელა, ქუნთრუშა, შავი ჭირი, ხორველა და სხვ. ქართველებს მიაჩნიათ სულეზად, ადამიანის ხორციით შესხმულ სულეზად. მართალია, ეს ხორცი სენისა უფრო ნაზია, ვიდრე ადამიანისა, მაგრამ იმნაირადვე მგრძნობიარე და იმნაირადვე სუსტია, როგორც ყველა სიკვდილის შვილისა. ადამიანთა მსგავსად, ამ სულეზს შეუძლიათ სიარულით გადაინაცვლონ ადგილი, მხოლოდ იმ განსხვავებით, რომ მათთვის არ არსებობს უგზოობა, თავისუფლად გადაეშვებიან ხოლმე მაღალ მთების მწვერვალებზე, არაფრად უჩინთ ვასცურონ ზღვები და ოკეანები. ესენი წარმოგვიდგებიან შემსხედრეზად თავიანთ დაუმაშვრალად ხედნის გამძლე ჯორებზე და ყოველი სიძნელე მგზავრობისა ჰქრება და უჩინარდება მათს წინაშე. თვალის დახამხამებაში, თითქო ვინმემ შეულოცაო, ამ ავადმყოფობათა სულეზი გადაირბენენ დედამიწის ორსავ ნახევარ სფეროზე. ილუზია უფრო სრული იქნება, თუ ვიტყვი, რომ ამ სულეზს აქვთ საჭმლის მონელების ორგანოები, სჭირია ტანისამოსის ტარება, გულგრილად არ ეპყრობიან პოე-

* ეს მოხსენება წაკითხულია პარიზის საანთროპოლოგიაო საზოგადოების სხდომაზე 1903 წ. აპრილის 16, ხოლო შემდეგ სხდომაზე მოხსენების ავტორი ხსენებული საზოგადოების წევრ-კორესპონდენტად აქნა არჩეული. მოხსენება დაბეჭდილია საანთროპოლოგიაო საზოგადოების შრომებში.

ამის წაკითხვისას ანთროპოლოგმა პროფესორმა ზაბოროვსკიმ თავისი მოსაზრებ. გაუზიარა მსმენელთ ამ მოხსენების შესახებ.

„ნამუშავარი, ბ-ნმა სახოკიამ ჩვენ რომ გავიზიარა, დიდის ინტერესით მოვისმინეთ. ქართველებს ავადმყოფობანი წარმოდგენილი ჰქონიათ, როგორც სულეზი. ასევე იყო ევროპაშიაც, საშუალო საუკუნეებში, და დარჩა ამავე ევროპის ზოგიერთ მხარეში, სახელდობრ—სლავიანთა შორის. ამნაირი წარმოდგენა ავადმყოფობათა მთელს მსოფლიოში იყო გავრცელებული.

„მაგრამ ლეგენდას რომ თავი დავანებოთ, ჩვენ არ ვიცით სხვა მაგალითი ეპიდემიურ სენტა, რომელნიც ადამიანის სახედა ჰყავდესთ წარმოდგენილი, ღმერთებადაც, რომელთაც ეფერებიან და ცდილობენ მათი გულის მოგებას.

„ბ-ნს სახოკიას კავკასიაში აღნიშნული აქვს ძალზე კარგად შემახებული გადმონაშთი პირველყოფილ იდეათა“.

ზიას, ტებულ სიმღერებს; სამუსიკო იარაღის წკრიალა ხმა მეტისმეტ სასიამოვნოდ მიაჩნიათ და იის ყვავილის სუნისათვის თავი უკვდებოდა მათი საყვარელი სასუსნი—ადამიანის ხორცია და სიკვდილის შვილთა სისხლით ვერ გააძღებთ. მაგრამ ამით იმის თქმა კი არა გვსურს, ვითომ მხოლოდ ორფეხთა ხორცს ეწყობოდნენ. ოთხფეხთა სისხლსაც დიდს სიამოვნებით გეახლებიან. მხოლოდ ზოგიერთი ცხოველის ხორცის ჭამაში უფრო იციან არჩევა; აქ არჩევა თუ დაწუნება ძალზე აშკარად იციან. მავალითად, ღორის ხორცი, რომელსაც კაცობრიობის სუფრაზე საპატიო ადგილი უჭირავს, განსაკუთრებით საშინელება ყვავილ-ბატონებისათვის, რომელსაც ისე უზომოდ უყვარს ხორცი და უმეტესად სისხლი ციკნისა. ეგვევ ითქმის ფერების შესახებაც. ყვავილ-ბატონებსა და წითელას უყვართ წითელი, თეთრი ან ლურჯი ფერი; ხოლო შავი სამოსის ნახვა ორსავე საშინლად ეჯავრება. რა თქმა უნდა, როგორც ყველა სიკვდილის შვილს, ამ სენთაც აქვთ ზოგიერთი ჟინიანობა და მადლიერებისა ან შურისძიების მიდრეკილება. ვისაც ხსენებული სატიკივარი შეეყრება, მოვალედა სთვლიან თავიანთ თავს მათს ჟინიანობას სიტყვა-შეუბრუნებლად დაემორჩილონ, რადგან ისინი ჩვეულნი არ არიან ვისგანმე თუნდაც მცირე წინააღმდეგობას, თორემ გაცოფდებიან, საშინელნი ვახდებიან, ავები. პირიქით, მოფერებით, ალერსით, ძღვენის მირთმევით თითქმის სულმუდამ შეიძლება ადამიანმა მათი გული მოიკოს, სიკეთე ჩქნევიანოს, სიამე ააცილოს, ყოველისავე ხიფათისა და განსაცდელისათვის თავი დააღწევიანებინოს.

აჰა, სიმპათიები და ანტიპათიები, რომელთაც მიაკუთვნებენ ქართველები ყვავილ-ბატონებს, და რომლებითაც ხელმძღვანელობენ ამ სენის მოსარჩენად. თუ ისინი უგულვებლყოფენ ამ პირობებს, მამის მეტად სანაღვლეად უნდა გათავდეს მათი საქმე: ყვავილ-ბატონები პასუხისმგებლნი არ არიან!..

გადამდებ სენთა უმეტეს ნაწილს საერთოდ ეძახიან „ბატონებს“ და მათი იერარქიული უპერატესობით და სიძლიერით იყოფიან ორ ერთიმეორისაგან განსხვავებულ კატეგორიად. პირველ კატეგორიაში მოქცეულნი არიან „დიდი ბატონები“—შავი ჭირი, ხორველა, ყვავილ-ბატონები, ხოლო მეორისაში—წითელა, ქუნთრუშა, ყელჭირვება, ყივანა ხველა და სხვ.

ყველა ეს სხვადასხვა ავადყოფობანი ცხოვრობენ „ზღვას (შავ) იქით“, საცა განუწყვეტლივ სდის თაფლის მდინარენი და რძის ნაკადულები. ამათ აქ აქვთ თავისი ოჯახები და მთელი სოციალური და სარწმუნოებრივი ორგანიზაცია. ყველანი ემორჩილებიან ერთ უფროსს, რომელიც განაგებს თვისთა ქვეშევრდომთა საქმეებს და ზრუნავს მათი კეთილდღეობისათვის. სარწმუნოების მხრივ ესენი საზოგადოდ არიან

ქრისტეს და ისლამის აღმსარებელნი. ფიზიკურად ესენი ზოგი შავი (შავი ჭირი), თეთრი (ყვავილ-ბატონები), წითელი (წითელა).

მაგრამ ეს ავადმყოფობანი არა სჯერდებიან თავიანთ ქვეყანას. დროდადრო მათი უფროსი გადასწყვეტს ინახულოს მსოფლიოს სხვადასხვა მხარეები, რომლებიც თავის სამეფოს ერთ-ერთ ნაწილად მიიჩნიათ, რომ გაიგონ, თუ სიკვდილის შვილში რამდენად ერთგულნი არიან მათნი და ან ხომ არ ჩადიან ისეთ საქმეს, რაც უკანონობად ჩაეთვლებათ. ამას აკისრებს თავის ქვეშევრდომებს: შავ ჭირს, ყვავილ-ბატონებს, წითელას და სხვ. ამათ სრულ ძალაუფლებას აძლევს მოიქცენ ისე, როგორც საჭიროდ დაინახავენ, დაანახვონ ყველას ყოვლის შემძლეობა თავიანთი უფროსისა, მიმართონ დასჯის საშინელ საშუალებას, რომ დამნაშავენი გამოასწორონ და ჩააგონონ მორჩილება და რიდი. იმ შემთხვევაში, როცა ამათ საქმე ექნებათ ისეთებთან, ვისი გამოსწორება გასაჭირია, მათ უფლება ეძლევათ იხმარონ რადიკალური საშუალება: შეუძლიათ მოჰკლან და წამოიყვანონ როგორც თავიანთი მონები. დასავლეთ საქართველოს ერთი მეტად გავრცელებული ლეგენდაცაა, რომელიც დაწვრილებით მოგვითხრობს „ზღვას იქით“ მხარეში მცხოვრებთა შესახებ. აი ამ ლეგენდის წყალობითაა, რომ ამ სულთა ცხოვრებას თარდა აეხადა და ჩვენც რაც რამე ვიცით—მათს შესახებ.

ერთხელ,—მოგვითხრობს ეს ლეგენდა,—ერთი მეგრელი მეთევზე ერთ მდინარის პირას თავის ნავში მოკუჭული იჯდა. ნემსკავი წყალში ჰქონდა გადადებული და ელოდა—აცა, როდის წამოეგება თევზიო. რაკი დრო მიდიოდა და თევზი კი არსადა ჩანდა, მეთევზეს თევზის ლოდინში ჩაეძინა. ცოტა ხანმა გაიარა და ანკესს ერთი უზარმაზარი თევზი წამოეგო. რადგან მეთევზე აღარ იძვროდა, თევზმა ნავი ზღვაში შეითრია. სწორედ მიგრაციის ანუ ადგილგადანაცვლების დრო იყო და თევზმაც თბილ ქვეყნებისაკენ გასწია.

უკვე მეორე დღე გათენდა, როცა მეთევზეს გამოეღვიძა. საცოდავმა კაცმა რომ დაინახა—შუა ზღვაში ვარო, თავზარდაცემულმა არ იცოდა, რა ექნა. შიშისაგან ენა ჩაუფარდა. ზღვის ტალღები ნება-ნება არწევდა. მზე რამდენჯერმე ამოვიდა და ჩავიდა, და ისიც მიადგა ერთ მშვენიერ კუნძულს, სადაც თავლის მდინარენი და რძის ნაკადულები სდიოდა. ისიც ნაპირას გავიდა. შევიდა ისეთ ალაგში, საცა აქამდე ცნობისმოყვარე ადამიანს ფეხი არ დაუჟარებია. მის გონებას ვერც კი წარმოედგინა არსებობა ასეთის ადგილისა! კუნძულის ნაპირებს ლურჯი ზღვა ჰკოცნიდა და ზედ ეფრქვევოდა მზის ოქროთ დაფერილი დაუსრულებელი ბრწყვიალა სხივები. ყოველივე ეს მეტად მხიარული და სასიამოვნო იყო. ამ უუქმფენარე მზის ქვეშ გადაშლილი იყო საოცნებო სახურებელი ბაღები, სამოთხე იშვიათ და ადამიანის თვალთათვის ჯერ

უნახავ ყვავილთა, რომლებიც წამოზიდულნი იყვნენ თავიანთ ნახარებად და მათი მისიონერული საქმიანობისათვის. როგორც, მსუბუქ თაიგულებად თავიანთ თავსვე ეცემოდნენ. აქვე იყო საუცხოვო სასახლეები, რომელთა გარშემო აბნევდნენ ნაპერწკლებს. ძვირფას მარგალიტების მსგავსებს.

აი ბედმა საწყალ კაცს ამ საქაო სამოთხეში დაანახა თავის თვალებით სხვადასხვა ჯურის და სხვადასხვა ხარისხის „ბატონები“, რომ მერე თავის მეზობლებისათვის ეამბნა მათი შინაური ცხოვრების ამბავი. მეთევზე მათს შორისვე ხედავდა თავის მეზობლებს, წინა წლებში გარდაცვლილებს და „ბატონების“ მიერ წამოყვანილებს თავიანთ ყმებად.

„ბატონები“ ახალმოსულს შემოეხვივნენ. გაუწყრნენ: როგორ გაბედე ჩვენს საიდუმლო სამყოფელში მოსვლაო! საცოდავმა მეთევზემ, აკანკალებულმა, ყელგამომშრალმა, სცადა ეთხოვნა პატიება. ძალიან გაუჭირდა და ბოლოს, როგორც იყო, წამოიღულულა, უამბო—უბედობედმა რაც შეამთხვია და, როგორც შეიძლო, პატიება სთხოვა. რადგან მისი „ყმობის“ დრო ჯერ არ იყო მოსული და თან ანგარიში გაუწიეს იმ გარემოებას, რომელმაც ის მათს სამყოფელში მოიყვანა, „ბატონებმა“ აპატიეს და ძალზე სტუმართმოყვარულად მოექცნენ.

მეორე წელიწადს, თევზების ახალ მიგრაციის დროს, „ბატონების“ ბრძანებით და იმავე თევზის საშუალებით, ჩვენი მეგრელი დაუბრუნდა თავის სამშობლოს. მის მეზობლებს დიდი ხნის მკვდარი ეგონათ და ახლა ცოცხალი რომ დაინახეს, ყველას საშინლად გაუკვირდა. ისიც დაწვრილებით მოუყვა, რაც ნახა თავის უნებურად.

გადამდებ სენთა შორის, რომელნიც სწორედ რომ ანადგურებენ ქართველთა, ყველაზე საშინელია—ყვაილი, რომელსაც ეძახიან „დიდ ბატონებს“, „ყვაილს“ ან კიდევ „მარგალიტებს“. მისი წამლობა გადამიქცა კულტად და მთელ რიგ ცრუმორწმუნობათა წყაროდ. უფრო ხშირად ყვაილის ეპიდემია საქართველოში შემოდის ოსმალეთიდან. ოსმალელ მეზღვაურთა საშუალებით, რომლებიც ვაჭრობას აწარმოებდნენ ალაგობრივ მკვიდრებთან. საქართველოს დასავლეთი პროვინცია, სამეგრელო, ხდებოდა მსხვერპლად ყვაილის და სწორედ სამეგრელო იქცეოდა ხოლმე განუწყვეტელ კერად „ბატონებისა“. ამიტომ, სრულდებოდა არ არის საკვირველი, თუ სწორედ ამ მხარის მცხოვრებთა შორის დარჩენილა ყვაილის მოვლისა და კურნების წესები, სრულებით განსაკუთრებული და საინტერესო ეთნოგრაფიის თვალსაზრისით.

მიუხედავად ამისა, მეგრელების წესი ყვაილის კურნებისა, როგორც ქვემოთ დავინახავთ, არც ისე დასაწუნია და არსებითად განსხვავებული არ არის თანამედროვე ექიმობის მიერ მიღებული წესებისა. ამიტომ ჩვენც სწორედ საქართველოს ამ ნაწილში არსებული წესების

შესახებ გვექნება ლაპარაკი იმ საგანზე, რომელიც ჩვენ ამჟამად გვაინტერესებს.

როგორც მეგრულნი მოგვითხრობენ, „ბატონები“ ანუ ყვაილი ადამიანის სახით და ჯორებზე შემსხდარნი იქით-აქეთ დადიან, სრულებით გაუჭირვებლად. ამითში გულკეთილებიც არიან და აეებიც. პირველი ჯგუფის ბატონები წარმოგვიდგებიან ლამაზი ქალების სახით, ტანზე თეთრები აცვიით, კოხტად და გემოზე, გრძელ და მშვენიერ თმიანები. მათი ჯორებიც აგრეთვე თეთრები არიან. ავგულა „ბატონები“ კი გრძელწვერიანები არიან, შავები, შავტანისამოსიანები, ზოგჯერ მღვდლის ანათორასაც კი ატარებენ და სახედნადაც — შავი ჯორები ჰყავთ.

ამა თუ იმ სოფელში ყვაილის შემოსვლას წინდაწინ იგებენ იმით, რომ ავადგასახლომნი ან მისნი მახლობელნი სიზმარში ნახვენ:—ყვაილი მობრძანდება ჩვენთანაო! თუ სიზმარში ნახეს ლამაზი ქალები, მოცეკვავენი, მსიარულნი, სახის კეთილგამომეტყველებიანი და ტკბილად მოლიმარნი, თეთრ, ბრჭყვიალა კაბებიანები—ეს კარგი ნიშანი იქნება. ამ შემთხვევაში იმედი უნდა ჰქონდეთ, რომ ავადმყოფობა მშვიდობიანად ჩაივლის და ავადმყოფის სახეს მსუბუქ კვალს დაამჩნევს. ხოლო თუ სიზმრად ნახეს შავი „ბატონები“, მაშინ დარწმუნებულნი უნდა იყვნენ, რომ სიკვდილი უეჭველად დაუკაკუნებს კარებს ამა თუ იმ ოჯახში.

ყვაილის ეპიდემიის გაჩენა სამეგრელოს რომელსამე სოფელში მცხოვრებთ თავზარს დასცემს ხოლმე. თუ ქონება ნებას აძლევთ, თავიანთს სახლებს თავს ანებებენ, ცდილობენ თავი შეათარონ თავიანთ ნაცნობ-მეგობრებთან შორეულ სოფლებში. ხმამალა ლაპარაკს შესწყვეტენ, ყველგან ჩურჩული-ლა ისმის. მეზობლებს ერთმანეთთან მისვლა-მოსვლა შეწყვეტილი აქვთ, სანამ ეპიდემია მძვინვარებს. მეგრელები ზედმიწევნით ასრულებენ იმას, რაც, მათის აზრით, „ბატონებს“ აქვთ ნათქვამი: „როცა ჩვენი სახელი (გამოჩენა) გაიგოთ, თავს უშველეთ, იმდენი ირბინეთ, სანამ კამეჩის ტყავის ქალამნები, ფეხებზე რომ გაცვიათ, სიარულისაგან არ დაგიცვდებათ. ეცადეთ, ჩვენმა თვალებმა არ დაგინახოთ. არ დაგვენახოთ, თორემ ვაი თქვენს შავს ღღეს!..“

რაც შეეხება ხსენებულ ავადმყოფობისაგან წამლობასა და მორჩენას, მეგრელები მიმართავენ მხოლოდ და მხოლოდ სიმპათიურ საშუა-

* ამის დამწერის დედა შავი „ბატონებისაგან“ გარდაიცვალა. მეზობლებს ვითომ სიზმარში ენახოთ ჩვენი სოფლისაკენ მომავალი შავი დიდწვერა კაცი, შავტანისამოსიანი, შავ ჯორზე შემჭდარი. როცა მიცვალებული გაასვენეს, მაშინ-ლა უთქვამთ: ასე და ასე ვნახეთ სიზმარშიო.

ლებებს და იმ ხერხებს, რაც წინაპრებისაგან გაუგონიათ: ყოველთაგანს
 ნარეს, „ბატონების“ მხრივ წყრომისა და შურისძიების შიშით ერიდებიან
 ექიმისა და ლათინთა სამხარეულოს წამლების ჩარევას. უნდა ისიცა
 ვთქვათ, რომ ექიმები იშვიათად თუ სადმე იყვნენ მეგრელების სოფ-
 ლებში იმ დროს, რა დროის ამბავს ჩვენა ვწერთ. ავადმყოფს თუ
 ბედი უღიმის, გადარჩება, თუ არა და უნდა მოკვდეს; თუ გადაარჩინეს,
 ეს იმას ნიშნავდეს იქნება, რომ გაჭირებას თავი დააღწიეს, მიზანს
 პიაღწიეს, ე. ი. გული მოიგეს ავადმყოფობის სულისა, ალერსიანები
 იყვნენ, მორჩილნი, განსაკუთრებით—მიუხვდნენ: ბატონებს რა ეამე-
 ბოდათ და რა არა! უნდა დავსძინოთ აგრუთვე—ბედისწერას ამ შემ-
 იხვევაში, როგორც სხვა შემთხვევებშიაც, უმთავრესი როლი აქვს.

მოდით, შევიხედოთ მეგრელების სახლში, საცა „ყვავილ-ბატონები“
 „ბრძანდებიან“. უმეტეს შემთხვევაში, მეგრელების სახლები უნდა ეძე-
 ბოთ შუაგულ ტყეში, საუკუნოვან ხეებს შორის, ერთმანეთისაგან ერთი
 და ორ და ზოგჯერ სამი კილომეტრით დაშორებულები. ამ სახლებს ჰაი,
 ჰაი, რომ დიდი პრეტენზია არა აქვს სილამაზისა როგორც გარედან, ისე
 შიგნიდან. სახლს გარედან მაღალი ღობე უვლია, ღობეს შიგნიდანაც
 უშველებელი ხეები დგას. სახლი ხისაა, ერთსართულიანი, ერთ თვალია-
 ნი. კარი მთლიანი ორი აქვს: ერთი წინიდან და მეორე პირველის პირ-
 დაპირ—უკანიდან. სახლის სახურავი ყავრისა ან ისლისაა. რაკი ფან-
 ჯრები არა აქვს სახლს, სინათლე მოღებულ კარებიდან ან ჭუჭრუტანე-
 ბიდან შემოდის. ჭუჭრუტანები კიდევ თავის დღეში არ აკლია გაუგოზავ
 კედლებს. ჰაერსაც, სინათლის მსგავსად, აქვს სახლში შემოსასვლელი
 გზა. ფიცრის იატაკის მაგიერ, კარგად თუ ავად, დატყეპნილი წითელი
 მიწაა. სახლის შუა გულს—კერაა, საცა შეშის დიდი ნაჭრების-მორების
 ცეცხლი უნთიათ. ამ კერას გარშემო შეჭუჭულნი არიან ოჯახის წევრ-
 ნი, რომელთა ზურგი განუწყვეტლივ ჭარსა აქვს შეშვერილი, განსაკუთ-
 რებით ზამთარში. კვამლი, კერას რომ ასდის, ჯერ ყველას უღიზიანებს
 და ამოსწვავს თვალებს და მერე გარეთ გავა იქიდან, საცა გასასვლელ
 გზას იპოვნის. კედლებს გასწვრივ მიკრულია ტახტი, ანუ რამდენიმე
 ცუღით გაჩორკნილი ხის ფიცარი. უმეტეს შემთხვევაში ზედ არაფერი
 ჰფენია და თუ ჰფენია, ეს გახლავთ ჭილოფი, რომელსაც სოფელელნი
 თვითონ აკეთებენ ქილისაგან. დამით ამ ტახტზე გადააფარებენ სიფრი-
 ფანა ლეიბსა და საბანს და ამგვარად გადაიქცევა საწოლად, დღისით
 იხმარება ჩამოსაჯდომად. რა თქმა უნდა, მეტად უპრეტენზიო უნდა
 იყოს ადამიანი, რომ ასეთ საწოლს რბილი დაარქვას. მაგრამ თუ ანგა-
 რიშს გაუუწევთ იმას, თუ რა ღარიბულ პირობებში ცხოვრობს მეგრე-
 ლი, ასეთ ცხოვრებისათვისაც კმაყოფილია. განჯინა მეგრელების ოჯახში
 აუცილებელი საჭიროების ავეჯად არ ითვლება. ბინისათვის ამ ცხად

სიშიშელის ბოდიშის მოსახდელად კედელზე დაკიდებულია თითო-ორი ოროლა ტანსაცმელი, რომელნიც საპნის თვისებას ნაკლებ იცნობენ. კედლები მოშავო ფერისაა, ალბათ კვამლისაგან, განუწყვეტლივ რომ ხვდებათ. ჭურჭელი შესდგება ხის ატარებისა და თიხის ჯამებისაგან, რომლებსაც სოფლის ხელისნებივე აკეთებენ და რომლებიც სრულყოფენ სახლის მორთულობას. სახლის ერთი კუთხე მიჩენილია საქონლის ბოსლადა, სადაც ოთხფეხი გვერდით ცხოვრობს თავის პატრონებთან ერთად და ისიც იმათთან ერთად ერთის ჰაერითა სუნთქავს.

აჰა, რაც შეიძლებოდა, სწორი სახე იმ გარემოსი, რომელშიაც იმყოფება მეგრელი ავადმყოფი.

როგორც კი გაჩნდება სენი, პირველადვე ავადმყოფს კისერზე დაკიდებენ გახვრეტილ ქვას. ეს არის ნიშანი მორჩილებისა „ბატონების“ მიმართ, რომელნიც „მობრძანდნენ“ და თავიანთის „მობრძანებით“ წყალობა უყვეს ამა თუ იმ ოჯახს...* ცოცა ხანს შემდეგ ამ ქვას ავადმყოფის საწოლ ქვეშ დასდებენ. ამავე დროს დიდის გულმოდგინებით ცდილობენ სახლი მორთონ. ცდილობენ ავადმყოფი, რაც შეიძლება, სუფთა ლეიბზე დააწვინონ, უკეთესია, ახალ ლეიბზე დააწვინონ. საბანიც აგრეთვე სუფთა და ახალი უნდა იყვეს; ყველაფერს აჯობებს, თუ საბანი აბრეშუმისაა. კერაზე ცეცხლი უნდა ჩაქრეს, რადგან „ბატონებს“ ცეცხლი ჭირივით ეჯავრებათ. სახლში საკმელს არა ხარშავენ. ამ შემთხვევაში, მეზობლები ჩაერევიან საქმეში და საკმელი შუა-შუარეული მოაქვთ ავადმყოფის პატრონისათვის. მეზობლების მხრივ ეს დიდ სიკეთედ და სამსახურად ითვლება, და აგრეთვე ავადმყოფის პატრონათვის მეტად ხელსაყრელია, რომ მთელი კვირების განმავლობაში სხვები იმსახურონ. მაგრამ მეზობლები თითქო არც თუ ისე რყუნენ დაინტერესებულნი ამისთანა პატივისცემის აღმოჩენისათვის. არ უნდა დაევიწყოთ, რომ, ერთი მხრივ, ხელსა ჰბანს ხელი, და თუ დღეს „ყვავილი“ ერთ მეზობელთან ბრძანდება, ხვალ მეორესთან „მობრძანდება“ და მეორეს პირველი მეზობელი თავის მხრივ გადაუხდის სამსახურს. მეორე მხრივ, ქართველებს მოვალეობად მიაჩნიათ გამოიჩინონ მორჩილება და სტუმართმოყვარეობა „ბატონების“ მიმართ. მეზობლების მიერ მოტანილ და სულეებისათვის მირთმეულ საჩუქრებს შორის ჩვენა ვხვდავთ: ვარიებს, პატარა ციკნებს, ფრინველთ, რომელთაც ნისკარტები და ფეხის ფრჩხილები მთლად წითლად აქვთ შეღებილი.

* ეს ჩვეულება (ყელზე ქვის დაკიდება) იმ შორეულ დროისაა, როცა ქართველები ომის დროს, როცა მტრისაგან დაპარცხდებოდნენ, ყელზე ქვეშ დაკიდებდნენ და ისე წარუღებოდნენ წინ ეს მორჩილების ნიშანი მკობნელთ უფლებას ახიზებდა დაპარცხებულთა სიცოცხლეს ისე მოჰქეოდნენ, როგორც ვნებებოდათ...

ამ წინდაწინვე მირთმეულ შესაწირავებით ცდილობენ მეზობელთა კული მოიგონ „ბატონებისა“, მათი წყალობა გადმოველნით და მათ მიერ დაფარულ-დაცულ იქმნენ.

მაგრამ ყველა მეზობელს კი არ შეუძლია გადალახოს კარიბჭე იმ სახლისა, სადაც ავადმყოფს უვლიან. ვისაც ჯერ არ უხდია „ყვავილ-ბატონები“, სახლის ღობეს მიადგება და იმის მაგიერ, რომ შინაურებს ხმამაღლა დაუძახოს და გარეთ გამოიხმოს, „ყვავილის“ მსახურთა ყურადღებას მიიპყრობს იმით, რომ ქვით ოდნავ დაუკაკუნებს ღობეს. ამ სიფრთხილეს თავისი საბუთი აქვს, რადგან „ბატონებს“ ეჯავრებათ ყვარილის ხმა; აღამიანთა ძახილი აბრაზებთ. უნდა ვიფიქროთ, რომ ეს სულელები მეტად ნერვიანები არიან, არც ის უნდა დავივიწყოთ, რომ ვისაც „ბატონებმა“ სიბრმავე დაუტოვეს, ამნაირადვე იქცევიან, როცა ძღვენი მიაქვთ „ბატონებთან“ მათი გულის მოსაგებად. მათ აკრძალული აქვთ შევიდნენ იმ სახლში, სადაც გადამდები სენია და დაენახვონ ავადმყოფობის სულელებს, თორემ ამას მოჰყვება „ბატონების“ გაანჩჩლება და მათგან სიავის მოლოდინი. ბატონები ამ შემთხვევაში შურს იძიებენ იმათზე, ვინც ლოგინშია და თვალის სინათლეს წაართმევენ. ამრიგად, ავადმყოფი გათამამებულ ბრმის მაგივრად აგებს პასუხს!...

ცოტა ზემოთ ჩვენ ვასწავნებთ „ბატონების“ მოსამსახურე. ახლა ვიკითხოთ ერთი, ვინ არის ეს მოსამსახურე? ის უფროსი გახლავთ შემწირველი, მინისტრი ბატონების კულტისა, რომელიც არსებობს მეგრულთა შორის; სწორედ ამ კულტის მიერაა შემოღებული ეს თანამდებობა. სულელების მსახური არც ისე ჩვეულებრივი მსახურია, რომელიც შეიძლება გვეჩვენოს პირველი შეხედვით. ადვილია სიტყვა „მსახურის“ თქმა, მაგრამ ყველასათვის კი არ არის შესაძლებელი მსახური იყოს. ეს სიტყვა ჰგულისხმობს მეტად რთულ მოვალეობას და დიდი საპასუხისმგებლობა: მსახური ერთგვარი შუამავალია უბრალო სიკვდილის შეიღებასა და „ბატონებს“ შორის! ეს მღვდელმსახურია, რომელიც გადმოგვცემს, თუ რა ჰნებას „ბატონებს“ და მოლაპარაკების დროს კარგ ურთიერთობას ამყარებს ავადმყოფსა და „ბატონებს“ შორის. მოსამსახურე დიდი თანამდებობის კაცია, ძალაუფლებით მორჭმული, ბატონების სამსახურს მიმავრებული, დიდის გავლენისა და განსაკუთრებულის მოხერხებისა. სიცოცხლე და სიკვდილი ავადმყოფისა—მის ხელთაა! ის აყენებს ავადმყოფს მორჩენის გზაზე, ისაა, უშუალო კავშირი რომ აქვს ბატონებთან, ისაა, რომ ცდილობს ბატონების გული მოიგოს, უზრუნველყოფელი ბატონების მიერ წყალობის გამოვლინებისა, ცდილობს მისი შუამავლობა კეთილად დაგვირგვინდეს...

„ბატონების“ მსახურობის საქმეში სქესს არავითარი მნიშვნელობა არა აქვს: მსახურად შეიძლება იყოს როგორც მამაკაცი, ისე დედაკაცი. ამ

თანამდებობის ასასრულებლად საჭიროა მსახურს მოხდელი ჰქონდეს „ბატონები“ და უზრუნველიყოს, რომ ეს სენი ხელმეორედ არ შეეყრება. გარდა ამისა, უნდა იყოს კარგი მქვერმეტყველი, ენაზე თავლი უნდა ჰქონდეს დასხმული, როგორც ამბობენ ქართველები, ესე იგი, იცოდეს ალერსიანი და მოფერების სიტყვები, ემარჯვებოდეს ბატონებისათვის ქათინაურების თქმა, საცა უნდა და არ უნდა, დამსახურებულისა თუ დაუმსახურებელისა, სულ ერთია, არავინ დასძრახავს. მსახურმა არ უნდა დაივიწყოს, რომ „ბატონებს“ ქათინაურები ძალიან უყვართ. გარდა ამისა, წსახურმა უნდა იცოდეს ტკბილად მოყოლა სხვადასხვა გასართობი ამბებისა, არტისტული ნიჭიც უნდა ჰქონდეს, სთქვას ლექსები, ბატონების პატივსაცემად გამოთქმულები, სიმღერა იცოდეს, ბატონების სმენა დაატყობს ჩონგურის დაკვრითა და ზედ ტკბილი სიმღერების დამღერებითა, იცოდეს ცეკვა, იყოს მომთმენი და სხვადასხვა.

აღსანიშნავია, რომ ბატონების კარგ მსახურს თავისიანებში განუზომელი ფასი აქვს. ბატონებიც თავიანთ მხრივ აფასებენ მის ღირსებას, შრომასა და დაღალვას, რაც მის თანამდებობას ახლავს თან. როცა უგულოდ ემსახურებიან, ბატონები არ აყოვნებენ გულის მოსვლას და ავადმყოფის მდგომარეობის გაუარესებას და მოითხოვენ კარგი მსახური მოუყვანონ. არიან ძალზე სახელგანთქმული მსახურნი, გამოჩენილნიც, რომელთაც ზედმიწევნით იციან თავიანთი ხელობა. ავადმყოფის პატრონნი, რაც უნდა დაუჯდეთ, მოსძებნიან ასეთებს და თუნდ ორი ღლის სავალიდან მოიყვანენ.

ერთს სოფელში,—მოგვიტხრობენ მეგრელები,—ერთს დროს ცხოვრობდა ერთი საწყალი დედაკაცი, განთქმული მსახური „ბატონებისა“. ავადმყოფებთან რომ მიიწვევდნენ, ეს ქალი მაშინვე ხელში აიღებდა ჩონგურს და თუმცა ძალიან სუსტი მეჩონგურე გახლდათ, მაინც ეს არ უშლიდა გაჭირვებისათვის სულ ადვილად დაედწია თავი. იმდენს ახერხებდა, რომ „ბატონების“ გული ყოველთვისა ჰქონდა მოგებული. როგორც კი მიუახლოვდებოდა სახლს, საცა ყვავილით ავადმყოფი იწვა, საკრავს უხერხულად აეკლარუნებდა, „ბატონები“, როგორც მოგვითხრობენ მაყურებელნი, გამხიარულდებოდნენ და ღიმილს დაიწყებდნენ.

მაგრამ ამავე სოფელში ისეთი ურწმუნო თომებიც იყვნენ, რომლებსაც ამ დედაკაცის ღირსებისა არაფერი სწამდათ. ამ დროს ერთი ახალგაზრდა კაცი ყვავილით გამხდარა ავად. მისი მდგომარეობა უნუკვემო გახდა. თავისი მეზობლები სულ ამოდ ეხვეწებოდნენ ავადმყოფის მამას მსახური დედაკაცი მოეყვანა. მამა, რომელსაც როგორღაც ავალში ამოღებული ჰყავდა ეს დედაკაცი, უარზე იდგა და ყურს არავის უგდებდა. ბოლოს, სიკვდილის პირას მდებარე შვილმა გაკერპებულ

მამას ხეწნა დაუწყო: „სიცოცხლე სულ სამის დღისა დამრჩენია. მი-
მიყვანე, მამილო, ის დედაკაცი, რომ ავადმყოფს მომიაროს“. მამა-
დავდა, რომ შვილის სიკვდილი კარზე ჰქონდა მომდგარი და მართლაც
სამ დღეში შვილმა თქვენი ჭირი წაიღო.

განვლო ხანმა და „ბატონები“, თავიანთ ჯორებზე შემსხდარნი,
შეხედნენ დედაკაცს და საყვედური უთხრეს: „შე კაი ქალო, რად მოჰ-
კალი ყმაწვილიო?!“—ბატონებო, ჩემო მწყალობლებო! ვანა ჩემი ბრა-
ლია,—უბასუბა დედაკაცმა.—მე სულ იმას ვნატრობ შემთხვევა მომე-
ცეს თქვენს ფეხებს ქვეშ გაგეგოთ და დაგიმტკიცოთ ჩემი პატივისცემა
და მორჩილება. ძვირფასნო და სათაყვანნო, მცალკეობის მამა იმ-
დენად იყო გულქვა, რომ წამართვა სიამოვნება შევსულიყავ იმ სახლში,
საცა თქვენ ინებეთ შებრძანება“.

რაკი „ბატონების“ მსახური იმ სახლში დაბინავდება, საცა ავად-
მყოფი წევს, ყველანი დამშვიდდებიან, დარწმუნებულნი, რომ ავად-
მყოფის ბედი ჩაბარებული აქვს ისეთს ხელებს, ვისი ნდობაც შეუძლია
ადამიანს. მსახურის თვალი და ხელები ყველაფერს უნდა გასწვდეს:
ართმევს მეზობლებს მათს მიერ მოტანილ დიდ ძღვენსა და საქმელ-
სასმელს, რომ მერე ბატონებმა, თავისუფლად რომ დარჩებიან, სავეს-
ბით შეაფასონ მორთმეული სანოვავის ღირსება. ძნელი არ არის იმის
გამოცნობა, რომ ბატონები გაუმადლრები სრულებით არ არიან. მაშინ
მსახური თავის მოვალეობადა სთვლის, თავის გულმოდგინების საჩვენ-
ებლად, დატოვებული სანოვავე დაამთავროს, და ამგვარად თავის
შრომის სასყიდელით თავის თავი დააჯილდოვოს.

ყოველთვის, როცა მსახურმა ბატონებს მოტანილი ძღვენი უნდა
მიართვას, ავადმყოფის წინაშე დაიჩოქებს და თავმდაბლად მოახსენებს:
„ბატონებო, ძვირფასო მარგალიტებო, უძვირფასესო სამკაულებო,
ყველა ყვავილებზე ულამაზესნო, ტკბილნო, საყვარელნო! ია-ვარდი
გიფენიათ, საცა ვაიაროთ! როგორც კი გაიგეს თქვენის უდიდებულესო-
ბის მობრძანება ამ საკოდავ ქოხში, ყველანი საჩქაროდ გამოეშურნენ,
რომ თქვენთვის მოერთმიათ ეს მცირედი ძღვენი, რათა მომრთმევეთ
გადააფართოთ თქვენი მოწყალების კალთა, მიაკმიოთ სურნელება თქვე-
ნი გულკეთილობისა. ნება უბოძეთ თქვენთა ფეხთა მტვერს, თქვენს
მონა-მორჩილ და უღირს მსახურს, რომელიც ბედნიერებადა თვლის
ამ სახელის ტარებას, მოგართავთ ეს ძღვენი“.

როცა მეგრელი მღვდელმოქმედი ასე ლაპარაკობს, იმის დარდი
არა აქვს—მის მიერ მეგრულად ნათქვამს „ბატონები“ გაიგებენ თუ
არა. ცხადია, მსახურსა ჰგონია, რომ „ბატონები“ ყველა ენაზე ლაპარა-
კობენ. თავის სათქმელს რომ გაათავებს, ძღვენს ავადმყოფის წინ და-
ალაგებს. მორთმეულთა შორის ჩვენა ვხედავთ: ცოცხალ დედლებს,

რომელთაც ნისკარტი და ფეხების ფრჩხილები შედებილი აქვთ წითლად და კისერზედაც მძივები აქვთ, დამზადებული საკმელი, ხილი, ყვავილები. უნდა აღვნიშნოთ, რომ ყვავილების მირთმევა მაშინ და შეიძლება, როცა ყვავილი ტანზე გამოაყრის ავადმყოფს, რადგან სწამთ, რომ „ბატონები“ ყვავილს რომ დაინახავენ, შეიძლება თავისუფლად გადავიდნენ ამ ყვავილზე, ან, უფრო გარკვეულად რომ ვთქვათ, ავადმყოფის სხეულის შიგნით დარჩებიან, და ეს კი მეტად საშიშად ითვლება.

ბატონებისათვის მოსაკითხების ყოველ მირთმევაზე მსახური ცდილობს არ დაასახელოს მოსაკითხის მომრთმევი. მხოლოდ ამბობს: „ამა და ამ „ძაღლმა“ თქვენ მოგართვათ“. მოსაკითხის მომტანთა სახელს იმიტომ არ ახსენებს, რომ მომტანთ ჯერ არ უხდიათ „ბატონები“, და რაკი მათი სახელები წარმოთქმული არ იქნება, „ბატონებს“ არც ეცოდინებათ. ვინ მოართვათ მოსაკითხი, და თუ გაიგონეს, ადვილად შეიძლება შემდეგში მათი სტუმრები გახდნენ. ისიც მოხდება ხოლმე, რომ მსახურს სახლში შემოჰყავს ისეთი მეზობლები, რომელთაც უკვე უხდიათ ყვავილი და, ვითომდა ავადმყოფის სანახავად მოსულნი, მოვიდნენ „ბატონების“ თაყვანსაცემლად. მსახური მოახსენებს ბატონებს — ესა და ესენი გეახლნენ თქვენთანა და მომსვლელთ ბატონების მხრივ შესაფერს პასუხს აძლევს. მსახური მნახველთ ნებას აძლევს ზეწრის ბოლოებსა და ავადმყოფის ხელებს აკოცონ, მერე იგივე მსახური ანიშნებს ადგილს, სადაც უნდა დასხდნენ მოწიწებით და მოშორებით. მსახურისაგან ჩაგონებული აქვთ—არამც და არამც არ ახსენონ სიტყვა „თვლები“, „ყელი“. თუ უნდათ გაიგონ, თუ როგორა აქვს ავადმყოფს თვლები, უნდა იკითხოთ: ავადმყოფს „სარკე“ როგორა აქვსო. სიტყვა „ყელის“ მაგიერ ამბობენ სიტყვა „შუშას“. ყოველთვის ასეთს ეშმაკობას უნდა მიჰმართონ. ადამიანის სხეულის ამ ორგანოების ნამდვილი სახელები თუ ვაგლახად წამოსცდათ, ბატონები ზედ დააფრინდებიან. მნახველთ ისეთებიც გამოერევიან, რომელნიც ვითომ აღტაცებულნი არიან ბატონების ძიძიბობების სილამაზით და ბატონებსა სთხოვენ მათ „აჩუქონ“ რამდენიმე „ყვავილი“. ბატონებს ასეთი თხოვნის გაგონება ძალიან ეაჩებათ და ამ თავის თაყვანისცემელთა მიმართ თავიანთი კეთილგანწყობილების და მოწყალების გამოხატვის ნიშნად, როცა მათ ეწვევიან სტუმრად, მათს სახეზე კვალს არაფრისას დაუტოვებენ.

ზოგიერთი მეზობელთაგანი მსახურს ეხმარება და რიგ-რიგად რჩება ავადმყოფთან ღამის სათევად. უკრავენ ჩონგურს, ცეკვავენ, მღერაინ, ერთმანეთს უამბობენ კაი-კაი ზღაპრებს. ყველანი მსახურს ემორჩილებიან, იმის ხელმძღვანელობით აკეთებენ ყველაფერს. ისიც დროდადრო ეტყვის—თუ კარგა თუ ცუდს გუნებაზეა ბატონები, აქეზებს—იმღერეთო, ანდა ეტყვის—გაჩუმდითო, როცა ჰგონია, რომ მათა

სიმღერა ბატონებსა სწყინს. უწყური ლაპარაკი აკრძალულია, ^{უწყური ლაპარაკი აკრძალულია} ნებს ეწყინებათო და შეიძლება დასაჯოს ავადმყოფი იმითი, რომ ენა წაართვასო. თუ ავადმყოფს ჩაეძინა, ყველანი გაჩუმდებიან და ჩონგურს კედელზე ჩამოკიდებენ, ავადმყოფის ახლო. ამბობენ, ბატონები თავის მხრივ, ჩუმად უკრავენ ჩონგურზე და ესეც გამოსცემს საოცნებო ხმებს, ყველა მნახველთა სასიხარულოდო.

მსახური გადაციცებით თვალყურს ადევნებს, რომ სახლში ყველაფერი წესსა და რიგზე იყოს, ყველგან იდეალური სისუფთავე სუფევდეს. გარდა ამისა, მსახურია, რომ ერთგვარ დეზინფექციას უკეთებს ყველაფერს. რა თქმა უნდა, ამ შემთხვევაში საღებინფექციოდ სიმკავეს რასმე არა ხმარობს: რამე ყვავილის და იის ფოთლების ნაყენითაა, რომ ასხურებს იქაურობას. ამ ნაყენს ასხურებს სახლის ყოველ კუთხეში, გარეთ გაყრილს ნაგავს, ეზოში მღვარ ხეებს. ყველგან იის სუნია, რაც ასე უყვარს ბატონებს.

ყველაფერი დამშვიდებული და დაწყნარებულია სახლში, მხოლოდ მნახველები ფეხ-აკრეფით მიდი-მოდიან, ხმამაუღლებლად. ყველა ცდილობს ღიმილით ეჩვენოს სხვებს, თავაზიანად, მხიარულად იყოს. მხიარულება უმჯველად უნდა იყოს. თუ ვისმე გარდაცვალებულის სამგლოვად შავები აცვია, ეს შავები უნდა გაიხადოს და სამხიარულო ტანისამოსი ჩაიცვას, თორემ საშინელი სიზმრები ავადმყოფს არ მოასვენებს. მის თვალებს წინ ელანდებოდეს იქნება ნახშირივით შავი, საშინელი ადამიანები!.. სახლს შიგნიდან გამოფენილია, თუ რამ სამკაული აბადიათ. თუ სადმე ძვირფასი ქსოვილები გააჩნიათ, აქ უნდა იყოს დაკიდებული, ყველგან მიმობნეულია ყვავილები და სხვ. განუწყვეტლივ იჩოქებენ სამხრეთისაკენ, რადგან ფიქრობენ, რომ ბატონები მაჰმადის სარწმუნოებისანი არიან. ამიტომვე პირჯვრის წერაც აკრძალულია. როცა ავადმყოფი წუხილს დაიწყებს—თვალეები მტკივაო, მიუტანენ სარკეს, ბატონებს ქათინაურებს მოახსენებენ და სთხოვენ—ეს სარკე* მიერთვან თვალების მაგიერ. ერთმანეთს ექიშპებიან, თუ ვინ უფრო საალერსო და მორჩილების გამომხატველ სიტყვებს გამოიგონებს. იმავე პატივისცემით ეპყრობიან შინაურ საქონელსაც. აკრძალულია მყევარს გაუწყრნენ. თუ შემთხვევით ძალი შემოჰყვა ვისმე სახლში და უნდათ გარეთ გააგდონ, მიმართავენ ტკბილი სიტყვებით: „გენაცვალე, ხომ არა გნებავეს გარეთ გაბრძანდე“. თვითონ სიტყვა „ძალღს“ არ ასხენებენ, რომ ბატონების ნაზ სმენას საწყენად არ დაუტრჩხეთ. თუ ძალღ გარეთაა და იყეფება, იმის მაგიერ რომ დაუყვირონ და ისე გააჩუმონ.

* სარკე მეგრულთ ძვირფას ნივთად მიაჩნდათ და ყველასათვის არ იყო ხელმისაწვდენი.

ცდილობენ ალერსიანი სიტყვებით დააჩუქონ, რომ ბატონები აბაჯავრონ...

მსახური ზრუნავს არა მარტო „ბატონებისათვის“, არამედ მათს ჯორისათვისაც. მართალია, ისინიც ისევე უზილაფნი არიან, როგორც მათი პატრონები, მაგრამ იმათთვისაც ზრუნავენ. მსახურის ბრძანებით, სახლის ერთი კუთხე სუფთად დაგვილია, რომ აქ მოათავსონ ეს ცხოველი: დაუყრიან ერთ მუჰა სიმინდის ჩაღას, ტასტით წყალს დაუდგამენ და კედელზე პატარა თოკს დაჰკიდებენ. ღამის განმავლობაში ჯორი, ვითომ ბატონების მიერ პატარა თოკით მიბმული, ჩაღას ახრამუნებს და ისვენებს. მაგრამ ინათებს თუ არა, ბატონები შეკაზმავენ და დაიწყებენ იქით-აქით სიარულს, რომ წინდაწინ გაიგონ, რომელ და რომელ სახლში უნდა ესტუმრონ. აი, სწორედ ამ სიარულის დროსაა, რომ სოფელთ შემოხვევა აქვთ მათი შეხვედრისა და გაგებისა, თუ სად აპირებენ შესვლას*.

ჩვეულებრივ, მზის ჩასვლისას ბრუნდებიან ბატონები სახლში, რომ ავადმყოფის სხეულში მოიხევენონ. მათი დაბრუნების დროსთვის სახლის კარები მოღებული უნდა იყოს, რომ შემოსვლა შეეძლოთ და აბა სწორედ დღისით მათი სახლში არყოფნით აიხსნება ის გარემოება, რომ ავადმყოფი ხანდახან მოიხედავს ხოლმე.

აი, რა ეჭმევა ყვაფილით ავადმყოფს: წიწილის ნახარში, რძე, თხილო კვერცხი, შემწვარი გოგრა. რაც შეეხება ღორის ხორცს, მისი გამოჩენა სუფრაზე არ შეიძლება. მაგრამ გამოჩენის დროს, თუ ავადმყოფმა ღორის ხორცი მოითხოვა, მიუტანენ და ამით მიხვდებიან, რომ ბატონები ქრისტიანენი ყოფილან. ყოველგვარი სანელებელი და მაგარი სასმელები: მარილი, პილპილი, ძმარი, ღვინო და სხვ. ავადმყოფისათვის მაწყენრად ითვლება. ამავე დროს კედელზე დაჰკიდებენ ციკნის უმ ხორცს. მეგრელთ რომ ჰკითხოთ, ბატონები ციკნის ხორცის ნაჭერს რომ დაინახავენ, ადამიანის სხეულს მაშინვე თავს დაანებებენ, რომ ამ მათთვის გემრიელ და სასუსნ საჭმელის ჭამით გული იჯერონ. ბატონების ეს განსაკუთრებული გემოვნება იმით აიხსნება, რომ თვითონ მეგრელთ ციკნის ხორცი გემრიელ საჭმელად მიაჩნიათ.

რაც შეეხება იმას, თუ რა სისუფთავით ინახავენ თვითონ ავადმყოფს, ბევრს ვერაფერს ვიტყვით. მართალია, მეგრელის წარმოდგენა დაპყრობილი აქვს იმ აზრს, რომ ბატონები ყველასაგან მოითხოვენ

* ერთხელ ერთ გლეხს შეხვედრია ბატონები და ერთმანეთს გამოლაპარაკებია. ბატონები დაჰპირებიან—შენთან მომავალ კვირას შემოვივლით, მაგრამ დრო არა გვაქვს და დიდხანს ვერ დაჯრებით შენს სახლში, მაგრამ ფიჭვი ნუ გაქვს, ჩვენს მაგიერ ჩვენს შვილებს დაგიტოვებთ.

აბსოლუტურ სიწმინდეს: მიუტევებელ ცოდვად, თვით დანაშაულებად ითვლება ამაში თუნდ ერთის წუთით შეიტანოს ექვი ადამიანი. დეზინფექციაზე არავენ დარღობს და არავეს მიაჩნია საჭიროდ ავადმყოფო სუფთად შეინახონ. რაც უნდა უმტკიცოთ, ეს ასე არ ვარგაო, იმათ თავიანთ აზრს ვერ შეაცვლევინებთ. თუ მონდება, რომ ავადმყოფს საცვლებს გამოუცვლიან, ამ გამოცვლილ საცვალს საწოლის ახლოს დასდებენ და გეტყვიან, რომ სუფთაა, გარეცხვა და თვითონ ავადმყოფისაგან სადმე შორს წადება არა სჭირიაო. რაც შეეხება ჩარსავს, რომელსაც ზოგჯერ ლეიბს აფარებენ, როგორცაა, ისე სტოვებენ ავადმყოფობის გათავებამდე. მხოლოდ ხანდახან იმისათვის, რომ ავადმყოფის სხეული ჩარსავს არ მიეყრას, ზედ ამ ჩარსავს თხლად ფქვილს დააყრიან. რაც შეეხება თვით ავადმყოფს, მისი ტანი სრულიად მორჩენამდე არ ეღირსება დაბანას.

არის კიდევ რამდენიმე დარიგება, რომელთა შესრულებას ასე თუ ისე მნიშვნელობა აქვს ყვავილ-ბატონებისაგან მორჩენის საქმეში. მათი აღნიშვნაც მეტი არ იქნება. ბატონებს საშინლად ეჯავრებათ თამბაქოს სუნი, და თამბაქოს მწვევლნი ხომ ახლოს ვერ ვაეკარებიან. ბატონები, ამ მხრივ, იმდენად არიან სასტიკნი, რომ არა თუ თუთუნის მოწვევა აკრძალული აქვთ ყველას იქ, საცა ავადმყოფია, არამედ თვითონ თამბაქოც რომ იდოს იმ სახლში. ვინც თუთუნს ეწვევა, როცა ავადმყოფის სანახავად მოდის, სანამ სახლში შევიდოდეს, თავის ჩიბუხს და თუთუნს გარეთა სტოვებს. ზოგჯერ ბატონები, როცა კარგ გუნებაზე არიან, მკაცრად არ ეპყრობიან ადამიანის ამ სისუსტეს და მსახურის საშუალებით თუთუნის მწვევლებს ნებას მისცემს მოსწიონ*. როცა მსახური თუთუნის მწვევლებს ბატონების ამ წყალობას გამოუტყხადებს, მსახური ეტყვის თუთუნის მოსაწევად სახლიდან გავიდნენ და უკან მაშინ-ღა შემობრუნდნენ ავადმყოფთან, როცა პირს კარგად გამოირეცხავენ წყლითა. ბატონებს ეჯავრებათ აგრეთვე ზოგიერთი მწერი, როგორც, მაგალითად, აბრეშუმის ჭიაა. ასე რომ სოფელში ბატონების გაჩენის დროს დედაკაცებმა, ვინც აბრეშუმის მოვლა-მოყვანას მისდევენ, თავი უნდა დახარონ ბატონების ამ სურვილის წინაშე.

იმი სახლის მეზობლად, სადაც ავადმყოფს უვლიან, აკრძალულია თოფის სროლა, ღორების დაკვლა და მათი აჭყვირება. თხოვება მეზობლობაში რაიმე საოჯახო ნივთებისა შეწყვეტილია იმის შიშით, ვაი თუ ამ ნივთებს ავადმყოფის სულიც თან გაჰყვესო. სახლის შიგნით სინათლისათვის სანავთე ლამპების ადგილას უნდა იხმარონ სანთელი, რადგან ლამპა და ნავთი უწმინდურთა შემოდებულად ითვლებიან. ავადმყოფს

* მეგრელებს ცოდვად მიაჩნიათ თუთუნას წევა.

არ შეუძლია უყუროს გახურებულს რასმე, წიგნს, სურათებს, დაწერილ ქაღალდებს, — ეს უკანასკნელნი „ბატონებს“ მეტის-მეტად ეჯავრებათ მათი შავის ფერის გამოვო. როცა მსახური, ავადმყოფის მახლობლების დახმარებით, თავისს გულმოდგინებას და ერთგულებას სავსებით გამოიჩინეს, იმის შემდეგ თავის მოვალეობას ზედმიწევნით შეასრულებს, მოახერხებს აასრულოს ყველაფერი, რასაც ბატონების კულტი აკისრებს და როცა ავადმყოფი სავსებით გამოჩრება, ყველას სიჩარულს საზღვარი არა აქვს. ისევ განაახლებენ „მოწყალე“ ბატონების ქებას, ლოცავენ, განუსაზღვრელ მადლობასა სწირავენ. სანამ სტუმართმოყვარე ოჯახიდან წავიდოდნენ, ბატონები სიზმარში გამოეცხადებათ ავადმყოფს, მადლობას ეტყვიან ალერსიანი სიტყვებით მათი პატივისცემისათვის და გამოემშვიდობებიან. ამავე დროს ეტყვიან, თუ საითკენ აპირებენ წასვლას.

როცა თავის მოვალეობას აასრულებს, მსახური თავის მხრივ ავადმყოფის სახლს თავს ანებებს. შეძლებისა და კვალად ეცდებიან დაასაჩუქრონ, ხელგაშლილად მოექცევიან, ქათინაურებს ეტყვიან მის გამოცდილებისა და ავადმყოფის მოვლის ცოდნისათვის. ისიც ახლა სხვაგან მიდის, რომ თავის ძვირფას და დიდებულ ბატონებს ემსახუროს...

მაგრამ ასე ადვილად ყოველთვის კი არა თავდება ავადმყოფის საქმე. მართალია, მსახურს და მის დამხმარეთ, თავი არ ეზოგებოდათ ავადმყოფის მოვლაში, „ბატონებს“ თავის ერთგულებას და მორჩილებას უცხადებდნენ, მაგრამ შეიძლება ზოგიერთი მოვალეობა დაავიწყდეთ, ამით დაიმსახურეს გულისწყრომა „ბატონებისა“ და ამ უკანასკნელთა თავიანთი ჯავრი ავადმყოფზე იყარეს და წაართვეს ყურთა სმენა ან თვალის სინათლე, ანუ, როგორც მეგრელები იტყვიან ხოლმე, „ბატონებმა“ თავიანთი „ძვირფასი სახსოვარი“ დაუტოვეს! მაგრამ ასე დაჩაგრულები იმედს სავსებით არა ჰკარგავენ. ავადმყოფობის შემდეგ პირველსამ წელიწადს დადიან ყველგან, საცა კი გაჩნდება „ყვავილი“, მიდიან ავადმყოფის სანახავად, თან მიაქვთ ძღვენი ბატონებთან და სთხოვენ მოარჩინონ. თუ ბატონებთან არაფერი გაუვიდათ და თვალ-ყური არ მოუჩრათ, როგორც ეს მუდამ ხდება, მიმართავენ წმინდა ბარბალეს, იმედს, მწესა და მფარველს, ვისაც ბატონების მიერ „სახსოვარი“ აქვთ დატოვებული, მიართმევენ ავადმყოფობის დროს დაპირებულ ძღვენს და შეევედრებიან საქმეში ჩარევას. ამ წმინდანის დღეობაზე ეკლესიაში მიდიან თეთრად გამოწყობილი, ფეხშიშველი, ეკლესიის ეზოში დამის სათევად. წმინდა ბარბალეს დღეობა ყველიერის ორშაბათსა ხდება. ამ დღეს ეკლესიის მრევლი ფიზიკურად არ საქმიანობს.

თუ ავადმყოფმა ბატონების სრული სასჯელი დაიმსახურა და მოკვდა, იტყვიან — ალბათ, რაც ვეალებოდა, ყველაფერი არ ან ვერ

ასრულაო. რაც უნდა დიდი იყოს ბატონების მიერ მიყენებული სიყველეობა, მეგრელი ყველაფერს გულთბილად მიეგებება. არ ასრულებენ არცერთ წესს, რაც მიცვალებულის დასაფლავების დროს იცინან, არა სტირიან, შავებს არ იცვამენ, მწუხარებას სახეზე არ იმჩნევენ. სანუგეშოდ ის და რჩებათ, რომ ალბათ ჩვენი ბრალია ყველაფერი, ვერ მიუხვდით, რაც უნდა გაგვეკეთებინა, ხელი დავაკელით, ბატონები გავიწყობითო. თავს იმითაც ინუგეშებენ, რომ ამბობენ: ბატონებიც ისეთებს ეძებენ, ვისაც ნაზი ხორცი აქვს, კეთილშობილი, მათი ღირსია...

ვინც ყვავილ-ბატონებს ერთხელ იხდის, მეორეჯელ შეხვდება თუ არა? ამაზე მეგრელები უარით გიპასუხებენ. თუმცა ისიც უნდა ითქვას, რომ გამონაკლისის სახით, მეორეჯელაც შეხვდება ყვავილი ადამიანს. მეგრელების აზრით, ეს იშვიათი შემთხვევა იმის ბრალია, რომ ბატონებშია, როგორც ჩვეულებრივ სიკვდილის შვილთა შორისაც, ურევიათ ბრძმები, რომელთაც არ იცინან, რას აკეთებენ და შედიან ისეთ სახლებში, საცა ერთხელ უკვე ყოფილან.

დასასრულ, ორიოდ სიტყვა უნდა ვსთქვათ აცრის შესახებ. ეს საშუალება საქართველოში ერთი ხანი იქნება, რაც შემოიღეს, მაგრამ საკმაოდ მაინც არ იცნობენ და ამ ქვეყნის მკვიდრთათვის ყველასათვის არ არის ხელმისაწვდომი. ჩვეულებრივი აცრის საქმის პირველი გამავრცელებლები არიან მოსიარულე დალაქები, რომელნიც ამავე დროს ეწვეიან სხვა ხელობასაც, როგორცაა, მაგალითად, კბილის ამოღება, წურბლის მოკიდება, სისხლის გამოშვება და სხვ. ესენი იმასაც ჩემობენ, რომ შეგვიძლია სახლიდან „ბატონები“ გავაძევოთო, საცა ჩვენ გამოვჩნდებით, იქ „ბატონები“ ვერ გაჩნდებიანო. ვაჭირების დროს მეგრელები ცდილობენ მოიწვიონ ეს „ბატონების გამძევებლები“ ავადმყოფის საპატრონებლად. „გამძევებელი“ შედის სახლში, შემოუბრუნს ყველა კუთხეს, ხელში მათრახი უჭირავს და სწყევლის მავნე სულებს და თითქო მათრახით უნდა სცემოსო. როცა ამნაირად ჩვენი ექიმბაში ვაამათრახებთ ბატონებს, გამარჯვებულის კაცის სახით გადახედავს ამ სცენის გულუბრყვილო მაყურებელთ და თითქო ეუბნებაო: ხომ ხედავთ, რომ ბატონებს პირიდან გამოვგლიჯე მომაკვდავის სული და, საცაა, მოიკეთებსო!

აჰა, რამდენადაც შეიძლებოდა, სრული სურათი საქართველოში ხალხური ექიმობისა, სურათი, გამომხატველი მეტიმეტად ჩასახვითი კულტურისა. ამას ჩვენ მივეყვართ სულ პირვანდელ აზრებთან, რომლებიცა ჰქონდათ ყველა ხალხებს მათი არსებობის ხანაში, ოდეს განუწყვეტლივ შეხლა-შემოხლა უხდებოდათ ბუნების ჯერ კიდევ გამოურკვეველ მოვლენებთან. ჩვენ ამას გადაყავართ ძალზე დაშორებულ დროებაში, საცა ქართველებისათვის ისევე, როგორც სხვა პირველყოფი-

ლი ხალხებისათვის, ეს მოვლენები სავსე იყო ამდენ საიდუმლო და მიუხედავად
 ხვედრულ ამბებითა, მათი ჭკუის სისუსტისა, მათი ჩასახვითი და შე-
 ზღუდული აზროვნების მდგომარეობის გამო მათი წარმოდგენა მეტად
 იყო გაოცებული ბუნების ამ მოვლენათა გამოხატულებითა და ამა-
 თაც მთელი მსოფლიო გაავსეს ავი ან კეთილი საშიში ან მფარველი
 სულებითა. შიში, რომელსაც ეს სულები უნერგავდნენ ყველას, გრძნო-
 ბამ მათგან თავის დაცვისამ, ჩასახა ბუნების მოვლენათა პირველადი
 გაღმერთება, პირველადი სარწმუნოება. ჯერ გაჩნდა ანიმიზმი, ამას
 ნიჰყვა ისა, რომ ადამიანმა თავისი წარმოდგენა უფრო შორს სავნებზე
 გადაიტანა და ეს სულები თავიანთი საკუთარი ფორმით შემოსა, თავიან-
 თი სახით განასახიერა, ჩაუდგა თავისი გრძნობა და ნება-სურვილი,
 თავისი ძალა და სისუსტე, და ამნაირად ფეხი გადასდგა შეთხზული
 სარწმუნოების მეორე სტადიაში, — ანთროპომორფიზმში. ამ პირველ-
 ყოფილმა ადამიანმა იმისათვის, რომ მისი ღმერთების ავი ნდომა-სურ-
 ვილები გაეტკბილებინა, მათგან სიკეთე გამოეღებინებინა, მათგან
 მფარველობა მოჰმადლებოდა, იძულებული შეიქნა გამოეგონებინა
 კულტი, თაყვანისცემა ამ გაღმერთებულ სულთა...

ამასვე ვხედავთ ყველგან და ყველა ხალხებში, და თუ ცოტა მეტ ხანს
 მოუნდით საქართველოში „ყვავილ-ბატონების“ წამლობის აღწერას, ეს
 იმისათვის მოგვივიდა, რომ უნდა გვეჩვენებინა, თუ რამდენად ერთნაი-
 რია გონებრივი ევოლუცია, რომელიც არსებობს ამ მხრივ ქართველებსა
 და იმათივე კულტურის სხვა ხალხებს შორის, იმისათვის, რომ, ერთხელ
 კიდევ მეტად დაგვენახებინა თვალსაჩინო ფაქტი ავადმყოფობის სულე-
 ბის გაჩენისა და აღსარებისა.

ავადმყოფობის კულტი, თაყვანისცემა, ისევე როგორც სხვა ყველა-
 ფერი, ქართველთა შორის შემონახულია ერთიბევო უცვლელად და
 მთელი სიძლიერით დღევანდლამდე, მიუხედავად ქართველთა 3000
 წლის ისტორიული ცხოვრებისა, მიუხედავად ქრისტიანობისა, რომელიც
 მე-4 საუკუნეში იყო შემოტანილი და მიუხედავად მათი საკმაოდ მდიდარ
 ძველი ლიტერატურისა.

1903 წელი.

ახალი წელი ანუ კალანდა სამეგრელოში*

I

ახალი წლისათვის მეგრელებს აგრეთვე უქვიათ რომაული სახელი—კალანდა. ითვლება დასაწყისად ადამიანის როგორც სულიერ, ისე ხორციელ ცხოვრებისა აქედან მოკიდებულ თორმეტი თვის განმავლობაში. სამეგრელოს მკვიდრთ კალანდა წარმოდგენილი აქვთ როგორც ღვთაება, რომელიც მოგზაურის სახით მოევლინება ხოლმე შორეულ და უცნობ მხრიდან. მათთვის თან მოაქვს როგორც წყალობა, ისე უწყალობა, როგორც სვიანობა, ისე უბედურება. ამ შემთხვევაში თუ ყველაფერი არა, მთავარი მაინც დამოკიდებულია იმაზე, თუ ადამიანი რამდენად სათანადო და შესაფერისი პატივით დაუხვდება ამ თავყანსაცემ ღვთაებას. ეს დახვედრა კიდევ გამოიხატება ყოველი საახალწლო წესების აღსრულებით. საკმარისია მეგრელმა ერთი ბეწოთი დააკლოს რაიმე ამ წესებს, რომ თავზე დაიტეხოს ესა თუ სამწუხარო უბედურებანი, კალანდის რისხვისაგან გამომდინარნი.

კალანდის გასათენებლად სამზადისი იწყება დღესასწაულის წინა-დღეს. ყოველი მეგრელის ოჯახში იწყება დიდი დალაგება, იქაურობას რეცხავენ და ასუფთავებენ და მთელს ოჯახში წესრიგი უნდა დაამყარონ. რეცხავენ სარეცხს, ჰბანენ დიდ-პატარიანად. იმარაგებენ სურსათ-სანოვაგეს, შეშას აპობენ მთელი სამის დღისათვის. მოვალეებს უსტუმრდებიან, თორემ მომავალ წელს ვალიანობა დაეკვებებათ. ჰკლავენ საკალანდო ღორს, რომელსაც ჯერ ისევ შობის მარხვიდან ასუქებენ. მეგრელის სუფრაზე ახალწელიწადს უეჭველად უნდა იყოს ღორი. ზოგის თქმით, საახალწლო ღორს მეგრელები ჰკლავენ მოსაგონებლად წმ. ბასილისა, რის შესახებ ასეთი ზეპირგადმოცემაა დარჩენილი ხალხში. ერთ ახალწელიწადს ეკლესია სავსე ყოფილა ხალხით. წმ. ბასილი წირვაზე მდგარა. ეშმაკი თურმე ცდილობდა მოწიწებით ლოცვად მდგარ და დიდი წმინდანის სიტყვების მოსასმენად გამზადებულ მორწმუნეთა აზრი და გონება სულ სხვა საგნისათვის მიეპყრო. სწორედ წმინდა სახარების კითხვის დროს ეშმაკს შიგ — საკურთხეველში შეუღდია ღორი, რომელიც წმინდა მამის ლაჯებში შემძვრალა. მაგ-

* პირველად დაიბეჭდა 1897 წ. ჟურნ. „მოამბეში“, № 1.

რამ წმინდანი არ შეუფოთებულა, ცალი ფეხი ღორის კუდს დაატყობს თურმე, გააჩერა და სახარების კითხვა განაგრძო, თითქო აქ არაფერიაო. ხალხი ამითა ხსნის იმას, რომ ღორს კუდის ბოლო ვაჭყლეტილივითა აქვს.

სახლის უფროსი ღორის გაფუფქვას, გამოშიგვნასა და გარეცხვას რომ მორჩება, შეუდგება „ჩიჩილას“, რომელიც ითვლება ძღვნად და ამასთანავე სიმბოლოდ კალანდისა, რომელიც ბურბუშელიან ჯოხის სახით ევლინება მეგრელის ოჯახს.

ჩიჩილას აკეთებენ ახლად მოჭრილი გარეული თხილის ჯოხისაგან. სიგრძე აქვს ჯოხს ერთიდან ორ მეტრამდე*, სიმაღლე 4—5 სანტიმეტრამდე. ჯოხი უნდა იყოს სწორი და რამდენადაც შეიძლება, უროკო. საჩიჩილაკე ჯოხსა სკრიან ერთი-ორი კვირით ადრე და წყალში სდებენ, რომ დარბილდეს და მისი ხვეწა უფრო გაადვილდეს. სანამ ჯოხის ხვეწას შეუდგებოდნენ, დასდებენ აგიზგიზებულ ცეცხლზე და ერთავად ატრიალებენ, რომ ყველა მხრიდან გაცხელდეს. ცეცხლისაგან ქერქი ჯოხისა სკდება და თვითონ ჯოხი რბილდება. მერე ცეცხლიდან გამოიღებენ და ფრთხილად მოაცილიან გარუჯულ ქერქს. შემდეგ მკრეღ დანის წვერზე წამოაცმევენ ორ სანტიმეტრს განის და 6—7 სანტიმეტრ სიგრძის ნაფოტს, რომელიც დანის წვერთან მანვილკუთხედაა ჩამოცმული. ზევიდან ქვევით დანით ჯოხს ჩამოაცილიან დანის მახვილ კუთხეში გამავალ თეთრ ბაბთის მსგავს ბურბუშელას, რომელსაც 1 სანტიმეტრი განი ექნება. სიგრძე ბურბუშელასი ზოგჯერ თვით ჯოხის სიგრძეს უდრის, რაც დამოკიდებულია ჩიჩილაკის მკეთებლის უნარზე. ნაფოტი ცალის წვერით ჯოხის ტანზეა მიმაგრებული, ხოლო მეორე წვერით ტალღისებურად ძირისაკენ ეშვება თეთრ, ლამაზ, სპირალურ ზოლების გროვად. ამ ზოლისებურ ბურბუშელას მანამდინ აცილიან ჯოხს, სანამ პირვანდელ სიმაღლეს ნახევარზე არ დააყენებენ. გარდა იმისა, რომ ეს ბურბუშელები თავისი სიგრძით და სიმაღლით თვალს უხარებს როგორც მისს გამკეთებელის, ისე გარეშე მაყურებელთ, მეგრელისათვის ამ ბურბუშელებს სიმბოლური მნიშვნელობაცა აქვს: რაც უფრო ხშირია და გრძელები ბურბუშელები, მით უფრო სქელი და გრძელი წვერ-ულვაში ამოუვა ამა თუ იმ ოჯახის მამრობითი სქესის წარმომადგენლებს.

მეგრელმა ყოველი ღონე იღონა, მთელი თავისი ხელოვნება გამოიჩინა, რომ ჩიჩილაკი სანაქებო გამოსვლოდა. ახლა დარჩა მისი მორთვა: ჩიჩილაკის წვერი ჯვარედინად უნდა გაიბოს 10—15 სანტიმეტრის სიღრმეზე, შიგ ჯვარედინად ჩაარჭობენ ორ წამწვეტებულ ჩხირს და

* ორმეტრიანი ჩიჩილაკი ძველად კეთდებოდა სამეგრელოს შთავრისა ან დიდკაცების საძღვნოდ.*

ჩხირის წვერებზე წამოაცობენ ბროწეულსა და ვაშლებს, სულ ოთხსა
 ე. ი. იმდენს რამდენი წვერიცა აქვს ორ ჩხირს. ბროწეული, როგორც
 საესებისა და ბარაქიანობის სიმბოლო, უეჭველად უნდა ეკეთოს. ჩიჩი-
 ლაკს, სხვა მის დამამწვენებელ საგანთა შორის. ვაშლებში ურკობენ
 ვერცხლის ფულს. ჩხირების გვერდებზე მიაკრავენ შინ ჩამოქნილს თავ-
 ლის სანთელს. ზედვე დაჰკიდებენ ქარვის კრიალოსანს და როცა ასეთი
 არა აქვთ, უბრალო მძივსაც დასჯერდებიან, დაჰკიდებენ აგრეთვე აბრე-
 შუმის შულოს, აბრეშუმისავე ჰრელ ბაღდადს. დასასრულ, ჩიჩილაკის
 ბურბუშელებს ჩაურკობენ თხილის გაშლილ ტოტებს, სუროს ტოტებს
 ნაყოფიანად და ღიჟის წითელ ნაყოფებს. ამით თავდება ჩიჩილაკის
 გამოწყობა („გიმონწყულა“).

პატარძალივით გამოწყობილ ჩიჩილაკს ჯერ მისდგამენ კუთხეში,
 გვერდით მიუდგამენ თაბახს, რომელზედაც დალაგებულია: საახალ-
 წლოდ დაკლული ღორის თავი, ღორის სუკის სამწვადე, შემწვარი
 ყვერული, ერთი ჯამი ღომის („ჩხვერი“) მარცვალი და შიგ ჩადგმული
 კვერცხი. კვერცხი, სხვა ჩამოთვლილ საგნებთან ერთად ახალ წელი-
 წადს შემოტანილი სიმბოლოა საესებისა, ნაყოფიერებისა და უხვებისა,
 რაც კალანდას შემოაქვს მეგრელის ოჯახში.

სანამ სახლის უფროსი ჩიჩილაკის გამოწყობაშია გართული, დია-
 სახლისი კერის* საქალო მხარეზე აკეთებს ყველაფერს, რაც მის
 საქალო მოვალეობას შეადგენს. კერას ცეცხლს აშორებს, მის გახურე-
 ბულ შუაგულს წმინდად მოჰკვის და ზედ აკრავს ნავის სახის პურის
 ცომს. ეს იქნება ღვეზილი ანუ საახალწლო პური ხორბლის ფქვილისა,
 რომელსაც გულში ჩადებული აქვს კვერცხები. ეს კვერცხები კვამლში
 გამოჰყავთ შობის მარხვის პირველ დღიდანვე: ჯერ კვერცხებს მაგრად
 მოხარშავენ, ნაჭუჭს მოაცილიან, მარილს უზამენ და პატარა კალათაში
 ჩააწყობენ და ჰერზე დაჰკიდებენ ზედ ცეცხლის თავზე. ამ კვერცხებს
 რაც უფრო ეკიდებათ კვამლი, მით უფრო ჰქნებიან, პატარავდებიან და
 მაგრდებიან. ღვეზილი, სხვა საქმელთან ერთად, ახალწლის სუფრას
 ამშვენებს. სუფრაზე, ვისაც კვერცხიანი ნაწილი ერგება ღვეზილისა,
 იმას ყველაფერში ბედი ექნება მთელი წლის განმავლობაში და ბევრჯელ
 მოუხდება „კ ვ ა მ ლ შ ი ვ ა მ ო ს უ ლ“ კვერცხების ჰამა. ღვეზილთან
 ერთად აცხობენ პატარა პურებს, ყურძნის მტევნების სახისას, რომელიც
 ყურძნის პატივსაცემად ლოცვის დროს გამოაქვს კალანდის მეორე დღეს
 საგანგებო ადამიანს, ვიზედაც ქვემოთ გვექნება ლაპარაკი.

პურების ცხობას რომ მორჩება დიასახლისი, ახლა კაკლის საშუა-
 ლებით ბედ-უბედობის შეტყობას შეუდგება, რაშიაც ოჯახის წევრები

* კერა მეგრელის სახლს ორად ჰყოფს: სამამაკაციო და სადედაკაციო მხარეებად.

მხურვალე მონაწილეობას ღებულობენ. ცხენიდან ჩამოღებულ კაკლებს, გროვას გვერდთ დაიყრის და პირველ კაკალს კალანდის სახელზე გასტეხავს. თუ კაკალი ღებნებით სავსე გამოდგა, ამის მომასწავებელი იქნება, რომ კალანდა მთელს ოჯახზე თავის წყალობას გადმოავლენს. ამ ოჯახის ღმერთი ყოვლად ძლიერია და შესძლებს თავისი კალთა გადაათაროს ოჯახის წევრებს, იხსნას ესენი ყოველისავე ქირისა და ფათერაკისაგან მთელი მომავალი წლის განმავლობაში. ღმერთს მიჰყვება ყველა წმინდანი და ხატი, ვინც თაყვანისცემისა და ღიღების საგანია ამა თუ იმ მხარეში. თუ წმიდანის სახელზე გატეხილი კაკალი ფუჭი და ჭიანჭი გამოდგა, ეს იმის ნიშანი იქნება, რომ წმინდანი ურისხდება ან მთელს ოჯახს ან მის ზოგიერთ წევრს. ამიტომ შემდეგში მკითხავს უნდა აკითხნონ თუ რა მიზეზი გაუტეგრობისა, რომელიც ჩამოვარდნილა წმინდანსა და ამ ოჯახს შორის.

ყველა წმინდანს და ღვთაებას რომ ჩამოსთვლიან, შეუდგებიან მკითხაობას ოჯახის წევრების ბედ-იღბლის შესახებ. ვისაც გულსავსე და საღლებნიანი კაკალი გამოუვა, შეეძლება იმედი იქონიოს, რომ ცხოვრებაში გაუმარჯდება და ყოველგვარ საქმეში ხელი მოემართება, წინააღმდეგ შემთხვევაში, ე. ი. თუ კაკალი ფუჭია, ბედი საწყველელი იქნება. თუ ოჯახში გასათხოვარი ქალებია ან საცოლვე ყმაწვილები, გულსავსე კაკალი ვაჟისათვის ნიშანია ლამაზი, ჯანსაღი და მდიდარი ქალის შერთვისა, ხოლო ქალისათვის ლამაზი, ჯანსაღი და შეძლებული საქმროს შოვნისა. შემდეგ უნდა გაიგონ მომავალი შორეულ ნათესავებისა და მეგობრებისა. მკითხაობა თავდება ოჯახის გარდაცვლილ წევრთა სახელების ჩამოთვლით: თუ კაკალი საღგულიანი გამოვიდა, ნიშანი იქნება იმისა, რომ მიცვალებული საიქიოში ანუ სულეთში ნეტარებს. ხოლო თუ კაკალი ფუჭია, ყველასათვის აშკარა იქნება, რომ მიცვალებულის სული განიცდის ეშმაკთა და სამყესულთა მეუფების დაუსრულებელს ტანჯვა-წვალებას.

ამ დამტკრეული კაკლების ნიგვზის ერთ ნაწილისაგან ხარშავენ გოზინაყს. მეორე ნაწილი ნიგვზისა ჯამზე დაიყრება და ზედ ღვინოს დაასხამენ. კალანდას წირვიდან დაბრუნებული წევრები ოჯახისა ჯამიდან ამ ნაყენს მოსვამენ.

ამასობაში შუალამე მოატანს. მზადება დასრულდება. ოჯახის წევრები, დაღლილები, დასაძინებლად დაწვებიან. ოჯახში თუ გასათხოვარია ვინმე, სანამ დაწვებოდეს, ახლად-ახალ სავარცხლით თმას ჩამოიშლის და ხმას არავის გასცემს, ისე დაწვება. სავარცხელს სასთუმალ ქვეშ ამოიდებს. სიზმრად გამოეცხადება მისი საბედო და ამ სავარცხლით თმას დაუვარცხნის. სიზმარში საბედოს ნახვისათვის მეორე საშუალებაც არის. კუთხეში მიდგმულ ჩიჩილაკს ვინმე ერთ ბურბუმელას ჩა-

მოპვლევს, შუაში გაგლეჯს, ორსავე ნაწილს წყლით სავსე ჯამში ჩაუღვინებს და გასათხოვარ ქალის ან საცოლე ყმაწვილის ლოგინ ქვეშ დასდგამს: მათის რწმენით საბედო უეჭველად გამოეცხადება მძინარესო.

ყველასა სძინავს ოჯახში. ფეხზლობს მხოლოდ მამასახლისი ამა ლამის ღამეს უეჭველად შინ უნდა იყოს, გარეთ არსად დარჩეს. გამოდის სახლიდან და ყველაფერსა სინჯავს: დაკეტილია თუ არა კარგად ბოსელი, საღორე, საქათმე, მელიას ან სხვა მტაცებელ ნადირს ხომ არ შეუძლია შემოიპაროს და რამე ავნოს ასეთ წამში. ეს კი ცუდი ნიშანი იქნება: მთელი წლის განმავლობაში ნადირი არ დაიშლის შემოპარვას მეგრელის ოჯახში და მისთვის რისავე მოტაცებას. მგზავრი, რაც უნდა უჭირდეს საღმე ღამის გათევა, მეგრელის სახლში თავშესაფარს ვერ იპოვის. აუცილებელ ჩვეულებად და კანონად აქვთ, რომ ყოველი მეგრელი ახალწლის ღამეს შინ, თავის სახლში უნდა იყოს.

მზადება დასრულებულია. მამასახლისის მოსვენება ღა დარჩენია. მაგრამ ამ ღამეს თავისიანებთან დაწოლა არ შეუძლია. საქმე ის არის, რომ მამასახლისი წარმოადგენს კალანდას, რომელიც გარედან მოდის. კალანდა, მართალია, გარედან მოდის, მაგრამ სახლში შემოსვლისას მას ვინმე უნდა უძღოდეს წინ, ვინმე ოჯახის წევრთაგანი, რომელსაც უნდა შემოჰყვეს. ვინც კალანდის წინამძღოლის როლს ასრულებს, ჰქვიან „მაკუჩხოლე“ („მაკუჩხური“), რაც ნიშნავს კაცს, ვისაც ფეხდა-ფეხ მოჰყვება კალანდა. აი, ამ „მაკუჩხოლე“ (მოფერხეს) როლს ასრულებს სახლის უფროსი და როცა ასეთი არ არის, ვინმე უფროსთაგანი მამრი. მაკუჩხოლე ამ ღამეს სახლის გარეთ რჩება, ბოსელში ან სასიმიინდეში. ამას თანა აქვს ჩიჩილაკი და გობი, რომელზედაც ალაგია: ღვეზილი, თავი, გული და ღვიძლი საახალწლოდ დაკლული ღორისა, აგრეთვე ერთი ჯამი ღომის მარცვალი.

II

გარიჟრაჟზე მაკუჩხოლი დგება და მიდის წყაროსაკენ და პირს იბანს ცივი წყლით: სწამს, რომ მთელი წლის განმავლობაში სიახლე და სიფხიზლე თან ახლდება. წვერსა და თავზე თმას სავარცხლით არ ივარცხნის იმის შიშით, ვაი თუ ქათმებმა სულ-მულამ სახლის სახურავზე იქოთქოთონ და ისლის სახურავი გაჰქექონ ხოლმე. ამიტომაც, როცა ქათამი სახურავზე აფრინდება და იქაურობასა ჰქექავს, იტყვიან ხოლმე: ალბათ მაკუჩხოლმა კალანდა დილას თმა დაივარცხნა სავარცხლითო.

პირის ბანას რომ მორჩება, წყლიდან ხელებს ამოიღებს, ცალ ხელში ღომს ჩაიყრის, მომუტყავს, და ისევ წყალში ჩაჰყოფს. ხელს წყლიდან ამოიღებს, გაშლის და დააკვირდება: თუ თითებსა და თითებს შუა წყალი

გასულია და ღომი დაუსველებია, იმის ნიშანი იქნება, რომ ამ წლის ზაფხულში წვიმა იმდენი იქნება, რომ ჭირნახულს ეყოს, თუ მარცვლები მშრალი იქნება, ზაფხულში გვალვა და სიმშრალეა მოსალოდნელი.

წყაროდან ჩამოსვლისას მაკუჩხოლს თან მოაქვს ახალი წყალი და უბრუნდება იმ ადგილს, საცა ღამე გაათია. იქიდან გამოაქვს ჩიჩილაკი. მის თავზე მიკრულ სანთლებს აანთებს, აიღებს სურსათდალაგებულ გობს, ღოქით წყალს და გაემართება სახლისაკენ, რომ მოაცილოს კალანდა და ახაროს, თუ რა მოაქვს ამ კალანდას. სახლის კარები შიგნიდან დაკეტილია. მაკუჩხოლი კარებს მიადგება და ხმამაღლა იძახის:

— კარი გამიღე!

ოჯახის ერთ-ერთი წევრი ლოგინიდან ადგება, მივა კარებთან, მაგრამ სანამ გააღებდეს, უნდა გაიგოს, რა მოაქვს კალანდას, იქნება განზრახვა აქვს სახლში ცარიელ-ტარიელი შემოვიდეს. ასეთი კალანდა შემოსაშვებიც არ არის. ამიტომ კარების გაღების ნაცვლად ეკითხება:

— რა მოგაქვს?

— მოვბრძანდები კალანდა: მომაქვს ყველასათვის სიმრთელე, სიხარული, გამარჯვება ყველაფერში... კარი გამიღე!...

— რა მოგაქვს? ეკითხებიან შიგნიდან, რადგან არა ყოფნით, რაც ბედნიერება კალანდამ ჩამოუთვალა.

— მტერთა ძლევა... ქალებს გათხოვება, ვაჟებს — ქალის შერთვა... ბევრი ოქრო, ვერცხლი, სიმდიდრე... კარი გამიღე.

მეგრელს ესეც ცოტად ეჩვენება და მესამეჯერ და უქნასკნელად ეკითხება:

— რა მოგაქვს?

— კარგი მოსავალი, კარგი დარი, ღვინის მოსავალი, ბევრი აბრეშუმის პარკი, საქონლისა და შინაური ფრინველის გამრავლება. წყალობა ღვთისა და ყველა მისთა წმიდანთა, მფარველობა და წყალობა ბატონისა... კარი გამიღე...

ასეთი კალანდის შეშვება შეიძლება და კარებს უღებენ. შემოდის მაკუჩხოლი და მის ფეხდაფეხ თვითონ „კალანდა“ შემობრძანდება. მაკუჩხოლი ზარზარით ყველასა ჰკოცნის და უნატრის ასეთი კალანდა მრავალი გაუთენდეთ. ამ დროს ფეხქვეშ გაუგორებენ გოგრას. შეახტება ზედ, ფეხებით განეთქავს და თან დასძენს: „ღმერთო და კალანდა ასე გაუხეთქე თავი ჩვენს მტერსა და ავის მდომელსა“. ოჯახის ყოველი წევრთაგანი უახლოვდება მაკუჩხოლს, ხელს უცაცუნებს ჩიჩილაკს, ზედ ჩამოცმულს ბროწეულს, ვაშლში ჩარჭობილ ვერცხლის ფულს, გობზე დაწყობილ სურსათ-სანოვავებს. დასახელებულ საგნებისათვის ხელის-შემხები ამით თავის თავს უზრუნველყოფს ფულით სისაყესს, საკმელსანოვავით კისრამდე მოყრას მთელი წლის განმავლობაში და სხვ. და

სხვ. აიღებენ აგრეთვე გობზე მდებარე შაქრის ნატებს და რიგ-რიგად მოჰკვნიტენ, ვითომ: სულ მუდამ ტკბილსა სჰამ, სიმწარეს არ განიცდიდე იქნებაო. ბოლოს მაკუჩხოლი ვისმე დააჰკერინებს გობს, თეთონ ცალ ხელში ჩიჩილაკი უკავია და დაიძვრის სახლის შემოსავლელად. ოჯახის წევრნი, დედათა სქესის გარდა, უკან მისდევენ. მერე, თავისუფალ ხელით ჯამიდან ღომის მარცვლებს ზიღებს და დაუწყებს მოყრას, თანაც ილოცება: „კალანდა, ასე გამარავლე ჩვენი ძე და მომავალი, ამდენი ბედი მოგვეც, ამდენი სიხარული, ამდენი ფული, ამდენი საქონელი, ამდენი შინაური ფრინველი“. სახლს სამჯერ რომ შემოუვლის, დილით წყაროდან მოტანილ ახალი წყლით მორწყავს იატაკს; ამით კალანდას შესთხოვს იმდენ წვიმას, რაც საქირო იქნება ყანებისა და მცენარეებისათვის, შესთხოვს ესენი დაზღვეულ იქნეს გვალვისა და შისი შედეგებისაგან.

საჭლს რომ შემოუვლიან შიგნიდან, მთელი ოჯახი გობს მოუჯდება გარშემო და ყველანი სათითაოდ მოსტეხავენ ცოტა პურს და მოსჭირიან ცოტა ხორცს და პირში ჩაიდებენ ანუ „პირს მოატყუებენ“, რადგან დილის საუზმეს, საძლომად, მერე, ცოტა ხანს შემდეგ, შეუდგებიან. საუზმემდე, ცოტა რისამე მაინც პირში ჩაუშვებლად დარჩენა არ ეგების, რათა „ძლეულ არ იქნენ“ ცხოველთა სამეფოს ერთ-ერთ წარმომადგენლის მიერ. ძლევა ჰქვია იმას, რომ თუ ვინმემ ვერ მოასწრო ზევით მოხსენებული ლეკმა პურისა და ხორცის ჩადება პირში და ისე მოესმა ხმა რომლისაზე ფრინველისა და ცხოველისა, „დაძლეული“ იქნება ამ ცხოველისა თუ ფრინველის მიერ. ფრინველი თუ ცხოველი სძლევს ადამიანს იმ შემთხვევაში, როცა ეს უკმელი და, მაშასადამე, უძლურია ვისმე ებრძოლოს, ეწინააღმდეგოს.

აი ზოგიერთი სახე ახალწლის დილას „პირმოუტყუებლად“ დარჩენილი ადამიანის ძლევისა ფრინველისა თუ ცხოველის მიერ:

თუ ადამიანს წიწილამ „აჯობა“, ეს ადამიანი მთელი წლის განმავლობაში, გულგაწვრილებული და აღრენილი იქნება. თუ გოჭმა აჯობა, მთელი წლის განმავლობაში, რაც უნდა კარგი დარი და მშრალობა იყოს, მოსვრილი და გათხუნული იქნება. თუ ხბომ აჯობა, მთელი წელიწადი დორბლიანი იქნება; თუ ციკანმა აჯობა—ენა არ ემორჩილებოდეს იქნება; თუ ჩიტმა აჯობა — ცხვირიდან უხვად მოედინება სკვინტილი და სხვადასხვა.

სახლის ფერხვას რომ მორჩება სახლის უფროსი, ახლა უფერხებს ყველა შენობას: ბოსელს, საღორეს, საქათმეს, სასიმიინდეს, ხულას. ცალ ხელში ჩიჩილაკი უჭირავს, ხოლო მეორე ხელით ღომის მარცვლებსა ჰფანტავს და ასე ილოცება: „ასე გამრავლდით და ასე გამრავლდით!“...

როცა ყველას მიულოცავს ახალწელიწადს, მაკუჩხოლი შემოდის სახლში, სადაც ტაბაკია დადგმული და საუზმე გამზადებული. საუზმეზე ყველას სადღეგრძელოსა სვამენ. საუზმის დროსვე, ფეხებიდან ქალამნებს გაიძრობს, ცალ ხელში ღვინით სავსე ჭიქას დაიჭერს და გაემართება ეზოში მდგარ ბროწეულის ბუჩქისაკენ. რომ მიუახლოვდება, თაყვანსა სცემს და ეტყვის: „მრავალ კალანდას დაგასწროს, შენს სადღეგრძელოსა ვსვამ“.

მთელ სოფელში სროლაა ატეხილი: ძველს უბედურს წელიწადს ერეკებიან და ხარობენ მის ადგილას კალანდის მოსვლას. თოფის სროლა თითქმის მთელი დღე გასტანს.

დილით ახალგაზრდა ყმაწვილების ჯგუფი ხელში ჩიჩილას დაიჭერს და კარდაკარ დაუფლის ყველას კალანდის მოსალოცავად. ეზოში რომ შევლენ, სამჯერ შემოუვლიან სახლს და თან მღერიან „კირიალეისონ“ (კირიუ, ლეისონ). მერე შემოდიან თვით სახლში და ყველას ახალ კალანდას ულოცავენ. მომლოცველებს ფულს აჩუქებენ და ისე ისტუმრებენ.

ეკლესიიდან უკვე ზარების რეკვის ხმა მოდის. ყველანი, ახალს ტანისამოსში გამოწყობილნი, ეკლესიისაკენ მიემართებიან. ეკლესიაში მიმავალთ თუ შელა გადაუბრუნეს გზაზე, — კარგ ნიშნად მიიჩნევენ, თუ კურდღელი გადაუბრუნეს — ცუდის მომასწავებელია. წირვის გამოსვლისას, ერთმანეთს ულოცავენ კალანდას და უცვლიან ბროწეულებს, თან დასძენენ: ღმერთმა იმდენი კალანდა გაგითენოს, რამდენი მარცვალიც ამ ბროწეულშია და თქვენი ოჯახი გაივსოს ყოველისავე ბედნიერებით, როგორც ეს ბროწეულია სავსე“. კაკლის ჩუქება ახალწელიწადს არ ვარგა, რადგან კაკლის მიმღები კაკალივით გახმება. ერთ ამბავსაც მოგვითხრობენ კაკლის შესახებ: ერთს კუდიანს დედაკაცს ერთი გასათხოვარი ქალი არ მოსწონდა და რომ ეწო მისთვის, აქაო და ქალმა არ იცის — საახალწლო საჩუქრებს რომელს რა თვისება ჰქონდა, და ახალწელიწადს კაკალი აჩუქა. ქალმა ავადმყოფობა დაიწყო, ჩამოხმა და გათხოვება არ ღირსებია ისე მოკვდა.

ნაწირვევს ეკლესიის ეზოში ატყდება საერთო თოფის სროლა, ისერის ყველა, ვისაც კი აქვს თოფი. თუ თოფმა ფალია ჩაქოსწვა, ცუდის მომასწავებელია; მთელის წლის განმავლობაში თოფი უცუდდებოდეს იქნება პატრონს. შინისაკენ მიმავალი ცდილობს ეზოში შაშვი ან სხვა რამ ფრინველი მოჰკლას თოფით. და ეს კარგი ნიშანი იქნება, თოფის პატრონი მთელი წლის განმავლობაში გამარჯვებული იქნება გარეული ფრინველის ხოცვაში.

ეკლესიიდან დაბრუნებულებს სახლში შესვლისას უეჭვილად უნდა ეჭიროს ხელში თხილის ან სუროს ნედლი ტოტი. ზოგს შინ შემოაქვს

თუთის ხის ტოტი, გადასცემს ცოლს ან ერთ-ერთ ქალს და ეტყვის: „ჩემს ცოლს აბრეშუმის ჭია და პარკი, ხოლო სხვისას — ცარიელი თითისტარი“. წირვიდან დაბრუნებულთ დაალევივნენ ნიგვზისა და ღვინის ნაყენს. მაგრამ სანამ ამ ნაყენს მოსვამდნენ პირში ჩაიდებენ ოქროს ან ვერცხლის ფულს ან ნივთს რასმე და დასძენენ: ღმერთო, მრავალ წელიწადს მაჭამე და მასვი. ზოგან ეს ნაყენი მთლად ერგება იმას, ვინ პირველად შემოვა სახლში.

სადილს წინ სახლის უფროსი აიღებს ჩიჩილაკს, სურსათ-სანოვა-გთან გობს, ოჯახის წევრებს გაიყოლიებს და ეზოში კალანდის სახელობაზე ქვევრთან მივა. ქვევრს მოხდის, ხირკათი ღვინოს ამოიღებს, ჭიქაში ჩაასხამს და დასდგამს გობზე. ოჯახის წევრები დაიჩოქებენ, ხოლო სახლის უფროსი კალანდას შესთხოვს: სიმრთელით მიმყოფე ყველანი, აარიდე ყოველგვარი ავადმყოფობა, გაამარჯვებინე მტერზე, მიმრავლე შინაური საქონელი და სხვადასხვა. ლოცვას რომ მორჩება. აიღებს საკმეველს, ყველას თავზე შემოავლებს და იტყვის: „თან წაიდე ამათი ჭირი და უბედურება“. და ამას რო იტყვის, საკმეველს ნაკვერცხლებიან ნატეხარზე დაუდებს. ამას შემდეგ ახლად ამოღებულ ღვინოს ყველანი რიგ-რიგით შესვამენ. ბოლოს დოქს გაავსებენ ღვინით სუფრაზე მისატანად*.

დასდგამენ ტაბაკს და შეუდგებიან სადილს. სადილის დროს ჭამა-ჭმამში ზომიერებაა დაცული. განსაკუთრებით ერიდებიან ზედმეტის დალევას. იშვიათია, რომ ახალწელიწადს მეგრელი მთვრალი დაინახოთ. მეგრელი საერთოდ ერიდება სიმთვრალეს და მით უფრო ახალწელიწადს. მეგრელის აზრით, თუ ახალწელიწადს დაითვრა კაცი, მთელ წელიწადს მთვრალი ივლის და ყბადასაღები იქნება ყველასიო.

საკალანდო ტაბაკზე საკმელი არაჩვეულებრივად უხვადაა. საკმელთა შორის საპატიო ადგილი უჭირავს „ბასილას“ ანუ წმ. ბასილის სახელობაზე სიმინდის ფქვილისაგან გამომცხვარ მკადს. ეს მკადი ჩვეულებრივ მკადზე უფრო მეტია სიდიდით. გულად აქვს წვრილად დაჭრილი ზურგის ქონი ღორისა, მარილითა და მსხვილად დანაყილ ნიგვზით შეზავებული. ბასილა ტაბაკზე ჩვეულებრივ გამოჩნდება შუა სადილობისას. მაგრამ სანამ მის ჭამას შეუდგებოდნენ, უნდა გადასტეზონ. ეს გადატეხვა ასე ხდება: კერადან „ბასილას“ რომ გამოიღებენ, სდებენ ცეცხლზე დადებულ ღედა-შეშაზე, მის ერთ ნახევარზე ხელს დაავლებს

* სადღინე ქვევრები სამეგრელოში ეზოში, დაუხურავში იყო დამარხული. ყველა წმიდანის სახელზე იესებოდა სათითაოდ ქვევრი და მოხდიდნენ ამ ქვევრს იმ წმიდანას დღეობას, ვის სახელზედაც იყო ქვევრში ღვინო ჩაასხმული. ერთი ქვევრი კალანდას სახელზე იყო ხოლმე გავსებული.

მამრობითი სქესის წარმომადგენელი, ხოლო მეორე ნახევარზე წარმოდგენილი მდედრობითის სქესისა. მაგრამ როცა ოჯახში მამრობითის სქესის არაინაა, მამრის როლს ასრულებს ქალი, მხოლოდ თავის მოწინააღმდეგეს — ქალს წინდაწინ უნდა უთხრას: „მე—მამაკაცი (ვიქნები), შენ — დედაკაცი“. ამის შემდეგ ორივე მხარე ცდილობს ერთად გადატეხონ ბასილა. ამ გადატეხვის დროს თითოეული გადამტეხელი ვაჟი და ქალი ცდილობს უფრო მეტი წილი იმას ერგოს. მაშასადამე, მჯობნელად ის ითვლება, ვინც ნახევარზე მეტს თავისკენ წამოიღებს. ამ ჯობნა-დამარცხებით შეუძლიათ იწინასწარმეტყველონ, თუ მომავალი წელიწადი რამდენად მოსავლიანი იქნება. თუ აჯობა მამაკაცმა—ამ წელიწადს სამამაკაციო საქმე ზღვად გასკდება: სიმინდი, ღვინო ბევრი მოვა, ხოლო თუ ქალმა გაიმარჯვა, უნდა მოველოდეთ „საქალო საქმის“ გამარჯვებას: უხვი მოსავალი იქნება აბრეშუმის პარკებისა, შინაური ფრინველი გამრავლდება, საჩოხე შალეებს ბევრს მოქსოვენ ქალები და სხვადასხვა.

ზოგნი, ბასილას რომ გასტეხენ, სახლიდან გამოვარდებიან და ეცდებიან პირველად შემოვიდნენ სახლის შოწინააღმდეგე კარიდან*. გამარჯვებული იქნება ის, ვინც პირველი შემოვა სახლში.

ეს ჩვეულება სხვანაირადაც სრულდება. ბასილას სდებენ ბუკზე, ხოლო ცეცხლზე დაიჭერენ თხილის ჯოხს. ამ ჯოხის ერთი თავი მამრობითი სქესისას უჭირავს, ხოლო მეორე თავი — მდედრობითისას. როცა შუა ნაწილი ჯოხისა გაიწვება, და თითოეულს ჯოხის თითო ნახევარი შერჩება, ჯოხის ამ ნაწილიდან გარეთ გამოვარდის და ცდილობს მეორე კარიდან პირველი შემოვიდეს სახლში. შემოვა თუ არა, ეს მივარდება ბასილას და დიდ ნაწილს მოსტეხავს და ამნაირად გამარჯვება იმას დარჩება.

საკალანდო სადილისათვის ღომი უნდა მოიხარშოს ღომის-ღომის ანუ ჩხვერის მარცვლებისაგან და არა სიმინდის ფქვილისაგან, და თან თვალყურს ადევნებენ როგორ იხარშება ღომი. ღომის ხარშვაც მკითხაობის, მომავლის გაგების ერთი საშუალებათაგანია. თუ ღომის ხარშვა დაიწყო ქვაბის შუაგულიდან, ამ წელიწადს უხვი მოსავალი მოსალოდნელია მხოლოდ ამ სოფელში, და თუ ნაპირებიდან დაიწყო ხარშვა, რაც შემოგარენია სოფლისა, ყველგან კარგი ჭირნახულის იმედი უნდა იქონიონ.

თუ ოჯახში ავადმყოფი ჰყავთ, რომელიც დიდი ხანია მწოლიარედაა, უშველიან და ისე წინა და უკან რამდენჯერმე გაატარ-გამოატარებენ: მოსალოდნელია, რომ ავადმყოფი ლოგინიდან შეძლებს წამოდგომას და სრულებით გამოიჩინილი ივლის.

* ძველად მეგრული სახლი ერთთავლიანი იყო და კარი ორი ჰქონდა: წინა და უკანა.

თუ მეგრელის ოჯახში ახალწელიწადს ვინმე მოკვდა, რაც უნდა ახალგაზრდა იყოს, მისი გლოვა თუ ტირილი არ ეგების, არც მისი დღეს შეიძლება ტირილი. თუ ვინმე მოკვდა კალანდის წინა დღეს, ტირილი თვით სიკვდილის დღეს შეიძლება, მაგრამ კალანდა გათენდება თუ არა, ყველამ ცრემლები უნდა შეიწმინდოს და რაც უნდა დიდი სანადგლო იყოს, უნდა გამხიარულდნენ. ამ ჩვეულების შეუნახაობას, მოსდევს დაუსრულებელი გლოვა და მწუხარება მეგრელის ოჯახში მთელი წლის განმავლობაში. მიცვალებულის ტირილი და დასაფლავება შეიძლება მხოლოდ კალანდის მესამე დღეს. — მიცვალებულისათვის კუბოს ჩვეულებრივ მიცვალებულისავე სახლში ჰკრავენ. მაგრამ კალანდას მიცვალებულისათვის კუბო უნდა შეჰკრან სახლს გარეთ, სადმე მინდვრად.

დასასრულ აი ის საკალანდო ჩვეულებანი, რომლებიც უნდა შეასრულოს თავის წინაპრების ჩვეულებათა ერთგულება მეგრელმა. ამას დართული აქვს ის შედეგები, რაც მოჰყვება მათ შეუსრულებლობას.

ახალწელიწადს სააუგოა ყოველგვარ სალანძღავე და უწმაწური სიტყვების ხმარება არა მარტო ადამიანთა მიმართ, არამედ ცხოველებთანაც კი: ყველას ზრდილობიანად ეპყრობიან და ყველასთან ნატიფ და დახვეწილ სიტყვა-პასუხსა ხმარობენ. მაგალითად, თუ სახლში ძაღლია და მისი იქ ყოფნა სასურველი არ არის, კი არ შესძახებენ: დაიკარგე აქედან, გადი გარეთ! არამედ ეტყვიან: შენი ჰირიმე, ცოტა ხნით გარეთ გაბრძანდი!... ამ ჩვეულების დამრღვევს მთელი წლის განმავლობაში, მის-და უნებურად ლანძღვისა და ტლანქად უხვმ სიტყვა-პასუხის მეტა არათერი წამოცდება. ცდილობენ ერთმანეთს არ წაეჩხუბონ, თორემ ოჯახში მამლაცინწები მთელ წელიწადს კინკლაობაში გაატარებენ, დაავიწყდებათ, თუ ერთმანეთთან მშვიდობით და თანხმობით შეიძლება იცხოვრონ. კალანდას აკრძალულია კერვა რისამე და საერთოდ ხელში დაჭერა ნემსისა, ვინც ამ წესს დაარღვევს, მოელის საშინელი ტკივილები თვალისა. რამე თუ გაგეხსოვს, გაკერვა კალანდის მესამე დღემდე არ შეიძლება, არ შეიძლება კალანდას ხელში საცრის დაჭერა, ვინც ამ ტახუს დაარღვევს, მოსალოდნელია გონება დაეკარგოს, ანდა ყოველი ახალი ცნობა მის გარშემო მყოფთა შესახებ იმის მაგიერ, რომ გონებაში აღებუქდოს, ამ გონებაში გაივლის ისევე, როგორც ფქვილი გადის საცერში. ქალს არ შეუძლია თითისტარს შეხედოს — მთელ წელიწადს თავბრუსხვევა დასჩემდება. სახლის გამოგვა როგორც ახალ წელიწადს, ისე შემდეგს და მეორე დღეს არ ეგების ყოველსავე შემთხვევაში ნაგავის გამოტანა სახლიდან არ შეიძლება, ნაგავი მხოლოდ მესამე დღეს გადაიყრება. თუ ეს წესი დაირღვა, ამას ის მოჰყვება, რომ ნაგავს სახლიდან გაჰყვება ამ ოჯახის მთელი ბარაქა და სიმდიდრე. არავის უნდა

მისცეთ ხელში ხის სავარცხელი, თუ მიეცით — ჩამომრთმევი გახდება, ანუ გახმება ისე, როგორც ჩამორთმეული სავარცხელია ხმელი. ჯიბე ცარიელი არ უნდა გქონდეთ, შიგ ფული სულ ცოტა მაინც უნდა გეღოთ, თორემ მთელი წლის ვანმაჯლობაში ჯიბეცარიელი ივლით. ამით თავდება კალანდის პირველი დღე და პირველი ნახევარი.

III

ახალწლის მეორე დღისათვის მეგრელებს კუჩხა უქვიათ, რაც პირდაპირ ნიშნავს ფეხისა ან ტერფის დღეს ანუ ფერხობას. მეგრელთა რწმენით, ზოგ ადამიანს აქვს თვისება სახლში თავის ფეხით შემოიტანოს ბედნიერება თუ უბედურება, გამარჯვება თუ დამარცხება, მოგება თუ წაგება. ბედნიერ ფეხის სახელი ამა თუ იმ ადამიანს გაუვარდება ცხოვრების პრაქტიკით. გამოცდილებით, ვთქვათ, საქმეს რასმე აკეთებთ და ამ დროს შემოგისწროთ მეზობელმა. მოხდება, რომ თქვენი საქმიანობა შეფერხდა, ან ხელსაწყო გაგიტყდათ, ან თქვენ თვითონ რამე დაიშავეთ, ამ შემთხვევაში მეგრელი ფიქრობს, რომ თქვენის ხელის მოცარვის ბრალი სავსებით ედება მეზობელს, რომლის ფეხს თქვენს სახლში შემოჰყვა უბედურება, მარცხი. ახლა სხვა მაგალითი ავიღოთ, სახლში ავადმყოფი გიწევთ, ის წამია, როცა სათუოში უნდა გამოვიდეს, ამ დროს შემოდის თქვენი ნაცნობი. მისი შემოსულა და ავადმყოფობის სულის ამოხდა ერთია. ავადმყოფის სიკვდილი უეჭველად უნდა დაბრალდეს შემოსულ მეზობელს. ესა და ამის მსგავსი მაგალითები სრულებით საქმაოა, რომ ხსენებული ადამიანი მოინათლოს „უბედურ ფეხის“ სახელით, უბედურობის მატარებლად. ამის შემდეგ ასეთს კაცს ყველა გაუბრბის, ზურგს უკან სწყევლიან კიდევცა. „უბედურ ფეხის“ ადამიანად შეიძლება იყოს მარტო ისეთი არა, ვისაც თქვენი ჯავრი სჭირს, ვისაც თქვენი ზარალი უხარია. ასეთი შეიძლება იყოს ჩვენი მეგობარი, ჩვენი კეთილისმდომიცი, თვით ჩვენი მშობლებიც. ესენი გვავენებენ მათდა უნებურად, უბედურ ბედის გავლენით.

ამიტომ მეგრელი გაუბრბის ასეთებს და ცდილობს თავის ყოველგვარ საქმიანობაში გაპრიოს ადამიანი, ვისაც ბედნიერი ფეხი აქვს. ვთქვათ, სადმე უნდა გაემგზავროთ, ცდილობთ ისე მოაწყოთ საქმე, რომ „ბედნიერი ფეხის“ კაცი მგზავრობის დაწყებისთანავე შეეხვდეთ. ამას შემდეგ თქვენ მგზავრობას განაგრძობთ და დარწმუნებული ბრძანდებით, რომ რამე მარცხი არ შეგხვდებათ გზაში და მშვიდობით მიაღწევთ თქვენი მგზავრობის მიზანს. ვთქვათ, მიღიხართ სანადიროდ თუ თევზის საჭერად, შეიხვედრებთ ბედნიერი ფეხის ადამიანს და დარწმუნებული ბრძანდებით, რომ ორსავე შემთხვევაში ხელი

მოგეპარებათ: თოფს ფალა არ აეწევა, ნადირს თოფს არ ატყეფს.
 თევზს ბლომად დაიჭერთ და სხვადასხვა.

მეგრელის წარმოდგენით ბედისა თუ უბედობის სულნი ყველგან და მუდამ დადიან, ადამიანები ამათი გამტარებელნი არიან: „კარგი ფეხის“ ადამიანის მეშვეობით ენიჭება ადამიანს სვიანობა, წარმატებით გამარჯვება, ხოლო „ცუდი ფეხის“ ადამიანის მეშვეობით გადადის ფათერაჟისა და ბედშავობის სული, სული ბოროტი.

თუმცა კალანდისა და ბედნიერების შემომყვანისა ანუ „მაკუჩხოლის“ როლს ზედ ახალწელიწადს თვითონ სახლის უფროსი თამაშობს, მაგრამ კალანდის მეორე დღეს ანუ კუჩხაში (ფერხობაში) მეგრელი საგანგებოდ ცდილობს ჩარიოს საქმეში „კარგი ფეხის“ ადამიანი, ეძებოს მისი მფარველობა, თუ ოჯახში მამრობითის სქესისა არავინაა, თვით ახალწელიწადსაც მაკუჩხოლი გარედან უნდა მოვიდეს ვინმე. მაგრამ საქმე ის გახლავთ, რომ ახალწელიწადს მაკუჩხოლის როლი უნდა შეასრულოს სახლის უფროსმა, როგორც ასეთმა, იმისდა მიუხედავად, თუ რამდენად შესაფერია ამ როლისათვის, ე. ი. რამდენადა აქვს თვისება კარგისა თუ ცუდის მოფერხისა. აი, სახლის უფროსის ამ შესაძლებელ ნაკლის შევსება ევალება „კუჩხა“ (ფერხობა) დღეს საგანგებო მაკუჩხოლს, ვისაც „კარგი ფეხის“ სახელი აქვს გავარდნილი. მაკუჩხოლი უეჭველად მამრობითის სქესისა უნდა იყოს, წლოვანებას მნიშვნელობა არა აქვს, მაკუჩხოლად შეიძლება იყოს როგორც ვაჟკაცი, ისე 5 — 6 წლის ბავშვიცა.

მაკუჩხოლს დაიბედევენ თითქმის ერთ თვის წინათ, ბარბარობის (ქრისტეშობისთვის 4-ს) წინა დღეს. სთხოვენ, მობრძანდეს იმ სახლში, სადაც კუჩხას (ფერხობას) უნდა მოულოცოს ახალწლის გათენება. არ ეუბნებიან, რისთვისაც უნდა მობრძანდეს, მაგრამ ის-კი მიხვედრილია, თუ რისთვისაცა სთხოვენ მოსვლას. და აჰა, დანიშნულ დღეს მოფერხე დილაადრიაანა მიდის დანიშნულებისამებრ და სახლში შედის სხვა მნახველთა ადრე. მოფერხე, რა თქმა უნდა, არავის ეკითხება, თუ რისთვის მიიწვიეს და საერთოდ თამაშობს როლს სტუმრისას, რომელიც ვითომ სულ სხვაგან მიდიოდა აქ სრულებით შემთხვევით შეუხვია მათთან, როგორც ჩვეულებრივს სტუმარს, უმასპინძლდებიან და მხოლოდ გამოთხოვებისას, თითქო სხვათა შორისაო, სთხოვენ შენი ჰირიმე, ფერხობა დღეს ჩვენსა მოდი და მოგვილოცეო. მოფერხე სიამოვნებით და ცოტა არ იყოს, თაემოწონებითაც კისრულობს ამ დავალების ასრულებას და შორდება მასპინძელს.

„კუჩხას“ დღეს მაკუჩხოლი დილა-ადრიაანა მიდის იმ სახლში, სადაც დაჰპატიყეს. თავდაუეარცხნელია საახალწლო მაკუჩხოლის მსაჯულად (ამაზე იხ. ზემოთ). ტრადიციული ჩიჩილაკის მაგიერ ხელში უჭო

რავს ნედლი შტო სუროსი და ახლად აყვავილებული თხილისა, აგრეთვე წითელი ნაყოფები ღიქისა. კარის ზღურბლზე რომ გადააბიჯებს, ყველას მიულოცავს კალანდას. ამავე დროს ხელში მისცემენ ჯამს, რომელზედაც ღომის-ღომის მარცვალთან ერთად დევს ქათმის კვერცხი, სიმბოლო სისავისა და ვერცხლის ფული. მაკუჩხოლი სახლს შემოუვლის, აბნევს ღომის-ღომის მარცვალს და თანაც იძახის: „ასე გამრავლდით!“ ფულს თვითონ ჩაიდებს ჯიბეში, როგორც გასამრჯელოს თავის შრომისათვის. სახლს გარდა კალანდას მიულოცავს ყველა შენობას, ისე, როგორც ეს ჰქნა საახალწლო მოფერებმ. ბოლოს, შედის მარანში, ანუ იმ შენობაში, საცა ყურძნის საწნახელი დგას ხისა. მხარზე ჰკიდია გიდელი ანუ კონუსისებური კალათა, რომელსაც სამეგრელოში ხეებზე ყურძნის საკრეფადა ხმარობენ. გიდელში დევს ყურძნის მტევნების მსგავსი პურები, დიასახლისმა ახალწლის წინა ღამეს რომ გამოაცხო. მივა მარანთან და ქვით დაუწყებებს ცემას და თან იძახის: მოსავალი, მოსავალი! ჩვენს ვენახში მოსავალი, მეზობლისაში—მხოლოდ ვაზის ფოთლები“... აქედან გარეთ გამოდის, მიდის პირველ მდგარ ხესთან, რომელზედაც ვაზია გასული, გიდელს ხეზე დაჰკიდებს და ხელში დაიჭერს წალდს, წარმოადგენს ადამიანს, ვისაც განზრახვა აქვს ვაზი მოსჭრას ძირში. ამ დროს სახლიდან ვინმე მიიბრუნს მაკუჩხოლთან და, მისი განზრახვით გაკვირვებული, ეკითხება:

— კაცო, რასა შეები, ვერა ხედავ, ვაზია?!

— რა ვუყოთ, რო ვაზია,—უპასუხებს მაკუჩხური,—ყურძენს არ ისხამს, ტყუილად ადგილს იჭერს... არა, უნდა მოვსჭრათ, შეშად მაინც გამოდგება.

— არა, გეთაყვა, ნუ სჭრი, აპატივე, თავდებად მე ვუდგები, წლეულ ბლომად მოისხამს ყურძენს.

— კარგი,—უჭერებს მაკუჩხოლი,—არ მოვსჭრი, მხოლოდ იცოდე, თუ წლეულ ყურძნის მტევნებით არ დაიხუნზლება, არ ვაპატივებ, სულ ძირში მოვჭრი.

ვაზი გადარჩა მოჭრას. და იმანაც ყოველი ღონე იღონა მდგომარე წელიწადს გული გაუხაროს პატრონს უხვი მოსავლითა, თორემ ვაი მისი ბრალიცა, დაღუპვას ვერ გადაღრჩებოდა.

ბოლოს, მაკუჩხოლი სახლში შემოდის და ჯდება. წინასწარ ცეცხლში უდებს დილას შემოტანილ ნედლ ტოტებს სურისა და თხილისას. გიდელიდან პურებს ამოიღებენ და იმით უმასპინძლდებიან.

მაკუჩხოლი მთელ დღეს რჩება სტუმრად, ადგილის მოუცვლელად ნება აქვს ადგეს მხოლოდ ბუნებრივი საჭიროებისათვის მაგრამ როცა შემობრუნდება, უეჭვილად იმავე საჯდომზე უნდა დაჯდეს. ამ საჯდომის დაკავება სხვას არ შეუძლია. ამ წესის დაცვით მაკუჩხოლი ჰბაძავს

გულმოდგინე კრუხს, რომელიც მხოლოდ გაჭირების წუთებში ანებებს თავს კვერცხებიან ბუდეს და დაუყოვნებლივ ბრუნდება უკან და მარად კვერცხებს საჭირო ტემპერატურას არ მოაკლებს. ამ წესის შეუსრულებლობას მოჰყვება ისა, რომ კრუხებს ოჯახში ხელი არ მოემართებათ: საჭირო ერთგულებას კვერცხის გამოჩეკაში ვერ გამოიჩენენ, იბუდარავებენ, იქით-აქით ეწყვეტებოდნენ იქნება, ერთი კრუხის ბუდეში სხვა ბუდის კრუხი მოინდომებს ჩაჯდომას და კვერცხების დაპატრონებას. გარდა ამისა, სჯობია მეკუჩხოლი სახლის ეზოდან არ გავიდეს, ბუნებრივი საჭიროებისათვის, თორემ შინაური საქონელი ამა თუ იმ ოჯახისა გარე-გარე დაიწყებს ხეტიალსა და თავ-თავის დროზე არ დაბრუნდება საძოვრიდან სახლში. აკრძალულია მაკუჩხოლის წინ გავლა. როცა ვინმე უტაბედად დაარღვევს ამ წესს, ცული შედეგის ასაცდენად, იძულებულჰყოფენ თავისი შეცდომა გამოასწოროს ე. ი. უკანვე გამობრუნდეს. აგრეთვე არავინ უნდა მოსვას წყალი იმ სასმილიდან, რომელსაც მაკუჩხოლის ტუჩები გაჰკარებია.

მაკუჩხოლს სადილად ქათამი უნდა დაუკლან. ამ ქათმის სისხლი ღომის-ღომის მარცვლებს უნდა ასხურონ და ამ სისხლით სხურებულ მარცვლებს წიწილებს დაუყრიან ასაკენკად. ამ სისხლს, მეგრელის აზრით, ის თვისება აქვს, რომ როცა წიწილები დაიზრდებიან ყურძნის კუბხლები საზიზღრად ეჩვენებათ და ამგვარად ყურძენი გადაურჩება ქათმების მხრით კენკვას.

კუჩხა დღეს ყველანი თავთავიანთ სახლებში სხედან. მეზობლები ერთმანეთს სანახავად ეზოდან გადადიან. მათ შორის ურთ-ერთობა შეწყვეტილია: საციქველს არ ათხოვებენ, მსგავსადვე—სხვასაც არაფერსა სთხოვენ. ყოველ ნივთს, ერთის პატრონისაგან მეორეს ხელში გადაცემულს, თვისება აქვს—ხელი ს გაყოლისა, ე. ი. ყოფილ მესაკუთრის ბედ-იღბლის გადასვლისა და ახალ მესატრონეს ხელში. ვინც ამ წესს არ ასრულებს, უნდა მოელოდეს თავის ოჯახის განადგურებას: ქურდები, გარეული ნადირი და მტაცებელი ფრინველი მის ქონებას ნიაე-ჭარს მისცემენ. მეგრელის კერაზე სულ მუდამ გაუქრობელი ცეცხლი თუ კუჩხა დღეს ჩაქრა, ოჯახს მოელის მთელ დღეს უცეცხლოდ დარჩენა,—ამიტომ რომ მეზობელი არაფრის გულისათვის მოეშველება და თავის კერიდან ცეცხლს არ მისცემს უცეცხლოდ დარჩენილ მეზობელს.

ვინც უნდა მოვიდეს კუჩხა დღეს, მისი დახვედრა ემძიმებათ—იმის შიშით, ვაი თუ „ცული ფეხისააო“... ყოველსავე შემთხვევაში, მომსვლელმა უნდა შემოიტანოს ნედლი რტო მცენარისა და საცა მოხვდება, იქ დასდოს. სახლში რომ შემოვა, მომსვლელს არ უნდა დააეწიყდეს ნაბდის მოხსნა. მეგრელის ფანტაზია ნაბდიან კაცს ამსგავსებს ავად-

მყოფ ქათამს, ფრთაჩამოშვებულს. ამჯერომ ნაბღიანად შემოსვლას სახლში შეუძლია ქათამების ჭირის გაჩენა.

სტუმარს უმასპინძლებიან, რაც უნდა მაძლარი იყოს, თუნდა ფორმის გულისთვის, „კბილი უნდა დაადგას“ რასმე საჭმელს. გარდა ამისა, რასაც მოუტანენ, ყველაფერი უნდა შესცამოს. არაფერი უნდა დასტოვოს, თორემ კრუხი საკმაო ერთგულებას არ გამოიჩენს წიწილების გამოსაჩეკად კვერცხებზე ჯდომისათვის და ერთი წიწილა რა არის, ერთსაც არ გამოსჩეკს.

ზოგჯერ მეგრელი ავადმყოფობის დროს „კუჩხას“ სულსა თუ ღვთაებას აღთქმას აძლევს: ოღონდ მომარჩინე და რკინეულს არასფერს მოკვიდო ხელიო. მეგრელი ზედმიწევნით იცავს ამ აღთქმას და „კუჩხა“ დღეს ხელში არ აიღებს არც თოფ-იარაღს და აღარც სასოფლო-სამეურნეო რკინის იარაღს და ამასა შვრება მაშინაც-კი, როცა მტერი მოკვლას ემუქრება და თავის დასაცავად იარაღს უნდა მიმართოს. ამ ჩვეულების საწყისი, ალბათ, უნდა ვეძებოთ ადამიანის ცხოვრების იმ ხანაში, როცა რკინის თვისება პირველად გაიცნო და ამ თვისებისათვის ხსენებულ ლითონს თაყვანსა სცემდა, მოწიწებით ეპყრობოდა და აღმერთებდა და მისთვის ხელის მიკარება და მით უფრო გაშოყენება თავის მხრივ ცოდვად მიაჩნდა.

„კუჩხა“ დამეს სამეგრელოში „ტყაპობა“ იციან. ეტიმოლოგია ამ სიტყვისა ასეთია: ტყაპი ანუ ტყაპვა ნიშნავს ბრტყლად ხელების დარტყმას, ან ამა თუ იმ მანძილზე ცომის მსგავს რისამე სროლას და რაიმე საგანზე მიტყეპებას, მიმაგრებას. ამ შემთხვევაში ტყაპობა უქვიათ სიმინდის ფქვილისაგან მოზელილ თხელი ცომის წაგლეხვას სხვის პირისახეზე.

იმ დამესთვის მეგრელის ყოველ ოჯახში ჰხელავენ სიმინდის ფქვილისაგან თხელ ცომს. ამ ცომით ჯერ დიასახლისი მკითხაობს, რომ გაიგოს მომავალი ბედი შინაური ფრინველისა. ერთის პეშვით ცომს ესვრის მაღლა ჭერში. ნაწილი ცომისა ჭერს მიაჯდება, მაგრამ უფრო მეტი წილი ჭერს მოსწყდება, გაიშლება სხვადასხვა ზომის წინწყლებად და მიასხდება კედელს. ამ წინწყლების რიცხვის-და კვალად იგებს დიასახლისი, თუ რამდენი ფრთა ქათამი თუ სხვა შინაური ფრინველი ეყოლება მიმდინარე წელიწადს. დიდი წერტილები—უკვე გაზდილ დედლებსა ნიშნავს, პატარაები—წიწილებს. ამავე ცომის საშუალებით მკითხაობენ ხენა-თესვის შესახებაც: თუ ჭერს მიტყეპებულს ცომს განსაზღვრული ადგილი უჭირავს, ეს იმის ნიშანი იქნება, რომ მამასახლისი მოჰხნავს იმ მიწებს, რაც მის სახლს გარშემო დეეს, ხოლო თუ ცომი ყველა მხარეს გაიფანტება, მოიხვნება ის მიწებიც, რაც სახლზე მოშორებით უდევს გლეხს.

ჭერს მიკრული ცომი წამლადაც იხმარება. როცა კარგად მიწმუნდა, მოფხევენ და შეინახავენ. როცა ოჯახში გოჭებს დიზენტერია გაუჩნდებათ, გამხმარს ცომს წყალში გახსნიან და ხსნარს ჩააყლაპებენ ავადმყოფ გოჭებს, როგორც დიზენტერიის საწინააღმდეგო წამალს.

კუჩხა ღამესვე მოაწყობენ თავისებურ მასკარადს, რომელსაც მოჭყვება მოტაცება ქალებისა—ჩვეულება, რომელიც უნდა იყოს ნაშთი ძველად საცოლედ ქალების მოტაცების ჩვეულებისა.

სოფლის ერთ-ერთ სახლში თავს მოიყრის ახალგაზრდობა, რომელსაც მიზნადა აქვს მეცხოვრებთა სახლებს დაეცნენ, სიმინდის ფქვილის ცომით სახე მოუთხუპნონ და როცა გაიმარჯვებენ, ე. ი. ყველას წაუსვამენ ცომს, მოიტაცებენ ოჯახის ერთ-ერთ წევრს, განსაკუთრებით გასათხოვარ ქალებს. დამცემნი სახლიდან სახლში გადადიან, „ტყვეთა“ რიცხვი თანდათან იზრდება, ეს „ტყვეებიც“ დამცემლებს შევლიან ახალი „ტყვეების“ მოტაცებაში. ბოლოს, გადადიან მეორე სოფელში. იქაც ყველას ცომით უთხუპნიან სახეს, საერთო სიცილ-მხიარულებაში.

ეს ტყაობა დასასრული, აპოთეოზია კალანდის დღესასწაულისა და მასთან დაკავშირებულ ჩვეულებათა.

კალანდის დადგომის მოსაგონებლად მეგრელის ოჯახში დარჩენილია ჩიჩილაკი, მაგრამ ისიც რამდენსამე დღეს რჩება. ნათლილებას მისი სახლში დატრევა არ იციან, ეშინიათ, ვაი თუ ბავშვები მის მორთულობას შეეხნენო, ნათლილების წინა დღეს ჩიჩილაკს ჩამოაცლიან მის სამკაულს: აბრეშუმის ძაფის შულოს, აბრეშუმისავე მანდილს ანუ ბაღდადს, კრიალოსანს და ხილს. თვითონ ჩიჩილაკს გარეთ გამოიტანენ და დიდის ამბით ცეცხლს წაუკიდებენ და ეზოს გაანათებენ. ჩიჩილაკისაგან დარჩება მხოლოდ გარუჯული ჯოხი, რომელსაც ავდებენ ან მდინარეში სადმე ან მეზობლის ეზოში და თან დაატანენ ამ სიტყვებს: „ვის ეზოშიაც ჩავარდები, მისი ბარაქა და ბედ-იღბალი ჩემი იყოს“. ეს გარუჯული ჯოხი გამოყენებულია აგრეთვე დაბადების განყვანების ვალად: მისი გადამგდები ჯერ სამჯერ შემოივლებს ამ ჯოხს თავზე და ეტყვის: ჩემი ჭირი, ფათერაკი და უბედურება თან წაიღე. მეგრელსა სჯერა, რომ ამ გარუჯულ, ბურბუშელაგაცილილ ნაჩიჩილაკარს თან მიაქვს შიმშილი და ვის ოჯახშიც ჩავარდება, იქ შიმშილობა აუცილებელია.

ამნაირად, „ჩიჩილაკის“ ნარჩენი ბოლოსა და ბოლოს გადაიქცევა ერთგვარ საფთხურად, საშინელებად, რომელსაც ყოველი მეგრელი, რა თქმა უნდა ერიდება. იმ წუთში ყოველ მეგრელს ორა თვალი ოთხად უჭირავს და მეზობელს უდარაჯებს—გარუჯული ჩიჩილაკი არ ჩამომიგდოს ეზოშიო. თუ ფრთხილად არ იქმნა და მეზობელმა ჩამოუგდო გარუჯული ჩიჩილაკი და იმან კიდევ მეორე დილას დაინახა ეს თავის

ეზოში, უფლება ექნება დასწყევლოს ამ ბოროტგანზრახულის შოკმედების ავტორი, თან ჯოხი აილოს და ჩააგდოს იქ, საიდანაც მისი აზრით, გადმოგდებული უნდა ყოფილიყო. თანაც დასძენს: შენი გადმომგდები წყეული იყოს იმავე სიტყვებით, რა სიტყვებითაც მე დამწყევლა.

მაგრამ მეგრელი, რომელიც ცხარე ხასიათისად და აპილბილების მოყვარულადაა ცნობილი, მშვიდობიანად ყოველთვის კი არ ათავებს საქმეს. ეძებს ამ თავის მაწყინარს და როცა იპოვის, იძულებულჰყოფს პასუხი აგოს კეთილმეზობლურ განწყობილების დარღვევისათვის. ასეთ შემთხვევებში ხშირად ორივე მხარე მეტად გაცხარდება და საქმე გამორკვეულად მაშინ-ღა ჩაითვლება, როცა ერთ-ერთი მოწინააღმდეგეთაგანი საქმით არ დაუმტკიცებს მეტოქეს თავისი კუნთების ძალის უპირატესობას.

წმ. გიორგის კულტი და ღვთის სამართალი*

ამბობენ, საქართველოში ქრისტიანობის შემომტანნი წმ. ნინო და აგრეთვე წმ. გიორგი—კაპადუკიელნი იყვნენო. მეგრელებს რომ ჰკითხოთ, წმ. გიორგი სამეგრელოს მკვიდრი იყო, სამეგრელოშივე დაბადებულიო. მეგრელები ამ წმიდანს წარმოგვიდგენდნენ, როგორც ფიზიკურად მშვენიერსა და ღონიერ ვაჟაკს, თავისსავე, ლამაზსა და ღონიერ, თეთრ რაშზე მჯდომარეს და საგმირო საქმეთა მოქმედს; ხელთ თურმე მუდამ ეპყრა შუბი, რომლითაც განგმირავდა, უწმინდურსა, საცა მოასწრებდა. მისი მსხვერპლი ყოფილან ვეშაპები და ავსულები, განსაკუთრებით უსჯულონი (იგულისხმეთ—ოსმალები). ბრძოლაში წმ. გიორგი სულ მუდამ თავში სდგომია მეგრელთა ჯარს. არ ყოფილა მაგალითი, მტერი არ გაქცეულიყო და მეგრელი შერცხვენილი დარჩენილიყო. ლხინში სუფრის თავში იჯდა და როგორც ღვინის სმასა, ისე სიმღერა-მოლხენაში სწორი და ბადალი არა ჰყოლია. განსაკუთრებით საარაკო ყოფილა მისი მუცლის ტევადობა: ერთ ჯერზე ერთი ხარი, ან ძროხა მხოლოდ იმისთვის იკვლებოდა და სუფრაზე ძვლები თუ-ღა რჩებოდათ! ახლა მისი ჯირითი და ქიდაობა ბრძანეთ! ან რაში გნებავთ, პირველი და თითოთ საჩვენებელი არ ყოფილიყო!...

თურმე ყველასა კშურდა წმ. გიორგის ვაჟაკობა, ყველა იმას შეპნატროდა, ზეცაში თვით ღმერთსაც-კი შეშურებია მისი ამბავი, როგორც ამას მოგვითხრობს ლეგენდა, დარჩენილი ილორისაკენ (ოჩამჩირეს ახლო), სადაც დღეს ტაძარია და შიგ ასვენია წმ. გიორგის ძლიერი ხატი. ღმერთს გადაუწყვეტნია ზეცაში აყვანა წმ. გიორგისა და იქ მისი დაბინავება თავის მსახურთა შორის.

წმ. გიორგის წასაყვანად, ლეგენდისავე თანახმად, ღმერთს გამოუგზავნია ერთ-ერთი თავისი ანგელოზი. წმ. გიორგის ეწვია თურმე ანგელოზი და გამოუცხადა ნება ღვთისა. ბარემ ემძიმა თავის ერთმოგვარეთა მოშორება, მაგრამ აბა ღვთის ბრძანებას ხომ არ გადავიდოდა!—კარგო,—უპასუხა წმ. გიორგიმ ზეციერ სტუმარს,—ამაღამ ვახშამი მიირთვით, მოისვენეთ და ხვალ გავუდგეთ გზასაო.

დაკლეს ხარი და სანაჩებო ვახშამი გამოუწყვეს სტუმარს. ქვევრიც მოჰხადეს ღვინისა. ვახშამზე მასპინძელმა მოილხინა და სტუმარს და-

* ქვეყნდება პირველად.

ანახე, თუ რამდენ საქმელს და სასმელს ჩაიტევდა და მოინელებდა მისი კუჭი. ანგელოზი გაკვირვებული უყურებდა მასპინძელს: ზეცაში რა ოღონდაც რომ არ ენახნა ასეთი მჭამელი თუ მსმელი... თავის თავს ეკითხებოდა: ამ სახით როგორ ავიყვანო ზეცაშიო! იქ რომ ჭამა მოინდომოს და ჭერზე ძროხა მოითხოვოს, რა უნდა მითხრან ზეცაში მცხოვრებთა? არ უნდა მისაყვედურონ,—ე რა კაცი ამოგიყვანიაო?!. ბევრი იფიქრა ანგელოზმა, თუ როგორ ეშველნა საქმისათვის, რა გზას დასდგომოდა, რომ ზეცით გამომგზავნთან პირნათლად გამოსულიყო. ბოლოს, გადასწყვიტა: მოდი, როცა დაიძინებს, მუცელს გავუჭრი და სტომაქს ამოვაცლიო. სტომაქი რომ არ ექნება, ჭამა საიდან მოუნდებაო!

მართლაც, ყველამ რომ დაიძინა სახლში, ანგელოზი მივიდა წმ. გიორგის საწოლთან და მიმართა საქირურგო ოპერაციას: მუცელი გაუჭრა და იქიდან სტომაქი ამოაცალა ისე, რომ წმ. გიორგის არაფერი გაუგია. აქ ისიც უნდა დაეძინოთ, რომ წმ. გიორგიმ როგორც ჭამა-სმა იცოდა არაჩვეულებრივი, მისი ძალ-ღონის შესაფერი, ისე ძილიც მდევური იცოდა, ახირებულად თურმე ვერაფერი გამოაღვიძებდა. ასე რომ სრულებით არაფერი გაუგია, უნარკოზოდ როგორ ამოაცალეს სტომაქი! ანგელოზმა კი სტომაქი გამობერტყა, ღობეზე გადაჰკადა და თვითონ კი დაწვა და დაიძინა.

მეორე დილას რომ წამოდგნენ, წმ. გიორგიმ ბრძანა, ზეცაზე ასვლის წინ საუზმედ ხარი დაეკლათ. დაკლეს ხარი, ზორცი მოხარშეს და სუფრას მოუსხდნენ. ყველამ დაიწყო ჭამა, მაგრამ წმ. გიორგის კრიჭა შეეკრა, კბილი ვერაფერს დააკარა. „დასწყევლოს ღმერთმა ეშმაკი!—დაიძახა წმ. გიორგიმ.—ე რა მემართება, რომ არ ვიცი! მე და—საქმელი არ მინდოდეს!“... ანგელოზს გაელიმა და ღობეზე გადაკიდებული სტომაქი უჩვენა და თან უთხრა:

— აი, ჩემო გიორგი, წუხელ მუცლიდან სტომაქი ამოგაცალე, რომ საქმელი არ მოგდომებოდა. ზეცაში არავინა სჭამს ისე, როგორც თქვენ აქ, ღედამიწაზე. სჭამთ ხოლმე. იქ საქმლის ჭამა არავისა სჭირია. იქ რომ საქმელი მოგეთხოვნა, საყვედურს მე მეტყოდნენ,—ე რა კაცი ამოგიყვანიაო?!

— რა გაეწყობა, ბედს უნდა დავემორჩილოვო!—უპასუხა წმ. გიორგიმ.

ნასაუზმევს წმ. გიორგიმ დალოცა ყველა თავისიანი, 'მოაჯდა რაშს და ანგელოზთან ერთად აფრინდა ზეცად. ღმერთმა წმ. გიორგის მიანდო პატრონობა ჭექა-ქუხილისა, თავ-თავის დროს წვიმის ჩამოშვება დედა-მიწაზე და განსაკუთრებით ღევნა ეშმაკისა და უკეთური სულებისა, რომ ამ უკანასკნელთ არაფერი ავნონ ადამიანთაო...

და დღეს,—მოგვითხრობს ლეგენდა,—როცა ციდან ჭექა-ქუხილი

და საშინელი გრიალი ყურებს გვიყრუებს, ეს არის ფეხების ხმა წმ. გიორგის ორგის რაშისა, რომელზედაც ზის წმ. გიორგი და დააქენებს ცინკურ კიდიდან მეორემდე, დასდევს ავსულს, და როცა მეხი გავარდება, ეს არის მისი ნასროლი ბოძალი, დამიზნებული და ნასროლი ზღვიდან ამოგდებულ და მერე ბუზის სახით სადმე დიდ ხეზე შემომკვდარ ეშმაკისათვისო...

ამით თავდება ერთი ლეგენდა წმ. გიორგიზე, სანამ ის დედამიწაზე ცხოვრობდა. ამას შემდეგ წმ. გიორგი წმიდანად ქცეული და ზეციურ არსებათა წრეში მოქცეული, მეგრელთა რწმენით. განუსაზღვრელი ძალით შემოსილი, გაცილებით მეტით, ვიდრე მასა ჰქონდა მიწიერ ცხოვრებისას, მეგრელთ ევლინება ვერცხლით მოქედით ხატების სახით, თავის დროზე (მეცხრამეტე საუკუნის მეორე ნახევარში) სამეგრელოში განთქმულ და ერთადერთ ოქრომკედლის პეპუა მეუნარგიას (იონა მეუნარგიას პაპის) ხელით ნაჭედით. სამეგრელოში ყველა ხატებზე „ძლიერ“ ხატად ითვლება წმ. გიორგის ხატი, რომელზედაც გამოყვანილია წმ. გიორგი, რაშზე მჯდომარე, ხელში შუბი უჭირავს და რაშის ფეხებში გართხმულ გველეშაპისათვის პირში აქვს გაყრილი შუბის წვერი.

აი, სამეგრელოში ის ადგილები, სადაც ეკლესიებში წმ. გიორგის ხატები ესვენა და სადაც წმ. გიორგის დღეობას (აპრილის 23) ამ ხატებთან სალოცავად ხალხი დადიოდა: ილორი (სამურზაყანო, ოჩამჩირედან მე-3 კილომეტრა), ყულისკარი, ხეთა, სუჯუნა. ამ ხსენებულ ადგილთა შორის განსაკუთრებით პატივისცემითა და კრძალვით ეკიდებოდნენ ილორის ეკლესიაში დასვენებულ ხატს, რომელსაც იმერეთის მეფეც კი უგზავნიდა თურმე შესაწირავს. ხატის ყმებად და მსახურებად ერთ დროს შეუწირავს კაკაბაძის გვარის რამდენიმე ოჯახი, რომელთა წარმომადგენელი ილორში დღესაც არიან, მხოლოდ გამეგრელებულნი. თვით გვარიც კი მეგრულად აქვთ შეცვლილი და იწოდებიან კაკაბაძეებად. ილორის ხატს მოსდევს სიძლიერით ყულის (სოფელ ყულისკარში ზუგდიდის რაიონში) წმ. გიორგის ხატი, მერე ხეთისა, შემდეგ სუჯუნისა და სხვ.

აქ ცოტა მეტ ხანს უნდა შევჩერდეთ ილორის წმ. გიორგის ხატზე, რომელსაც განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს სხვა ადგილების ხატთა შორის. ილორის ეკლესიაში ვერცხლით მოქედილი ხატი აღწერილი აქვს გრაფ უვაროვის ასულის საარქეოლოგიო კომისიას. ხატთან ერთად ინახებოდა ვერცხლით მოქედილი სატევარი ლაზური ხელოვნებისა და შემოუწირავს ერთს მდიდარ ლაზს.

ეს მდიდარი ლაზი ოჩამჩირეში ცხოვრობდა და ესმოდა, რა თქმა უნდა, მეგრელთა ნათქვამი წმ. გიორგიზე და მის სიძლიერეზე. მეგრელთა რწმენით, წმ. გიორგის თავის დღეობაზე, ნოემბრის 10-ს, ყოველ

წელიწადს მოჰყავდა ხოლმე თითო თეთრი ხარი, ძალზე გასუქებული დღეობის წინა ღამეს, ღამის სათევად მოსული მლოცველები რომ დაიძინებდნენ, წმ. გიორგი თურმე ეკლესიის გაღვანში შემოიყვანდა ხარს და გაუშვებდა. მეორე დილას ყველანი დაინახავდნენ მშვიდად მდგარ დიდ რქებიან ხარს, რომელსაც ნაწირვებს დაჰკლავდნენ და პატარა პატარა ნაჭრებს დაურიგებდნენ მლოცველებს.

სწორედ ეს ამბავი უამბეს მაჰმადიან ლაზს. იმან შორს დაიჭირა, რომ არ მოეშენენ—ირწმუნე ჩვენი სარწმუნოებაო, ლაზმა უთხრა: ქრისტიანობას ვირწმუნებ, თუ ოსმალეთში, ჩემს სახლში საუკეთესო ხარი რომ მყავს, თქვენი წმ. გიორგი თავის დღეობაში მართლა ილორში მოიყვანს და მე თვითონ შემეძლება მისი დანახვაო. მაშინ წმ. გიორგის ვიწამებ და თქვენს რჯულზე მოვინათლებით. კარგო, —უთხრეს მეგრელებმა. ლაზი გულში იცინოდა, ხოლო მეგრელები წმ. გიორგის სთხოვდნენ, გამოეჩინა თავისი ძალა და უცხო კაცის წინაშე მის თანამოძმეთ სირცხვილი არ ექამნათ.

წმ. გიორგიმ, თუ ილორელებს დავუჩერებთ, ღამით მოიყვანა ლაზის სახლში დაბმული ხარი. მეორე დღეს ყველამ და მათთან ერთად ლაზმა დაინახეს ეკლესიის გაღვანის ეზოში მდგარი ხარი.

შეიძლება მკითხველს ისიც სათაკილოდ ეჩვენოს, რომ წმ. გიორგის სხვის საკუთრების მიმთვისებელის როლში გამოიყვანეს მეგრელებმა. მაგრამ არც ის უნდა გაგვიკვირდეს, თუ წარმოვიდგენთ, რომ იმ დროინდელი მეგრელები არამც თუ არ ერიდებოდნენ სხვათა საკუთრების მითვისებას, არამედ ეს მითვისება ყოჩაღობას ნიშანი იყო და საკვებურადაც ჰქონდათ. ილორს გარშემო მცხოვრებ ქურდებს სამადლობლო შესაწირავი მოჰქონდათ წმ. გიორგის ხატთან, როცა ქურდობიდან გამარჯვებულნი ბრუნდებოდნენ და ყველანი დარწმუნებულნი იყვნენ, რომ წმ. გიორგი ამ შესაწირავს წმინდის გულით ღებულობდაო.

ასე იყო თუ ისე, ლეგენდა იმის ლეგენდა გახლათ, რომ დაუჯერებელი დაგაჯერებინოთ და შეუძლებელი შეგაძლებინოთ. ლეგენდა იმასაც დასძენს, რომ ლაზს ისე მოსწონებია წმ. გიორგის სიმარჯვე და სასწაული, რომ, პირობისამებრ, უწამებია ქრისტიანობა და წმ. გიორგის თაყვანისმცემელი გამხდარა. თან წმ. გიორგისათვის შემოუწირავს თავისი ვირცხლით მოქედელი სატევარი, რომელიც მერე ხატის გვერდით შეუნახავთ.

ილორის ეკლესიაში ინახებოდა აგრეთვე რკინის მშვილდი, რომელშიაც უნდა გატარებულიყვნენ სხვადასხვა აჯანყდამოთნი, ვინც წმ. გიორგის შესთხოვდნენ სწილულებათაგან განკურნებას. წმ. გიორგის წინაშე შუამდგომლობის როლში გამოდიოდა მეხატული ანუ ხატის მსახური გვარად მერკულე. ეს თანამდებობა ამ გვარში მემკვიდრეობით

გადადიოდა. ამავე გვარში ინახებოდა ის ცული, რომლითაც იკვებებოდა გიორგობას წმ. გიორგის მიერ მოყვანილი ხარი. ეს ცული მხოლოდ და მხოლოდ ამ ხარისათვის კისრის მოსაჭრელად ინმარებოდა, სხვა საჭიროებისათვის მას ხელს ვერ მიაკარებდნენ. წმ. გიორგი ითვლებოდა მკურნალად ყოველგვარ სნეულებათაგან. ავადმყოფი განკურნებისათვის წმ. გიორგის საკლავის მოყვანას, თაფლის სანთელს, ვერცხლის ფულს, ჯერ ისევე აკვნის ბავშვების მორჩენისათვის მშობლები პირდებოდნენ ვერცხლის აკვნის მოტანას. წმ. გიორგის ხატთან, მართლაც, თან წაიყვანდნენ მშობლები მორჩენილ ბავშვს წმ. გიორგის ეკლესიაში და თან წაიღებდნენ ვერცხლის სულ პაწაწინა ხუთ-ექვს სანტიმეტრის სიგრძის და ორის სანტიმეტრის სიმაღლის აკვანს და მადლობასთან ერთად მიართმევდნენ წმ. გიორგის. უნდა გვეგულისხმნა, რომ არავითარს გაუგებრობას ადგილი არ ექნებოდა ყოვლად ძლიერსა და მოწყალე წმ. გიორგისა და განკურნებულ ბავშვის მშობლებს შორის: დაპირდნენ აკვანს და ეს აკვანი ნატურალურის სიდიდისა იქნებოდა თუ მინიატურული, ამაზე არცერთი მხარე პროტესტს არ აცხადებდა, ერთისა და მეორისათვის დაპირება შესრულებულად ითვლებოდა. წმ. გიორგი გულიგულში ალბათ გრძნობდა—მეგრელები მატყუებენო. სხვისთვის შეიძლება არ ეპატივებინა ამათ, როგორც თავისიანებს, თავის სისხლსა და ხორცს, შეუნდობდა...

სრულებით ბუნებრივად უნდა ჩაითვალოს, რომ ილორის წმ. გიორგის სახელი საფიცრად არის გამხდარი ყველა მეგრელისათვის. მეგრელმა თუ რამე თავისი სიმართლე უნდა დაუმტკიცოს მოყვასს,—ეტყვის: წმ. გიორგის მადლმა, ეს ასეაო! ეს ფიცის ფორმულა სრულებით საკმარისია მოფიცარმა თავისი სიმართლე საჩინო ჰყოს. იგივე მეგრელი, როცა გაბოროტებულია ვიზედმე, წმ. გიორგის სახელით დაიწყევლება: მავანს წმ. გიორგიმ კისერი მოუგრიხოსო! ამის თქმა საკმაო იქნება, წმინდა გიორგიმ უსმინოს დამწყევლელს ვედრება და საჭიროდ დაინახოს დაწყევლილის დასჯა!

ილორის წმ. გიორგის შემდეგ მეორე ადგილი უჭირავს მეგრელთა ცხოვრებაში ხეთის წმ. გიორგის. ხეთა სამეგრელოში დიდი სოფელია, სენაკ-ზუგდიდის გზაზე, სენაკიდან მე-28 კილომეტრზე. ხეთის წმ. გიორგი ძლიერებით თითქმის ეჯიბრებოდა ილორისას. რეზიდენცია ჰქონდა დაბლა, შოსედან ერთი კილომეტრის მანძილზე, ხის ეკლესიაში. ამ ეკლესიაში, რომელიც ეყიდა იქაურ მღვდელს დავით კუკავას, ესვენა ვერცხლით მოქედილი ოქროთ დაფერილი ხატი წმ. გიორგისა და დღესასწაულიც ხვდებოდა, აპრილის 23. დღეობა იწყებოდა იმით, რომ წინდაწინ ჰყიდულობდნენ ხარს, რომელიც უნდა დაეკლათ ზედ 23 აპრილს, ეკლესიის კარებზე, წმ. გიორგისათვის შესაწირავად.

აპრილის 23-ის წინა საღამოს მეხატული კვიკვირა კუკავა ნატს დაიქერდა, ხოლო მეორე კაცი, მის გვერდით მიმავალი — სპილენძის ბუკს. მღვდელი და დიაკვანი წინ გაუძღვებოდნენ ხალხს. ბუკის ხმაზე ვაუდგებოდნენ გზას ურთას მთაზე ასასვლელად, რომელიც მაღლიდან დასცქერის ქვევით წმ. გიორგის ეკლესიას. ურთის მთაზე დგას დიდი ხნიდან გაუქმებული ეკლესია ჭეგეთად* ანუ ჭეგეს (წმ. გიორგი) მთად წოდებული. ხეთელი კაცი, როცა წმ. გიორგის ფიცულობს, ამბობს: ჭეგეშ მარდმე, რაც ნიშნავს: ჭეგეს მადლმა-ს. ჭეგე გორჭყორულდას—მეგრულად წყევლაა და ნიშნავს: ჭეგე (წმ. გიორგი) გაგიწყრესო!...

ჭეგეს მთაზე წამომდგარი ეკლესია ამენებულია მე-16 საუკუნეში. შიგ ხატიცა ყაფილა წმ. გიორგისა, რომელიც მეგრელებს მოუპარავთ სვანეთში ისევე, როგორც ყულისკარას წმ. გიორგის ხატი მოპარულია იმავე მეგრელებისაგან სვანეთშივე.

ჭეგეთაშის ეკლესია იმითაც იყო საყურადღებო, რომ შიგა ყოფილა საწყობი რკინის ბოძლებისა, რომლებითაც, მეგრელების აზრით, წმ. გიორგი სდევს ეშმაკებს და უწყალოდა ხოცავს, მაგრამ მათთვის ბოლო მაინც ვერ მოუღია. ამ ბოძალთა რაოდენობა მეტად ცვალებადია. ყოფილა წელიწადი, ეკლესია სავსე იყო თურმე ბოძლებითა; წელიწადი გამოერეოდა—რამდენიმე ბოძალი თულა იქნებოდა დარჩენილი. ამით იგებდნენ წმ. გიორგის მმოსავნი, თუ რამდენს ეშმაკსა ჰხოცავდა მათი სალოცაეი ამა თუ იმ წელიწადს. საიდუმლოება იმ ბოძლების რაოდენობის ცვალებადობისა უნდა ვეძიოთ წმ. გიორგის მსახურთა შორის. საქმე ის გახლავთ, რომ ძველად ამ გაუქმებულ ეკლესიაში მისვლა და მით უფრო შიგ შესვლა ყველას აკრძალული ჰქონდა. არამც თუ ეკლესიაში არ შეეძლოთ შესვლა, არამედ ერთი კილომეტრის რადიუსით იმ ადგილას, საცა ეკლესია იყო ამენებული, ფეხს ვერ დააკარებდა უბრალო სიკვდილის შეილი. უნდა ვიფიქროთ, რომ ეკლესიის მსახურნი ამ გარემოებით სარგებლობდნენ და თავიანთი შეხედულებების კვალად გამოაჩენდნენ ბოძლების რაოდენობას ზოგჯერ ბევრად, ზოგჯერაც დაკლებულად. ბოძლები რომ ცნობისმოყვარე თვალთათვის არ ეჩვენებინათ, უნდა ვიფიქროთ, რომ ამათი შესანახი ადგილის მოძებნაც არ გაუჭირდებოდათ ჭეგეს მსახურთ ჭეგეთაზე.

ამნაირად, თუ ილორის წმ. გიორგის თავის დღეობაში ღამით ხარა მოჰყავდა საიდუმლოდ; ამ სასწაულით თავის თაყვანისმცემელთა თვალში თავისი ავტორიტეტი მაღლა ეჭირა და თავის სახელს მოწი-

* ჭეგეთას ეტიმოლოგია ასეთია: ჭეგე და მთა ანუ ჭეგეს მთა. თვით სიტყვა ჭეგე წარმოებულია სატყვა ჭაირ-საგან, თვითონ ჭაირი ნიშნავს კარგს, წმინდას, წმ. გიორგისათვის ეს სახელიც უქვიათ.

წებით და კრძალვით წარმოათქმევინებდა. ილორიდან ძალიან მდებარე ეკლესიის, მაგალითად, ხეთის წმ. გიორგისას, მართალია, ხარები არ მოყავდა დღეობაში, სამაგიეროდ აჩვენებდა ხეთელებს ბოძლებს, რომლებითაც ჰგმირავდა ეშმაკებს, მავნე სულებს, თვისთა მისავთა მტრებს... ხარისათვის კიდევ ხეთელები არ აწუხებდნენ წმ. გიორგის, თვითონ იძენდნენ ზოგჯერ დულით და ზოგჯერ უფულოდაც, ილორის წმ. გიორგის მსგავსად.

ხეთის წმ. გიორგის დღეობა, როგორც ვიცით, აპრილის 23-ს იყო. როგორც ზევითაც მოვიხსენიეთ, ბუკის ყვირილით მიდოდა ხალხი, რომელსაც მღვდელ-დიაკვანი მიუძღვებოდა ჯეგეთაზე ღამის სათევად. დაფნის ტყის სუნი სასიამოვნოდ უღიტინებდა ყნოსვას, ამ ტყეს უერთდება უზარმაზარი ხეები მუხისა, ცაცხვისა, იფნისა. ამ ხეთა შორის დგას ჯეგეთაც. მის გარშემო მდგარ ხეებს, როგორც წმინდა ხეებს, იმ თავითვე ადამიანის ხელი არ გაკარებია, რადგან მათი მოჭრა ადამიანისაგან არ ეგებოდა. მთელი ღამე თამაშსა და მხიარულებაში ატარებდნენ, მეორე დღეს, დილაადრიანად, იქვე წყაროზე პირს დაიბანდნენ და იმავე წესით, როგორითაც ამოვიდოდნენ, დაეშვებოდნენ ქვევით წმ. გიორგის აწინდელ სარეზიდენციო ეკლესიაში.

პირთამდე სავსე, სადღესასწაულოდ დართულ-დაკაზმული ხალხით, როგორც აქაურით, ისე შორ სოფლებიდან მოსულით, ეკლესიაში წირვა გამოსულია და ხალხი იქვე, ეკლესიის ეზოში, გროვდება მოსასმენად იმ „გადაცემათა“, რომლებითაც სხვადასხვა დაზარალებულნი მსჯავრის დასადებად მიმართავენ თავიანთ მფარველსა და მეოხ ხატს წმ. გიორგისას.

სამეგრელოში სხვადასხვა დანაშაულობისათვის მრავალი ფორმა არსებობდა დამნაშავის დასჯისა. კათოლიკე მისიონერის არქანჯელო ლამბერტის, რომელიც სამეგრელოში მე-17 საუკუნის პირველ ნახევარში მოღვაწეობდა, ჩამოთვლილი აქვს უმთავრესნი სასჯელნი, რომელნიც უნდა მიეყენებინათ როგორც იმათთვის, ვისაც დაატყდებოდა ესა თუ ის დანაშაული, ისე იმათთვის, ვისაც აბრალებდნენ დანაშაულს, მაგრამ დამტკიცება არ შეეძლოთ და უნდოდათ წვალების საშუალებით იძულებულ ეყოთ გამოტეხილიყვნენ თავიანთს დანაშაულში.

ასეთი სასჯელი იყო: ადულებულ წყალში ხელის ჩაყოფინება, ცალის ხელით ხეზე ჩამოკიდება, გახურებული რკინით თვალების ამოწვა, ცხვირის მოჭრა, გახურებული რკინით ხელის ან ფეხის მოჭრა და, ბოლოს, კაპიტალური სასჯელი—თავის მოჭრა მკრეხელობისათვის და სარზე დაკვრა და დიდ ცეცხლის პირად ტრიალება, სანამ დასასჯელი ცოცხლად არ დაიწვებოდა და სხვადასხვა.

მე-19 საუკუნის მეორე ნახევარში, როცა რუსეთის სასამართლოები

იქმნა შემოდებული სამეგრელოში, აქ ხსენებული სასჯელით დასჯილნი
დამნაშავეთა, რა თქმა უნდა, გადავარდა, მაგრამ დარჩა ძველი ფორმა
დამნაშავის აღმოჩენისა და ან აღმოუჩენელი დამნაშავის დასჯისა,—
ეს გახლავთ: ხატზე დაფიცება, ან და ხატზე გადაცემა, ე. ი. ხატისათ-
ვის მინდობა დამნაშავის აღმოჩენისა და შესაფერისად დასჯისა, რაც
უდრის ევროპულ ორდალიას, იმავე ღვთის სამართალს.

როცა ვისმე რასმე დააბრალებდენ და მისი დანაშაულის დამტკი-
ცება სხვაფრივ არ შეეძლოთ, ბრალდასადებს „ძლიერი“ ხატის წინაშე
უნდა დაეფიცნა თავის სიალალმართლე.

დარჩენილია ამგვარი დაფიცების ერთი წერილობითი დოკუმენტიც,
დაწერილი 1879 წელს.

ამ დოკუმენტისაგან ჩანს, რომ სოფ. ხეთის მცხოვრებს გვარდლა-
ბია კუკავას ხეთისავე მცხოვრებ აზნაურ მიქელ კობახიძესათვის დაუწა-
მებია ორი ცხენის მოპარვა. მიქელ კობახიძე, ვისაც ეწამებთან ცხენე-
ბის მოპარვას, სასწაულმოქმედ წმ. გიორგის ხატის წინაშე ფიცულობს:
დამნაშავე არა ვარო. თუ დანაშაული ვიყვე იმაში, რასაც გვარდლაბია
კუკავა მეწამება ვთხოვ წმ. გიორგის გამოიჩინოს სასწაული და ერთ
დღეში გაგვათაოს მე, ჩემი ცოლი და ერთადერთი შვილი ჩემი ლავრენ-
ტი. ხოლო მთელი ჩემი საცხოვრებელი ხატისათვის დარჩესო. ყველანი
დარწმუნებულნი იყვნენ, რომ, ასეთ ფიცს შემდეგ, წმ. გიორგი არ და-
აყოვნებდა თავის სასწაულის გამოჩენას. უკეთუ მოფიცარს არა ევენე-
ბოდა, მაშასადამე, მისი სიმართლე საჯაროდ აშკარა შეიქმნებოდა, ორის
ცხენის მოპარვის დამწამებელს—გვარდლაბია კუკავას უნდა ეცისრნა:
წმ. გიორგისათვის ორი ცხენი მოეყვანა, მისთვისვე შეეწირნა: ფულად
ერთი თუმანი ოქროთი, ერთი ხარი, ერთი ვაცი; ხუთ-ხუთი მანეთი უნ-
და მიეცა მღვდლისათვის, დიაკვნისათვის, მეხატულ კვიკვიანა კუკავა-
სათვის; მიქელ კობახიძისათვის უნდა მიეყვანა დაკარგული ცხენების
მსგავსი ცხენები; გარდა ამისა, ხელის შემოსავლები, ე. ი. ცილის მწა-
მებელის დასალოცავად უნდა მოგვეცეს: მე, ჩემს ცოლს და ჩემს
შვილს—თითო თუმანი თითოეულს, ფიცის დამსწრეთ 14 კაცს ხელის
შემოსავლები—თითო მანეთი და, დასასრულ, 3 მანეთი დიაკვანს თომა
კუკავას.

როგორც მკითხველი ხედავს, ცილისწამება ცილის დამწამებელს
იაფად არ უჯდებოდა, და მოფიცარიც წმ. გიორგისაგან მოსალოდნელ
რისხვისა და სასჯელის შიშით ვერ გაბედავდა ტყუილად დაფიცვას.

როცა დაზარალებულს ამოდ ჩაუვლიდა ვიზედმე ხელის დადება,
ვიზედმე ეჭვის მიტანა და ვერ აღმოაჩენდა თავის ცხენების ქურდს და,
თანხმად მეგრელებში შემოდებულ ჩვეულებისა, იმდენის გადახდა
მოუხდებოდა, რომ დანაკარგის ღირებულება იმის მეოცედიც არ იქნე-

ბოდა, ამ შემთხვევაში იგივე დაზარალებული უტყუარ და ნაცხუნა უალებას—ხ ა ტ ზ ე გა და ც ე მ ა ს მიმართაუდა.

იმავე წმ. გიორგის ხატს, რომელზედაც ეკვით დააფიცა თავისი მეზობელი, ახლა თხოვნით მიმართავს: მოსძებნოს მისი ცხენების თუ ხარების ქურდი და ამ ქურდს მისის კისრიდან ამოაღებინოს თავისი ზარალი.

დაზარალებული ცდილობს „გადაცემა“ დაემთხვას წმ. გიორგის ღღეობას. წმ. გიორგის მმოსავი მეგრელი ფიქრობს, რომ თავის ღღეობაში, აპრილის 23-ს, წმ. გიორგი განსაკუთრებით ძლიერია და თავადაც ცდილობს ეკლესიაში მოზღვავებულ ხალხს დაანახვოს თავისი სიძლიერე და გაჭირვების დროს მზადყოფნა გაჭირვებულთათვის დახმარებისა.

ხეთელ მეგრელსა სწამს, რომ წმ. გიორგი შეისმენს მის ვედრებას, თავს გამოიდებს. მაგრამ ამავე მეგრელმა ისიც იცის, რომ გამარჯვლს გასამრჯელოც უნდა, ამ ქვეყნად უსასყიდლოდ არაფერი კეთდება, თვით წმინდანიც კი თხოულობს გასამრჯელოს. იმასაც მიჰყავს ძღუნად მომავალ წელს სახარედ რომ გამოადგება, ისეთი მოზვერი, ფულადი შესაწირავი, საჩუქარი მეხატულისათვის, თაფლის სანთელი ხატის წინ დასანთები.

წინდაწინ მეხატულთან მოლაპარაკებული მთხოვნელი მოდის ღღეობაზე, მოისმენს წირვას და წმ. გიორგის კარს მოსულ ზღვა ხალხში გაერევა „გადაცემის“ მოლოდინში. სალოცავად მოსული ხალხი, ეკლესიიდან გამოსული, გულისფანცქალით მოელის „გადაცემის“ მოსმენას. ე. ი. წმ. გიორგისათვის მინდობას დამნაშავეს დასჯისა და პასუხისგებიანებისა. გადაცემას უეკველად უნდა მოჰყვეს სასწაულის გამოჩენა: ქურდის აღმოჩენა და მისი მიყვანა სიკვდილის პირად, სანამ გადამცემი და დაზარალებული დამნაშავეს არ შეუნდობს და თავს არ დაალოცვიანებს იმავე წმ. გიორგის სახელით.

მაღალი, თეთრწვერა, დიდ უღვაშებიანი, მაღალშუბლიანი, ვრძელ ცხვირა, ენერგიულის ხასიათის გამომეტყველი სახისა, დიდად შორსმჭვრეტ თვალებიანი, მაღალი ხმის პატრონი კვიკვირა კუკავა პირჯვრის წერით და მოწიწებით ეკლესიიდან გამოასვენებს წმ. გიორგის ხატს, რომელსაც წითელი აბრეშუმის პერანგი ჰმოსია, მოწიწებითვე ასვენებს შვიდმეტრიან სიმაღლის ხის სამრეკლოზე; პირჯვრის წერით პერანგს შემოხსნის ხატს, რომელსაც მარჯვენა ხელში დაიჭერს და პირს სამხრეთისაკენ შეაქცევს ისე, რომ მზე ვერცხლის ხატს პირდაპირა ხედებოდეს და მისი ანარეკლი კიდენ მაყურებელთა თვალებს სჭრიდეს.

ასე დაიწყებს:

„წმინდაო გიორგი, ძლიერო! დაილოცოს და იდიდოს სახელი შენი, რომ ზედავ, რამდენი ხალხი მოსულა შენს კარს, შენს დღეობას, შენის წმინდა სახელის სადიდებლად, შენს თაყვანისსაცემლად! ყველა, დიდი თუ პატარა, ქალი თუ კაცი, ყველა მხიარულობს, ყველას, შენს მავედრებელს, იმედი აქვს, რომ შენ ჰყვევხარ მეოხად, მწედ და მფარველად ყოველ გასაჭირში, ყოველ უბედურებაში. შენც ნუ მოაკლებ შენს მოვედრე გაჭირებულთ შენს წყალობას, დაიხსენ მავენსაგან, გზადაკარგული სწორ გზაზე დააყენე, დავრდომილს—ხელი აღუყარ, ჭირში მყოფთ,—ჭირი ღვინად უქციე, რომ მარად ადიდონ სახელი შენი!..“

„წმ. გიორგი, ძლიერო! აქ, შენს კარს, მოსულა ერთი საწყალი კაცი, გვარდღაბია კუკავა. ვიღაც შეჩვენებულმა ორი ცხენი მოჰპარა. ხან ვის დასწამა ქურდობა, ხან ვისა, მაგრამ დაკარგულის კვალს ვერ მიაგნო. ახლა შენი ფეხთა მტვერი მონა გოხოვს აპოვინიო ქურდი. წმინდაო გიორგი! შენ იცი, რამდენი ვარსკვლავია ცაზე, შენ შეგიძლია დასთვალო, რაც ზღვის ფსკერზე ქვიშაა! შენ იცი, თუ რამდენი ჭაფურია* მთაზე. იდიდოს სახელი შენი! შენს თვალებს არაფერი დაემალება!.. აბა სად შეუძლია დაგემალოს გვარდღაბია კუკავას ცხენების ქურდს! ვინ ცის, რამდენჯერ გამოგიჩენია შენი სასწაული, რამდენჯერ გაგიკვირებია შენნი მმოსავნი და თაყვანისმცემელნი!.. გვარდღაბია კუკავამ მოგართვა მსუქანი, საგაისოდ სახარედ გამოადგებოდა, ისეთი მოზვერი, ხუთი მანეთი ოქროს ფული, სანთელი. კიდევ გპირდება მოგართვას შესაწირავი. შენ იცი, როგორ მიჰხედავ გაჭირებულს! აპოვინინე ქურდი, ჩააწვინე ლოვინში და სულ გვარდღაბიას სახელი აძახებინე: მიშველე და მიშველეო! და სანამ გვარდღაბიას მისს ცხენებს და ახ მათს სამაგიეროს არ დაუბრუნებს, შენს კარს შენთვის ხარს არ მოივანს, ფულს არ შემოგწირავთ როგორც შენ, ისე შენს მოსამსახურე მეხატულს, ნუ მისცემ ხსნას, სულ გვარდღაბიას სახელი აყვირებინე... იდიდოს სახელი შენი, ჩვენო წმინდა გიორგი, ჩვენო მხსნელო, ჩვენო მფარველო! შენი სითბო (ტიბინი) არ მოაკლო, ვინც დღეს შენს კარს მოსულა ან და მოსვლა უნდოდა და ვერ შესძლო მოსვლა“..“

მოზღვავებული ხალხი ქვევიდან ერთხმად შესძახებს გუგუნით: „ამინ!“..

იმავე მოწიწებით წამოასვენებს მეხატული ხატს ქვევით და დაასვენებს ეკლესიის კანკელის მარჯვენა მხარეს.

გადამცემელი დარწმუნებულია, რომ წმ. გიორგი გამოაჩენს თავის ძლიერებას და დაზარალებულს აპოვინინებს ქურდს.

ქურდი-კი, უნდა ვიფიქროთ, სალოცავად მოსულებს გვერდით

* მეთაფლია ბალახი საქვერლოს მთებზე იცის და ეძახიან ჭაფურისა.

უდას, ხედავს ყოველსავე, ესმის—რა დამაჯერებლობითი ხასიათისაა იყო მეხატულის, წმ. გიორგის ერთგული მსახურის, კვიკინა კუკუაძის წმ. გიორგისადმი მიმართული სიტყვები, იცის, რა ძალაცა აქვს ამ სიტყვებს გადაცემისას. დიდი ხანია, მოელოდდა ამ გადაცემას. ახლა რაკი წმ. გიორგის „გადასცეს“, რაკი მას ჩააბარეს საქმის მოგვარება, მისს რისხვას ველარ გადაურჩება, წამწარდება ყველაფერი, ძვირად დაუჯდება ქურდობა, გვარდღაბიას ცხენების მოპარვა, შეიძლება სიკვდილიც კი მოადგეს კარებზე...

და აჰა, ქურდს, დადარდიანებულს, გამწარებულს არა შორდება შიში, რომ წმ. გიორგი, რომელსაც მოპარულ ცხენების პატრონმა ასეთი ძვირფასი ძღვენი მიართვა, თავს გამოიდებს, თავის სასწაულობის გამოჩენას არ დაახანებს, ჩააგდებს ლოგინად ქურდს, აყვირებს წმ. გიორგის სახელს...

დადის იქით-აქეთ ქურდი დაღონებული, თავჩაქინდრული. გადაცემას შემდეგ არ გაუვლია ერთ კვირას, ლოგინად ჩაწვა. აბოდებს, ხმა-მალა იძახის წმ. გიორგის სახელს, ცხენები მე მოვიპარეო, ნუ მომკლავ, შენი სახელის ჭირიმე, მაპატიე, მეტს აღარ ვიზამო.

პეზავნიან კაცს ცხენების პატრონთან, ეხვეწებიან „ალობის“ (შენდობის, პატივების) მიცემას, „თავზე შემოვლებას“ ფულისას, ჰპირდებიან—ერთი-ორად გადაეუხდით მონაპარსაო. ცხენების დამკარგავიც თანმდგება. მოდის ქურდის სახლში, თავზე ფულს შემოაოვლებს. ამ შემოვლებით ფულს გაატანს ავადმყოფის ყოველსავე ჭირს, შესთხოვს წმ. გიორგის მის მორჩენას: შენს კარს გეახლებით და მოგართმევს შენს საკადრისს ძღვენს თავის დასახსნელადო...

ამას მოჰყვება ორსავე მხარის მიერ წმ. გიორგის ეკლესიაში წასვლა, ძღვენის მიტანა, მეხატულის ჩარევა საქმეში, შუამდგომლობა, რომ წმ. გიორგიმ ინებოს და აპატივოს დამნაშავეს, ნუ მოჰკლავს... ძღვენის მიართმევა, მეხატულისათვის შესაფერის ჰონორარის მიცემა შრომისათვის... ორსავე ცხენის საფასურს პატრონს აძლევენ. ორივე მხარე დაკმაყოფილებულია. დავა თავდება და ერთიცა და მეორეც დაკმაყოფილებულნი თავიანთ სახლებში ბრუნდებიან.

ეს არის წმ. გიორგის მიერ თავის ქვეშევრდომთა გასამართლება. სცენაზე ყველაფერია: უზენაესი მოსამართლე, ძღვენი, ქრთამი, ურომლისოდ არაფერი კეთდება, თუ გნებავთ, წმ. გიორგისთანაც კი. ამ ძღვენის წყალობით ხდება წმ. გიორგის მიერ ამ ქვეყნად მცხოვრებთა შინაურ საქმეებში გარევა, მათი შეკავება ავი საქმისაგან, მათი დამორჩილება კონტროლი მათი საქციელისა, ერთგვარი აღვირის ადება, ელემენტარული შეგნებისა სოციალური ურთიერთობის კანონებისა.

ყოველივე ამას გასავალი ჰქონდა ჯერ კიდევ ამ სამოცდაათი წლის

წინათ, წმ. გიორგი, როგორც სრული უზენაესი ბატონი, ბრძანებლობდა ჯეგეთას მთიდან; მასა და ხეთელებს შუამავლად და ხალხისათვის მისთა ბრძანება-სურვილთა გადამცემად და ხალხის სურვილ-თხოვნის მომხსენებლად იმავე წმ. გიორგისათვის ჰყავდათ მეხატული კვიკვინა კუკავა.

მას აქეთ ბევრი რამ გამოიცვალა. ჯეგეთაზე წმ. გიორგის ბოძლები აღარ არის. ტყე, რომელიც ეკრა ჯეგეთას და რომელსაც სიკვდილის შვილი სათოფეზე ახლოს ვერ ეკარებოდა, დღეს გაკაფულია, ქვემოთ, ვაკეზე, ხის ეკლესია, სადაც ესვენა წმ. გიორგის ხატი, თავის ალაგას აღარა დგას. ამიერ სოფლით გადასულია მისი მეხატული კვიკვინა კუკავა და ეკლესიის სამრეკლოდან აღარ ისმის მისი მჭექარე და შიშის ზარის დამცემი მიმართვა წმ. გიორგისადმი სასწაულის გამოსაჩენად. კუკავებსაც ცხენების ქურდობაზე ხელი აუღიათ, მით უფრო, რომ მოსაპარი ცხენები არავისა ჰყავთ, ასე რომ წმ. გიორგის შეწუხება და ქურდების გადაცემა საჭირო აღარ არის თურმე...

დიახაც რომ იცვლება ქვეყანა და მასთან ერთად იცვლება მასზე მცხოვრები ხალხიცა!..

საქორწილო ჩვეულებანი სამეგრელოში*

სიღარიბე ლიტერატურისა სამეგრელოს ჩვეულებათა შესახებ.—ნათესაობა. — სისხლით ნათესაობა. — ტაბუ ანუ მეგრული „ვაშინერა“ (არა ჰხამს).— გვარი. — მოგვარე. — მოგიძალეფი (თანამომხვეები). — ეგზოგამია. — ცოლ-ქმრულის წესით ნათესაობის დამყარება. — ხელოვნური დახათესაება, ანუ რომაული ადობტაცია. — უმუკობა. — მამრობითი სქესის შვილი, როგორც განმგრძობი შთამომავლობისა. — მნიშვნელობა მღედრობითის სქესის შვილისა.—შვილება—„სქუაშ მათორგინაფა“ (შვილის შევორება ლოგიაში)— შემოფიციება შვილობასა ან სხვა რამ ნათესაურ კავშირზე ანუ „ომორგულე თომაშ მუკოყოთამა“ (სამგლოვიარა: თმის ჩამოგდება). — სქუა ფუჩაფილი (შვილნაფილი). — „ქუქუშ კბარაშ გედგუმა“ (ძუქუზე კბლის დაღმა). — შვილის გაძიძეება. — საეკლესიო ყმა.

ქართველ ტომთა შორის, სვანებისა, ფშავთა და ხევსურთა შემდეგ მეგრელთ ჩვენს დღემდე შემოუნახავთ საქორწილო ჩვეულებანი, შეიძლება ითქვას, თავიანთის ძველებური სიწმინდითა და ხელშეუხებლობითა, და ამასა ვხედავთ ქრისტიანულ სარწმუნოების გვერდით, რომელიც სამეგრელოში შემოვიდა იმ დროსვე, როგორც საქართველოს სხვა ნაწილებში. ქრისტიანობამ, როგორც სახელმწიფო სარწმუნოებამ, მართალია, სასტიკი ბრძოლა აუტეხა მეგრულ საქორწილო ჩვეულებებს, წარმართულ დროებათა ამ ცოცხალ ძეგლებს, ხსენებულ ჩვეულებათ მაინც გაუძლეს ბრძოლას და შემოინახეს ყველა სტადიები ქორწილის თანდათან ევოლუციისა. ძველებური ქორწილის მკვლევარი მეგრულ საქორწილო ჩვეულებებში ხედავს ამა თუ იმ ხარისხით ყველა დამახასიათებელ სახეს იმ ჩვეულებათა: ეგზოგამიას, პატარძლის მოტაცებას შეიარაღებულის ძალითა, მის ყიდვას, სტენაზე მზითევის გამოჩენას. როგორც ნიშანს დედაკაცის ემანსიპაციისა, ნიშან-კვალს მატრიარქატისა და პატრიარქატისა, პოლიგამიისა და მონოგამიისა და მ. სხვ.

მეგრელთა ცხოვრების ამ მეტად საინტერესო მხარის შესახებ საეთნოგრაფიო ლიტერატურა, შეიძლება ითქვას, არ არსებობს, თუ ასეთად არ ჩავთვლით რამდენსამე ნაწყვეტ-ნაწყვეტ ცნობას, კავკასიის

* პირველად დაიბეჭდა 1916 წლის „Петроградские Ведомости“-ის 176, 178, 181 და 191 ნომრებში.

სამოსწავლო ოლქის მიერ გამოცემულ „Сборник по описанию местностей и племен Кавказа“-ში მოთავსებულს; ამას უნდა მივუმატოთ აგრეთვე ნაწყვეტ-ნაწყვეტი ცნობები საშუალო საუკუნეთა მოგზაურებისა და კათოლიკე მისიონერებისა, რომლებიც საქართველოში მე-16, 17 და 18 საუკუნეებში იღვწოდნენ. ამ მხრივ არამც თუ რუსული ლიტერატურაა ღარიბი, თვით ქართული ლიტერატურაც ვერ დაიკვეხებს სიმდიდრეს! შეუძლებელია ესა თუ ის ცნობა მეგრული ქორწილის გამოსაკვლევად საზოგადო ქართულ ფოლკლორიდან ამოვკრიბოთ, რადგან ეს უკანასკნელი ამ ბოლო ხანამდე ძალიან ცოტაა შეკრებილი, იმისას ნულარ ბრძანებთ, რომ რაც მასალა შეკრებილია, ისიც დამუშავებული და სისტემატურად დალაგებული არ არის.

ამ სპეციალურ ლიტერატურის უქონლობით უნდა აიხსნას ნაწილობრივად ის გარემოება, რომ მსწავლული მკვლევარი კავკასიის ტომთა საადათო სამართლისა, განსვენებული მატყიმ კოვალევსკი, თავის შრომებში მეგრელებს თითქმის არ იხსენიებს და მისნი დასკვნანი კავკასიის ხალხთა პირველყოფილ ქორწილისა და სოციალურ სტრუქტურის ამა თუ იმ თეორიის სასარგებლოდ არ ემყარებიან ძველებური ცხოვრების გადანაშთთა, რომელნიც კიდევ შენახულან ჩვენს თანამედროვე მეგრელთა შორის.

ეს წერილი მეგრელთა ცხოვრებისა რეზულტატია ჩვენი პირადი და უშუალო დაკვირვებისა. მხოლოდ ნაწილობრივ მოვიშველიეთ ლიტერატურა, რომელიც, როგორც ზემოთ მოვიხსენიეთ, მეტად მწირ მასალას იძლევა. ამასთან, ზედმეტი არ იქნება აღვნიშნოთ ის გარემოებაც, რომ აღწერილი საქორწილო ჩვეულებანი ასე თუ ისე წმინდად შემონახულნი არიან საქართველოს ამ ნაწილს იმ კუთხეებში, რომელნიც გეოგრაფიულად გონებრივსა და საადმინისტრაციო ცენტრების უშუალო გავლენას დამორბეულნი არიან. სამეგრელოს ასეთ ნაწილებად ითვლება, ერთის მხრით, სამურზაყანო და მეორეს მხრით—სამხრეთდასავლეთი სამეგრელოსი ანუ ზუგდიდის მაზრა და ნაწილი სენაკის მაზრისა. იმერეთის მოსაზღვრე ნაწილი სამეგრელოსი, საცა რკინიგზა გადის და სადაც თანამედროვე კულტურა უწყალოდ სდევნის ძველისძველ ზნე-ჩვეულებებს, ამ მხრივ სამეგრელო თანდათან ჰკარგავს ფოლკლორის მოყვარულის თვალში მთელ თავის ფასსა.

მაგრამ სანამ შევუდგებოდეთ საკუთრივ საქორწილო ჩვეულებათა აღწერას, საჭიროდ მიგვაჩნია გამოვარკვიოთ, თუ რას წარმოადგენს მეგრელისათვის ცნება ნათესაობისა, რომლითაც ის ხელმძღვანელობს ცოლის შერთვის დროს.

გარდა საცოლესი და მის მთხოვნელი ვაჟის ან მათთა მშობელთა უთანხმოებისა, დაქორწინების დამაბრკოლებლად მეგრელებში მთავა-

რია ისა, თუ რა ხარისხით ენათესავებიან ერთიმეორეს საქორწილო-
 ლი და ვაჟი. როცა დამაბრკოლებელი მიზეზი არაფერია და კითხვა და-
 დებითად გადაწყდება, ამ ნათესაობის კავშირზე მეგრულად იტყვიან
 შ ი ნ ე რ ს, ე. ი. ხსენება შეიძლება (რახედაც ლაპარაკია). ხოლო ოდეს
 ნათესაობის კავშირი ეწინააღმდეგება ცოლქმრობას, ამ შ ი ნ ე რ ს ს მიე-
 მატება უარყოფითი თავსართი ვა (არა) და მივიღებთ სიტყვა ვა შ ი-
 ნ ე რ ს ს, ე. ი. არ შეიძლება, ნებადართული არ არის, ცოდვია, არა ჰხამს
 ანუ პოლინეზიელთა მიერ ხმარებული და საეთნოგრაფიო ტერმინოლო-
 გიაში მიღებულია—tabou-ა.

მეგრელთა შორის სამი ნათლად გამოხატული სახეა დანათესავები-
 სა: 1) ნათესაობა დაბადებით (ბუნებრივი) ან სისხლით, 2) ნათესაობა
 ქორწილის საშუალებით და, დასასრულ 3) ნათესაობა ხელოვნური.

ს ი ს ხ ლ ი თ ნ ა თ ე ს ა ვ ე ბ ა დ ი თ ვ ლ ე ბ ი ა ნ ყ ვ ე ლ ა ნ ი, ვ ი ნ ც ს ა-
 ე რ თ ო მ შ ო ბ ლ ე ბ ი ს ა გ ა ნ ა რ ი ა ნ დაბადებულნი. როგორც პირდაპირ, ისე
 გვერდითი შტოთი.

მეგრული ნ ა თ ე ს ა ვ ე უ დ რ ი ს ქ ა რ თ უ ლ ნ ა თ ე ს ა ვ ს და ჰნიშ-
 ნავს: ე რ თ თ ე ს ლ ი ს ა გ ა ნ ა მ ო ს უ ლ ს. სისხლით ნათესავებს აქ
 ყველას აქვს ერთი საერთო ძირი ანუ მეგრულად „ჭინჯი“, რომელზედაც
 აღმოცენდება და შტოებს იკეთებს საგვარეულო ხე. დამახასიათებელია
 მეგრულად ყველაზე ძლიერი წყევლის ფორმულა: ს ქ ა ნ ი ჯ ი ნ ჯ ა-
 მ ო გ ე შ ა ლ ა ფ ე დ ა ანუ ძირიანად ამოვარდი, ე. ი. გადაშენდი ძირ-
 ფესვიანად!.. ძირად მხოლოდ და მხოლოდ ითვლება ვაჟი. ძალიან შო-
 რებელ ნათესაობის ნიშნად მიღებულია ერთი საერთო გვარი, რომელ-
 საც ატარებენ ყველანი, ერთისა და იმავე ძირისაგან ნაშიერნი. თვითონ
 გვარი ჰნიშნავს: მსგავსს, დარს. მოგვარე იქნება, ვინც მეორესა ჰგავს.
 ასეთი ერთის გვარისანი, დაბადებულნი საერთო მშობლებისაგან, ერთი-
 მეორისათვის ითვლებიან „მოჯიმალეფე“-ებად ანუ თანამომკმეებად,
 ხოლო მათი კრებული—ერთ საზოგადო ერთეულად ანუ ევრობულად
 კ ლ ა ნ ა დ — ს ა ჯ ი მ ა ლ ო დ ანუ კიდევ სამოდ (confraternité).

თვისთავად იგულისხმება, რომ მდედრობითი სქესის წევრნი,
 თანამომკმეთა შორის დაბადებულნი, ითვლებიან დებად თანამომკმე-
 თათვის, და, მაშასადამე,—არ შეუძლიათ მისთხოვდნენ ცოლებად. ამ
 ქალებმა საქმროები სხვა გვარის ვაჟთა შორის უნდა ეძებონ ანუ, სა-
 ყოველთაოდ მიღებულ ტერმინოლოგიით რომ ვილაპარაკოთ, აქ საქმე
 გვაქვს უმკაცრეს ეგზოგამიასთან, რომლის ძალით მამაკაცთ აზრდაც
 კი არ უნდა გაიტარონ თავიანთი გვარის ქალების შერთვის შესაძლებლო-
 ბა, ცოლად შეუძლიათ მოიყვანონ მხოლოდ სხვა გვარის ქალი.

ცხადია, რომ ამავე მკაცრ ეგზოგამიაში უნდა ვეძებოთ ახსნა იმ
 ჩვეულებისა, რომლის ძალით გასათხოვარი მეგრელი ქალი ერიდება

შეხვედრას სხვა გვარის მამაკაცთან და მით უფრო უხამსობად მიანდობდა და ელაპარაკოს მას მარტო იმ შემთხვევაშიაც კი, როცა სიყვარული უნდა გამოუცხადონ ერთმანეთს. ყოველ ასეთ შემთხვევაში ქალი, დაისწრებს თავის ნათესავს ვისმე ან ერთმოგვარეს, ან კიდევ ხანშიშესულ ქალს, რომლებიც თარჯიმანებად უნდა გაუხდნენ გასათხოვარ ქალსა და „შხვაშორს“—უცხოს, გარეშეს, სხვა გვარის კაცს! ამავე ეგზოგამიის კანონს ემორჩილება მეგრელი ქალი, როცა თავის სოფლიდან მიდის სხვა, მეზობელ სოფელში, საცა სხვა გვარის მამაკაცი სახლობენ. ამ შემთხვევაში ასეთს ქალს მიჰყვება თავისი მოზრდილი ნათესავი მამრობითი სქესისა ან მოგვარე, უკიდურეს შემთხვევაში, მოზარდი, თუნდაც 10—12 წლის ბიჭი, რომელსაც როგორც მამრს, ეკისრება მისი ჰაეობა, მისი ცვა-ფარვა.

რაცა შეეხება ცოლქმრული წესით ნათესაობის დაშყარებას, მეგრული ეგზოგამია გაცილებით შორს მიდის, ვიდრე ამის წარმოდგენა შესაძლებელი უნდა ყოფილიყო სხვა ხალხთა ეგზოგამიის კანონის გაცნობით. როცა ქალ-ვაჟი ცოლ-ქმრულის კავშირით შეუღლდება, ორი ოჯახი, რომელსაც ახალგაზრდა ცოლ-ქმარი ეკუთვნის, ისე დანათესავდება ერთიმეორეში, რომ მეტი გათხოვება-გამოთხოვება ამ ორ ოჯახს შორის, მეგრულის წესით, „ვაშინერს“, ე. ი. აკრძალულია, არ შეიძლება, არა ჰხამს. შეუღლება უდრის სისხლის აღრევას, ნათესაურის კანონის დათრგუნვას. ქმარი, რომელიც ცოლთან ერთად თამაშობს მთავარ როლს ახალ სანათესაო კავშირის დადებაში, ქალის ნათესავებისათვის არის სინჯა (სიძე); თავის მხრივ, პატარძალი ქმრის ნათესავებისა და თანამოგვარეთათვის ითვლება ნოსად (რძალად).

რაც შეეხება ხელოვნურ დანათესავებას, უნდა ვსთქვათ, რომ მეგრული მამის იდეალი და ნატურის საგანია: შთამომავლობის ყოლა; ამისთვის ამ ქვეყნად ცხოვრების დედააზრია—უძეოდ არ გადაშენდეს. თუ ვინცობაა, თუ ამ იდეალს ბუნებრივის გზით არ ეწვია, მის მისაწვენლად ცდილობს მიმართოს ლათინურ ადობტაციას: ხელოვნურად შეიძინოს შვილი, იშვილოს სხვათა შვილი. მხოლოდ ისიც უნდა ვსთქვათ, რომ მეგრული ადობტაცია არ განისაზღვრება უშვილო მშობლების მიერ სხვათა შვილის შვილებით, არამედ ამ ჩვეულებით მეტად ფართოდ სარგებლობენ მეგრელები ცხოვრებასა და მის გაჭირვებულ პირობებთან ხმალამოღებულ ბრძოლაში.

უშვილო მეგრელს შეუძლია იშვილოს არამც თუ სხვათა ვაჟი, არამედ შეუძლია რომელიც გინდა გარდაცვლილს ნათესავს უმაგიეროს სხვა ცოცხალი მეზობელი. ასე რომ მეგრული თვითდაცვის გრძნობის კარნახით დაუყოვნებლივ აღადგენს ყოველგვარ დანაკარგს, რომელიც მის

ოჯახში მოხდება. ასე, მაგალითად, ვაჟს შეუძლია გარდაცვლილი მამის მავივრად სხვა ახალი მამა შეიძინოს, დას შეუძლია—მამა შეიძინოს. ძმისწულს—ბიძა და სხვადასხვა.

უშვილობა მეგრელთ, როგორც საერთოდ ქართველებს, დიდ უბედურებად, ღვთის სასჯელად მიაჩნიათ. საჭიროდა ვთვლით აქ მოვიხსენიოთ, რომ საზოგადოდ უშვილობად ითვლება უყოლობა შვილებისა როგორც ვაჟისა, ისე ქალისა. მაგრამ მეგრელისათვის უმთავრესად უშვილობად ითვლება მამრობითი სქესის შვილის უყოლობა. მეგრელისათვის მდებარეობითი სქესის შვილი უშვილობას უდრის: ქალი არ შეიძლება შთამომავლობის განმგრძობად, უმამაკაცო სახლში კერაზე ცეცხლი ჰქრება...

მეგრელის ოჯახში ქალი მოკლებულია ყოველგვარ უფლებას, ქმარი მისი სრულუფლებიანი ბატონ-პატრონია, და როგორც ასეთს ცოლი სიტყვის შეუბრუნებლად ემორჩილება ყველაფერში. მამრობითი სქესის ბავშვი რომ იბადება ოჯახში, ამ შემთხვევაში სახლს გარეთ მყოფ ქმარს მახარობელი ახარებს ამ სასიხარულო ამბავს. გახარებული მამა ასაჩუქრებს მახარობელს; თოფებსა სცლიან, ოჯახის წევრები ყველანი ხარობენ... ქალის დაბადება—კი თითქმის უჩუმრად ჩაივლის. ამ შემთხვევისათვის მეგრელებს შემდეგი თქმა აქვთ: თუ მოსაუბრეს უნდათ შეატყობინონ ამა თუ იმ წამოწყებული საქმის სასიხარულო შედეგი, ეუბნებიან: ბოში რე ანუ „ვაჟია“, ე. ი. ის საქმე, რომელზედაც ლაპარაკია, სასურველად დამთავრდაო; მარცხის გამომხატველი სიტყვაა „ძღაბი რე“ ანუ ქალია.

„ღვთის სასჯელის“ შესამსუბუქებლად, უბედურობის ასაცდენად უშვილო მეგრელი ცდილობს იშვილოს (სქუალაფა) სხვათა შვილი, აღზარდოს საკუთარი შვილივით, რომ სიბერისას ნაშვილევა მოუაროს. უპატრონოს, მტრისაგან დაიფაროს, ყოველგვარ განსაცდელისა და გაჭირვებისაგან იხსნას; მის სიკვდილს შემდეგ „კერაზე ცეცხლი არ ჩააქროს“, მისი სახელი არ დაჰკარგოს, იზრუნოს მის სულისათვის, მის საფლავზე საკურთხები (ტაბლები) მოიტანოს და სხვ.

შვილად აყვანის აქტი მაშინ-ღა ითვლება ნამდვილად, კანონიერად. როცა შეასრულებენ ჩვეულებას, რომელიც მაყურებელზე სტოვებს უშვილო დედაკაცის მიერ შვილის შობის შთაბეჭდილებას. შვილად იყვანენ, ჩვეულებრივ, ყველაზე ღარიბ მშობლების შვილს, ანდა აკრძალულ სიყვარულის ნაყოფს. შვილად აყვანის ცერემონიის რამდენსამედლის წინათ, მომავალს დედას თავი ისე უჭირავს, როგორც ორსულობის უკანასკნელ დღეებში მყოფ მშობიარეს: მუცელზე ბალიშს იკეთებს, რომ გამობერილად ეჩვენოს მაყურებელს; ნელა მოძრაობს, კვნესით და სულის ბრუნებით. მეზობელი ქალები მის მდგომარეობას თა-

ნაგრძნობით და სერიოზულად უყურებენ, ეკითხებიან, თუ როდის, მოლოდინებო. ბოლოს, თვით „მოლოდინებაც“ დადგება: „მშობიარე“ ლოგინში ჩაწევა, კენესის სწორედ ისე, როგორც ბავშვის დაბადების დროს მელოგინენი. ბებია თავს დასტრიალებს, რჩევას აძლევს, ამშვიდებს... და ამ დროს... ლოგინში შეუგორებენ ბავშვს. აქედან დაერქვა თვით პროცესს: „სქუაშ მითორგინათა“ (შეგორება შეილისა). ბავშვის ატირების დროს ყველანი ჩქარობენ მოულოცონ დედას მშვიდობით შეძენა ვაჟისა. მშობიარე კიდევ რამდენსამე დღეს დარჩება ლოგინში. ამ შემთხვევაში საკმელად აძლევენ საგანგებოდ მომზადებულ ტიბუ-ს (თბილს) ანუ სახერებ მსუბუქ წვეს. ახალი მშობლები „ნაშვილევს“ ისე ზრდიან, როგორც საკუთარს. მეზობლებიც ასეთადა სთვლიან.*

იმავე თვითდაცვის გრძნობამ აიძულა მეგრელი დაედო საფუძველი და შემდეგ მიეცა სახე და ძალა კანონისა იმ ჩვეულებისათვის, რომლითაც ესა თუ ის გარეშე პირი ოჯახში გადაცვილი ამა თუ იმ წევრის მომაგიერება ხდებოდა. მაგალითად, მამას მოზრდილი ვაჟი რომ მოუკვდებოდა და მეტი ვაჟი არა ჰყავდა, მიცვალებულის გლოვის ნიშნად თავზე თმას გადაიპარსავდა, მოუშვებდა თმას გაუკრეკავად მთელის წლის განმავლობაში, ე. ი. გლოვის გათავებამდე. გლოვა რომ გათავდებოდა, შეიგულებდა ვისმე ახალგაზდას, რომელიც თავის თვისებებით დაახლოებით მიცვალებულს ემგვანებოდა, ვისმე მიანდობდა მოჰლავარაკებოდა ახალგაზრდას, რომ „შემოეფიცნა მის შვილობაზე“ გარდაცვალებულის მაგიერ ანუ მიცვალებულის მოსაგონებლად დაყენებული „სამგლოვიარო“ თმა ჩამოეგდო („ომორგულაე თუმაშ მუკოკოთამა“). ასეთი ხასიათის თხოვნის შესრულებაზე თანხმობის გამოცხადება მეგრელთა შორის მიჩნეულია წმიდა აქტად, უდიდეს სათნოების აქტად. და ის, ვისაც თხოვნით მიჰპართავენ, დიდის სიამოვნებით თანხმდება და თან განაცხადებს შიშს—ვაი თუ ვერ გამოვდგე ღირსეულ შვილობილად და ვერ გავამართლო თქვენი იმედებიო.

* მეგრული „სქუაშ მითორგინათა“ მოგვაგონებს აფრიკის ზოგიერთ ტომთა ასეთსავე ჩვეულებას, რომელსაც ლიტერატურაში ეძახიან Cuvade-ს. ანუ გამოჩეკას. „გამოჩეკა“ ჯერ კიდევ ძველი წელთაღრიცხვის მე-3 საუკუნეში იტოლნეთანამედროვე მეგრელების წინაპრებმა—ტიბარელებმა (მეგრულად—ტიბაზე მოსახლეთ) რომელნიც თანამედროვენი იყვნენ ალექსანდრიის პოეტის აპოლონ როდოსელისა.

ტიბარეები მცირე აზიის ჩრდილო-აღმოსავლეთ ნაწილში ცხოვრობდნენ, იქ დღესაც ცხოვრობენ მეგრელები ანუ იგივე ლაზები, რომელნიც იმავე ოდნავად სახეცვილი მეგრულით ლაპარაკობენ. ამ რასა სწერს აპოლ. როდოსელი ამ ჩვეულების („სქუაშ მითორგინათა ანუ ვაჟის შეგორება“) შესახებ: „ორსული ქალი შვილობინებს თუ არა, მისი ქმარი მოყვება კენესას, ჩაწევა ლოგინში და თავს შეიხვევს. ამ დროს ქალებს მოაქვსთ მასთან ყუათის მომგვრელი საკმელი, ტანის საბანად წყალ უცხებდნენ, როგორც ამას უშვრებიან მელოგინე ქალებს“ („Argonavtide II, Apollonius de Rhodes, ნაოიერბი Charles Letourneau-ს მიერ მის „Marriage primitif“-ში, გამოცემა 1859 წ. პარიზი).

დანიშნავენ „სამგლოვიარო თმის ჩამოგდებისა“ და ახალ მშობლებს შვილად გახდომის ფიცის დადების დღეს. ამ დღისათვის ამზადებენ სადილს, რომელზე მეზობლებსაც ჰპატიობენ, რომ ახალი „ნათესავე-ბის“ მოწმენი და დამადასტურებელი იყოლიონ სადილზე. მიმავალი შვილი ხელში აიღებს მაკრატელს და ყველას თანდასწრებით სამჯერ ჩამოკრეჭავს თითო ბლუჯა თმას თავის მომავალ მამის თავიდან და ყოველ ჩამოკრეჭაზე დაატანს ფიცის საიდუმლო ფორმულას: „შენ—მამა, მე—შვილი“. ასეთს შვილს ეწოდება „შვილნაფიცი“ („სქუა (ფუ) ჩაფილი“ ანუ შემოკლებულად—„სქუაჩაფილი“) გასარჩევად ჩვეულებრივის „სქულაფირისაგან“ (ნაშვილვეცი). პირველ თმას რომ ჩამოიგდებს მამა, ერთ-ერთ მეზობელს დარჩენილს თმას გადააპარსვინებს თავიდან*, იხდის სამგლოვიარო ტანისამოსს და, დამსწრეთა სასიხარულოდ, იცვამს „სამხიარულოს“ ანუ ჩვეულებრივს, ყოველდღიურს ტანისამოსს.

აქ თავდება სამგლოვიარო ტანისამოსის ტარება და გლოვა მიცვალებულისა, რადგან სცენაზე გამოდის მის მაგიერი ადამიანი. როცა ახალგაზრდა კაცი მამასთან ფიცის წესს შეასრულებს, ახალგაზრდა კაცი მიდის თავისს მომავალ დედასთან და მის გამოყრილ ძუძუებზე „კბილებს დაადგამს“—ვითომ ძუძუთა ბავშვია და ძუძუსა სწოვს და თან დაატანს ფიცის ლაკონიურ ფორმულას: „შენ—დედა, მე—შვილი“.

მეგრულად ამ ჩვეულებასა ჰქვიან „ძუძუმ კბირიმ გედგუმა“ ანუ „ძუძუზე კბილის დადგმა“. ამ აქტს შემდეგ ახალგაზრდა კაცს თავი ისე უჭირავს, ვითომ სახლიდან დიდი ხნის წასული შვილი ახლა გამოჩნდა. ყველა გაახარო, ოჯახის წევრებს—დიდსა თუ პატარას, ყველასა ჰკოცნის, როგორც ახალი წევრი ამ ოჯახისა.

სახლის უფროსი შვილფიცულისათვის ამ წუთიდან გადაიქცევა მამაფიცულად (მუმა(ფუ)ჩაფილი), ე. ი. კაცი დაფიცებული მამობა ვაუწიოს ვისმე, მისი ცოლი კი—დედაფიცულად (დიდა(ფუ)ჩაფილი); შვილები მამრობითი სქესისა იქნებიან ძმაფიცულები, ქალები—დადეფიცულები. დამსწრე მეზობლები „ახალ დანათესავებულებს“ ულოცავენ ამ ამბავს და ორსავე მხარეს ქებას უძღვნიან. ცერემონიას მოჰყვება შემთხვევის შესაფერი სადილი. სადილზე მიცვალებულის შესანდობარს რომ დაღევენ, სვამენ ამ ოჯახში მიცვალებულის ადგილის დამჭერზე სადღეგრძელოს, უსურვებენ ახლად დადებულ ნათესაობის კავშირის განმტკიცებას და სხვადასხვა. შვილფიცული იმ საღამოს თავის ახალ მშობლებს შორისა რჩება. ესენიც შვილფიცულს აჩუქებენ ყვე-

* შვილნაფიცის მხრივ თავის მომავალ მამის თავიდან თმის ჩამოგდება დღეს — წმინდა რიტუალური ხასიათის აქტია; ალბათ ძველად შვილნაფიცი მთელ თმას უკრეჭავდა თავზე თავის მომავალ მამას.

საქართველოს
წიგნების კავშირი

ლაზე ძვირფას რასმე, რაც მიცვალებულს სიცოცხლეში ჰქონდა. შვილფიცული ამ ნიეთს სულ ზელ ატარებს, რომ, იდეათა ასოციაციით, ნათლად წარმოუდგინოს ყველას მიცვალებულის თავი... და თავისი თავი უფრო ძლიერად შეაყვაროს ახალ „მშობლებს“. თავის მხრივ, შვილფიცული თავის ახალ მშობლებს საჩუქრებს მიართმევს: ტანისამოსს, ცხვირსახოცებს, ვერცხლის ქამარს, სატეფარს, თოფს და მ. სხ.; ხშირად რჩება მათთან ღამის გასათევად, ხშირად სჭამს მათთან პურს, ჰშველის ყანაში, ასრულებს მათს დავალებას და საზოგადოდ თავი ისე უჭირავს, როგორც ოჯახის ნამდვილ წევრს, რომელსაც აქვს ამ წევრის უფლებამოვალეობანი.

ამ გზით ნათესავდებიან აღმავალის ხაზითაც: ობლები ცდილობენ დახოცილი დედისა თუ მამის მაგიერი გაიჩინონ, ძმა—მიცვალებული დია მაგიერს, და—ძმისას, ამისწული—მიცვალებული ბიძისას და სხ. ერთი სიტყვით, ყოველი სიკვდილის მიერ გაწყვეტილი ნათესაური კავშირი შესაძლებელია აღადგინონ.

აქ უნდა მოვიხსენიოთ, რომ არის სხვა შემთხვევები, როცა მიმართავენ „ძუძუზე კბილის დადგმის“ ჩვეულებას. როცა ორ მხარეს შორის ჩამოვარდნილა შუღლი, რომელიც შეიძლება სისხლის ღვრით გათავდეს, ან ვინმე ცდილობს მტრებს თავი დააღწიოს, საკმარისია დევნილმა მხარემ მიმართოს შუამდგომლობას იმ ქალისას, რომელიც ენათესავება მღვენელს ანუ მტრებს, მოუღბოს გული, შეაბრალოს თავი და დაითანხმოს „ძუძუზე კბილი დაადგმევინოს“ და სამჯერ წარმოსთქვას ჩვენთვის უკვე ცნობილი ფიცის ფორმულა: „შენ—დედა, მე—შვილი“, და ამ წუთიდან ყოველი არსებული შუღლი და შფოთი ორ მოწინააღმდეგე მხარეს შორის სამუდამოდ დავიწყებული იქნება და ჩამოვარდება ძმობა და სიყვარული მეგობრული. ახალი „შვილფიცული“ დატრიალდება და გამართავს სადილს ახალ შეძენილ „ნათესავთათვის“. საერთო სიხარული შეექნებათ ყველას და „დედაფიცულს“ საჩუქრები მიერთმევა შვილფიცულისაგან და განმტკიცდება ნათესაური კავშირი.

ახლა გადავიდეთ გაძიძავების ჩვეულებაზე სამეგრელოში. ეს ჩვეულება გავრცელებულია სამეგრელოს მოსაზღვრე ტომებში: აფხაზეთსა, ჩერქეზეთსა და სვანეთში. ეს ჩვეულება სულ ძველთა-ძველი უნდა იყოს და მეგრელთა ცხოვრებაში საპატიო ადგილი უკავია. ყოველი დედა, ვინც კი თავადის, აზნაურის ან სასულიერო წოდების ოჯახს ეკუთვნის, თავის შვილს აღსაზრდელად ძიძას აძლევს, თუნდაც თვითონ სიმრთელოვანი იყოს და თავის ძუძუთი მშვენიერად შეეძლოს აღზარდოს თავისი შვილი. ბავშვის გაზრდა პრივილეგიურ წოდების დედასათვის დამცირებად ითვლება: ეს აღზრდა—ხვედრია დაბალი

წოდების დედაკაცისა. გაზრდილის გავლენიანი შობლები ძიძასა და იცავენ მტერთაგან, იგინივე ხელს უმართავენ მატერიალურად: დროდადრო აჩუქებენ ძროხას, ცხენს, ტანისამოსს. ამიტომ ოღონდაც რომ გასაგებია, რაც უფრო დიდი ადგილი უპირავს ქონებრივად აღსაზრდელ ბავშვის მამას, მით უფრო ბევრი დედაკაცი ცდილობს გაუხდეს შვილის ძიძად*. გაზრდილი თავის აღმზრდელებთან 10—12 წლის ასაკამდე რჩება. ეძლევა ყოველმხრივი ფიზიკური და გონებრივი აღზრდა იმდენად, რამდენადაც ამის მიცემა შეუძლია გლეხის ოჯახს: ეცოდინება სიმღერა, ცეკვა, ცხენზე ჯდომა, მშვილდ-ისრის ხმარება და სხვადასხვა. მთელი აღზრდის ხანაში ბავშვს თავს ევლებიან და მისთვის განსაკუთრებითა ზრუნავენ და ეალერსებიან ძიძის ოჯახის წევრები. მის სახელს მოწიწებით ახსენებენ. ეს სახელი ხატის სადარად საფიცრად აქვთ აღმზრდელებს და ძიძიშვილებს. რისამე დასადასტურებლად ძიძა წამდაუწუმ იძახის: „ღმერთმა ისე გამიზარდოს ჩემი № (სახელი გაზრდილისა), როგორც მე მართალს ვამბობდე“ და თანამესაუბრესათვის ეს ფიცი ითვლება ურყეველ არგუმენტად სიმართლის დასამტკიცებლად. ან კიდევ ამ სიტყვებით ფიცულობს: „ჩემი № (სახელი გაზრდილისა) მომკვდომოდეს, თუ ტყუილს ვამბობდე“, და ამ სიტყვებით მეგრული ძიძა გამოსთქვამს სულ დიდს ფიცს.

ასეთ განსაკუთრებულ მშობლიური მზრუნველობის ატმოსფეროში აღზრდილი გაზრდილი თავის მამამძეძეს და ძიძას თავის მშობლებად სთვლის, ხოლო თავის ძიძაშვილებს—მკვიდრ დებადა და ძმებად. ძიძაშვილი ქალი, როგორც ნათესავი, გაზრდილს ცოლად არ ერთება. ხოლო ცოლქმრული კავშირი გაზრდილსა და ძიძაშვილს შორის მეგრულთა თვალში სისხლის აღრევად ითვლება და სასტიკად დასაგმობია.

აღზრდის სტაჟის დასრულებისას მამამძეძე და თვით ძიძა, რამდენისამე მეზობლის თანხლებით, საჩუქრებიანად თავიანთს გაზრდილს მშობლებს წაუყვანენ: თოფებსა სცლიან და ისე შედიან გაზრდილის მშობლების ეზოში. აქ გაზრდილს თავით-ფეხებამდე შინჯავენ. მშობლები რომ დარწმუნდებიან, რომ მათს შვილს ფიზიკურად არაფერი აქვს სიმახინჯე, რომელიც შეიძლება დაჰბრალებოდა მის აღმზრდელებს, მადლობას ეტყვიან გამზრდელებს, რომ ყურადღებით და მზრუნველობით მოპყრობიან თავიანთს გაზრდილს, და სადილით გაუმასპინძლებიან. გამოთხოვებისას აღმზრდელებს აჩუქებენ: ცხენს ან ძროხას, ტანისამოსისათვის ფართალს, საჩოხეს, რამე ძვირფას ნივთს, როგორც, მაგალითად, ვერცხლის ქამარს ან თოფს და მ. სხ.

* სრულიად გასაგებია, რომ ძიძა მუდამ უპირატესობას აძლევს აღსაზრდელად მამრობითი სქესის ბავშვის აყვანას.

ზოგჯერაც მოხდება, რომ ძიას ძუძუებში რძე დააკლდება და ბავშვები დროებით შინიდან სხვაგან მოუხდება წასვლა, და ამ დროს, უძიად დარჩენილ ბავშვს ძუძუ აწოვეს მეზობელმა ქალმა ან ქალებმა. ყოველ ქალს, ვისაც დროებით ძუძუ უწოვებია გაზრდილისათვის, შემდეგში უფლება აქვს დაიჩემოს ნათესაობა მისა და მის დროებით გაზრდილ შორის, რადგან ამ უკანასკნელმა ამ ქალის ძუძუს კ ბ ი ლ ი დ ა ა დ გ ა ; აქ მთავარი მნიშვნელობა აქვს თვით კ ბ ი ლ ი ს დ ა დ გ მ ი ს ფ ა ქ ტ ს , ხოლო თვით დროს, რომლის განმავლობაში გრძელდებოდა ეს „კბილის დადგმა“, გამზრდელებისა და მათ მიერ გაზრდილ შორის ნათესაურ საფუძვლის ჩაყრაში—მეორე ხარისხოვანი როლი აქვს.

გვჩნება კიდევ ორი სახე ნათესაობისა, რომლებიც დაკანონებულია მეგრულთა ჩვეულებით. ბატონის რისხვას გამოქცეულ ყმას შეეძლო შეხიზნიყო (შეხიზნუა) სხვა ბატონს და ამგვარად თავი გადაეჩინა პარველი ბატონის სასჯელისათვის. მაგრამ ბატონს გამოქცეულ ყმას შეეძლო თავისი თავი საფრთხეს გადაიჩენილად ჩაეთვალნა მაშინაც, თუ მოასწრებდა გაქცევას ეკლესიის კარებამდე, კისრით შიბმას თავისას ეკლესიის ბოქლომისათვის და თავის გამოცხადებას იქაური გვარის სათაყვანო წმიდანის ხატის მინდობილ ყმად. ამ წუთიდან ლტოლვილი ყმა ხდებოდა წვერად იმ გვარისა, სადაც იმან საზეიმო აღთქმა დასდო „ხატის მინდობილად“ ანუ ყმად გახდომისა. როგორც პირველსა, ისე მეორე შემთხვევაში სხვათა საფარველ ქვეშ მყოფი აღაშინები თუმცა სხვა გვარისანი არიან, ვიდრე მათი მფარველები, მაგრამ თვით მფარველობის ფაქტის ძალით და იმ ზრუნვის გამო, რომლის საგნად ეს საფარველი აღაშინები ხდებიან, მათზე ვრცელდება აკრძალვა შეერთონ ცოლად წვერები იმ გვარისა, რომელ გვარსაც ისინი შევედრნენ და შეეფარნენ.

დასასრულ, უნდა მოვიხსენიოთ, რომ კეთილშობილი წოდების საცოლე ყმაწვილს ჩვეულებით აკრძალული აქვს ცოლად შეერთოს გლეხის ქალი, რომლის ვენებში „შავი სისხლი“ ჰქვია. თავადსა თუ აზნაურს წინათ შეეძლო თავის სახლში ჰყოლოდა ერთი ან რამდენიმე გლეხის ქალი, რომლის სილამაზე მას მოსწონდა. ეს ქალი იყო მისი ხასა, სახლში შემოყვანილი უქორწილოდ. ჩვენ კი ვიცით, რომ ქორწილს მთავარი ადგილი უჭირავს მეგრელის, როგორც საზოგადოდ ქართველის მიერ ცოლის მოყვანის საქმეში. საცა საქორწილო ღზინი არ არის, „ხასასთან“ ცხოვრებას კანონის ძალა არა აქვს მეგრელის თვალში. და საცა ეს ღზინი არ იქნება გადახდილი, მაშაქაცს როცა უნდა, მაშინ შეუძლია გაუშვას ხასა და თვითონ პასუხი არ აგოს არც მატერიალურისა და აღარც ზნეობრივის ხასიათისა. რა თქმა უნდა, რომ თავადისა თუ აზნაურის სახლში ხასას არ შეეძლო კანონიერი ცოლის რო-

ლის თამაში, იმ ცოლისა, რომელიც სახლში შემოყვანილია მკვრულ ქორწილის წესით. და მხოლოდ ამ შემთხვევაში ვხედავთ ჩვენ მეგრელთა შორის ნაშთს პოლიგამიისას, თუ პოლიგამიად ჩავთვლით რამდენსამე ხასასთან ცხოვრებას, ცხოვრებას, რომელსაც არა აქვს ძალა ჩვეულებით დაკანონებული ქორწილისა.

აი, ზოგადად ის ჩარჩო, რომელშიაც მოთავსებულია მეგრული ნათესაობის ხარისხი, რომელიც სასტიკად დაცული უნდა იყოს მეგრელის მიერ ცოლის შერთვის დროს. ჯერ კიდევ ამ ორმოც წელს წინათ ჩვეულების მიერ დადგენილი კანონი აიძულებდა მეგრელს ასეთი წესით მოქცეულიყო, ამ წესს არ გადასულიყო. ვინც ამ კანონს დაარღვევდა, პასუხი უნდა ეგო სოფლის უხუცესთა საბჭოს წინაშე. სასჯელად მოელოდათ ჩაქვავება ანუ გვარიდან გარიცხვა („გვარიშე გიშალაფა“) მაგრამ თანდათან, განათლების შემოსვლასთან ერთად, ნათესაობის კანონის ფარგლები შეიზღუდა, და დღეს სამეგრელოს მივარდნილ სოფლებში-ღა თუ შერჩა მეგრულ ქორწილს პირველყოფილი ძალა და სიწმინდე ეგზოგამური ქორწილისა.

2

მოტივები და მოსაზრებანი დაცოლიანებისათვის. — სადედაკაცო და სამამაკაცო საქმე. — ცოლის შერთვა, როგორც მატრია შთამომავლობის დატოვებისა. — ზედი — Fatum მეგრელის ცხოვრებაში. — აკვანში დანიშვნა მოქავალ ცოლ-ქმრისა. — ცოლის შერთვის ძველი ფორმების გადმონაშთი: პოტაცება საცოლესი. — ყიდვა-გაყიდვა საცოლესი. ოთხი ხაწილი ასეთის ცოლ-ქმრობისა: 1) „გინობირაფა“ ანუ გაშინჯვა საცოლესი, 2) „შანუა ანუ დანიშვნა; 3) „მოყონაფა“ ანუ საცოლეს მოყვანა საქმროს სახლში და 4) „დიარა“ ანუ საქორწილო ღვინო.

სანამ თვითონ ქორწილს აღვსწერდეთ, შევეხებით იმ მოტივებს, რომელიც გამოიწვევს მეგრელის მიერ დაცოლიანებას, აგრეთვე იმ მოსაზრებებს, რომლებითაც მეგრელი ხელმძღვანელობს ცოლის შერთვის დროს.

ყოველმა მამაკაცმა, მეგრელის აზრით, უეჭველად უნდა შეირთოს ანუ „მოიყვანოს“ ცოლი, რომელსაც ევალება: ოჯახის მოვლა, ბავშვების აღზრდა, საქმლის მომზადება, ქმარს ყანაში უშველოს და საერთოდ გაუძღვდეს ყველა „სადედაკაცო საქმეს“. ქმარი კი მხოლოდ და მხოლოდ სამამაკაცო „საქომოლო“ საქმეს აკეთებს, ე. ი. ისეთს საქმეს, რომელიც თხოულობს, ქალთან შედარებით, კუნთების ღონის დიდ ხარჯვას. ეს სპეციალიზაცია „სადედაკაცო“ და „სამამაკაცო“ საქმისა იქამდე აღწევს, რომ მამაკაცისათვის სირცხვილად ითვლება გააკეთოს, თუნ-

დაც შემთხვევით, ესა თუ ის „სადედაკაცო“ საქმე, მაგ.: ხელში ძუძუ-
თა ბავშვი აიყვანოს ან მოუაღეროს, ხელში ნემსი და ძაფი აიღოს
ტანისამოსზე რაიმე გახეულის გასაყერად, ხელში ცოცხი აიღოს და
სახლი დაჰგავოს და სხვადასხვა. როცა სახლში სტუმარი ან სტუმრე-
ბია, თუ ოჯახში მოზარდები არ არიან, დიასახლისი ემსახურება სუფრა-
ზე როგორც სტუმრებს, ისე ქმარს და ამას თავისთვის დამცირებად
სრულებით არა სთვლის.

უცოლოდ დარჩენილი მოხუცებული მეგრელების თვალში პატი-
ვისცემის ღირსი არ არის; ასეთი კაცი საცოდავად ითვლება, როგორც
უმემკვიდრეებოდ გადაშენებული ადამიანი. მეგრელის აზრით, მამაკაცს
ცოლის შერთვა უნდა დაუშალოს მხოლოდ ფიზიკურმა ნაკლმა, რომე-
ლიც ხელს უშლის ცოლის მიმართ მეუღლის მოვალეობის ასრულებას;
თუ ეს დამაბრკოლებელი მიზეზი არ არის, მამაკაცი მარტოხელად არ
უნდა დარჩეს. ესევე მოეთხოვება ყოველ ქალწულს: სქესობრივი სი-
წიფე რო დაუდგება ქალს, მშობლებმა უცქველად უნდა გაათხოვონ;
გათხოვილმა უნდა მოუაროს ქმრის ოჯახს. მარტო სქესობრივ გულის-
თქმას, როგორც ჩქარააწარმავალ ელემენტს, ცოლის შერთვის საქმეში
გადამწყვეტი მნიშვნელობა არა აქვს. მეგრელი მამაკაცი ცოლს ირთავს
მუდმივი ელემენტების გავლენით, მატერიალური ანგარიშით. რომ
მეგრელის მიერ ცოლის შერთვაში მატერიალური ხასიათის მოსაზრება
მთავარ როლს თამაშობს, ამას მოწმობს, სხვათა შორის, ჩვეულება
მეგრელთა—აკვანში დანიშვნა მომავალ საქმროსი და საცოლესი,
რომლის შესახებ ქვემოთ გვექნება ლაპარაკი. იქ, სადაც ასეთი ჩვეუ-
ლებაა სქესობრივ გულისთქმის შესახებ ლაპარაკიც კი არ შეიძლება.

მაგრამ გარდა ამ, აგრე ვთქვათ, ამქვეყნიურ მოტივებისა, მეგრელის
მიერ ცოლის შერთვის საქმეში დიდ როლს თამაშობს ბედი, ფატუმი,
რომელიც ასე თუ ისე წარმართავს ადამიანის სიცოცხლეს ქვეყანაზე
გაჩენის წუთიდან სააქაო ცხოვრების უკანასკნელ წუთამდე. მეგრელის
რწმენით, ახალდაბადებულის შუბლზე, უჩინარი ხელით „ზევითგან“
(ზეციდან) დაეწერება ახალდაბადებულის მთელი მომავალი ცხოვრე-
ბის გაროსკობი, აღნიშნულია მთელი სიხარული თუ მწუხარება ცხოვ-
რებისა, აღნიშნულია ამ სიხარულ-მწუხარების ყოველივე წვრილმანი;
აღნიშნება შუბლზე, თუ რამდენი ხანის სიცოცხლე უწერია ამ ქვეყნად
და რა სიკვდილით უნდა მოკვდეს: ხიდან უნდა ჩამოვარდეს და ამ ხეს
ქვეშ დალიოს სული, მდინარის ტალღების მსხვერპლი უნდა გახდეს,
თუ გაქნებულ ცხენიდან ჩამოვარდეს და იმისგან მოკვდეს და სხვადა-
სხვ. ამავე ბედს არ ავიწყდება ამ ახალდაბადებულს შუბლზე დააწე-
როს: ვინ შეირთოს ცოლად და რა ღირსება-ნაკლებეანების ქალი.
უდროოდ მკვდარზე ჩვეულებრივ ამბობენ, უანაწეროაო (სიტყვა-სიტყ-

ვით—„შუბლზე არაფერი აწერიაო“), ე. ი. ბედმა იძუწა და არ დაუწერა ძალზე მოხუცებულობამდე ეცხოვრნათ.

ვიკითხოთ, რა ხანში ირთავს მეგრელი ცოლს? ამის პასუხს ჩვენ ვბოულობთ მეგრულ საქორწილო ტერმინოლოგიაში: მაშინ, როცა ის საცოლუა (სახილო), როცა ცოლის შერთვის დრო დაუდგება, ე. ი. ასაკობრივი სიმწიფის დრო რომ დაუდგება. მამაკაცისათვის ასაკობრივი სიმწიფე დგება 15—16 წლის ასაკში, ქალისათვის—13 წლიდან. უკანასკნელ ხანში, სანამ 19—20 წლისა არ გახდება ვაჟი, იშვიათად თუ ირთავს ცოლს.

აგრეთვე, შედარებით, ახლახან გადავარდა ჩვეულება დაცოლიანებისა საცოლედ გახდომის ასაკამდე. ეს ჩვეულება გადმონაშთის სახით აქა-იქ კიდევაც დარჩენილი. ჩვენა ვგულისხმობთ დანიშვნას ბავშვებისას, რომლებიც ჯერ ისევ აკვანში არიან. რა თქმა უნდა, ამ შემთხვევაში საქმის გადაწყვეტა სავსებით ბავშვების დედ-მამის ხელშია. დანიშნულ დღეს მამრობითი სქესის ბავშვის აკვანი მისს მშობლებს მიაქვთ მის მომავალ საცოლეს სახლში, რომელიც აგრეთვე აკვანშია, ორსავე აკვანს ერთიმეორეს მიუდგამენ და ვაჟის დედა მიმართავს თავის შვილს, ხელით აჩვენებს გვერდით მდგარ აკვანს და ეუბნება: „აი შენი ცოლი!“ გოგოს დედა მიუბრუნდება თავის შვილს, უჩვენებს ვაჟს და ეტყვის: „აჰა შენი ქმარი! ღმერთმა გაგზარდოთ, დაქორწილონ, ერთმანეთთან ბედნიერად და სიამ-ტკბილობით გაცხოვრონ“. ეს დალოცვის ფორმულა სამჯერ წარმოითქმის და საქორწილო წესი შესრულებულად ითვლება. სქესობრივი სიმწიფის ასაკში მოსვლისას ბიჭი თავის დანიშნულს ცოლად მოიყვანს თავის სახლში; იმას უფლება არა აქვს სხვა საცოლედ ეძებოს; არც ქალსა აქვს უფლება სხვა საქმრო ეძებოს. ასეთი აღთქმის დარღვევა უდრის ნამდვილი დაქორწინების წესის დარღვევას და განაწყენებულ მხარეს უფლება აქვს იძიოს დაკმაყოფილება თავის შერცხვენისათვის.

დანიშვნის წესს, როგორც ყოველ საზეიმო აქტს, მოჰყვება პურობა და სმეულობა, „საცოლეს“ და „საქმროს“ მშობლების თანდასწრებით. სუფრაზე ორისავე მხარის მშობლები ერთმანეთს ულოცავენ დამოყვრებას, ხოლო ნორჩ დანიშნულებს უსუტრეებენ გაზრდას და მალე დაქორწინებას. ამ წუთიდან ქალი „თავის ქმრის სახელს ატარებს“ („ქომონჯიმ სახელი გეძუ“). ქმრის სახლში ცოლის მიყვანისას ასრულებენ ყველა საქორწილო წესს გარდა გ ი ნ ო ძ ი რ ა ფ ა (გაშინჯვა) და შანუასი (დანიშვნა), რომელთა შესახებ ქვემოთ ვილაპარაკებთ.

უნდა მოვიხსენიოთ აგრეთვე ჩვეულება, რომელიც სასტიკად უნდა იყოს დაცული. ეს წესი დასაქორწილებელ ძმებს შეეხება. ყოველი მათგანი უფროს-უმცროსობის წესს უნდა ემორჩილებოდეს და თავის

ჭერს უნდა ელოდებოდეს. უმცროსს ძმას უფროს ძმაზე ადრე შეეძლება
ღია ცოლი შეირთოს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ არის საპატიო მი-
ზეზი, რომელიც უფროსს უშლის დაქორწილდეს. ეგვე უმცროს-
უფროსობის წესი უნდა იყოს დაცული დების მიერ, როცა ესენი
თხოვდებიან.

მეგრელთა საქორწილო წესებს რომ ვეცნობით, ჩვენს თვალ წინ
გადაიწლება სულ უძველესი ფორმა ცოლ-ქმრობისა: მოტაცება საცო-
ლესი, მისი დაპატრონება ძალ-მომრეობით და აქედან ბუნებრივად
წარმომდგარი ბრძოლა, ერთი მხრით, საქმროს მომხრეთა ანუ თავდაძ-
სხმელთა და, მეორე მხრით, საცოლეს მშობელთა და მოგვაროვნეთა, ანუ
თავდამცველთა შორის. ჩვენა ვხვდებით აგრეთვე მოწმენი ქალის ყიდ-
ვისა ან პრიმიტიული ფორმის შემდეგი საფეხურისა, რომელსაც, მარ-
თალია, ცოლ-ქმრობის პირველ ფორმასთან შედარებით, უფრო მშვი-
დობიანი ხასიათი აქვს, მაგრამ, თვალის ასახვევად შერჩენილი აქვს
ყველა გარეგნული ფორმა საცოლეს მოტაცებისა. ეს გარეგნული გა-
მოხატულება ძალდატანებისა შეადგენს ქორწილის აუცილებელ ატრი-
ბუტებს, და უამათოდ ქორწილს, მეგრელთა თვალში, შესრულებული
ფაქტის ძალა არა აქვს.

როცა ცოლ-ქმრობას ახლავს გარეგნულად ძალდატანების ფორ-
მები, მაგრამ არსებითად საცოლეს ყიდვა-გაყიდვის ხასიათი აქვს, ასე-
თი ცოლ-ქმრობა გაიყოფება 4 ნაწილად: 1) გინოძირადა ანუ გაშინჯვა
საცოლესი; 2) შანუა ანუ დანიშვნა; 3) „მოყონაფა“ ანუ საცოლეს მო-
ყვანა საქმროს სახლში და 4) „დიარა“ ანუ საქორწილო ღვინო, რომელ-
შიაც მონაწილეობას მთელი სოფელი იღებს და რომლითაც სრულდება
მთელი ცერემონია ცოლის მოყვანისა.

1. გაშინჯვა („გინოძირადა“). ეს სიტყვა ნიშნავს საცოლეს ყოველ-
მხრივს დათვალთქმობას, მის ღირსება-ნაკლულევენების შეტყობას.
ეს სიტყვა მეგრულში გვხვდება მხოლოდ საქორწილო ფრაზეოლოგიაში.
იმ გარემოების წყალობით, რომ მეგრული ცოლ-ქმრობას უსასტიკესი
ეგზოგამიური ხასიათი აქვს და რომ პატარძალი ყოველთვის ეკუთვნის
იმ გვარს, რომელიც სახლობს სხვა სოფელში, ხშირად შორეულში, სა-
სიძოსთვის არც ისე ადვილია თავის მომავალ ცოლის ნახვა. თვითონ
სასიძომ ან მისმა მშობლებმა საგანგებოდ უნდა ეძიონ ზოლმე ასეთი
შემთხვევა. მაგრამ სანამ საცოლეს მშობლები ქორწილისათვის ამ ნა-
ბიჯს გადასდგამდნენ, სცენაზე გამოჩნდება მესამე პირი—შუამავალი
ანუ მკაჟნკალი, რომელიც მიზნად ისახავს დაინტერესოს როგორც
სასიძო, ისე საპატარძლო, ორსავე ერთმანეთი შეახვედროს. ეს პროფე-
სია, ვისაც იგი ხელობად გაუხდია, იმისგან მოითხოვს დიდ ტაქტს,
პარფერობის უნარს, სულის გადადგომას, მას მოეთხოვება ცოდნა იმი-

სა, რომ მყიდველს მისაყიდი საქონელი სულმუდამ მოაწონოს და მისი მისაყიდველი მისაყიდველი, როცა ეს საქონელი ძალზე დაბალი ხარისხისაა. ერთი სიტყვით, შუამავალი უნდა, როგორც ამბობენ ამ შემთხვევაში მეგრელები, „ლაპარაკობდეს ლამაზ ტყუილს“ (სქვამ ტყურას რავადანდას). ამიტომ ქალაქის დანიშნვის მომწყობი „შქაშიმალი“ (შუამავალი) — ქალია ხოლმე. შუამავლებს (იმავე მაქანკლებს) მეგრელებში, როგორც ყველა სხვა ხალხში, მეტად ცუდი სახელი აქვთ მოხვეჭილი. როგორც ადამიანი, რომელიც მატერიალურადაა დაინტერესებული საქმე ქორწილით გაათავოს, ყოველ ღონეს ჰღონობს საქმე სასურველად დაბოლოვოს და გასამრჯელო მიიღოს როგორც სასიძოსა, ისე საპატარძლოსაგან. შუამავალი აცნობებს სასიძოს მშობლებს: საცოლეს ყველა ღირსებას, მის მეოჯახეობას, კეთილ ზნესა და ნამუსიანობას დედისას, რომლისაგანაც საცოლესაც შეიძლებოდა ეს თვისებები შეეთვისებინა; შუამავლისაგანვე გაიგებენ ვაჟის მშობლები, თუ რა შეძლების პატრონები არიან ქალის მშობლები, როგორ პატივსა სცემენ და უყვართ სოფელთ ეს მშობლები და სხვადასხვა. ყველა წინასწარი მოლაპარაკება ხდება საცოლესა და საპატარძლოს მშობლების მხრივ. პრინციპიალურად ქორწილის ამბავს მშობლები სწყვეტენ; უშუალოდ დაინტერესებულნი პირები—სასიძო და საპატარძლო ამ შემთხვევაში მეორეხარისხოვან როლს თამაშობენ; ამათ ატყობინებენ მხოლოდ რეზულტატს მოლაპარაკებისას, ამა თუ იმ გადაწყვეტილებას მშობლებისას, რომელსაც სასიძო და საპატარძლო უნდა დაემორჩილონ სიტყვაშეუბრუნებლად; ურჩობა მათის მხრივ არ შეიძლება. საერთოდ, მეგრულ მშობელთა ავტორიტეტი ასეთ კარდინალურ კითხვაში, როგორც არის ქორწილის კითხვა, უაღრეს წერტილამდე აღწევს. ქალი უსიტყვოდ უნდა დაემორჩილოს დედ-მამის ნება-სურვილს, მისი ბედ-იღბალი სავსებით ამათს ხელშია, მათს ხელში ის წარმოადგენს ისეთსავე საქონელს, როგორსაც ყველა სხვა გასასყიდი ან სასყიდი საქონელი. ამ მხრივ მეტად დამახასიათებელია თქმა, რომელსაც ხმარობს სასიძო, როცა ქალის მშობლებს მათი ქალის ცოლობასა სთხოვს: ქომუჩი სქანო სქუა—მომეცი შენი ქალი! მშობლებიც, თუ სასიძოს წინადადება ჰქუაში მოსდით, აძლევენ თავიანთს ქალს. და ამ შემთხვევაში სრულებით ბუნებრივად და კანონიერად მიაჩნიათ არ მოსთხოვონ თანხმობა იმას, ვისაც ისინი „აძლევენ“.

თუ ორივე მხარე დაკმაყოფილდა შუამავლის მიერ მიწოდებულ ცნობებით, დანიშნავენ პატარძლის გაშინჯვის დროს. ჩვეულებრივ, გაშინჯვა ხდება საპატარძლოს მშობლების სახლში. სიძის წარმომადგენლებად მიდიან: ბიძა (დედით), მამა და აგრეთვე უფროსი ძმა სასიძოსი. ესენი დანიშნულ დღეს, საღამო ხანს, თითქო შემთხვევითაო,

შეუხვევენ საპატარძლოს მშობლების სახლში, თან რასმე მოიგონებენ, რამაც იძულებულ-ჰყო შეეხვიათ მასპინძელთან (მენძელი). ისეთი რამე უნდა მოეგონებინათ, რომელსაც საერთო არაფერი ექნებოდა მათს ნამდვილ განზრახვასთან; მასპინძლები, როგორც სტუმართმოყვარე მეგრელები, მოხარულნი არიან მოულოდნელად მოსულ სტუმრებისა, ქათინაურებს უძღვნიან ნახვისათვის, სთხოვენ პატივი სცენ და ღამე მათთან დარჩნენ და, რაც შეგვეძლება, ვეცდებით თქვენი საკადრისი პატივი გცეთო... „სტუმრები“, რა თქმა უნდა, მეგრულ სტუმრობის მიხედვით, უარზე დადგებიან; მასპინძლები „ჭირს მოსჭამენ“, სანამ არ დაიყოლიებენ და არ დაითანხმებენ ღამე დარჩენაზე. დაიწყეს ღაპარაკი. საგანი ღაპარაკისა იყო: დარი, მოსაგალი, ავადმყოფობა თუ სიკვდილი ამა თუ იმ მეზობლისა, ერთი სიტყვით, ყველაფერი, გარდა იმისა, ვიზედაც უნდა ელაპარაკნათ, ვიზედაც უნდა გაჩერებულიყო მათი ყურადღება. ამზადებენ სანაქებო ვახშამს. ვახშამზე და ნავაზ-შმევს თავს დასტრიალებს ყველას მომავალი საპატარძლო: უჭირავს პირსახოცი და დოჭით წყალი და ვახშამის წინ ხელებს აბანინებს ყველას, მერე წინ ტაბაკს უდგამს; ჭამის დროს სტუმრებს ღვინოს უსხამს, ცდილობს, ყველაფერი გააკეთოს ხმისამოუღებლივ, მხოლოდ ზოგჯერ, სტუმრების შეკითხვაზე, ზრდილობიანად და მოკლედ პასუხს აძლევს. სტუმრები საპატარძლოს ყოველ მიხვრა-მოხვრას თვალყურს ადევნებენ. მთავარი ისაა, რომ მას მოეთხოვება: არავითარი ფიზიკური ნაკლი ჰქონდეს. კუზიანს, ელამს, ცალი თვალით ბრმას, კოჭლს იშვიათად უნდა ჰქონდეს გათხოვების იმედი. ჯანმრთელს, მაგარ აგებულებისას, სახის სწორნაკეთებიანს და თმის გრძელ ნაწნავებიანს სულმუდამ იმედი აქვს მოხიბლოს, ტყვედ ჰქნას მთხოვნელი. თავის თავს ნებას არ მისცემს სტუმრებს გვერდით სუფრას მოუჯდეს; ის კი არა, სადმე კუთხეშიაც არ მიჯდება, რომ სულ ზეზე ტრიალით დაღლილ ფეხებს ქარი ამოაღებინოს,—ეს არ ეპატიება რიგიანსა და კეთილად აღზრდილ მეგრელ გასათხოვარ ქალს! ვახშმის გათავებისას ქალმა კონცერტის მსგავსი რამ უნდა გაუმართოს სტუმრებს და კონცერტის ყველა ნომერი მთავარ და ერთადერთ ამსრულებლად თვითონ უნდა იყოს: ჩონგური უნდა დაუკრას და რამდენიმე სიმღერაც დაამღეროს. ნავაზშმევს საპატარძლო ყველას ლოგინს უშლის, ფეხებსა ბანს და ტანისამოსის გახდასა შევლის.

მომავალი საპატარძლო, ამნაირად, სტუმრებს შეაძლებინებს ყოველმხრივ შეაფასონ მისნი ღირსებანი; დაინახონ აგრეთვე მისი ნაკლიცა, თუ ასეთი რამ მოეპოვება. თუ ქალმა თავი მოაწონა გამშინჯავებს („გინმაძირაფალი“) და მათი გული მოიგო, ესენი მეორე დილას ქალის მშობლებს გამოუცხადებენ თავიანთ სურვილს—დაუნათესავ-

დნენ. აქ თავს წამოჰყოფს კითხვა, თუ რა მზითვი შეუძლიათ გამოეცხადონ თავიანთ ქალს; მეორე მხრივ, საპატარძლოს მშობლებიც მოითხოვენ დასახელებას და რაოდენობას საჩუქრისას, რომელიც უნდა მოუტანოს ამათ სასიძომ, ასე ვთქვათ, გამოსასყიდად ქალისა. ჩვეულებრივ ეს საჩუქარი შესდგება ერთი ხარისა ან ძროხისა, ღორისა, მშობლებისათვის სატანისამოსე მასალისა, ერთი ტიკი ან კოკა ღვინო, პურისა და სხვა ხორავისა, რაც საჭირო იქნება მათის ნიშნობის დღეს. რაც უფრო შეძლებულია და სოციალურად მაღლა დგას სასიძო, მით უფრო მრავალფეროვანი და უხვია საჩუქარი; განსაკუთრებით ძველისძველად აქცევდნენ განსაკუთრებულს ყურადღებას ქორწილის ამ მხარეს. მაგალითად, კათოლიკე მისიონერი არქანჯელო ლამბერტი, რომელმაც მე-17 საუკუნის ნახევარში 20 წელიწადი მეტი გაატარა მეგრელთა შორის, ასე აგვიწერს ძღვენს ანუ გამოსასყიდს, რომელიც მისცა სამეგრელოს მთავარმა ლევან დადიანმა ჩერქეზეთის შევის ქალისათვის: 100 ყმა, დატვირთულები ძვირუფასი ქსოვილებით და ხალიჩებით, 100 ძროხა, 100 ხარი და 100 ცხენი!.. ეს მოთხოვნა ჩერქეზეთის თავადისა უნდა ასრულებულიყო. წინააღმდეგ შემთხვევაში, ქალს არ მიათხოვებდა*.

როცა კითხვა მატერიალურის მხრით დადებითად გადაწყდებოდა, დანიშნავდნენ დროს, როცა უნდა მომხდარიყო შანუა (ნიშნობა), ანუ შესრულებული ყოფილიყო აქტი, რომელიც კანონის ძალას აძლევდა ურთიერთ სურვილს და მათს მიერ ნაკისრებ მოვალეობად.

2. შანუა (ნიშნობა).—სიტყვა შანუა ანუ უფრო სწორად—ნიშანუა (ნიშნის დადება) ნიშნავს ნიშნის რისამე დადებას რომელსამე საგანზე (სულიერსა თუ უსულოზე). საქორწილო ცერემონიაში ნიშანუა ნიშნავს რამე ნიშნის დადებას გასათხოვარ ქალზე, რომელიც ითვლება იმის კუთვნილებად, ვინც ეს ნიშანი დაადო, „ვის სახელსაც ის ახლა ატარებს“, ვინც ახლა პატრონად გაუხდა, და გარეშე კაცს მისი დაპატრონება არ შეუძლია. ამგვარივე უფლება ჩანს მეგრელთა მეორე ჩვეულებაში, რომელიც იხმარება მეტყველებაში: როცა ტყვენი ესა თუ ის ხე მოეწონება გლეხს, და რომლის ტანზე პირობითი რამე ნიშანია ცულით გაკეთებული, ეს ხე ითვლება იმის საკუთრებად, ვინც ეს ნიშანი დაადო, და მეზობელს მისი დაპატრონება ჩათვლება საკუთრების ელემენტარულ უფლების დარღვევად. ქალის დანიშვნის დროს ნიშნად უპირატესობა ეძლევა რომელსამე ძვირფასს ან ვერცხლის ნივთს: ამისთვის ძველად, ჩვეულებრივ, ხმარობდნენ ქარვის ან მარჯნის

* Archangelo Lamberti, Relazione della Colchide, hoggi detta Mengrellia, nella quale si tratta dell'Origine, Costumi e Così naturali. Napoli. 1654 (ქართული თარგმანი ალ. ჭკობიაი).

კრილოსანს, ოქროს ან ვერცხლის დულს. ზოგჯერ სულ უბრალოდ
 თავდებოდა საქმე: ახალგაზრდა კაცს, როცა გასათხოვარი ქალი საცოლქდ
 თვალში მოუვიდოდა, ქალის დაუფლების სურვილის გამოსახატავად
 მის მშობლებს მდაბლად თავს დაუკრავდა, და ეს სრულებით საქმარი-
 სად ითვლებოდა, რომ ქალი დანიშნულად მიჩნეულიყო. ესეთი ჩვეუ-
 ლებაცა ჰქონდათ: სადმე შეკრებილებში საქმარისი იყო ყმაწვილ
 კაცს ქუდი ესროლნა გასათხოვარ ქალისათვის და თუ მოახვედრებდა,
 ქალი დანიშნულად ითვლებოდა: ქალის ერთადერთ საქმროდ მხოლოდ
 და მხოლოდ ქუდის მსროლელი ითვლებოდა.

შანუას (ნიშნობის) ცერემონია, ანუ გასათხოვარი ქალის დაბეგება
 ხდება, როგორც ზევით მოვისხენიეთ, გაშინჯვის შემდეგ იმათივე თანა-
 დასწრებით, ვინც გაშინჯეს ქალი. სულ უქანასკნელ ხანში შემოვიდა
 ჩვეულებად, რომ გამშინჯველებს სასიძოც მიჰყვება, ნიშანთან ერთად
 სასიძოს მიაქვს საჩუქარი: ძროხა, სურსათ-სანოვავე, ღვინო, პური.
 ნიშნობისათვის გამართულ ვახშამზე ყველაფერი ეს იქმება და ისმება*.
 „შანა“ (დასანიშნი ნიშანი) გადაეცემა ვახშამდე მშობლებს საპატარ-
 ძლოსას, რომელიც სუფრაზე სხვებთან ერთად არა ზის. ვახშამზე,
 სადღევრძელოების მთავარი გმირი — სასიძოა, რომელსაც უსურვებენ
 ბედნიერ ცხოვრებას თავის მომავალ ცოლთან.

დანიშვნის შემდეგ შეიძლება წელიწადმა გაიაროს, სანამ ჯვარს
 დაიწერდნენ დანიშნულები. რაღაც არაჩვეულებრივი ამბავი უნდა
 მოხდეს, რომ დანიშნულებმა ჯვარი არ დაიწერონ. ქორწინების საქმის
 ჩაშლას, უმეტეს შემთხვევაში, დიდი უსიამოვნება მოჰყვება, რომელიც
 შეიძლება სისხლის ღვრითაც გათავდეს, რადგან ნიშნობა სანახევროდ
 თვით ქორწინებას ეტოლება. და დანიშნულებად ნამყოფებს შემდეგ
 არც ისე ადვილად შეუძლიათ საფერის მონახვა.

ნიშნობისა და ჯვარისწერის შუა ხანში საპატარძლოს მშობლები თა-
 ვიანთი ქალის მზითვის გამოწყობ-ს სამჯაღსში არიან, მეგრულად მზი-
 თევს ოკყუდური ჰქვინ. საინტერესოა ამ სიტყვის ეტიმოლოგია.
 ეს სიტყვა წარმოებულია ზმნა ოკყვიდუასაგან, რაც უდრის ქარ-
 თულ წყევტას და რაც ტექსტუალურად ნიშნავს იმას, რასაც მოჰყვება
 აქტი გაწყვეტისა. აქედან სახელი გასათხოვარ ქალისა, რომელსაც ის
 დანიშვნის შემდეგ ატარებს, მეგრულად არის „მოკყუდუ“, მოტაცებუ-
 ლი ანუ ვინც მთელისაგან ძალადაა მოშორებული. ნამდვილი მნიშვნე-

* ყველა საქორწილო ცერემონიები და ამ დროს გამართული პურობა და სმეუ-
 ლობა ხდება ყოველთვის მზის ჩასვლის შემდეგ,— ვადანაშთი უძველეს ჩვეულებისა
 ქალის მოტაცებისა, რომელიც, ცხადია და გასაკვირია, რომ სიბნელის ჩაყოვარდხას
 შემდეგ ხდებოდა.

ლობა ორ ამ სიტყვისა ოქყუდური (მზითევი) და მოქყუდუ (პატარალო) ჩვენთვის გასაგები იქნება, თუ წარმოვიდგინთ მეგრული ქორწილის სურათს, საცა ერთი მოქმედი პირობანი — პატარძალი, სხვა გვარის წევრის მიერ არის მოტაცებული, თავის სურვილის წინააღმდეგ, გამოეყოფა თავის მშობელ გვარს, ის, რაც იმას თან მიჰყვება ანუ მზითევი, არის ოქყუდური, ე. ი. ნივთები, რაც მოტაცებულს მაჰყვება.

მზითევს შეადგენს: რამდენიმე ხელი ტანისამოსი, საცვლები, ლოგინი, საციქველი ანუ სამზარეულოს ჭურჭელი, ერთი ძროხა, ერთი ცხენი. რა თქმა უნდა, რაოდენობა და თვით ნივთები მზითევისა მზითვის გამტანების ქონებაზეა დამოკიდებული. ამ ორმოცი წლის წინათ დული მზითევში არ შედიოდა. მხოლოდ ამ უკანასკნელ ხანში შემოადგეს საქმროსათვის მზითვად ფულის მიცემა, რომლის რაოდენობა გლეხთა შორის ხუთ თუმნიდან ოც თუმნამდე აღის ხოლმე.

3

ქორწილი. — დრო და დღეები, როცა შეიძლება და არ შეიძლება ქორწილის გამართვა. — მყარები და ქალის მოტაცება. — საცოლეს წაჰყოფანა ნაპალეად. — თხოვნით წაჰყოფანა საცოლესა. — მზითევი. — ძღაღე და მისი მოვალეობა. — სავატარძლოს დალოცვა მშობლების მხრით. — თავზე ხელის შემოვლება. — მახარობელი.

ქორწილი მეგრულად არის — „ჩილიშ მოყონათა“ ანუ ცოლის „მოყვანა“. ქორწილში იმართება ლხინი, რასაც მეგრულად ჰქვიან „ღიარა“ (ზმნისაგან „ღიარუა“, კმეულობა, ძოვნა). ცოლის მოყვანისა და საქორწილო ლხინისათვის სასიძო ნიშნავს დღეს და თან სავატარძლოს მშობლებს ატყობინებს, რომ მზად იყვნენ როგორც პატარძლის გათხოვებისა, ისე მზითვის გამოტანებისათვის.

ქორწილები სამეგრელოში, ჩვეულებრივ, შემოდგომითაა ხოლმე, ჭირნახულის დაბინავების გათავებისას. წელიწადის ამ დროს მეგრულად ჰქვიან „დამორჩილი“ — დამორჩილებული, ე. ი. ბუნებაა დამორჩილებული იმით, რომ იმისაგან მხვნელ-მთესველის მიერ აღებულია ყველაფერი, რის აღებაც კი შეიძლებოდა ზაფხულის შრომის შემდეგ. შემოდგომაზე მეგრულ გლეხის მდგომარეობა შედარებით კარგია, და ამით აიხსნება ის გარემოება, რომ ქორწილებს ამ დროს მართავენ. ქორწილები ნაშობევსაც იმართება ხოლმე, ყველიერის დადგომამდე. ამ შემთხვევაში მოსჩანს გავლენა საეკლესიო კანონებისა, რომლებიც მარხვაში ჯვარის წერას უკრძალავს; გაზაფხულზე და ზაფხულში ქორწილი იშვიათადაა, რადგან ჭირნახული უკვე იღვეა და შემოდგომის უხვება არ არის.

კვირის ყველა დღეს კი არ ვარგა ჯვარისწერა. ორშაბათს მეგრულად ჯვარს არ დაიწერს, ეს დღე მეგრულად თუთაშხა (უფრო სწორად — თუთაშ დღა) ანუ თუთას (მთვარის) დღეა. ამ დღეს მეგრულმა ჩხირიც კი არ უნდა გადააბრუნოს, რადგან ეს დღე დანიშნულია თაყვანისაცემლად მთვარისა, მეგრელების ღვთაებისა კერპთაყვანისმცემლობის პერიოდისა. მთვარეს მეორე ადგილი უჭირავს ღვთაებათა შორის, რომელნიც მფარველობენ სამყაროს მცხოვრებთ; როგორც მზის თაყვანისსაცემად არის დანიშნული კვირიაკეში ერთი დღე — კვირა, რომელსაც მეგრულად ჰქვიან ე ა შ ხ ა (ანუ სწორად — ბ ე ა შ დღა ე. ი. მზის დღე), ისე მთვარისათვის დანიშნულია ორშაბათი.

ყოველ ახალ მთვარეზე ანუ მეგრულად — მოგზაურობიდან მთვარის დაბრუნებაზე, მეგრელი თავისს სიხარულს გამოსთქვამს და ისწრაფვის დაუმტკიცოს თავისი პატივისცემა და მორჩილება. ვინც პირველად დაინახავს ახალს მთვარეს, სხვებს ახარებს. ყველანი დადგებიან და უყურებენ მთვარეს, სალამს აძლევენ, კოცნას უგზავნიან ხელით: ზოგი ოქროს ან ვერცხლის ფულს უჩვენებს, ქარქაშებიდან ხმლებს იღებენ და სამჯერ ამბობენ ლოცვის ფორმულას „თუჲა ახალი, ღორონთ, სი გამახარი“... (მთვარეჲ ახალო, ღმერთო, შენ გამახარე!...), ზოგიც კბილებს უჩვენებს მნათობს და ამითა სთხოვს, რომ მთვარემ თავის თვალისმომჭრელ ბრწყინვალეობით დააფაროს ეს კბილები, თავის დღეში არ გაშვადეს. ორშაბათს მეგრელი არაფერს გაჰყიდის, არაფერს აჩუქებს ვისმე, არც ვალს გადაიხდის და აღარც სხვას ესესხება რასმე, ხელიდან არასფერს გაუშვებს, — ასე ფიქრობს: თუ ორშაბათს რამე გავუშვი ხელიდან, გავშვებულ ნივთს გაჰყეება ჩემი ბედ-იღბალიო. ამ დღეს სასტიკად აკრძალულია თავის დაბანა, ფრჩხილების დაჭრა თითებზე; ორშაბათს მეგრელი გზას არ დაადგება იმის შიშით, ვაი თუ მარცხი რამ მომივიდესო, მაგრამ წინაღობით დაწყებულ მგზავრობის გაგრძელება კი შეუძლია; ამასთან, წყურვილი რაც უნდა საშინლად აწუხებდეს, მდინარის წყაროს წყალს არ დაღევეს: მთვარე ამ დღეს მდინარეებს ავსებს შხამიან მყვარებით და ამ მდინარეების წყალს სასმელად უფარგისად გადააქცევს იმათთვის, ვინც არ იმარხულებენ მთვარის დღეს და მოგზაურობენ. ორშაბათობით სულ ახლახან მეგრელებს მარხულობდნენ და ხორცს არა სჭამდნენ. მეგრელებს უყვართ ის სახელები, რომლებიც მათის თაყვანისცემის საგანს მოაგონებს. მეგრელ მამაკაცთ ხშირად ჰქვიათ ასეთი სახელები: უთუთია, თუთაშხა (თუთაშ დღია ანუ მთვარის დღეო), აგრეთვე ქალის სახელი თუთა (მთვარე).

კვირიაკის მეორე დღე, როცა მეგრელთა ჩვეულებით „ვაშინერს“ (არა ხამს) ქორწინება — პარასკევია ანუ მეგრულად ობიშხა (სწორად — ობიშ დღა) ე. ი. დღე ობისა — წვიმის ღმერთისა. ეს დღე სულ ძველად

მეშვიდე დღე იყო კვირიაკისა და სულ დიდი უქმე იმ ღმერთისა, მელსაც ჩვენი წინაპარნი ყველა ღმერთზე მეტად სცემდნენ, თაყვანსა, რომელიც გამომგზავნი იყო ჭირნახულისათვის და საერთოდ მცენარეთათვის ესდენ საჭირო და აუცილებელ წვიმისა.

რამდენსამე დღის წინათ ქორწილამდე, სასიძო თავის ნათესავნაცნობებს სიტყვიერად აცნობებს მომავალი ქორწილის ამბავს. ცნობის მიწოდებას კისრულობს მაგინაფალი (შემტყობინებელი), რომელიც ახლო-მახლო ფეხით დაუელის ხალხს, ხოლო ვინც შორსაა, იმათთან ცხენით მიდის და ისე ატყობინებს ქორწილის ამბავს და სთხოვს დაესწრონ. ქორწილში, ჩვეულებრივ, დიდძალ ხალხსა პატიეებენ. რაც უფრო მეტია სტუმრები, მით უფრო დიდ მთაბეჭდილებას სტოვებს ქორწილი ყველაზე; მით უფრო დაკანონება შესრულებულის აქტისა თანამოგვარეების თვალში ყოველ ეჭვს გარეშეა. ამიტომ ყველას თავის სასიამოვნო მოვალეობად მიაჩნდა დაესწროს ქორწილს; სასიძოსათვის დიდ შეურაცხყოფად ითვლება, როცა ვინმე დაპატიებულთაგანი არ დაესწრება მის ქორწილს.

მეგრელი ცდილობს, რაც შეიძლება, დიდის ამბით და ზემით გადაიხადოს ქორწილი. ამისთვის არა ზოგავს არც ხარჯსა და აღარც შრომას. მეგრულ ქორწილში, სულ უკანასკნელი, 100—200 კაცი იყრის თავს. ქორწილში მსახურთა როლებს ამ შემთხვევაში მეზობლები კისრულობენ და, რა თქმა უნდა, უსასყიდლოდ. ხელმძღვანელად ჰყავთ სიძის ოჯახის ერთ-ერთი წევრთაგანი.

ყოველთ უწინარეს, ეზოში კეთდება „შეფა“ ანუ წყნელის გრძელი კარავი, ზევიდან ჩაღით გადახურული. „შეფა“ — სამყოფელია სიძისა, რომელსაც მაფა (მეფე) ჰქვია. „მაფა“ — მეფეა, ჯარის უფროსია, ე. ი. ადამიანია, რომელსაც პირველი ადგილი უჭირავს სხვებთან, მასვე აქვს მინიჭებული უზენაესი ხელისუფლება. აქედან სრულებით ბუნებრივია, რომ პატარძალს „დედოფალს“ ეძახიან. შეფაში ორ წყებად სუფრის მაგივრად დამაგრებულია ფიცრები; ხოლო შეფას სიღრმეში ტახტის მსგავსი რამე სდგას, ამალეებული — ეს არის „დასაბრძანებელი“ „მეფისა“ და „დედოფლისა“. თვით ეზო გადაქცეულია სამზარეულოდ: ცის ქვეშ დიდი ცეცხლია დანთებული, ზედ შემოდგმულია საქორწილო დიდი სპილენძის ქვაბები და შიგ იხარშება ღვინისათვის დაკლულ ხარების ცხვრებსა და ღორების ხორცი; აქვე იხარშება ღომი.

„მეფე“ წინდაწინვე ირჩევს „მაყრებს“ ანუ ამხანაგებს, რომლებიც მას მიჰყვებიან და ეხმარებიან ცოლის მოყვანაში. „მაყარე“ — რაზმი, 10—15 ახალგაზრდა კაცისაგან შემდგარი. ყველანი თავით-ფეხამდე შეიარაღებულნი არიან. სულ პირველად ქალის მოყვანისას „მაყრებს“ ვეალებოდანთ მოხმარებოდნენ „მეფეს“ სხვა გვარის ქალის მოტაცებაში.

ამგვარსავე აქტიურ მონაწილეობას ღებულობს მაყარი თანამედროვე მეგრულ ქორწილში იმ შემთხვევაში, როცა საცოლე ძალით, ქალისა და მის მშობლების სურვილის წინააღმდეგ, უნდა მოჰგვარონ მეფეს. მაგრამ ეს მაყრები განგებ იჩენენ ამ მეომრულ ხასიათს მაშინაც, როცა საქმე მშვიდობიანადაა თავდება, ორსავე მხარის თანხმობით, რადგან თუ ამ მებრძოლთა როლი განგებ, მოსაჩვენებლად არ იკისრეს, თუ ყველას არ აჩვენეს, რომ ქალი ძალითაა მოტაცებული, ცოლის მოყვანა მეგრელის თვალში კანონიერად არ ითვლება.

ქალის მოტაცებას მეგრელი მაშინ მიჰმართავს, როცა მშობლები ქალისა წინააღმდეგი არიან თავისი ქალი მიათხოვონ მის შერთვის მსურველს. ასეთ შემთხვევაში სასიძო, მაყრებს თანალებით, ღამით ქალის მოსატაცებლად თავს დაეცემა მის სახლს. ქალის მშობლები თავდამსხმელებს გაუძალდებიან. მშობლებს ჰიეშეგლებიან თანამეგვარნი, მეზობლები და გაიმართება ნამდვილი ხელჩართული ბრძოლა, რომელიც ჩვეულებრივ, თავდამსხმელების სასარგებლოდ თავდება, რადგან ესენი წინააღმდეგ არიან მომზადებული ბრძოლისათვის და ყოველი ღონე იღონეს გამარჯვებისათვის.

მოტაცებული ქალი პირველ ხანებში მოთავსებული იქნება რომელსავე გავლენიან კაცისას, რომელიც მფარველად გამოუჩნდება როგორც მოტაცებულს, ისე მის მომტაცებლებს. რაკი გავლენიანი კაცი ჩაერევა საქმეში და ქალის მშობლები დაინახვენ, რომ მეტი დევნა უსარგებლო იქნება, მეტი გზა არ იქნება, უნდა დათანხმდნენ მშვიდობით გაათავონ საქმე. სასიძო ქალის მშობლებს მოუყვანს ძროხას, მოუტანს ბლომად დვინოსა და პურს, სატანისამოსეს; გაიმართება შესარიგებელი სადილი და გუშინდელი მოსისხლე მტრები ნათესავებად იქცევიან. ამის შემდეგ სასიძო პატარძალს თავის სახლში წამოიყვანს და ქორწილსაც გადაიხდის. უნდა შევნიშნოთ, რომ სასიძოს ცდა საპატარძლოს მშობლებთან შერიგებისა, — შედარებით ახალი ამბავი გახლავთ და ჩვეულებად გახდა საეკლესიო წესის გავლენით. ეკლესიაში ჯვარისწერისთვის საჭირო იყო ორისავე მხარის თანხმობა. წინათ-კი, თუ ვაჟი ქალს მოიტაცებდა და მოახერხებდა და მის მშობლებს როგორმე თავს დააღწევდა, ამით უმთავრესი დაბრკოლებათაგანი გადალახულად ითვლებოდა და მღვდელიც წინააღმდეგი არ იქნებოდა ჯვარი დაეწერა.

საცოლეს მოტაცების გვერდით მეორე ფორმაცაა ცოლის შერთვისა, შედარებით პირველთან უფრო რბილი. ეს არის „გითოტყუადა“ (მოტყუებით, ჩუმად წამოყვანა). „გითოტყუათა“ არის ნამალეოდ, ქურდულად, მაგრამ ქალის თანხმობით წამოყვანა ქალისა დედ-მამის სახლიდან. ამ შემთხვევაში სასიძოსა და მის ამხანაგების მდგომარეობა შედარებით ადვილია. მაგრამ თუ გაუგეს და ხელი შეეშალა სასიძოს,

მშობლები და ერთმოგვარენი თოფ-იარაღს მიჰმართავენ. შემთხვევაში, მოტაცებით ქალის წაყვანას მაშინ მიმართავენ, როცა ქალის მითხოვების თანხმობა მშობლების მხრივ არის, მაგრამ საქმეს აბრკოლებს უმზითუობა. მოგვარების თვალში რომ სახელი არ გაუტყდეს და ამასთან რომ ფორმალურად უფლება ჰქონდეთ მზითვეი არ მისცენ მათს სახლიდან მოტაცებულ ქალს, მშობლები სიმულაციას მიჰმართავენ და ვითომ გაუძალიანდნენ მომტაცებელთ. როცა სასიძო და მისი მყარები ქურდულად წამოყვანილ ქალიანად სოფელს ვასცდებიან და ცოტა ხანი რომ გაივლის, მშობლები და ნათესავეები შეჰქმნიან ყვირილს და გამოეკიდებიან უკან, სცილიან თოფებს გაქვეულების მიმართულებით და სხვადასხვა. მალე უკანვე დაბრუნდებიან ხელცარიელნი, მაგრამ თავს ვითომ ინუგეშებენ, რომ თავიანთი ვალი მოიხადეს თუ ეს ფორმალობანი შესრულებული არ არის, ქალის მშობლებს საქციელი დიდ სირცხვილად ჩაეთვლებათ მათი ნათესავეების თვალში; ეს ცოტაა! თავიანთს თავს შეურაცხყოფილებად ჩასთვლიან თანამოგვარენი, რომლებსაც გამოერიგნენ ისეთი წევრები, რომელთაც გულგრილად, უპროტესტოდ, „თოფის გაუსროლელად“ ნება მისცეს სხვა გვარის ხალხთ ჩვენ შევერცხვინეთ და ჩვენგან ქალი მოეტაცნათო.

„მოტაცება“ ანუ „გამოტყუებით წამოყვანა“ ქალისათვის ნიშნავს მისს ღირსებას, განსაკუთრებით მისს სილამაზეს. ამიტომ მოტაცებით შერთულ ქალს ყოველთვის უპირატესობა აქვს შედარებით ისეთთან, ვინც, მშვიდობიანად არის მოყვანილი ქმრის სახლში; ამიტომ მოტაცებულ ქალს ყოველთვის თავის მოსაწონებლად აქვს თავისი მდგომარეობა. რაც შეეხება იმას, თუ ქალს მოსწონს, თუ არ მოსწონს თავისი მომტაცებელი, ამას ანგარიშს არავენ უწევს; ქალს უფლება არა აქვს საქმროს არჩევისა; რაკი მოტაცებულია, იცის, რომ სულით და ხორციით ეკუთვნის თაისს მომტაცებელს და მისი მხრით, ცოტა რომ არ იყოს, უქუთობა იქნებოდა წინააღმდეგობა გაეწია და თავის ბედს არ შერიგებოდა. ის ხომ აკენიდანვე შეზრდილია იმ ქეშმარიტებას, რომ გათხოვებამდე ეკუთვნის მამას, ხოლო შემდეგ — იმას ვინც მის ქმრად გახდება.

დასასრულ, არის მესამე სახე ცოლქმრობისა — თხუალა (თხოვნა). თვითონ სიტყვა (თხოვნა) გვიჩვენებს ამ შემთხვევაში ცოლ-ქმრობის მშვიდობიან ხასიათს. ძალადობა, რომელსაც აღცილებლად სისხლისღვრა მოსდევს, როგორც სახიფათო განზრახვა, ცოტ-ცოტათი გამოდის ჩვეულებიდან და უპირატესობა ეძლევა მშვიდობიანი გზით კითხვის გადაწყვეტას, ორსავ მხრის თანხმობით.

ზემოთ ჩვენ ვილაპარაკეთ ვაშინჯვისა და ნიშნობის შესახებ, რასაც გერა ვხედავთ ქალის მოტაცებისა და ნამალევად წაყვანის დროს, როცა

კითხვა წყდება წინასწარ მოულაპარაკებლად ქალის დაპატრონებების მსურველსა და ამ ქალის მშობელთა შორის.

მიუხედავად ამისა, ქალის მოტაცების სიმულაციის ფორმა დაცულია ქალის მოყვანის პროცესში და ლზინის დროს. პატარძლის მოსაყვანად მიემგზავრება თოფ-იარაღში ჩამჭდარი რაზმი სასიძოს მეთაურობით.

პატარძლის სახლში სასიძოს რაზმს დახვდება ქალის ნათესაებისაგან შემდგარი რაზმი. ჩვეულებრივ, ეს რაზმი ქალის ძალით მოტაცების დროს მომტაცებლების წინააღმდეგ აქტიურად გამოდის, ამ შემთხვევაში კი ვითომ არიან ქალის მომხრენი, მაგრამ ძლეულ მხარეს წარმოადგენენ და იძულებულნი არიან ჩუმად იყვნენ. სასიძოს მაყრები პატარძლის მაყრებს ქედმაღლურად უყურებენ, თითქმის ზიზღით, გესლიანად დასცილიან. ზოგჯერ საქმე ისე გამწვავდება, რომ იარაღსაც დაატრიალებენ.

როცა სასიძო და მისი მაყრები პატარძლის სახლში მოვლენ, მათს პატივსაცემლად მცირე ნადიმს გაუმართავენ. ამ ქეიფს არც ქალი ესწრება, არც მისი მშობლები. დროსტარება დიდხანს არა გრძელდება, რადგან უკან უნდა დაბრუნდნენ და დიდხანს დარჩენის დრო არა აქვთ.

სანამ სასიძო და მისი მაყრები სუფრას უსხედან, მეორე ოთახში რამდენისამე მეზობლისა და აგრეთვე სასიძოს ინტერესების წარმომადგენლის თანდასწრებით ხდება ჩაბარება პატარძლის მშითვისა. პატარძლის ერთ-ერთი ნათესავი ხელში იღებს თითოეულად მშითვის ნივთებს და ყველას გასაგონად იძახის: „ესა და ეს (სახელი და გვარი ქალის მამისა) თავის ქალს ატანს შემდეგს „ოჰყუღურს“ (მშითვეს)“; მერე ყოველ ნივთის სახელს იტყვის და გვერდზე გადასდებს; იქვე, თუ ვინმე წერა-კითხვის მცოდნე აღმოჩნდა, — ამ ნივთების სიას შეადგენენ და სიმტკიცისათვის მოწმეები ხელს მოაწერენ.

აღწერილ ნივთებს მშითვისას ურემზე დააწყობენ და სასიძოს სახლში გაუგზავნიან.

თუ ქმარი გარდაიცვალა და შვილები არ დარჩა, ქვრივს უფლება აქვს, თუ მეორეჯელ გათხოვდა ან თავის მშობლების სახლს დაუბრუნდა, თავისი მშითვეი უქანვე მოითხოვოს. თუ რამე გაუგებრობა მოხდა, მშითვეის რაოდენობას მშითვეის ჩაბარების დროს დამსწრე მოწმეების ჩვენებით გამოარკვევენ.

სანამ მაყრები სუფრას უსხედან, ზოლო სხვები მშითვის გამოწყობაში არიან გართულნი, ატირებულ საპატარძლოს ტანთ აცვამენ გასამგზავრებლად. რომელიმე ხანშიშესული ნათესავი ქალთაგანი მდ ად ედ უნდა გამოჰყევს ქალს. მდადე — პირდაპირ ნიშნავს: თითქმის დაი, თითქოს დაი. საქორწილო მოგზაურობაში დადე საპატარძლოს თან ახლავს და მასთან რჩება იმ წუთამდე, როცა ახლად დაქორწინებულნი მარტონი დარჩებოდნენ. დადეს საქმეა გააცნოს პატარძალს საიდუმლოებანი

ცოლქმრული ცხოვრებისა, რომელსაც აქამდე ყოველგვარად უმადლავდნენ. პატარძალი განუწყვეტლივ სტირის, ხმას არავისა სცემს. დადგება უამი, როცა პატარძალი მშობლებს უნდა გამოეთხოვოს. გამოთხოვების წინ მშობლები დალოცავენ ქმართან გასამგზავრებელ ქალს.

ეს ჩვეულება (გასათხოვებელ ქალის დალოცვისა გასამგზავრებლად) მოგვაგონებს მეგრელების იმ ჩვეულებას, რომელსაც მიმართავენ შინაური საქონლის გაყიდვის დროს. პატრონი გ.ს.სყიდ საქონლის საფასურს რომ მიიღებს, სანამ საქონელს ახალს პატრონს ჩააბარებდეს, უნდა დალოცოს, ე. ი. უნდა დაამტკიცოს, რომ არ ნანობს გულწრფელად მის მოშორებას და ლოცავს: შენი თავი შენს ახალ პატრონს მშვიდობაში მოახმაროს, შენის კარგის სამსახურით მისი გული გაახაროს... ხოლო თუ პატრონს გული სწყდება საქონლის გაყიდვაზე, გასაყიდი საქონელი, მეგრელების რწმენით, ახალ პატრონს არ გამოადგება, მალე მოკვდება, უკეთეს შემთხვევაში, რამე დაუშვებდა და სამუშაოდ გამოუხადებარი გახდება. საყურადღებოა ისიცა, რომ ოთხფეხიანს ან რამე ნივთის, ანდა სამეურნეო ნაწარმის გაყიდვის დროს, მეგრელი გამყიდველი პირდაპირ ხელში თავის დღეში არ გადასცემს საქონელს: თუ ეს პირუტყვია, მიაბამენ ლობზე ან ხეზე და მყიდველმა თვითონ უნდა მოხსნას თავის ხელით; ხოლო თუ ეს უსულო საგანია, გამყიდველი მაგიდაზე ან ძირს მიწაზე დასდებს და მყიდველმა უნდა აიღოს. მეგრელსა სწამს, რომ იმ ნივთთან ერთად, რომელსაც უშუალოდ სხვას აძლევს ხელში, მთელი მისი ქონება გამოეცლება, გაყიდულ ნივთს გაჰყვება. გარდა ამისა, გასაყიდ ოთხფეხს ერთი ბლუჯა ბალანი უნდა მოაცალოს (შინაური ფრინველს—ერთი ბუმბული). ამის შემდეგ, აქაურების რწმენით, არ შემეცირდება რაოდენობა მისი მეურნეობის არსთა სახისა, რომელსაც ეკუთვნოდა გაყიდული საქონელი. გაყიდვის დროს ამ აქტსა ჰქვიან ხელის დაბრუნება. გასაყიდ საქონლის დალოცვისას პატრონი სამჯერ დაატრიალებს მარცხნიდან მარჯვნივ და ეტყვის: ღმერთმა მარჯვნივ გატაროს (საქონელი), შენს ახალს პატრონს მის გულისგასახარად გამოსდგომოდე“. სამჯერ მარჯვნივ შემოტრიალდება („მორძგვიშე დორთინაფა“) სასყიდ ან გასასყიდ საქონლისა მთავარი ნაწილია მეგრულ დალოცვის ცერემონიისა.

საპატარძლოც ამნაირივე საქონელია ყიდვა-გაყიდვისა: მშობლებმა ის სასიძოს უნდა მიჰყიდონ და, როგორც გასასყიდი რამ, გამყიდველებმა უნდა დალოცონ, სანამ მყიდველს გადასცემდნენ. ასეთ შემთხვევებში ყოველთვის სცენაზე გამოჩნდება ძიძა და სასიძოს უნდა მოსთხოვოს „ნაძუძური“ (საპატარძლოსათვის პატარაობაში ძუძუს წოვებისათვის თანხა), უამისოდ არამტუ არ დალოცავს, არამედ წინააღმდეგი გახდება მისი წაყვანისა. ძიძის მოთხოვნა ყველასათვის საფუძვლიანად

ითვლება და უნდა დაკმაყოფილებულ იქნეს; ამიტომ სასიძო აჩუქებს
საკაბე ჩითს ან ფულად, რამდენიც შეუძლია. ძიძა ნატუძურს რომ მი-
იღებს, საპატარძლოს სამჯერ შემოატრიალებს მარჯვნივ და თან ლო-
ცავს: „მთელს შენს სიცოცხლეს მარჯვნივ გვევლოს, ყველაფერში გა-
ჯამარჯვებინოს, „შენი პატრონი“ (ქმარი) შენი მადლიერი ამყოფოს,
ყოველთვის და ყველაფერში მისი გულის გასახარებლად მოქცეულიყავ...
ქვეყნის გამჩენმა ღმერთმა დიდხანს გამოყოფოს, შვილებით აგავსოს...
როცა ძიძა არ არის, ნატუძური ქალის დედას უნდა მისცენ.

მაგრამ ძიძას გარდა სხვაცაა, ვინც ქალის გათხოვების დროს სასი-
ძოსაგან საჩუქარსა თხოულობს. ბატონყმობის დროს ბატონი ს:სიძოს
ეგრეთწოდებულ „საჩქმესა“ სთხოვს, ე. ი. ჩქმების სასყიდელ
ფულს; ეს ჩვეულება დარჩენილია დღეს იქ, სადაც გლეხი იჯარით
იღებს ბატონის მიწას დასამუშაველად. ასაჩუქრებენ აგრეთვე ფული-
თა და სხვა რამე-რუმეთი საპატარძლოს და-ძმებს. ამას შემდეგ დედ-
მამა, რომელთაც უკვე მიიღეს სასყიდელი საპატარძლოსათვის, ლოცა-
ვენ თავიანთს ქალს. ყველანი ჰკოცნიან, თავზე ხელს შემოავლებენ
(„ხეშ გოლუაფა“) და შესვამენ ცხენზე.

ხეშ გოლუაფა ანუ თავზე ხელის შემოვლება ითვლება
განუსაზღვრელ სიყვარულის ნიშნად. იგივე ნიშანია იმისა, რომ ხელის
შემომვლები მზადაა მოკვდეს იმის მაგიერ, ვისაც ხელს შემოავლებენ.
ეს ჩვეულება წარმოშობილია მეგრელის იმ რწმენისაგან, რომ ერთს
შეუძლია მეორის მაგიერ მოკვდეს, ერთს შეუძლია თავისი სიცოცხლე
მეორის კარგადყოფნას ამსხვერპლოს. მიმართავენ ამ ჩვეულებას გან-
საკუთრებით მაშინ, როცა საყვარელი არსება ვინმე მძიმედ ავად გახ-
დება. მაგ., შვილის ავადმყოფობის დროს დედა ან მამა ავადმყოფისა
სამჯერ შემოავლებს ხელს ავადმყოფს თავზე და ამით სიკვდილს ეხვე-
წებიან ავადმყოფ შვილის სულის მაგიერ იმათი სული წაიყვანოს და
სიკვდილს საბუთი არა აქვს ამაზე თანახმა არ გაუხდეს შშობლებს.
შეიძლება ადამიანის მაგიერ მსხვერპლად სიკვდილმა ცხოველიც შეი-
წიროს, ამ შემთხვევაში შესაწირავ საქონელს სამჯერ შემოატარებენ
ავადმყოფის გარშემო. მაშინაც სიკვდილი არას ერჩის ავადმყოფის
სულს და სჯერდება შეწირულ საქონელს. თავზე შემოსავლებად ძვე-
ლად ხარი იცოდნენ, მერე მოზვერს, ხბოს ან ცხვარსა სჯერდებოდა
სიკვდილი. ბოლოს, პრაქტიკული გახდა მეგრელი და ეუბნება სიკვ-
დილს: მამალს დამჯერდიო. რა თქმა უნდა, მამლის დაკვლა უფრო აღ-
ვილია. ვიდრე ოთხფეხი საქონლისა. სულ ბოლოს, მამლის მაგიე-
რად შინ ჩამოქნილ თავლის სანთელს შემოავლებენ თავზე ავადმყოფს.
ეს სანთელი ავადმყოფის მორჩენამდე მის თავთ არის, ხოლო მორჩე-
ნის შემდეგ ეკლესიაში მიაქვთ თავიანთ სალოცავ ხატთან. აქედანაა,

რომ შემოდებულია მეგრული თხოვნა: „შენს სანთლად დამწვარი ყველა“
 ე. ი. ისეც დავიწვები შენს თავზე შემოსავლებ სანთლად. რაკი შეგ-
 რღლსა სწამს შესაძლებლობა ერთის სიკვდილისა მეორეს მაგიერ, ად-
 ვილი იყო მისთვის შეექმნა ფორმულა ენერგიულის ხვეწნისა: „სქანი
 დუს ქოგულე“ (თავზე შემოგველე), „სქან მანგოროო დობლურედა“
 (შენს მაგიერ მომკვდარეიყო) ან მოკლედ — „ქოგალე“ — შემოგველე.
 ასეთსავე ძალას მიაკუთვნებს მეგრული მეორე სახის ხვეწნას: „სქანი
 ჭირიმა“ — „შენი ჭირიმე. ეს თქმა იხმარება ხვეწნისა და ალერსის დროს,
 და ამის მთქმელი იმას, ვისაც ეხვეწება რასმე, არწმუნებს: ყოველი
 შენი ჭირი და უბედურება მე მქონდეს, შენ მაგიერ მე მოკვდეო. ამ
 ფორმულას, ხმამაღლა წარმოთქმულს, ადამიანის ყოველგვარ უბედუ-
 რობის სული გაიგონებს, და რაკი თვითონ განთავისუფლდება ჭირისა-
 გან, და ეს ჭირი გადავა მახვეწარის სხეულში, ამ მახვეწარს ადვილად
 შეუსრულებს ხვეწნას.

თავზე ხელის შემოვლების ჩვეულება მეგრელებში, სხვათა შორის,
 მეგრულ დალოცვის ერთ სახედ ითვლება და მას მიმართავენ უმთავრე-
 სად ქალები (ძალიან იშვიათად — მამაკაცები), როცა ვისმე შორს სადმე
 ისტუმრებენ. ამ შემთხვევაში დალოცვის საგანია საპატარძლო, რომე-
 ლიც დედ-მამის სახლ-კარს სამუდამოდ შორდება და ოღონდაც რომ
 სჭირია მშობლებმა მაგრად დაულოცონ შორი, ვინ იცის, რა განსაც-
 დელით სავსე გზა...

მშობლების სახლიდან წამოყვანილ პატარძალს თავის ჩითით ისე
 აქვს შეხვეული სახე, რომ თვალები-ღა უჩანს. როცა ცხენზე უნდა
 შესვან, უხალიანდება, ერთბაშად არა ჯდება, ტირის, „სხვებს“ არ უნდა
 გაჰყვეს, თავისიანების დატოვება ემძიმება... ბოლოს, ყველაფერი მზა-
 დაა. სასიძო და მაცრები ცხენებს მოასხდებიან და გზას შეუღებებიან,
 გაისმის თოფების ხმა, შეგონება ჩოჩქოლი, ცხენებს მათრახები ძალზე
 შემოჰკრეს... სასიძო წინ მიუძღვის, მას მიჰყვებიან მაცრები, ხოლო
 სულ ბოლოს მისდევენ საპატარძლო და მისი მდადე*. ნათესავთაგანი
 საპატარძლოს არავინ ახლავს, მათგანი არავინ ღებულობს მონაწილეო-
 ბას შემდეგს საქორწილო ცერემონიებში და საერთო მზიარულებაში,
 რადგან ესენი წარმოადგენენ მხარეს დაღონებულს, დამარებულს,
 მკმუნვარეს, მხარეს, რომელსაც დაეცნენ და რომელსაც საპატარძლო
 მოსტაცეს...

* მეგრული წესს თანახმად, ქალი თავის დღეში არ მიდის არც ქვეითად და
 აღარც ცხენით მამაკაცის გვერდით, და მით უფრო მის წინ. ქალი უმკველად მამაკაცს
 მისდევს. ეს გადმონაშთია იმ ჩვეულებისა, რომლის ძალით მამაკაცს შტერთან შეხ-
 ვედრისას ქალი თავის ზურგს უკან უნდა ჰყოლოდა, ამ ზურგით დაეფარა, როგორც
 სუსტი არსება, და არამც და არამც — მტრის პირისპირა.

გზაში მაყრები მღერიან მაყრულს, რომელსაც მეგრულად ჰქვია „კუჩხა ბედნიერი“, რაც ქართულად ნიშნავს „ბედნიერი ფეხი“. ამ სიმღერით მაყრები გამოსთქვამენ სურვილს, რომ საპატარძლო კარგის ფეხისა იყოს, მის შემოსვლას სასიძოს სახლში მოჰყოლოდეს ბედნიერება და წარმატება. ამ სიმღერის მნიშვნელობა ჩვენთვის გასაგები იქნება, თუ მოვიგონებთ, რომ მეგრელებსა სწამთ სხვათა შორის, შემდეგი: ყოველ უცხო კაცს, რომელიც ამა თუ იმ სახლში შემოდის, თან შემოაქვს „უბედურება“ ან „ბედნიერება“, რომლებიც მეგრელების მიერ წარმოდგენილი არიან როგორც საგანგებო სულნი. არიან ისეთი ადამიანები, რომელთაც ყოველთვის უბედურება შემოჰყვებათ და ამიტომ ასეთ „უბედური ფეხის“ ადამიანის შემოსვლას ყველა ერიდება; პირიქით, არიან ისეთები, ვისაც ყველგან შემოჰყვებათ ბედნიერება და საერთო სიხარული*. ამ სიმღერას საბრძოლო კილო აქვს და ბედნიერების სულს შეჰჰადადებენ: „გვისმინე და საპატარძლოს კვალზე შემოდი სასიძოს სახლშიო“. ეს სიმღერა გრძელდება სასიძოს სახლამდე. სიმღერის დროს დრო და დრო ისმის თოფის სროლა, რითაც ყველას აუწყებენ—საპატარძლო მოგვყავსო.

სანამ საპატარძლოს საქმროს სახლში შეიყვანდნენ, ყველანი ეკლესიისაკენ მიდიან საეკლესიო ჯვარისწერისათვის. ერთ-ერთი მაყართაგანი მეჯვარედ ანუ გვირგვინის შემცვლელად უდგება სასიძოს. მეჯვარე ჯვარსაწერებს ხელის თითებზე უცვლის სანიშნო ბეჭდებს.

ჯვარისწერამდე მღვდელი სასიძოსა და საპატარძლოს ეკითხება— ხომ თანახმანი ხართ ჯვარისწერისაო? სასიძოსაგან ადვილია ხოლმე თანხმობის გაგონება, მაგრამ საპატარძლოსაგან ისეთისავე პასუხის მიღება, უმეტეს შემთხვევაში, ძალიან ძნელია, რადგან მთელ საქორწილო ცერემონიის დროს მისი მხრით ხმის ამოღება უწყსოებად ითვლება; ბოლოსა და ბოლოს, მისი მხრით სიჩუმეს თანხმობის ნიშნად ჩასთვლიან. მღვდელი მოითხოვს, რომ საპატარძლომ ჯვარის წერის დროს სახიდან რიდე მოიხსნას; თითქმის ძალათი დაითანხმებენ, მისი აზრით, ამ მოუტირებელ მოთხოვნაზე. სასიძო, ჩვეულებრივ, პირველად ხედავს გვირგვინ ქვეშ საპატარძლოს სახეს, რომელიც მისგან აქამდის გულმოდგინედ დაფარული იყო. და სწორედ, ჯვარის წერის დროს იციან სასიძოებმა ჯვარისწერაზე უარის თქმა, როცა აღმოჩნდება, რომ პატარძალი შეცვლილია. ასეთი „სიყალბე“ სულ ადვილად ხდება მეგრულ ჯვარისწერაში, რადგან სასიძოს სულ უკანასკნელ წუთამდე შემ-

* მეგრელთა ამ რწმენის შესახებ დაწვრილებით იხილე ამავე კრებულში ჩვენი წერილი „ახალი წელიწადი სამეგრელოში“.

თხვევა არა აქვს ნახოს თავისი საბედო: გაშინჯვის დროს სასიძოვროს
 ესწრება; არ ესწრება დანიშნვის დროსაც; ვერა ხედავს საპატარძლო
 მაშინაც, როცა მშობლები თავიანთ სახლიდან ისტუმრებენ. ასეთი გა-
 რემოებით სარგებლობენ მშობლები გაშინჯვის დროს ვაყის ნათესა-
 ევებს უფრო ლამაზ ქალს აჩვენებენ, ზოლო გვირგვინ ქვეშ გამოჩნდება
 მახინჯი ვინმე, ის არა, ვინც უნდა შეერთო. რაკი „სიყალბე“ აშკარად
 გამოჩნდება, სასიძოს უფლება აქვს უარი სთქვას ჯვარისწერაზე, და,
 ცხადია, საქმე მწვეადება; განაწყენებული მხარე იძულებულია შერცხ-
 ვენისათვის შური იძიოს.

როცა ასეთი დამაბრკოლებელი მიზეზი არ იქნება, მღვდელი ჯვა-
 რისწერას შეუდგება. ჯვარისწერას რომ მორჩება, მღვდელი ჯვარდაწე-
 რილებს მიაწოდებს სეფისკვერის თითო ნატუნს და ფიალით ღვინოს,
 რომელიც თითოეულმა მათგანმა სამჯერ უნდა მოსვას. ბოლოს უნდა
 აკოცონ ერთმანეთს. მღვდელს დიდი შრომა დასჭირდება დაიყოლიოს
 ისინი, განსაკუთრებით პატარძალი; მამაკაცის მხრით ყოველგვარ წე-
 სიერების და კდემამოსილების ელემენტარული კანონის დარღვევად
 ითვლება საჯაროდ კოცნა არანათესავის ქალისა, თუნდაც მის მომავალ
 ცოლისა... ამავე დროს მეჯვარე სჭრის ძაფს, რომლითაც ჯვარისწერის
 დროს, საპატარძლო-სასიძოს ტანისამოსი ერთიმეორეს იყო მიმაგრე-
 ბული.

ეკლესიიდან გამოსვლისას მეჯვარე პირველი გაისვრის დამაზიანს,
 იმას სხვა მაყრები მიჰყვებიან და ისეთი სროლა ატყდება, კაცს ბრძო-
 ლა ეგონება. ამ სროლამ უნდა გამოხატოს სიხარული ყველასი მომხდარ
 ამბის გამო.

საეკლესიო ჯვარისწერა ძველად სამეგრელოში, როგორც ამას კა-
 თოლიკეთა მისიონერი არქანჯელო ლამბერტი მოგვითხრობს თავის
 „სამეგრელოს აღწერაში“, ეკლესიის გარეშეც იცოდნენ მარანში. მა-
 რანში, სადაც საღვინე ქვევრებია, ოჯახის უფროსი ამ ქვევრების თავზე
 დღესასწაულებში ლოცულობს ხოლმე და წმინდანებს, ვის სახელზედაც
 ღვინო იქნება ჩასხმული ქვევრში, შეავედრებს თავის ოჯახის წევრების
 თავს. ამიტომ მარანი ისეთივე წმინდა ადგილად ითვლება, როგორც
 რომელიც გინდა ეკლესია, და ძველად მარანში სწორედ ამიტომ ხდებოდა
 ჯვარისწერა.

სიძის სახლამდე სანამ მოვიდოდნენ ნეფე-დედოფალი და მაყრები,
 ერთ-ერთი მაყართაგანი სხვებს გამოეყოფა და ცხენის ქენებით წამოვა
 და შინ დახვედრილ სტუმრებს დამაზიანს სროლით შეატყობინებს ნეფე-
 დედოფლის მოახლოვებას. საქორწილო ცერემონიაში ამ როლის ამსრუ-
 ლებელსა ჰქვია „მაზარობელი“ ანუ სასიხარულო ამბის მომტანი. უნ-
 და შევნიშნოთ, რომ ეს სახელი ეწოდება ყველას, ვინც ვისმე სასი-

მოვრო ამბავს გააგებინებს, განსაკუთრებით ბრძოლის ველიდან მტრის გამარჯვების ამბავს ვინც ახარებს შინაურებს. და რადგან ქალის მოტაცებით ცოლის შერთვას უძველესად მოსდევდა ორთა მოწინააღმდეგეთა შეტაკება, თუ გამარჯვებულები სასიძოს მომხრეები იქნებოდნენ, ერთ-ერთი ბრძოლაში მონაწილეთაგანი ისწრაფოდა თანასოფელური გაეხარებინა მტრების დამარცხებით. რაკი თანამედროვე ქორწილი მშვიდობიანის ხასიათისაა, მახარობლის როლს წმინდა სიმბოლური ხასიათი აქვს. სიძის სახლს რომ მიუახლოვდება, მახარობელი დამბახას ისვრის და საჩქაროდ შემოიჭრება ეზოში, სადაც გახარებული ხალხი დახვდება. ყველას ეტყვის, რომ ნეფე-დედოფალი, საცაა, მოვლენო. ამ „ტკბილ“ ამბისათვის ჯერ პირში ერთ კოვზ თაფლს ან შაქრის ნატეხს ჩაუდებენ, მერე კი დიდის ხნის მგზავრობით მოშეებულს და მოწყურებულს მწვადსა და ღვინოს მიაწოდებენ. მახარობლის პირში შაქრის ნატეხის ჩადების ჩვეულებისაგან წარმოიშვა მეგრული და საზოგადოდ ქართული თქმა „შენს პირს შაქარი“, ე. ი. მუდამ შაქარი გდებოდეს პირში, შენს სიცოცხლეში ტკბილი საკმელი გეჭამოსო. ამ თქმით მიმართავენ ვისმე, ვისაც კარგი, სასიამოვნო ამბავი რამე ამოუვა პირიდან.

ღიარა (საქორწილო ღვინო). — სიძის სახლში პატარძლის შემოყვანის ცერემონიები. — ცოლ-ქმრის პირველი დამე. — „მერჩქვანაფა“ ანუ „მოშინაურება“ (შეჩვევა შინაურ საქმეთათვის). — ცოლის მიერ პერიფრაზებით ხსენება ქმრისა და ქმრის ნათესაების სახელისა. — სიძის მიერ ცოლის მშობლების სანახავად წამოსვლა და მოსაკითხის მოტანა.

ღიარა. მახარობელი რომ გამოჩნდება. ცოტა ხანიც გაივლის და ცხენოსნები, რომელთაც სიძე მოუძღვის, შემოაქვნიან ცხენებს ეზოში, თან მღერაიან და დამბახებს ისვრიან. დიდის ამბით დაუხვდებიან. განსაკუთრებით ეფერებიან და ულოლიავენ ახალმოყვანილ რძალს. მდადე რძალს კაბას გაუსწორებს, სიძეს გვერდით ამოუყენებს, მღერაიან „კუჩხი-ბედნიერს“ და ნეფე-დედოფალი სახლისაკენ გაემართებიან. ორი მაყარი კარის თავზე ხმლებს გადააჯვარდინებს და ამ სახელდახელო თაღს ქვეშ უნდა გაიარონ მეფე-დედოფალმა. მაგრამ სანამ ზღურბლზე გადააბიჯებდნენ ფეხებს, კარებთან შეტრიალებულად თეფშს დაუდებენ; ზღურბლთან სიძე თეფშს ფეხს დაადგამს და გასტეხავს. მაყურებელნი იცინიან და ხარობენ. გასატეხი თეფში სიმბოლოა დედოფლისა, რომელიც უმანკო იყო (თეფშის მსგავსად მთელი), მაგრამ სიძის სახლის ზღურბლს რომ გადასცდება, თავისი ქალწულობა მსხვერპლად უნდა შესწიროს თავის „პატრონს“. ამით აიხსნება მეგრუ-

ლად ქალწულის წოდება—„უტახუ“ (გაუტეხელი), ხოლო სიქალწულე მკვლელსა ჰქვიან ტახილი—გატეხილი. პატარძალი სახლის შუაგულზე გამართულ კერას სამჯერ შემოუფლის, ხელს მოჰკიდებს კერას ზემოდან დაკიდებულ რკინის საკიდელას (ლარჭა), რომელზედაც ქვაბებს ჰკიდებენ ხოლმე საკმლის მოსახარშად; მერე კერის პირას ჩამოჯდება, როგორც უცხო ადამიანი, რომელიც უნდა გაეცნოს ახალ სახლს, ოჯახის ახალ ნივთებს; შემდეგ პატარძალი სახლის კუთხეებს მიმოივლის, მიმოაბნეეს ღომის მარცვლებს—გამრავლების სიმბოლოს, და დოქით წყალს მოასხამს მიწაზე დაბნულ მარცვალს და ამით გამოსთქვამს ნატვრას კარგი ჭირნახული მოსულიყოს და ყანები გვალვას არ შეეწუხებიონ. ამ ცერემონიით საძირკველი ეყრება ქმრის ქერ ქვეშ მოყვანილ ცოლის სადიასახლისო მოვალეობათ.

შემდეგ ყველანი გაემართებიან შეფაში, სადაც გაიმართება საქორწილო ღმერთი. პირველებად შემოდინ სიძე-პატარძალი და სხდებიან შეფის თავში.

ჩვენ ზემოთ მოვიხსენიეთ, რომ სიძეს ქორწილის დროს მადა (მეფე) ჰქვიან, ხოლო პატარძალს—დედოფალი, და ავხსენით კიდევცა ამ სახელწოდებათა წარმოშობის ამბავი. აქ დავუმატებთ, რომ ღმერთის დროს მეფე-დედოფალს დიდი და პატარა, ქალი და კაცი ყველანი ემორჩილებიან და ცდილობენ აამონ. მეფის ყოველი სიტყვა ბრძანებას (ზოჯუას) უდრის, ეს-და გესმით: „მადაქ ზოჯუ“ (მეფემ ბრძანა), „მადას ონებუ“ (მეფესა ჰნებავს). ვინც მას მიჰმართავს, ცდილობს ყოველს თავის სიტყვას მისცეს ხასიათი უდიდესის პატივისცემისა, განსაკუთრებულის მორჩილებისა. მეფეს ქედმაღლურად უჭირავს თავი, ცოტას ლაპარაკობს, ყველას ისე უყურებს, თითქო მისნი ქვეშევრდომნი იყვნენ, მასთან სალხენად მოსულები... რაც შეეხება ქმრის გვერდით მჯდომარე დედოფალს, კალთაში ჩაუსვამენ მამრობითი სქესის ბავშვს:—ეს სიმბოლოა მის მომავალ დედობრივის როლისა და ამავე დროს უსიტყვო აღთქმაა, მიცემული დამსწრეთათვის: პირველ შვილად ბიჭს ვიყოლიებო. დედოფალი სულ ჩუმადაა და ძლივძლივობით, ოდნავ პირს დააღებს და რისამე შეკითხვაზე ასე უპასუხებს: „ჰო“, „არა“ და თავი ისე უჭირავს, თითქო გულგრილი მაყურებელი იყოს ყველაფერ იმისა, რაც მის გარშემო ხდება. სახეზე მანდილი აქვს მოხვეული, მხოლოდ შუა ღმერთში, როცა დამსწრენი ერთხმად მოითხოვენ სახის ჩვენებას, მდადე ნახევრად ჩამოხდის სახიდან მანდილს; მაგრამ საკმელს მაინც არ ეკარება. მეგრულთ თქმაცა აქვთ: „მოჭყუდუცალო ხე“ (პატარძალივითა ზის), ე. ი. არასფერს აკეთებს, ხელგაუხმრეველად ზისო.

მამაკაცები სუფრის მარჯვენა მხარესა სხედან, უფროს-უმცროსო-

ბის წესზე, ხოლო მარცხენა მხარეზე ქალები სხედან. არიგებენ კერძო სახლში
 ძებს. უფროსები ანიშნებენ: დროა ჭამას შევუდგეთო. სუფრაზე, ჩვეუ-
 ლებრივ, ყველაფერი უხვადაა, მაგრამ განსაკუთრებული ყურადღება
 მიქცეული აქვს ღვინოს: სუფრაზე ღვინო იმდენი უნდა იყოს, რომ ყველას
 სათრობადა ჰქონდეს; რაც უფრო მეტი სტუმარი ადგება სუფრიდან
 მთვრალი, მით უფრო მნიშვნელობა ექნება ქორწილს, მით უფრო მეტს
 ილაპარაკებენ იმაზე. ამა თუ იმ ქორწილში სანჯღის სიუხვე დიდხანს
 იქნება ლაპარაკის და ქების საგნად; მდიდრული ღვინო ერთგვარ ისტო-
 რიულ ამბის დარია: ამა და ამას ქორწილი რომ ჰქონდა, მას აქეთ ოცი
 წელიწადიაო, იტყვიან ხოლმე ხშირად სოფელში. სანამ ღვინის სმას
 დაიწყებდნენ, ამოირჩევენ ღვინის ხელმძღვანელს—ტოლუმბაშს. პირ-
 ველად უნდა ადღეგრძელონ მეფე—მიზეზი ქორწილისა. უსურვებენ,
 რომ ახალმოყვანილი ცოლი მისი გამგონე (მორჩილე) იყოს, ერთგული,
 ყოლოდეს ექვსი ვაჟი და სამი ქალი, და დასასრულ, ერთმანეთს შეჰბე-
 რებოდნენ, ერთი-მეორის სიყვარულში, როგორც „მზე და მთვარე“.

პატარაძალს უსურვებენ: კარგი ფეხის იყავო, ე. ი. შენთან ერთად
 ამ სახლში შემოსულიყოს ყოველივე სიკეთე და ბედნიერებაო. მერე
 ადღეგრძელებენ სიძის მშობლებს, სტუმრებს უფროს-უმცროსობის
 წესით და სხვ. სმასთან ერთად სუფრაზე მღერაინ მაყრულს და სხვა
 სიმღერებს, რომელთა შინაარსი ასეთია: ღვინო ბევრი უნდა ვსვათ,
 ღვინო ამხიარულებს ადამიანის გულს, უნდა ქალი გვიყვარდეს, მაგრამ
 ჩვენი საყვარელი ახალგაზრდა უნდა იყოს, ბებერი რაში გვინდა და სხვ.
 და სხვ. არის, მაგალითად, ასეთი, სულ ძველის-ძველი სუფრული
 სიმღერა:

გეშვია, გეშვია,
 ახალი დო ჩვეშვია...
 უჩარდია, უჩა კოჩი!...
 ვაშენდი და მუშა მოჩითი?!...
 გეშვი ღვინი, გეშაწუქი,
 აშო მომხარკალე,
 მა დედიბი მუშო მოკო,
 ცირა მომიჩაქალე...

(დალიე, დალიე,
 ახალი და ძველია...
 უჩარდია, შავო კაცო!...
 თუ არ სვამდი, რისთვის მოხველი?!
 დალიე ღვინო, გამოსცალე (ჭურჭელი),
 მერე აქეთ გადმომიგდე;
 დედაბერი რაღათ მინდა,
 გოგო მომგვარეთ...).

ღვინის სმაში თავი უნდა ისახელონ განსაკუთრებით სიძის მაყრებ-
 მა; ყველანი იმათ შესცქერაინ,—აბა ვინ უფრო ბევრსა სვამსო!... ამათ

* მეგრულ სასტროლოგიო მითოლოგიის თანახმად, მზე და მთვარე ცოლ-ქმარია,
 ხოლო ვარსკვლავები — მათი შვილები არიან. თქვა: მზესა და მთვარისებრ დაბერება
 უდრის სურვილს იცხოვროს კაცმა დაუსრულებლივ, მსგავსად ზეციურ ცოლ-ქმრისა—
 „მზისა და მთვარისა“, რომელნიც თანახმად მეგრულ მდაბიოთა რწმენისა, ქვეყნის
 გაჩენიდან არსებობენ.

თავიანთი სიმღერებითაც უნდა ისახელონ თავი. ერთი მხრით მყარებასა და, მეორე მხრით, პატარძლის მყარებას შორის ნამდვილი შეჯიბრებაა გამართული. დამსწრენი ყოველთვის სიძის მყარებას ჰკერძავენ და ის უნდათ, რომ ესენი გამარჯვებულები დარჩნენ, როგორც სიძის ინტერესების დამცველნი. ვაი პატარძლის დამარცხებულ მყარების ბრალიცა: მათს დაცინვას და მასხარად აღებას საზღვარი არა აქვს!

შუა ლხინის დროს ორნი მოწესრიგეთაგანი აიღებენ თეფშებს და ჩამოუვლიან მოლხინეთ დ უ დ ი მ გ ი ნ ა ყ ო თ ა მ ა ლ ი ს (თავზე გადასაგდება) მოსაგროვებლად. ეს ის ფულია, რომელსაც ახალჯვარდაწერილის შესაწევრად აგროვებენ. დუდიშ გინაყოთამალი ნიშნავს — თავზე გადასაყრელს, ხოლო ამ შემთხვევაში — შესაწევარს, რომელსაც თავზე აყრიან სიძეს. უნდა ვიფიქროთ, რომ პირველად, როცა შემოიღეს ეს ჩვეულება სიძის დახმარებისა საქორწილო ლხინის ხარჯების გასასტუმრებლად, სიძის მოგვართ მოჰქონდათ ფულად შესაწევარი და თავზე აყრიდნენ; ისიც ამ ფულებს იღებდა და საქორწილოდ ხარჯავდა. მეგრული „გინაყოთამალი“ და ფულის მოგროვება, სხვადასხვა ხალხს რომ აქვს ჩვეულებად საპატარძლოს გამოსასყიდად საერთო ძალ-ღონით, ჩვენის აზრით, ერთისა და იმავე წარმოშობისა უნდა იყოს. ამის ძალით, საპატარძლოც საერთო საკუთრებად ხდებოდა; ყოველი წვერი გვარისა, რომელიც მონაწილეობას ღებულობდა შესაწევრის გაღებაში, საპატარძლოს თავის საცოლქმრო უფლებას წაუყენებდა. მეგრელებს, როგორც მის მეზობელ აფხაზებს და ჩერქეზებს, შერჩათ მხოლოდ გადანაშთი ამ ჩვეულებისა: ქმარი ცდილობს საჯაროდ არ გამოაჩინოს თავისი განსაკუთრებული საცოლქმრო უფლებანი: გარეშებთან ცოლიანად არ გამოჩნდება, სახელს არ უძახის, ლაპარაკში ცოლს იშვიათად ასხენებს და სხვ. და სხვ.; მაგ., ცოლისთვის ხელების მოხვევა ან მისი კოცნა გარემუსთან მეგრულ ქმრისათვის მეტად შესარცხვენ საქციელად ითვლება.

შესაწევრად აძლევენ ათ შაურიდან 25 მანეთამდე; ყველაფერი დამოკიდებულია სტუმრების შეძლებასა და გულუხვობაზე, აგრეთვე იმაზე, თუ რა ურთიერთობა აქვს შემწირველს სიძესთან*. ამასთანავე, სიძის ნათესავეები, ფულად შესაწევარს გარდა, ნივთიერადაც ეწევიან: ჩვეულებრივ, მოჰყავთ ხარები, რომელთაც იქვე დაჰკლავენ ქორწილსათვის. შესაწევრის ამ სახესა ქვია ო ჳ ი შ ა ფ უ (ურთიერთი დახმარება). სიძის წინ დგას თასი, რომელშიცა ჰყრიან შესაწევარ ფულს. ერთი შესაწევრის მომკრებთაგანი ყველას გასაგონად სიძეს მოახსენ-

* როცა მოწვეულს პირადად არ შეუძლია დავსწროს, თავის მაგიერად სხვასა ჰგზავნის და „თავზე გადასაგდებაც“ იმას გამოატანს.

ნებს—ვინ რამდენი ფული გაიღო, აქებს შემწირველს და ამით აქვს სხვებს. უკანასკნელ ხანში შემოიღეს შემომწირველთა სიის შედგენა, საცა აღინიშნება, ვინ რამდენი შესწირა.

შემოწირულებათა მოგროვების გათავებისას დაპატიებულნი სიძე-პატარძალსა სთხოვენ იცეკვონ. პატარძალი, რა თქმა უნდა, დიდხანს ახვეწინებს, სანამ დათანხმდებოდეს. სიძე-პატარძლის შემდეგ სხვები გამოვლენ საცეკვაოდ.

სოფლის მოზარდ ქალებს და ბიჭებს ქორწილში ჩვეულებრივ არ იწვევენ; რომ ცნობისმოყვარეობა დაიკმაყოფილონ და შეიძლონ გაშინჯვა პატარძლისა და მოლხინეთა, მოაწყობენ „მითოძირაფა“-ს ანუ მოლხინეთა გაშინჯვას შეფას ჭუჭრუტანებიდან. ლხინის გამგეები, ჩვეულებრივ, არ უშლიან ამ დაუპატიებელ სტუმრებს და ამათაც სრულიად თავისუფლად შეუძლიათ გაშინჯონ ყველანი, ვინც შეფაში სხედან.

ლხინი, ჩვეულებრივ, ერთ დამეს გასტანს, მაგრამ შეიძლება მეორე დღესაც გაგრძელდეს, რაც სიძის შეძლებაზეა დამოკიდებული. სადღეგრძელოებს ყველას რომ დაღვევენ, ლხინის სავსებით დასრულებას არ უტყვიან, ისე ახალჯვარდაწერილებს ეტყვიან: „ინებეთ მოსვენებაო“. პირველ დამესათვის ამით აწვევენ მაგათთვის საგანგებოდ მოწყობილ ცალკე ბინაში, რომელსაც „ამხარა“ ქვია, სადაც იმათ გარდა სხვას არავის უშვებენ. პატარძლის დადეს და სხვა ქალებს დიდი ხეწნა სჭირდებათ დააჯგრონ პატარძალი—როგორმე შევიდეს ამხარაში. ბოლოს, თითქმის ძალათი შეაგდებენ შიგ.

მეორე დილას დედამთილი შედის ახალჯვარდაწერილთა ოთახში თავის რძლის უბიწოების შესამოწმებლად, როცა დაინახავს ამის ნიშანს, ისწრაფვის ეს სასიხარულო ამბავი ყველას ახაროს... ნათესავები და მეზობლები თავის მხრივ, სრულებით ბუნებრივადა სძვლიან ასეთი არც თუ სულ ორაზროვანი კითხვები მისცენ სიძეს: „ჰა, რას იტყვი, ბევრი სისხლის დაღვრა დაგჭირდა, სანამ მტრის ციხე-სიმაგრეს აიღებდი?“ ან: „ნუ გრცხვენია, მართალი გვითხარი, ბევრი ოფლის ღვრა დაგჭირდა, სანამ შენს ურა ფაშატს გახედნიდი?“. ასეთი კითხვების აზრი მკითხველისათვის მით უფრო იქნება გასაგები, თუ მოვიგონებთ, რომ მეგრულად ფაშატის გახედნა და დეფლორაცია ანუ უბიწო ქალის საქალწულო აპკის გახეთქვა ერთისა და იმავე ზმნით გამოიხატება—ნწყუალა-თი, რაც საკუთრივ ქვია ფაშატის ან მოზვერის გახედნას. უბიწო ქალს კი უწყყაფუ—გაუხედნელი ან კიდევ, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, „უტახუ“, გაუხრწნელი, გაუტეხელი, ქვია. როცა სიძეს პირველს უხდება „ნწყუალა“, სახეზე კმაყოფილება, გულზვიადობა

ეხატება, და, მართალია, საჩოთირო კითხვებს აძლევენ, მაგრამ მათ მად, მოურიდებლად საფერ პასუხს იძლევა; ყველას უხარია, ქებას უძღვნიან როგორც პატარძალს, ისე მის დედას.

სულ სხვანაირად დატრიალდება საქმე, როცა პატარძალი ქმრის ოჯახში უკვე უბიწოებას მოკლებული შემოდის და ეს მის მოსვლის პირველ ღამეს მედავნიდება... ქმარი და აგრეთვე ყველა მისი მშობლები და თანამოგვარენი ძალზე თავლაფდასხმულკებად თელიან თავიანთ თავს პატარძლის მშობლების მხრივ, რომელთაც ასეთი „ტახილი“ რძალი მოაჩეჩეს. უბიწოება გასათხოვარ ქალისათვის—გათხოვების უმთავრესი პირობაა, რადგან ჯვარდაუწერლად სქესობრივი კავშირი სასტიკად აკრძალული და დასაგმობია. ქალს უფლება აქვს ეკუთვნოდეს თავის სჯულიერ მეუღლეს და სხვას არავის. უბიწოებას მოკლებული, და, საუბედუროდ, დაორსულებული, მომავალ დედის პერსპექტივიანი—ქალი ყოველ ღონესა ღონობს დამალოს თავისი ცოდვა და ხელოვნურად თავი გაითავისუფლოს აკრძალულ სიყვარულის ნაყოფისაგან, რაც, ხშირად, სიკვდილით თავდება*. ასეთი ცოდვა სოფელში, როგორც მოგეხსენებათ, ძნელი დასამალავი გახლავთ; სულწასული გასათხოვარი ქალი სოფლის მგოსნების მიერ საგანგებოდ მისთვის შეთხზულ პამფლეტურ ზასიათის ლექსების საგნადა ხდება. ამ ლექსებს სიმღერის ხმაზე გაიძახიან ყველგან; „დამნაშავის“ დედას კი, და საერთოდ მის ოჯახს, როგორც ყველასაგან ყბადაღებულებს, მეზობლების სახლების კარები გამოეხურება...

სხვათა შორის, უნდა მოვიხსენიოთ ერთი ამბავი, რომელიც მოხდა დიდი ხნის წინათ, სოფ. ხობში (ზუგდიდის მაზრა). სოფელში დედასთან ცხოვრობდა ერთი გასათხოვარი 20 წლის ქალი, რომელსაც სახელად შოუ ერქვა და გვარად შ-ა იყო. აღდგომის წინა დღეებში დედამ თავისი ქალი მახლობელ დაბაში გაგზავნა, აღდგომისათვის საკაბე ჩითი ეყიდნა. ვაჭარი, გვარად შელია, შეუჩნდა სოფლის გოგოს და შეაციდინა. მის აღერსის ნაცვლად საკაბე ჩითი უსასყიდლოდ მისცა. ქალმა მოილოგინა და ვაჟი ეყოლა. კარგა ხანმა გაიარა, სანამ დედა მოახერხებდა თავისი სახელგატეხილი ქალი ერთ მეორე მაზრის მცხოვრებ მოხუცისათვის მიეთხოვებინა. ხოლო ქალზე გამოთქმული ლექსი დღემდე ისმის აქა-იქ სამეგრელოში. ამ სიმღერაში დედა ჰყვედრის თავის ქალს, რომელმაც საქვეყნოდ თავი მოსჭრა:

* ასეთ შემთხვევაში უებარ საშუალებად ითვლება ხარიძირას ფესვეებით შოწყვეტა მუცლისა. ხოლო, ცნობილია, რომ ხარიძირა მეტად საწამლავ მცენარედ ითვლება.

„შოუ ნანა, შოუ სქუა,
ცაშა მეგეჟოფუ ფსუა...
ქალაქიშა გოგრტე...
ოთანაფე კაბაშენი;
დაჩხირ მუშენ მომიტე?!
შელია მამაძალღო სქუა
თავად რენ დო ეინოსქუა?
იში ნაკეთებუ სქუა
ძღაბი რენ დო ქომოლსქუა?

(შოუ, დედა, შოუ, შვილო,
ცისკენ გიშვერია ფრთები...
ქალაქში შენ გაგაგზავნენ...
სააღღამომო კაბისთვისა;
ცეცხლი რაღად მომივიდე?!
შელია მამაძალღისშვილი
თავადია თუ აზნაური...
მის გაკეთებული შვილი
ვაჟია თუ ქალიშვილი?...)

უბიწოებას მოკლებულ ანუ ნამუსახდილ ქალს ყოველი იმედი დაკარგული აქვს, რომ ვისმე კაი კაცს მისთხოვდეს. თავის დედ-მამის ქონებრივ შეძლებულობით და თავის მზითევით თუ-ღა შეაცდენდა ვისმე ღარიბ, უსახლკარო, ყელგადადგებულ ახალგაზრდას სოფლისას. ჩვეულებრივ, ასეთი ქალები ქვრივებს ან მოხუცებს თუ მისაღებდნენ თავს. და რადგან ქორწილის სინამდვილის მთავარ პირობად პატარძლის უბიწობა ითვლება, უბიწობა მოკლებულ ქალების საქორწილო წესების ზეიმი მინიმუმამდე უნდა დაიყვანონ ხოლმე: შემცირებულია რიცხვი საპატარძლოს მაყრებისა და ზოგჯერ სულაც არ მიჰყვებიან მაყრები; ქორწილში დაპატივებულნი ცოტანი არიან. მოხდება ხოლმე, რომ გაზრწნილ ქალს მშობლები მოტყუებით მიათხოვებენ ისეთს, ვინც არ იცის ქალის ამბავი. ასეთს შემთხვევაში ქმარს არა მარტო შეუძლია, არამედ ევალება ასეთი ცოლ-ქმრობა შეწყვიტოს, ქალს თავი დაანებოს და დედ-მამას გამოუგზავნეს უკანვე. საზოგადოება განაწყენებულ ქმარს საქციელს მოუწონებს და დაჰგმობს მშობლებს, რომელთაც ვერ უპატრონეს თავიანთ ქალს და ვერ დაიცვეს, როგორც რიგი და წესია*.

სულ სხვა საქმე გახლავთ, როცა ქმარი თავის ცოლ-ქმრულ მოვალეობას ვერ ასრულებს, ანუ როგორც ხატოვანად ამბობს ხოლმე მეგრელი მღაბიო ხალხი: „ვერ შესძლებს ციხე-სიმაგრის აღებას“. დროებითი ანუ მუდმივი სქესობრივი სიძაბუნე ქმრისა, ხალხის აზრით, თითქმის ყოველთვის გათვალვის, ანუ ავი თვალის ზემოქმედების ბრა-

* მსგავსადვე, ქმარს შეუძლია განქორწინდეს ცოლთან, რომელიც ცოლ-ქმრულ სარეცელსა ორგულობს. ძველის ადრითი ქმარს შეეძლო არამც თუ გაყროდა შოღალატე ცოლს, არამედ თვითონვე ასამართლებდა. სამეგრელოს ისტორიაში არის ხაამბობი ასეთის ფაქტის შესახებ, რომელიც მომხდარა მე-17 საუკუნეში. სამეგრელოს მთავარმა ლევან დადიანმა ბრძანა ცხვირი მოეჭრათ მის ორგულ ცოლისათვის, აფხაზეთის მთავრის თავად შარვაშიძის ქალისათვის, და ამ სახით ქალ, თავის მამას გაუგზავნა. მთავარმა ცოლისაგან ნაღალატევე ქმარს ეს ეცოტა და გადასწყვიტა სიმამრის შურიც ეძია. შეჰყარა ჭარი, დაეცა მეზობელ აფხაზეთს და ცეცხლითა და მახვილით იავარჰყო რამდენიმე სოფელი. მოკლე ხანში ლევანმა მეორეჯელ შეირთო ცოლი და, რა თქმა უნდა, ამისათვის ლოცვა-კურთხევა ეკლესიისა არავითარი გამოუთხოვია.

ლია*. ამიტომ ყოველ ღონესა ღონობენ მამაკაცის სქესობრივის ღონის აღსადგენად, მაგ., აჰმევენ ცხოველთა მოხარულ სათესლე ჯირკვლევს. ხოლო პატარძალი უნდა იჯდეს და უცადოს, არ შეუძლია უკმაყოფილება განაცხადოს, ვერც ქმარს გაეყრება. მეგრელების ადამი ასეთ შემთხვევებში ქალს სრულებით არ მფარველობს, ის-ღა შეუძლია, რომ დაჰკრას ფეხი და მშობლებთან გაიქცეს.

ახალი დიასახლისი პირველ სამ დღეს ქორწილს შემდეგ ისევ დედოფლის სახელს ატარებს და სახლში გაკეთებით არაფერს აკეთებს, განსაკუთრებით თუ საქმის გამკეთებელი სხვაც არის ვინმე ოჯახში. მეზობლის ქალები მოდიან ხოლმე პატარძლის სანახავად, ცდილობენ გაართონ, ხმა ამოაღებინონ, რამდენიმე სიტყვა ათქმევინონ: ამასა ქვია პატარძლის „მერჩქენაფა“ (მოჩვევა) ანუ „მოშინაურება“, შერიგება მისი ახალ მდგომარეობასთან. ქმართან გარეშეთა თანდასწრებით არ გამოჩნდება, იმის სახელს პერიფრაზებით ასხენებს: „ჩემი პატრონი“, „ჩემი ბატონი“, „ჩემი უფროსი“, „ჩემი მამაკაცი“, „თოლიგე“ (ჩემი თვალი), „შური“ (სული), და სხვ. ცოლი არამცთუ არ წარმოსთქვამს თავის ქმრის სახელს, არამედ გაურბის მის სახელის ხსენებას მაშინაც კი, როცა ეს სახელი სხვასა ქვია. ამ შემთხვევაში თავის ქმრის სენხიის დასასახელებლად იმავე პერიფრაზებს მიმართავს: „ის, ვინც ჩემი პატრონის სახელს ატარებს“. პატარძალი უმთავრესად არ ასხენებს თავის მამამთილის, დედამთილის, ქმრის ბიძის, ქვისლის სახელებს. ამით პირდაპირ პატონ-ს (ბატონს) ეძახის. ამ წესის დარღვევა პატარძალს უზრდელობაში ჩამოერთმევა. თავის მხრივ, ქმარი ცოლს თავის დღეში არ დაუძახებს სახელს, განსაკუთრებით გარეშეთა თანდასწრებით. ცოლს ქმარი მესამე პირით ელაპარაკება: „ოსური“ (ქალი). სიძე თავის სიდედრის სახელს არ იტყვის, უცხოთან არ დაელაპარაკება. ერთი სიტყვით, ცოლ-ქმრისა და სიძისა და პატარძლის მშობლების ურთიერთობაში ჩვენა ვხედავთ გადანაშთებს იმ ურთიერთობათა, რომელნიც თავისთავად გამომდინარეობენ სასიძოს მიერ საპატარძლოს მოტაცებასა და საქმროსა და საპატარძლოს მშობელთა შორის აქედან ჩამოვარდნილ სიძულვილისაგან.

საქორწილო ჩვეულებათა უკანასკნელ აქტად უნდა მივიჩნიოთ სიძის მიერ ქალის ნათესავების სანახავად წამოსვლა. ესა ხდება, ჩვეულებრივ,

* სქესობრივი ძალ-ღონის შენარჩუნების ზრუნვა უღევს საფუძვლად ამა თუ იმ ოჯახის დიასახლისის ყოველწლიურ ლოცვას, ფალოსის ღვთაების სადიდებლად თქმულს. სქესის ღვთაებას დიასახლისი სთხოვს: „მამაკაცის სასქესო ორგანოს ძალა მისცეს, ხოლო ქალს შეძლება: გაუძლოს ქმრის იერიშს“. სამურზაყანოში ამ ლოცვასთან დაკავშირებულია განსაკუთრებული, მეტად პრიმიტიული ხასიათის ცერემონია ფალოს-სადიდებლად.

ერთ წელს უკან და პირველი შვილის დაბადების შემდეგ. შვილის დაბადება ყველას თვალში განამტკიცებს ცოლ-ქმრობის წესს. ამის შემდეგ როგორც ცოლმა, ისე მისმა მშობლებმა იციან, რომ ქალს ქმართან გაყრის შიში არა აქვს, რადგან მის მდგომარეობას უშვილობა არ დაერქმის. თუ სიძეს ვინმე მახლობელი ნათესავეთაგანი მოუყვდება ან ავადა ჰყავს, ცოლურთა სანახავად მანამ ვერ წავა, სანამ მიცვალებულის გლოვის ვადა არ გაივლის ან, ავადმყოფი ნათესავი არ მორჩება, რომ სანახავად მისულ სიძეს არ დაპბრალდეს მწუხარებისა და უბედურობის გაჩენა იმ ოჯახში, საცა ის მიდის; სწამთ, რომ დაღონებულ სიძეს ოჯახში შემოყვება გლოვა და მწუხარება. ამ ვიზიტსა ჰქვიან „ღორთინაფა“ (ღაბრუნება) ანუ სიძის მიერ ცოლს მოყვანა მას მშობლებთან. სიძეს მოაქვს ღვინო, პური, დაკლული ღორი, ნაბადი სიმამრისათვის, საკაბე — სიდედრისათვის; თავიჩითები — ცოლისდებისათვის და სხვ. ცოლს კიდევ მოაქვს თაფლის სანთელი და წვრილი ფული ხატისათვის იმ წმიდანისა, რომელიც ითვლება მძარველად იმ ევარისა, რა ევარისაც ქალია, და რომელიც მუდამ სალოცავად უნდა ჰყავდეს.

ზედსიძეობა. — მეორეცოლიანობა. — ცოლის ჩაყოლება მიცვალებულ ქმრის საფლავში. — წინასწარმეტყველებანი ცოლ-ქმრობის შესახებ. — სიშაათური საშუალებანი: მწვანე (ხის) ბაყაყი. — სამყურა. — შკითხაობა: ბედის კვერები. — აკრძალვანი. — ანდაზები ცოლ-ქმრობის შესახებ.

ამ წერილის სისრულისათვის გვრჩება მეგრული ცოლ-ქმრობის ორი ფორმაც მოვიხსენიოთ: ზედსიძეობა და მეორეცოლიანობა.

ზედსიძეობა მეგრულადაა „მინოსინჯალაფა“ (ჩასიძება). ეს არის ერთ-ერთი გადანაშთთაგანი პატრიარქატისა. მეგრელთა შორის ამ ფორმას, გამონაკლისის სახით, თულა ვხედავთ, ე. ი. მაშინ, როცა შექმლებულ მშობლებს მამრობითი სქესის მემკვიდრე არა ჰყავთ, მემკვიდრედ გააჩნიათ მხოლოდ ქალი, ან როცა ქალი—მემკვიდრე—ობოლია. როგორც ერთს, ისე მეორე შემთხვევაში ზედსიძეობაზე თანხმდება ისეთი მამაკაცი, რომელსაც საკუთარი ოჯახი არა აქვს, ან თუ აქვს, ისეთი, რომლის ქონა უფრო უქონობას უდრის, ისეთი მამაკაცი, რომელიც ეკონომიურად დამოკიდებულია. ზედსიძეობას მეგრელის სოციალური ცხოვრება ითმენს, როგორც განსაკუთრებულს მოვლენას, რომელიც ითვლება ისეთ აქტად, რომელიც არ ეგუება მამაკაცის სახელის წარმოდგენას. როგორც საცოლქმრო ჩვეულებათა მთელმა ერთობლიობამ გვიჩვენა, მეგრელს თითონ „მოჰყავს“ თავისთვის ცოლი; თვითონ არის მდგომარეობაში.

რეობის ბატონ-პატრონი; მისი როლი სულმუდამ პირველობისაა, ჯედილი
 კი მისი ხელქვეითია. ზედსიძეობის დროს როლები იცვლება: ზედსი-
 ძეობას მამაკაცი დედაკაცის მდგომარეობამდე ჩამოჰყავს: აქ მამაკაცს
 კი არ „მოჰყავს“ თავის სახლში ცოლი, არამედ ცოლი „მომყვანის“
 როლში გამოდის. ყველა საქორწილო წესი ამ შემთხვევაში მეტად
 მოკრძალებული ხასიათისაა. მეგრელებში ზედსიძეობას ძალიან იშვია-
 თად ნახავთ, რადგან ეს ინსტიტუტი მეტად ამცირებს მნიშვნელობას
 მამაკაცისას, რომელიც მეგრელის ცხოვრებაში მთავარ როლს თამაშობს.

მეორეცოლობა და მესამეცოლობა, ზედსიძეობის მსგავსად, მეგ-
 რელთა მიერ თუმცა შესაწყყნარებელია, მაგრამ მოწონებით არ მოს-
 წონთ; ქორწილი ამ შემთხვევაში გადახდილ იქნება სადაღ, უზეიმოდ;
 ქვრივები რომ ქორწილდებიან, ყველანი გესლიანად დასციინან; გან-
 სვენებულ მეუღლეთა შშობლები მტრებად და ავადმხსენებლებად უხ-
 დებიან, მათ თვალში მოღალატეებად, ფიცის გამტეხებადა ხდებიან.
 ქვრივ მამაკაცს მეორე ცოლის შერთვა კიდევ ასე თუ ისე ეპატიება,
 მაგრამ ქვრივ ქალს-კი — არასდროს. ქვრივი ქალი თავის განსვენებულ
 ქმარს სამარეში უნდა ჩასდევდეს, ან, ყოველ შემთხვევაში, სიკვდი-
 ლამდე მისი ერთგული უნდა იყოს... სამეგრელოში დარჩენილ გადმო-
 ცემით, გარდაცვალებულ ქმართან ერთად სამარეში მიწა უნდა მიეყარ-
 ნათ მის ცოცხალ ცოლისათვის, რომელიც უნდა მიჰყოლოდა „ოშუ-
 რეთში“ (სულეთში) და იქ განეგრძო მისი სამსახური. შედარებით სულ
 ახლახან ქმრის დასაფლავების დროს, ქვრივი თმის ნაწნავებს მოიჭრი-
 და და თავის მაგიერ ამ ნაწნავებს უშვებდა ქმრის საფლავში.

მეგრელებს შერჩათ ბევრი გადანაშთი კერპთთაყვანისმცემლობის
 დროისა და ბუნების ამა თუ იმ მოვლენის საშუალებით ისინი ცდილო-
 ბენ გაიგონ თავიანთ მომავალ (საიქოს) ცხოვრების პირობები. წერი-
 ლის სრულსაყოფად საჭიროდ მიგვაჩნია აღვნიშნოთ ზოგიერთი ცოლ-
 ქმრობის შესახებ ცრუმორწმუნობა, რომლის საშუალებით მეგრელი
 ცდილობს გამოიცნოს საიდუმლოებანი მომავლის ცოლ-ქმრულის ცხოვ-
 რებისა. ხასიათის მიხედვით, ეს ცრუმორწმუნობანი სამ კატეგორიად
 იყოფიან:

1. წინასწარმეტყველებანი. ბავშვების თავებზე, კეფი-
 სა და თხემთა ძვლების შეერთების ადგილას თმა ერთისა და რამდენი-
 სამე რგოლის სახით იზრდება. ამ რგოლთა რიცხვის საფუძველზე შე-
 უძლიათ იწინასწარმეტყველონ: რამდენჯერ დაქორწილდება თავის სი-
 ცოცხლეში ამ რგოლების პატრონი ბავშვი.

თუ ეკლესიაში ჯვარისსაწერად მიმავალს სასიძო-საპატარძლოს
 გზაში მამაკაცი შემოხვდებათ, პირველი შვილი ვაჟი ეყოლებათ; თუ
 ქალი შემოხვდებათ, გოგო გაუჩნდებათ...

თუ სასიძოხსა და საპატარძლოს ქვრივი კაცი შემოხვდათ, პირველად ქმარი მოკვდება, ხოლო ქალის შეხვედრა ქმრის წინ ცოლის სიკვდილს მოასწავებს.

2. ს ი მ პ ა თ ი უ რ ი ს ა შ უ ა ლ ე ბ ა ნ ი. ყმაწვილი კაცი, როცა ცდილობს ქალმა შეიყვაროს, დაიჭერს ხის მწვანე ბაყაყს, ცოცხალს მიწაში დამარხავს და მიწაში ჩაფლული მანამდე ექნება, სანამ ბაყაყი ჩონჩხად არ იქცევა. ამ ჩონჩხს ნატეხარაზე დასდებს და ცეცხლზე შემოსდგამს, სანამ ძვლები არ დანახშირდება. ეს ნახშირი უნდა დანაყოს და როცა გულის სატარფო შეხვდება, უნდა შეაყაროს: ქალის გული ამ წუთიდან მის მიერ დამონებულად უნდა ჩაითვალოს!..

ყმაწვილმა უნდა მონახოს სამყურას ღერო ისეთი, რომელსაც ჩვეულებრივი სამის ფოთლის მაგიერ ოთხი ფოთოლი ჰქონდეს. ასეთი სამყურა მხოლოდ იშვიათ ბედნიერს შეხვდება. საკმაოა ეს ოთხყურა ყმაწვილმა ქალს კაბაზე მოუსვას, რომ ქალი სულით და ხორციით ყმაწვილის საკუთრებად იქცეს.

როცა ქალ-ვაჟი ჯვარს იწერენ, დროგადასული გასათხოვარი ქალი უნდა მივიდეს და მოახერხოს შესვას ღვინო იმ ფიალიდან, რომლიდანაც მღვდელი ახალჯვარდასაწერებს მიაწოდებს ღვინოს და მოსვამენ: დაჯამებულ ქალს ამის შემდეგ იმედი უნდა ჩაესახოს, რომ მის გაუთხოვრობას ბოლო მოეღება და მალე გათხოვდება.

3. მ კ ი თ ხ ა ო ბ ა. დიდმარხვის პირველი კვირის შაბათს სოფელში ქალები, ვისაც უნდა გაიგოს—ვინ იქნება მისი საბედო, კვერებს აცხობენ სიმინდის ფქვილისაგან, თან ჭარბად მარილს უშვრებიან. ამას ეძახიან „ბედის კვერებს“. სალამოს, სხვამ არავინ გაუგოთ, ისე სოფლის გზაგასაყარზე შესჭამენ. ამ მლაშე კვერების შეჭმის შემდეგ, წყურვილი, რაც უნდა უბედურად აწუხებდეთ, პირში ერთ წვეთ წყალს არ ჩაუშვებენ. სამაგიეროდ, ვინც მოითმენს და წყურვილს გაუძლებს, სიზმარში გამოეცხადება მისი საბედო, შეეცდება ტანჯვა შეუმსუბუქოს და პირთან წყლით სავსე ჭურჭელი მიუტანოს. ჭურჭელზე შეეცყოზა, თუ რა მდგომარეობისა იქნება საბედო: თუ წყალი ხირკაში (მწარე გოგრის ჭურჭელი) დგას—საბედო უბრალო გლეხთაგანი იქნება; თუ წყალი ჭიქითაა მიწოდებული—საბედო კეთილშობილთაგანი იქნება.

ასეთსავე მკითხაობას გამართავენ ხოლმე ახალწლის ღამეს. გასათხოვარი ქალი, სანამ დასაძინებლად დაწვებოდეს, თმას სულ ახალ-ახალი სავარცხლით დაივარცხნის; მერე, ხმას სრულებით არავის გასცემს, ისე სავარცხელს სასთუმალ ქვეშ ამოიდებს და დასაძინებლად დაწვება; საბედო სიზმრად გამოეცხადება, მოუალერსებს, სასთუმლიდან სავარცხელს გამოიდებს და ამით თმას დაუვარცხნის და დროდადრო ქალსაც აკოცებს.

დიდმარხვის პირველ ან ბოლო კვირაში, ზიარების წინ, გასათხოვარი ქალი, ვისაც სიზმრად თავის საბედოს ნახვა უნდა, ღამით სასაფლაოზე, პირქვე დაწვება ახლადგათხრილ საფლავს და ამ მდგომარეობაში უკანნიდან ხელებით ერთ მუჭა მიწას აიღებს საფლავიდან; მერე უკანმოუხედავად ადგება და ამასვე გაიმეორებს ორ სხვა საფლავზე. ამ მიწას შინ წამოიღებს, თან ცდილობს უკან აღარ მოიხედოს, თორემ მკითხაობა ფუჭად ჩაუვლის. მოტანილ მიწას ბალიშს ქვეშ ამოიღებს,—საბედო მამინათვე გამოეცხადება ქალს და თავის თავს გააშინჯვინებს.

ჩამოთვლილ ცრუმორწმუნოებათა გარდა, აღენშნათ ზოგიერთი მოქმედებანი, რომელთაც აქვთ კავშირი ქორწინებასთან და რომელთა ასრულება აკრძალულია იმ აზრით, რომ ამა თუ იმ დადებით რეზულტატს მიაღწიონ საქორწილო საქმეში.

1. აკრძალულია ახალგაზრდამ თითოთ ამოწმინდოს ძირი ქოთნისა, რომელშიაც ლობიო იყო მოხარშული და ამოხელილი. ვინც ამ აკრძალვას დაარღვევს, დაისჯება იმითი, რომ მის ქორწილში წვიმა იქნება.

2. გასათხოვარ ქალს არ ეკმევა თხილის წყვილი გული,—ამის დამრღვევს გათხოვებისას ტყუბი ეყოლება.

3. მამაკაცმა ხელში ცოცხი არ უნდა აიღოს და სახლი არ უნდა დაგავოს; ხელში ცოცხის აღება მხოლოდ ქალის საქმეა. თუ მამაკაცს ცოცხი დაარტყი, ვისაც დაარტყამ, ისე გახდება, როგორც ცოცხია გამხდარი, ე. ი. დაეკარგება სქესობრივი ძალ-ღონე; უბედურობის ასაცდენად, ცოცხის დამრტყმელმა ცოცხი მამინათვე ფეხებქვეშ უნდა დაუდოს და ზედ ფეხები დააბიჯებინოს (მტერზე გამარჯვების სიმბოლო) და ცოცხის მავნე ძალა გაქრება.

4. მოზარდ ქალს რომელსამე ფრინველის კუჭი არ ეკმევა, თორემ ჯვარის წერის დროს, გვირგვინს ქვეშ რომ იქნება, მისი სახე სასიამოვნო ვარდისფერს დაჰკარგავს და დაემგვანება მის მიერ მოხარშულ ფრინველის კუჭის ლურჯ ფერს.

5. ქალის მზითევეში არ უნდა მოჰყვეს არც ნემსი და აღარც მაკრატელი,—ცოლ-ქმრულ ცხოვრებაში უბედურობის მიზეზად გახდება ერთიცა და მეორეცა. ეს საჭირო ნივთები ქალმა ქმრის სახლში უნდა შეიძინოს.

6. გასათხოვარი ქალი ქვაზე არ უნდა დაჯდეს,—ქვა სინონიმი სიცივისა და უნაყოფობისა. ვინც აკრძალვას დაარღვევს, უშვილობა მოეღოს.

7. გასათხოვარი ქალი ჯორზე ვერ შეჯდება,—მთელი სიცოცხლე ბერწობა მოეღოს.

დასასრულ, აქ მოვიტანო მეგრულ ანდაზებს, რომლებიც ასახავენ

შეხედულებას როგორც ქორწილსა, ისე ქალზე:

— ბედნიერს ცოლი მოუკვდება და უბედურს—ცხენიო.

(ბედნიერს ჩილი უღურუ, უბედურს—ცხენი).

— კარგის ცოლის პატრონს გზაში საგზალი არ უნდაო.

(ჯგირ ჩილიშ მენდელს შარას ორზოლი ვაკონია).

თუ ცოლი ქმარს არა ჰგავს (იმის ხასიათი არა აქვს), მისი არ იქნებაო.

(ჩილი ქომონჯის ვაგუნდა, მუშ ვეყინია).

— ცოლის შერთვა ვისაც უნდა, სახლი კარგ საფუძველზე უნდა

ჰქონდეს.

(ოსურიშ მუმაყონაფალ კოს დიდი ოსხირი ოკონია).

1916 წ.

მიცვალებულის კულტი სამეგრელოში*

მეგრელის რწმენით, ამ ქვეყნად ბავშვი გაჩნდება თუ არა, ცას მისი სახელის ვარსკვლავი „მიეკვრობა“. ეს ვარსკვლავი განსახიერება იქნება დედამიწის ამ ახლადდაბადებულ მცხოვრებისა. თავის გაჩენისას, ბავშვის მსგავსად, ვარსკვლავი პატარაა; ცაზე ისეთივე განსაზღვრული სივრცე უჭირავს, როგორც ბავშვს—დედამიწაზე. მაგრამ შემდეგში, ბავშვის ზრდასთან ერთად, იზრდება და დიდდება „მისი ვარსკვლავიც“ ზეცაზე. რაც უფრო თვალსაჩინოა ადამიანის მდგომარეობა თავის მსგავსთა შორის, მით უფრო მსხვილი და შუქმფენია მისი ვარსკვლავი ცაზე. პირიქით, პატარები, ძლივს მბჟუტავი ვარსკვლავები განსახიერებენ ჩვენის პლანეტის ღარიბ, იერარქიულ კიბის სულ დაბალ საფეხურზე მდგარ, ყოველგვარ გავლენასა და სიკეთეს მოკლებულ მცხოვრებთ. როდესაც სამეგრელოს მკვიდრი მთვარიან ღამეს, აღურაცხელ ვარსკვლავებით მოოჰვილ, ლაყვარდ თაღს ცისას უჭვრეტს და ერთბაშად დაინახავს, რომ ჯერ ერთი და მერე სხვა ვარსკვლავები „ციდან სცივიანი“, მასა სწამს, რომ თითოეულ მათგანის ჩამოვარდნასთან და მის უგზო-უკვლოდ გაქრობასთან მსოფლიოს უსაზღვრო სივრცეში, სადმე დედამიწაზე სულსა პლევს ადამიანის არსება, რომელსაც ეს ცას მოწყვეტილი ვარსკვლავი ეკუთვნოდა, და, ამ სახით, მისი სახელი იშლება („ილასუ“) დედამიწის მკვიდრთა საგულბებელ სიიდან.

ასე რომ მეგრელი დედამიწის ზურგზე კაცობრიობის სიკვდილიანობის სტატისტიკას აწარმოებს ყამითი-ყამად ციდან მოწყვეტილ და თავის არსებობის შემწყვეტ ციურ მნათობთა საფუძველზე. სიტყვამ მოიტანა და ვიტყვი, რომ იმ საგნებსა და მოქმედებათ, რომელნიც აკრძალულნი არიან („ვაშინერს“) მეგრელების მიერ, ეკუთვნის ვარსკვლავთ აღრიცხვა. ვინც ამ ვ ა შ ი ნ ე რ ს ს (ტაბუ) დაარღვევს, ჰკუაზე შეშლა მოელის; უკეთეს შემთხვევაში, ცნობისმოყვარე მეგრელს მოელის სხვა სასჯელი, მართალია ამაზე ნაკლებ სასტიკი, მაგრამ მაინც არასასიამოვნო ხასითისა: მისი ორივე ხელი დაიფარება მეჭუჭებით, რომელთა რიცხვი დაეტოლება რიცხვს იმ ვარსკვლავთა, რომელნიც ჩამოსთვალა მეგრელთა ამ ტაბუს დამრღვევთა.

ცაზე ამა თუ იმ ახლად დაბადებულის ვარსკვლავის გაჩენასთან ერ-

* ეს ნაშრომი დაიწერა 40 წლის წინათ. დაიბეჭდა კრებულში „მასალები საქართველოს ეთნოგრაფიისათვის“ ტ. III. 1940 წ. შიგ ალწერილი ამბები ეკუთვნის 1860 წლებისა და მის წინანდელ ხანას.

თად ახალდაბადებულის შუბლზე სვებედის უზილავი ხელით იწერებოდა ჩვეულებრივი ყველა სიკვდილის შვილთათვის მიუწვდომელი მომავალი ცხოვრება ახალდაბადებულისა. მთელი სიმწარე თუ სიტკბოება ამ ცხოვრებისა, ყოველი წვლილი ცხოვრებისა; შუბლზე აღნიშნულია აგრეთვე, თუ რამდენი ხნის „საქაო“ ანუ მიწიერი ცხოვრება უწერია მეგრელს, რა ასაკში უნდა მოკვდეს და რა სიკვდილით: ხიდან* უნდა ჩამოვარდეს და მის ქვეშ განუტეოს სული, თუ წყალში უნდა დაიხრჩოს; ცხენიდან ჩამოვარდეს და ისე სიკვდილი უწერია და სხვ.

რაიმე უბედურობისაგან უღლეოდ მკვდარ კაცზე იტყვიან ხოლმე: „ეტყობა, ასე სწერებია (შუბლზე)“. ცნების „უბედურ კაცის“ გამოსახატავად ხმარობენ ტერმინს—„უყვამჭარე“, ე. ი. კაცი, რომელსაც შუბლზე არაფერი (კარგი) აწერია, ანუ „უანაწერო“, რაც იმასვე ნიშნავს, რასაც „უყვამჭარე“.

ასე რომ მეგრელის ყოველ ფეხის გადადგმას, ყოველს მიამედებს, წინდანივე შედგენილი პროგრამით, ხელმძღვანელობას უწევს ბედი, ფატუმი, რაც „შუბლზე აწერია“, და ამ ბედსა და ანაწერს ვერსად წაუვა: მაგრამ საინტერესოა ისიცა, რომ იმავე მკაცრ ფატალისტ მეგრელს აზრადაც არ მოუვა, რომ შეიძლება კაცი მოკვდეს ბუნებრივი სიკვდილით, გარეშე მიზეზების რისაზე ჩაურევლად. ჯერ ავადმყოფობის და მერე თვით სიკვდილის მიზეზს იგი, უფროს ერთ შემთხვევაში, ეძებს ამა თუ იმ „ოხვამერში“ (სალოცავში) ან სულში, რომელსაც ევედრება ხოლმე მეგრელი, ან „ჯინჯიშხატ“-ში** (ძირეული ხატი) ან უბრალოდ „ხატში“*** ან კიდევ ამის მიზეზი შეიძლება იყოს წყევლა, რომელსაც მიმართეს ავადმყოფის აღდგენის მიზანს ამა თუ იმ მიზეზით უკმაყოფილო მეზობლებმა, ანდა, დასასრულ, კუდიანი დედაკაცების ან აესულეების ოინები.

რომ უფრო ნათლად წარმოვიდგინოთ მოხსენებული სულების ან ხატის წყრომა-რისხვის პროცესი, მივმართოთ მეგრელის ყოველდღიურ ცხოვრებას. წარმოვიდგინოთ, რომ სადმე სოფელში დაიკარგა ცხენი,

* იმ დროს, როცა ეს წერილი იწერებოდა, სამეგრელოში ყველა შენაყოფია ზე მაღალი იზრდებოდა; თვით ვახები მაღალ ხეებზე იყო გაშვებული. ხილისა და ყურძნის მისაკრეფად მეგრელები ხეებზე უნდა ასულიყვნენ. ასე რომ მეგრელები ნახევრად მებუტრები (არბორიკოლური) იყვნენ და, თუმცა ძალიან ეჯერებოდათ ხეზე გასვლა, ხიდან ჩამოვარდნისაგან სიკვდილიანობა მათ შორის იშვიათი იყო.

** ჯინჯიშხატი, პირდაპირ რომ ვთარგმნათ, ნიშნავს ძირეულ ხატს ანუ ხატს, რომელსაც ევედრებოდნენ ავადმყოფის წინაპრები და საზოგადოდ მსხნი შოგვარენი და რომელსაც ამა თუ იმ მხარეში დიდი სახელი და პატივი ჰქონდა მოხვეწილი.

*** ხატებიც ერთმანეთში განსხვავდებიან, ზოგი მათგანი მეტად ძლიერად და ყოვლისშემძლებლად ითვლება და მათს სახელს ჩვეულებრივ ემატება ეპითეტი — „ძლიერი“.

რაც სამეგრელოში იშვიათი ამბავი არ გახლდათ. დაზარალებული ჯერ ლობს ჯერ თავის ძალ-ღონით ეძებოს მოპარული პირუტყვი. როდესაც მეცადინეობა უნაყოფოდ ჩაუვლის, მეგრელი მიდის საჩივრელად ეკლესიაში, სადაც „განისვენებს“ („სვანჯუ“) „ძლიერი ხატი“.

სიძლიერის მხრით მეტად სახელგანთქმულაა მეგრელთა შორის წმ. გიორგის ხატი სოფ. ხეთასა და ილორში. და აჰა, ერთ-ერთ მათგანის წინაშე წარსდგება დაზარალებული და ითხოვს ზარალის ანაზღაურებას თავის როგორც ნაცნობ, ისე უცნობ შეურაცხყოფელისაგან. თან მოჰყავს, იმისდა მიხედვით, თუ რა ფასისაა მისთვის მიყენებული ზარალი, მოხვერი, ან ბატკანი, მოაქვს შინ ჩამოქხილი თაფლის სანთელი, აგრეთვე ფულად აზაზიდან მანეთამდე. ამ შესაწირავს ჩააბარებს „მეხატულს“ ან „ხატის მსახურს“, იმასვე გააცნობს საქმის ვითარებას და სთხოვს იშუამდგომლოს ხატის წინაშე, რათა სამაგიერო მიეწყოს მის დამზარალებელს... მეხატული წმინდანის ხატს გადახსნის წითელ აბრეშუმის პერანგს, თვით ხატს, ვერცხლით მოჭედვილს და ოქროცურვილს, ალაგობრივი ოსტატის (გვარად მუუზარგები) მერ მოჭედვილს, დ. ჩოქილ მთხოვნელის თავზე ხელში დაიჭერს და წმინდანს მიმართავს შემდეგი სიტყვებით: „ყოველად ძლიერო წმინდაო გიორგი! პატივი და დიდება შენს წმინდა სახელს! როგორც შენის ბედნიერის თვალებითა ჰხედავ, მავანმა (სახელი და გვარი მთხოვნელისა) გააგდა შენი ტატი წინაშე წამდგარიყო და შესაწირავად მოერთმია შენთვის ცხვარი, თაფლის სანთელი, ფული, რამდენიც მის სიღარიბეს შეეფერებოდა. განა თვითონ არა გრძნობს, რომ ყოველივე ეს მცირეა, შენი საკადრისი არ არის, მაგრამ შენ თვითონ უწყვი, რომ ღარიბია გაჭირვებული. ჯერ ამას დასჯერდი და როდესაც თხოვნას აღსრულებ, კიდევ მოგართმევს შესაწირავს. ახლა იმისთვის გეახლათ გაჭირვებული, რომ გთხოვოს, ეგრემც შენს სახელს ენაცვლება, ვამოეტომავო, უშველო, გაჭირვება აარიდო. ვიღამაც სული წაიწყვინდა და ცხენი მოჰპარა, ერთად-ერთი ცხენი! გადაჰყვა მის ძებნას, მაგრამ ვერსად მიაკვლია. უნდა უშველო, შენი სახელის ჰირომე, და ქურდი აბოვნინო. შენ აბა რა არ იცი, რა დაგემალება! დედამიწაზე რაც სულიერი არსებაა, ყველა შენ გმორჩილობს! შენ იცი, თუ რამდენი ვარსკვლავია „მომსხდარი“ ცაზე, შენ იცი, რამდენი მარცვალი ქვიშაა ზღვის ფსკერზე! იცი, რამდენი ძირი ჰაფურია“ ხარობს მთებზე; შენ სულმუდამ მეოხ და მფარველი იყავი შენის ერთგულებისა და მორჩილებისა, ხოლო ურჩით სასტიკადა სჯიდი; ყოველთვის ქომაგობდი, ვინც შენთან მოვიდოდა უძლური და დაჩაგრული; შენ, რომლის დიდება და სახელი ცხრა მთას იქითაა გავარდნილი, ახ-

* მეთაფლია ბალახია, სამეგრელოს მთებზე იცის.

ლაც გამოიჩინე შენი ძლიერება, ბოროტთა და ავაზაკთა ასალაგებების
ქუთის სასწავლებლად. შენი ბოძალი დაატაკე, შენი რკინის უღრმე
გული გაუგმირე მისი ცხენის ქურდს*¹; ისე მძიმედ გახადე ავად, რომ
სულ შენი წმინდა სახელი აყვირო და გთხოვოს შველა. მაგრამ სანამ
ერთი-ორად არ გადაუხადოს, მანამდე ნუ მისცემ ხსნას“.

ეს უხვი ქათინაურები, უსაზღვრო მორჩილებისა და ერგულების
გრძნობის გამოცხადება, და აგრეთვე (უმთავრესად) შესაწირავი, ეტყო-
ბა, ეამება წმ. გიორგის და მონადომებინებს მთხოვნელის სასარგებლოდ
გაისარჯოს. იმას, ვინც სხვის საკუთრებას პატივს არა სცემს, წმ. გიორგი
დაუსწრებელ განჩინებას გამოუტანს, განჩინებას უაპელაციოს და
სასიკვდილოს, თუ ვინცობაა ბრალდებულმა მომჩივანს ყოველი ზა-
რალი არ აღნაზღაურა. მხოლოდ ეს განაჩენი ერთბაშად არა სრულდე-
ბა. უნდა ვიცოდეთ, რომ ასეთი საჩივარი წმ. გიორგის მეგრელთაგან
ხშირად შემოსდის. უნდა ვიფიქროთ, რომ მათი დამოკიდებულება ჯე-
რითაა ხოლმე. მომჩივანი მოთმინებით უცდის თვეობით, წლობით...
ზოგჯერ ისეც მოხდება, რომ მამის ბრალს შვილი მოიხდის ხოლმე.
მაგრამ როცა უნდათ, რომ საჩივარი დაუყოვნებლივ იქმნას დაკმაყოფი-
ლებული, წმ. გიორგის (ხეთაში) მიმართავენ მის დღეობაში, აპრი-
ლის 23, ან (ილორში) გიორგობისთვის 10. ძეხატული ჯერ საყვირით
უძახის ყველა მორწმუნეთ, რომ „გადაცემას“ დაესწრონ. ამის შემდეგ
დიდის მოწიწებით ხელში დაიჭერს წმ. გიორგის ხატს, ადის სამრეკ-
ლოზე და იქიდან იწყებს ლაპარაკს, რომლის ნიმუში უკვე მოვიტანეთ.
მისი სიტყვის გათავებისას, შეკრებილი ხალხი ერთხმად იძახის „ამინ!“
ამგვარ დაწყვეტიდან ანუ წმინდანის ხატის წინაშე წარდგენილ საჩივ-
რისათვის მეგრელებს უქვეით ხ ა ტ ი მ გ ი ნ ო ჩ ა მ ა, რაც ქართულად
ასე ითარგმნება: ხატისათვის გადაცემა, ანუ ხატისათვის მინდობა —
დასაჯოს დამნაშავე.

უმეტეს შემთხვევაში ავადმყოფი მეგრელი თავის ავადმყოფობას
ამგვარ წყევლასა და ხატისათვის გადაცემას აბრალებს. მით უფრო,
თუ ამა თუ იმ დანაშაულსა გრძნობს მოყვანის წინაშე და თუ პასუხი
მკითხავისა, რომელსაც ის მიმართავს ავადმყოფობის მიზეზის გასაგე-
ბად, ქუთაშიაც დაუჯდება. ავადმყოფის ნათესავეები და მახლობელნი
მიდიან დაზარალებულთან და სთხოვენ პატიებას. ასეთ შემთხვევაში
მომჩივანი ხელახლა უნდა მივიდეს წმ. გიორგის კართან და მოახსენოს:
ჩემის დამზარალებელისაგან კმაყოფილება მიღებული მაქვს, ჩემი
საჩივარი უკანვე გამომაქვს და მეტს ნურას მოჰკითხავო. ამ შემთხვევა-
ში მომჩივანის მოქმედებას ჰქვიათ „ალობის მიცემა“ ანუ შენდობა.

* შეიძლება ყოველგვარ შეურაცხყოფისათვის „გადაცემას“ ხატს მომჩივანმა.

ავადმყოფი წმ. გიორგის უნდა დაჰპირდეს შესაწირავად მოზვერსკის¹ ლის სანთელს, ფულს, ხოლო შენს დღეობაში მე თვითონ გეახლება შენ თაყვანისსაცემლადო. მაგრამ ამ დაპირების ასრულების გირაოდ სახლის კუთხეში უნდა დაიდგას სპილენძის ქვაბი ან სხვა რამ ჭურჭელი სპილენძისავე. ამ გირაოს „საწინდარი“ ჰქვია და დაპირების ასრულებამდე იგი უხმარადა დგას. თუ ასეთი ჭურჭელი არა აქვთ, საწინდრად გამოდგება უბრალო ქვაცა, რომელსაც გარეგნულად თითქო არაფერი ფასი აქვსო, მაგრამ ამ შემთხვევაში სავსებით გასწევს ხსენებულ ჭურჭლის მაგივრობას.

წმ. გიორგი სჯის მეგრელს იმ შემთხვევაშიც, როცა იმის სახელს ამოოდ იფიცავს ხოლმე. საქმე ის გახლავთ, როცა ამა თუ იმ დანაშაულს ვისმე დააბრალებენ, ეს უკანასკნელი თავის გასამართლებლად ვალდებულია საჯაროდ, დაინტერესებული მხარის თანდასწრებით წარსდგეს წმ. გიორგის „კარ წინ“ და მის ხატზე დაიფიცოს. ტყუილი ფიცისათვის წმ. გიორგი დამნაშავეს ჯერ ავად გახდის და მერე მოჰკლავს კიდევ. თავიდან აცილება სიკვდილისა მხოლოდ უხვი შეწირულებით შეიძლება.

დამნაშავეს თავზე წმ. გიორგის რისხვის გადმოსავლინებლად, საკმარისია იგი საჯაროდ დაიწყევლოს წმინდანის სახელით. წყევლის სიტყვებს რომ მეტი ძალა მიეცეს, მაწყევარი თან იწყევლება და თან ლურსმანს შეარჭობს წმინდა ხეს. ასეთი ხეები ჩვეულებრივ მინდვრებზედაა ხოლმე, ეკლესიის გარშემო. კვირა-უქმეში სოფლელები ამ ხეების ჩრდილ ქვეშ თამაშობას მართავენ და მხიარულობენ: მათ ქვეშ თავს იყრის სოფლის უფროსი ხალხი და სასოფლო საქმეებს არჩევს ხოლმე. ეს ხეები წმინდა ხეებად ითვლება და ვერავინ გაბედავს ცული შეახოს მათ. ვინც დასწყევლის ვისმე, მოიტანს ლურსმანს და ამ წმინდა ხეში ჩაარჭობს და დასძენს: „ყოვლად ძლიერო წმ. გიორგი, მევანსა (სახელს იტყვის) რისხავდე და სანამ თავის კბილით არ გამოაძროს ეს ლურსმანი ამ ხიდან, საშველი არ მისცე“.

წმ. გიორგის გარდა მეგრელს შეიძლება თავისი „ტიბინი“* (სითბო)

* ქართული „წყალობა“ მეგრულადაც იხმარება იმავე მნიშვნელობით, მაგრამ უფრო საერთო შემთხვევაში მეგრელებს მისი შანაარსის ეკვივალენტის სიტყვის „ტიბინი“-ს ხმარება ემარჯვებათ. ტიბინი — არსებითი სახელია და ნიშნავს სითბოს, ხოლო მისივე დასართავი სახელი იქნება—ტიბუ. ორისავე ძირი ტ ბ არის ანუ დღევანდელი ტ ფ. აქედან წარმოებულია სიტყვა სიტფო, ტფილი, ე. ი. რაც სიტფოს იძლევა. რაც გვახურობს. ცხადია, ეს სიტყვა სულ ძველის დროისაა, იმ დროისა, როცა ჩვენს პირველყოფილ წინაპრებს ბრძოლა უხდებოდათ ბუნების სიმძაფრესთან, სითბო ბუნებრივი (მზისა) თუ ხელოვნური (ცეცხლისა) მარად სანატრელი ჰქონდათ. იგი (სითბო) ესდენ საჭირო და აუცილებელი იყო და არის ყოველ ორგანულ არსის ზრდისათვის. საკვირველი არ არის, რომ ტიბინი სიკეთის, მოწყალების, ბედნიერების, შფარველობის მინიკების გამოხატველ ცნებად იქცა იმას მსგავსადვე, რაგორც წყალი, რომელსაც ჩვენს სულ შორეულ წინაპრებს სანატრელად ჰქონდათ, იქცა სიტყვა „წყალობის“ გამოხატველად.

საქართველოს
საქართველოს
საქართველოს

ანუ წყალობა მოაკლოს რამელიმე სალოცავთაგანმა („ობგამერტ“) რომელთა დიდი რიდი და პატივისცემა აქეთ სამეგრელოში. მაგალითად, მეტისმეტ ყინიანად ითვლება „სადაბადოს“ სალოცავი, სულ უბრალო რაზნდმე ურისხდება ხოლმე თავის მმოსავს. იმის გულის მოსაგებად ავადმყოფის ლოგინს გარშემო სამჯერ შემოატარებენ მაკე ძროხას და შესთხოვენ სალოცავს—რისხვა „სიძობოდ“ („ტიბინად“) შეიცივლოს და ულხინოს ავადმყოფს. ამასთან ერთად ძროხას ყურის ნაპირს მოაჭრიან და ავჯაროხის სახით ხელზე შეაბამენ ავადმყოფს. ეს ძროხა ამ წუთიდან თავისუფლადაა გაშვებული: არა სწველიან, რაც რძე აქვს, „სადაბადოსათვის“ არის შეწირული, თუ სახარე ხბო მოიგო, ცოტა რომ მოიზრდება დაჰკლავენ „სადაბადოს“ შესაწირავად; თუ ფური მოიგო ძროხამ, სამრავლად გაუშვებენ დედასთან ერთად და მისი დაკვლა არ შეიძლება. „სადაბადოს“ სახელზე გაშვებული ძროხის დაუკარგველობისათვის ზრუნვა თვით სალოცავს ეკისრება; თუ ვინცობაა ვინმემ მოიპარა, პატრონი მის ძებნას არ გამოუდგება,—დარწმუნებულია, რომ „სადაბადო“ დაუსჯელად არ გაუშვებს „მის სახელზე“ გაშვებულ ძროხის კადნიერ და წინდაუხედავ მიმთვისებელს.

როდესაც დედას შვილი გაუხდება ავად, ზურგზე უნაგირს დაიდგამს, დაოთხდება, გამოხატავს მორჩილებას და აგრეთვე საფერხეს (ცხენი და სხვ.) ამათუიმ კეთილ სულსას, სამჯერ შემოუვლის ავადმყოფის სარეცელს და კეთილ სულს შეეხვეწება—ჩემი ავადმყოფი შვილის მაგიერ მე წამიყვანეო.

ავადმყოფის მშობლები ამ მხრივ ყოველ ღონესა ღონობენ იგი იხსნან სიკვდილისაგან. თუ გაჭირდა საქმე, უკანასკნელ საშუალებას მიჰმართავენ: აიღებენ რაიმე მახვილ იარაღს, ქარქაშიდან ამოღებულს და ავადმყოფის სასთუმალთან დასდებენ. იარაღს იმ შემთხვევაში დაეკისრება ასეთი როლი: სიკვდილი უნდა შეაშინოს და ავადმყოფს ახლო არ გააკაროს...

ავადმყოფის მდგომარეობის გამაუმჯობესებელ საშუალებათაგანს ეკუთვნის აგრეთვე მეზობლების სიარული მის სანახავად და მოკითხვა. ყოველ მეზობელს, განსაკუთრებით დედათა სქესისას, თავის მოვალეობად მიიჩნია თუ რამდენჯერმე არა, ერთხელ მაინც ინახულოს ავადმყოფი. მაგრამ არ ეგების ავადმყოფთან ხელცარიელი მოსვლა. ზოგს მოაქვს პური*, ზოგს ხილი და სხვა რამ სასუსნი. ყოველი მნახველი („მაძირაფუ“) მოსაკითხს (მოტანილ საჩუქარს) ავადმყოფის წინ დასდებს, სახეზე სიმხიარულეს დაიძინებს და ავადმყოფს მალე მორჩენას

* სამეგრელოში ყველგან სემანდის მჭადსა და ღომს სჭამდნენ და ხორბლის პურის ჭამა სანუყვარად ითვლებოდა.

უსურვებს. ძველად მნახველებს მოჰქონდათ ვერცხლის ფულმუცხანები რაიმე ნივთი ვერცხლისა და ავადმყოფის ლოგინზე დაჰყრიდნენ და მუცხანასკნელს უსურვებდნენ მალე განკურნებას. ასეთ მნახველს სამაგიერო საჩუქარსაც აძლევდნენ.

ხსენებული საჩუქრები განსაკუთრებით მაშინ იყო აუცილებელი, როცა ავადმყოფი რომელიმე გადამდები სენით იყო ავად; ყოველი გადამდები სენი, მეგრელის რწმენით, გამოწვეულია თავის სპეციალი სულით, რომელიც მეტისმეტად მოყვარულია საჩუქრებისა და ძღვენისა. ასეთი ძღვენი გადამდები სენის სულის მიერ ჩაითვლება როგორც მოწმობა შიშისა და კრძალვისა ძღვენის მომტანის მხრით. მნახველი ავადმყოფის ამბავს რომ იკითხავს, მერე, რაც უნდა გაჰიერებული იყოს ავადმყოფი, არ შეუძლია დაღონებული სახით გაჩერდეს, განსაკუთრებით აკრძალულია და დანაშაულადაც კი ითვლება ავადმყოფთან გულზელის დაკრეფა, ამიტომ რომ ასეთი პოზა გამოხატავს მეგრელის მძიმე მწუხარებასა და დარდ-ნაღვლისა და იდეათა ასოციაციით—თვით სიკვდილსაც, რომელიც ასეთ პოზას, მეგრელის ღრმა რწმენით, თავის გამოსაწევად ჩასთვლის და არ დაახანებს ავადმყოფთან „საფეხვროდ“ მოვიდეს. ღამ-ღამობით იმ სახლში, საცა ავადმყოფი წევს, ღამეს უთევნენ. ორისავე სქესის ახალგაზრდობა თავს იყრის, დროს გასატარებლად სხვადასხვა სათამაშოს იწყებენ და ზოგჯერ ისე გაერთობიან, რომ შემოათენდებთ ხოლმე. ამრიგად, ავადმყოფის დაღლილ პატრონთ მოსვენების საშუალებას აძლევენ, ფხიზლობენ, თვითონ უგდებენ ყურს ავადმყოფს და თითქო სიკვდილს ხელს უშლიან სახლში შემოვიდეს, განსაკუთრებით ღამე. თამაშობას მიემატება რაიმე გასართობი ამბავის მოყოლა, მხოლოდ ცდილობენ ლაპარაკის თემა სიკვდილი არ იყოს. ამიტომ გაურბიან სიტყვა „სიკვდილის“ ხსენებას. არამც თუ ავადმყოფის წინ, არამედ საზოგადოდ მთელ სახლში, სადაც ავადმყოფი წევს, თუ ვისმე გაუფრთხილებლად წამოსცდა ეს სიტყვა, უეჭველად მაშინვე უნდა დაუმატოს: „ცხრა მთას იქით დაიკარგოს (სიკვდილი)“. „ცხრა მთას იქით“ გამოხატავს ისეთ დიდ მანძილს, საიდანაც სიკვდილი ვერ მოაღწევს იმათთან, ვინც მისი სახელი ახსენეს. ანდა ჩაუბრუნებენ სიტყვას: „ქარ-ბორიას!“ ესე იგი, ესეც არი, ნახსენები სიკვდილი ქარსა და ბორიას გაჰყვებს, აქ ნულარ მოვაო...

მშობლებმა ყოველი ღონე იღონეს, რომ ეხსნათ ავადმყოფი, რომ „სიკვდილისათვის კლანჭებიდან გამოეგლიჯათ“. მაგრამ მიუხედავად ამ თავგამოდებული ცდისა, ავადმყოფის მდგომარეობა დღით-დღე უარესდება და უკვე „სააქოსკენ აღარ იყურება“. თავს იჩენს ნიშნები მოახლოებული სიკვდილისა: ავადმყოფი თხოულობს—ღვინიდან ამაყენეთ და ეზოში გამატარეთო, უნდა უკანასკნელად საიდუმლოებით

აღსაესე თვალები მოავლოს, გამოეთხოვოს ყველაფერს, რაც მისთვის ძვირფასი იყო და რასაც მეტად ველარ დაინახავს; ავადმყოფის სახლში მამალი დღისით იწყებს ყვირლს და მეზობლის მამლები ბანს აძლევენ: ჰირველი მამალი თავის ამხანაგებს უჭმობს. ამხანაგები ეკითხებიან— რა ამბავიაო? პირველი უპასუხებს: ჩემს სახლში მალე „ქვეყნის ნამცეცები დაცვინდება (ე. ი. ავადმყოფი მოკვდება, ტირილი იქნება და ქელები გაიმართება) და გოზოთ ყველას მეწვიოთო“. ამ დროს შეიძლება საზარლად დაიყმუელოს ძალღმა,—ეს სასიკეთო ნიშანი არ იქნება: ალბათ გრძნობს სხეულის ხრწნილების სუნს და სხვებზე ადრე დასტირის ოჯახის ავადმყოფ წევრს, რომელსაც სიკვდილი არ ასცდება. საყურადღებოა აგრეთვე სიზმრები. თუ ვისმე ნათესავთაგანს სიზმარში კბილი ჩამოსძვრა, ავადმყოფის უბედურებასა ნიშნავს; სიზმრად წვერის მოპარსვა—ნათესავის ვისიმე სიკვდილსა ნიშნავს; მიწის თხრა—ავადმყოფისათვის საფლავის გათხრის მომასწავებელია და სხვ.

ავადმყოფის გადარჩენის იმედი გადაუწყდათ. სიკვდილის წინ იხმობენ მღვდელს მომაკვდავის საზიარებლად. უზიარებლად ვინც მოაკვდება, მისი სული საუკუნო ტანჯვაში იქნებაო. მომაკვდავი ყველას ემშვიდობება. თუ მამა კვდება და შვილი ამ დროს საღმე სხვაგანაა, სანამ ავადმყოფის სარეცელთან არ მოვა. სული სხეულს არა შორდება და „ელის“ შვილის მოსვლასაო. მომაკვდავი სულთმობრძეია. ზოგჯერ ეს სულთა ბრძოლა დიდ ხანს გრძელდება,—მომაკვდავი ეწვალება, ხორცს არა სურს „სული გაუშვას“. თუ უნდათ მომაკვდავი იხსნან სიკვდილის წინაწუთის წვალებისაგან, ასწევენ ლოგინიდან და გადაატარებენ რამე რკინის ნივთზე და დარწმუნებულნი არიან, რომ სული მაშინვე განათავისუფლებს სხეულსაო. მეგრელებს ასეთ შემთხვევაში ამნაირი ჩვეულებაა ჰქონდათ: მომაკვდავს გარშემო შემოუწყობდნენ ბალიშებს, თვითონ პირქვე დაწვენდნენ და ისიც მალე იხრჩობოდა. ასეთი საქციელი სიკეთედ ითვლებოდა, რადგან „მომაკვდავს ზედმეტ ტანჯვისაგან იხსნიდნენ ხოლმე“. ადამიანის სული, მტრედის სახით თავში მოთავსებული, პირიდან „გამოხტება“ და იქვე, სასათუმალთან, მდგარი ძვალ-ტყავა დედაბერი—სიკვდილი დაებლაუქება წასაყვანადო...

„სული პირიდან რომ გამოვა“, კაცი კვდება ანუ მეგრულად— „დოდურუ“, რაც წარმოებული უნდა იყოს ზმნა „ღვრა“-საგან, ე. ი. დაიდვარა, სითხედ იქცაო.

ავადმყოფის სიკვდილისთანავე სცენაზე გამოდის „მარწკინალი“*.

* „მარწკინალი“ წარმოებული უნდა იყოს ქართული ბრწყინასაგან, ე. ი. სიხათლის სილამაზის მინიჭებისაგან. ხოლო თვით სატყუა მარწკინალი ნიშნავს ადამიანს, რომელიც მიცვალეულს აბრწყენს, ალამაზებს და უდრის ქართულს „გამაპატონსებელს“.

დახლოვნებულ მარწკინალის როლი ასეთია: უნდა ეცადოს მიცვალებულს, რაც შეიძლება, ნაკლებ დააჩნდეს სახეზე საშინელი სტრასები სიკვდილისა, რომელიც ასე უზომოდ ანსხვავებს ცოცხალისაგან. „სულის ამოხდომის“ წუთიდან ადამიანის მძოვრი ცოცხალთათვის საშინელებას წარმოადგენს! ამ ცხოველური შიშის გრძნობა მიცვალებულის გარშემომყოფთათვის მით უფრო ძლიერია, რაც უფრო დამახინჯებულია სახე ამ მიცვალებულისა. და აჰა, მარწკინალი ანუ გამპატიოსნებელი, სანამ სხეული გაშემდებოდეს, მიცვალებულს თვალებს უხუჭავს, პირს მოუკუმავს, გაუსწორებს ფეხებს, ხელებს გულზე ჯვარედინად დაუწყობს, თმასა და წვერ-ულვაშს დაუვარცხნის.

ამასობაში მთელ სოფელში გაისმის ქალების კივილი და მამაკაცების ღრიალი, რაც ყველასათვის მანიშნებელია იმ ოჯახში, საიდასაც ეს ხმა მოისმის, დატრიალებულ უბედურობისა. ორისაც სქესის მეზობლები ესწრაფვიან მომტირალთ შეუერთდნენ, მიუსამძიმრონ და თავიანთი თანაგრძნობა გამოუცხადონ. ქალები ლოყებსა და გადაღლილ გულმკერდს ფრჩხილებით იკაწრავენ და სისხლს იდენენ, თავზე თმას იგლეჯენ: საერთოდ, ქალების მიერ მწუხარების გარეგნულად გამოხატვის ერთგულება იმაზეა დამოკიდებული, თუ რა ზომ ძვირფასი და აუნაზღაურებელი იყო მათთვის მიცვალებული.

ეს არის „გინონგარა“ („გადატირება“, გამოტირილი) ანუ დატირება მიცვალებულისა, პირველი ვალი, რომელსაც იხდიან, ეს-ეს არის, გაცივებულ ცხედრის წინაშე. ამას მოჰყვება ზრუნვა იმ პატივისცემის, რომელიც უნდა მიაგონ დასაფლავებისას მიცვალებულს მისმა მშობელ-ნათესაებმა. ამ ზრუნვაში მიცვალებულის მეზობლები თითქმის ყველანი თანაბარ მონაწილეობას ლებულობენ. მათ შორის გამოარჩევენ დამკრძალველებს, რომელნიც ჰკისრულობენ მიცვალებულის შესაფერის პატივით დატირება-დასაფლავების პროცედურის თავდარივს. პირველყოვლისა, იღებენ მიცვალებულის ზოპას* და იქვე ცულოთ გათლილ ფიცრებისაგან კუბოს შეჰკრავენ. როცა უნდათ ტირილის დღე ცოტა გვიან დანიშნონ და ამიტომ მიცვალებული მეტ ხანს გააჩერონ, სანამ მიწას მიაბარებდნენ, კუბოსათვის მსხვილ ძელს ნავის მსგავსად გამოადრუებენ, მეორე ძელს, ამნაირადვე ამოღრუებულს ზევიდან დახურავენ თითქმის გერმეტრულად, და ასეთს კუბოში, რომელიც თანამედროვე ცინკის კუბოს ემაგიერებოდა, გვამი შედარებით დიდხანსა სძლებდა გაუხრწნელად. მაგრამ სანამ კუბოში ჩაასვენებდნენ მიცვალებულს,

* მეგრელი ვრიდება თავის ტანის ზომა აალებინოს ვისმე, განსაკუთრებით სიმაღლეზე, ფეხებიდან თავამდე, რადგან იდეათა ასოციაციით, ასეთმა გაზომვამ შეიძლება მოგვაგონოს მიცვალებულის გაზომვა და აქედან — თვით სიკვდილის შოახლოვებაო.

წყლითა ჰბანენ* და თეთრ სუღარაში შეახვევენ, რათა სულელები (ოშურეთი), სადაც ადამიანის სული მიემგზავრება, სხვების წინაშე წარსდგეს დაბანილი და თეთრ „საშიშლოში“ გახვეული.

ეზოში, სადაც მიცვალებულია, წნელისაგან აკეთებენ გრძელსეფას, რომელსაც შეეძლება დაიტოს 200 კაცამდე. შ-გ უმასპანძლებიან მიცვალებულის სატირლად მოსულთ, ანუ მომტირალთ.

მიცვალებულის დასატირებლად და დასადაფლაველად ჩვეულებრივ ნიშნავენ მეოთხე ან მეხუთე დღეს გარდაცვალებიდან. დღის დანიშვნა იმაზეა დამოკიდებული, თუ რამდენად შორს არიან ნათესავ-მეგობრები მიცვალებულისა. ისე უნდა მოეწყოს, რომ ყველას დრო ჰქონდეს მოვიდეს და ტირილს დაესწროს. სანამ ნათესავები ყველანი არ მოიყრიან თავს, მიწას ვერ მიბარებენ მიცვალებულს,—მისი სულა აქედან ვერ წავა, თუ „ნათესავები ყველანი არ დაღვრიან ცრემლს მის ცხედარზე“.

სანამ მიცვალებულს დამარხავდნენ, იმ სახლში, სადაც მკვდარი ასვენია, ღამ-ღამობით თავს იყრიან მეზობლები და ღამეს უთევენ, მართავენ სხვადასხვა თამაშობას, სასაცილო ამბებით ერთობიან. რაც უფრო ხნიერია მიცვალებული, ღამისმთეველნი მით უფრო ნაკლებ ერიდებიან მხიარული გრძნობის გამოხატვას. მიცვალებულთან ზოგჯერ სრულებით არ ეთაკილებათ ორაზროვანი სიტყვები და შაირები იხმარონ, ვაეები ქალებს ეარზიყნენ. ასეთ ღამისთევის დროს შინაურები ისვენებენ, ხოლო მიცვალებულს, რომელიც, მეგრელის წარმოდგენით, ავ და ბოროტ არსებად იქცევა, და, თუ შემთხვევა მიეცა, ცოცხლებსა ვნებს ხოლმე, ყურს უგდებენ ღამისმთევლები. თვალყურს ადევნებენ აგრეთვე კატას, რადგან ეს ისეთ ცხოველად ითვლება, რომელსაც განსაკუთრებით უყვარს ადამიანის ხორცის ჭამა: ანდა სულაც გააგდებენ იმ სადგომიდან, სადაც მიცვალებული ასვენია.

შორეულ ნათესავებსა და მოკეთებებს ტირილსა და დასადაფავების დღეს განსაკუთრებული კაცის პირით ატყობინებენ, რომელიც დაუფლის სათითაოდ ყველას და სიტყვიერად გადასცემს უბედურობის ამბავს. ამ სამწუხარო ამბის თქმას ერქვა „შეცხადაფა“ ანუ გამოცხადება სამწუხარო ამბისა, ხოლო თვით კაცს „შემაცხადაფალი“ ანუ შემცხადებელი. ძველად შემცხადებელი რამდენიმე იყო, ამათ ჯგუფს თან მიჰქონდა რაიმე ნივთი, რომელიც ეკუთვნოდა განსვენებულს: ხმალი, სატევარი, ბუდეში ჩაწყობილი ისრები, ან კიდევ მისი ტანისამოსის მონახევი. მიცვალებულის ნათესავების ერთ-ერთ სახლს რომ დაუახ-

* სწავთ, რომ მიცვალებულის ნაბანი წყალი ხელს უწყობს მცენარეთა ზრდას: და ამიტომ ამ წყლითა რწყავენ ნორჩ ხეებს, განსაკუთრებით ყვავილებს.

ლოცვებოდნენ, შემცხადებლები ხმამაღლა ტირილს მოჰყვებოდნენ. ამით შინაურებს აცნობებდნენ, რომ მოდიან შემცხადებლად. შემოვიდოდნენ თუ არა, წელს ზემოთ გაიშვილებდნენ სხეულს, განსვენებულის კუთვნილ ნივთს საჩინო ადგილას დასდებდნენ და გარშემოუსხდებოდნენ ძირს, მიწურ იატაკზე. მასპინძლებიც წელს ზემოთ შიშვლდებოდნენ, ფეხებიდან საცმელებს იძრობდნენ, გარშემოუსხდებოდნენ ნივთს, რომელსაც ამ შემთხვევაში ერქვა „ნიშანი“, რომელიც დამსწრეთათვის მის გარდაცვლილი პატრონის მოსაგონებელი იყო და იწყებდნენ მოთქმით ტირილს. ტირილის გათავებისას, შეცხადებულნი ეტყოდნენ, თუ რა დღეს უნდა მოსულიყვნენ მიცვალებულის სატირლად. ახლა კი „შეცხადება“ უფრო სადად სრულდება: შემცხადებელი მხოლოდ ჩამოატარებს სამგლოვიარო უჩაღათო წერილებს, შავის ლუქით დაბეჭდილებს.

მიცვალებულის მშობლები ყველანი იკერავენ შავს (უჩა) ანუ სამგლოვიარო საშიშვლოს*. თუ სადმეა სახლში სარკე, შავს მიტკაღს გადააფარებენ, რომ არ შეიძლებოდეს შიგ ჩახედვა და თავის გარეგნობისათვის ზრუნვა, რაც არა ჰხამს მგლოვიარეთათვის.

საჭირო სამგლოვიარო სამოსელი კაბისა და ზედაწელისაგან შესდგება, თავზე შავი მიტკლის ხილაბანდს შემოიკრავენ. კაბა ლაზათიანად გამოჭრილი არ არის, რადგან მისი დაუდევარი ნაკერობა უნდა ეთანხმებოდეს მის მატარებელ ადამიანის სამგლოვიარო სულის განწყობილებას. ერთად ერთი მშვენება კაბისა ის არის, რომ ძირს ტოტებს შემოვლებული აქვს დაკბილული ბაბთა, ხერხის კბილის მსგავსად. სამამაკაცო სამოსი ღართის მსგავსია, თავზე ყაბალახის მინაგვარ შავს მიტკაღს იხურავენ. შავი ღართის პატრონი ზოგჯერ საგანგებო შავს არ იკერავს, შავის მიტკლის ნაჭრებით დაიფარავენ გულზე მასრებს და შევერცხლილ სატევრის და ქამრის ნაწილებს.

აჰა, დადგა დღე მიცვალებულის ტირილისა**. თავდახურული კუბო დგას სახლის შუაგულზე, ქილობებზე; მის თავით თუკიდია თავლის

* ეკრძალებიან შავი მაკრად შეიკერონ ზოლმე. შავი მალე უნდა დაიხეს და იღეთა ასოციაციით, მის დახვევსთან ერთად უნდა „დაიხეს“ (დასრულდეს) გლოვამწუხარება სახლში, საცა კაცი მოკვდა. ამ რწენის თანახმად, გარღვეულ შავს არ გაჰკერავენ ზოლმე, პირიქით — მუშევენ უღარესად დაიხეს. ასე რომ ზოგჯერ შავი ნაფლეთ-ნაფლეთად აცვიათ ტანზე და ზედ ალაპივით ფრიალებს ზოლმე.

** ახალწელს გარდაცვალებულს თვით ახალწლას დღეს, მეგაულთა საახალწლო ჩვეულების თანახმად (ამაზე იხ. ამავე კვებოლში ჩემი მიმოხილვა: „კალანდა ანუ ახალი წელაწილი სამეგრელოში“), მშობლები არა სტირან, პირიქით, ყველას მხიარული სახე უნდა ჰქონდეს, რომ ამით ამაინ „ახალწლის სულს“. ტირილი შეიძლება მხოლოდ ახალწლის მესამე დღეს. აგრეთვე არ შეიძლება მიწას მიაბარონ მიცვალებული ზედ

სანთელს, კუბოს გარშემორიგდებიან ქალები, ნათესაეები მიცვალებულისა, შავებში, თმაგამლიღები. გვერდით უსხედან მეზობლის ქალები „მთავალარფი“—ვინც მოთქმით ტირილი იცის. მცოდნე და ღირსეულ „მთავალარად“ ითვლება ის ქალი, ვისაც ემარჯვება მიცვალებულის დამახსიათებელი თვისებები აღნიშნოს და საერთოდ ისეთი სიტყვები იხმაროს და ხმას ისე შესაფერად აუწდაუწიოს, რომ მაყურებელი გული აუჩვილოს და ტირილის გუნებაზე დააყენოს... ერთგვარი ჰიმნი, საგალობელი გამოუდით. ყოველი ტაეები მღერით თავდება და ხმამაღალი ვიწვიში და გულის ამოსკვნა მოჰყვება. ვიწვიშთან ერთად მოტირალი ორსავე ხელს გაშლილ თმაზე ჩამოისვამს და წარმოადგენს მგლოვიარე ქალს, რომელიც საშინელ მწუხარებისაგან თავზე თმას იგლეჯს.

ორი გუნდი, სოფელთაგან შემდგარი, ჰგალობს სამგლოვიარო მარშს, რომელსაც „ზარი“ ჰქვია, რაც ნიშნავს: საშინელებას, უბედურებას. ზარს უსიტყვოდ ჰგალობენ, ისმის მხოლოდ ერთი გაგრძელებული „ვაი, ვაი“. მოწვეული მოტირალი ჰიშკარში შემოვა თუ არა, მიდის იქვე ახლოს მდგარ ხესთან, რომელიც ტანისამოსის ჩამოსაკიდებლად არის გამოყენებული, მოიხდის ქუდს, ნაბადს, ჩამოიხსნის იარაღს და ყველაფერს ხეზე დაჰკიდებს; ამის შემდეგ ახალუხისა და პერანგის საკინძებს იმდენზე გაიხსნის, რომ გულმკერდი ნაწილობრივ გამოუჩნდეს. შედარებით ცოტა ხნის წინათ მოტირალნი წელს ზემოთ ტანს იმიშვლებდნენ და ფეხებიდანაც საცემელს იძრობდნენ. 3—4 კაცი მწყობრში დგება და გუნდი ზარს დაიწყებს თუ არა, მოტირალნი ორივე ხელით შუბლს* იტყევენ და „ვაი ვაი“-ის ძახილით გაემართებიან სახლისაკენ. სადაც კუბო ასვენია. კუბოსთან მისულები დაიჩოქებენ და ყოველი მათგანი სათითაოდ ჩამოსთვლის მიცვალებულის ყოველ ღირ-

ახალწლის დღეს, რადგან, მეგრელთა რწმენის თანახმად, ამ დღეს დაპარული მთელი წლის განმავლობაში ითხოვდეს იქნება, ამ ოჯახიდან სხვებიც დაჰმარხოხ ზოლქე, მასვე გვერდით ამოუწვიონ მიწაში, ე. ი. მას ვარდა სხვებიც მოჰკვდნენ ზოლქე. კუბო სოფლებში ჩვეულებრივ იმ სახლში შეიკვრის, საცა მიცვალებულა, მაგრამ ახალწელს გარდაცვალებულისათვის კუბოს შეჰკრავენ სახლის გარეთ, სადმე მინდვრად, თახხმად უკვე მოხსენებულ რწმენისა, რომ ახალწელიწადი არ იქნეს დაწყებული კუბოს შეკვრით, ე. ი. სიკვდილით.

* მწუხარების უმეტესის სიძლიერით გამოხატვის ნიშნად, მას აქეთ დიდი ხანი არ არის, მოტირალნი თავსა და ტანზე მათრახს იტყაძნენ. დღეს, როგორც ვთქვით, მხოლოდ ორივე ხელით იტყევენ შუბლს და ეს მეგრული ტირილის პროცესის აუცილებელ მოქმედებად ითვლება. რაც უფრო ღირსეული და გულსაწვავია მიცვალებული, მით უფრო კინი არაფერი უნდა დააკლონ ტირილის ჩვეულებას. როცა უხდათ დაამცირონ ღირსება ამათიუმ ადამიანისა, ასეთზე ჩვეულებრივ ასე ამბობენ „ცალი ხელით სატირელიო“ („ცალიხემ ონგარალი“), ე. ი. იმის ღირსი არ არის, რომ სიკვდილის შემდეგ ორის ხელით ანუ ერთგულად დატიროს კაცმა.

სებას და ვაჟაკობას და აღიარებს, თუ რამდენად უსაზომოა მისთვის ამ შემთხვევაში ასეთი უბედურება და მწუხარება. მოტირალნი მიცვალბულს რომ იტირებენ, გულს იმჯილავენ* და ისე მიუსამძიმრებენ („მენგარა“) მშობლებს, ნათესაებს, რომელთაც იმ შემთხვევაში ჭირისუღლები ჰქვიან, რაც ნიშნავს უბედურობის ბატონებს. მოტირალს ორივე მხარეზე მოჰყვებიან მოწესრიგენი, რომელნიც ჰზრუნავენ იმისათვის, რომ მოტირალთ მეტის-მეტე ტირილითა და მწუხარებით თავი არ დაიოსონ და თან უშველონ თავისუფლად შევიდ-გამოვიდნენ იმ სახლიდან, საცა კუბო ასვენია. ამ დროს მეორე გუნდს მოტირლების მეორე წყება მოჰყავს, ხოლო პირველი წყება ეზოში გამოდის და ა. შ.

მეგრელსა სწამს, რომ ტირილის დროს გარდაცვალებულის სული იქავე, კუბოსთანა დგას და თვალყურს ადევნებს სატირლად მოსულთ. იგი დიან უქმაცოფილოა, ოდეს მეზობლები და ნაცნობები თავის მოვალეობას პირნათლად არ ასრულებენ და ჯეროვნად არა სტირიან. პირიქით, უხარის, როცა უყურებს კუბოს გარშემო შეჯგუფებულ მოტირალ ხალხს, რომელსაც გულწრფელადა სწყყინს მისი გარდაცვალება, ამ სოფლიდან სულეთში გამგზავრება. სრულებით ბუნებრივია, რომ სიტყვა დამტირებელი („მანგარალი“) მეგრულად აღერსისა და ნაზის გრძნობის გამომხატველ სიტყვადაცაა გადაქცეული. დედა ხშირად მიმართავს შვილს ასეთის სიტყვებით: „ჩქიმი მანგარალი“, ე. ი. ჩემო დამტირებელოვო. ამით დედა გამოხატავს თავის სურვილს, რომ შვილმა, როგორც წესია, ისე დიტიროს დედა, როცა ეს უკანასკნელი მოკვდება. ერთ ხალხურ ლექსში ნათლადაა გამოხატული, თუ რა რიგ აფასებენ მეგრელები დატირების წესის შესრულებას. ამ ლექსში ვაჟი თავის სატრფოს ასე მიმართავს:

„ღობღურადა, დომინგარი,
გომინთხორი საფულე,
სქანი სქვაჟი ხე-კუჩხითი
დიხა ქომნმოჭაბულე.

მე თუ მოკვდე, დამტირე,
გამითხარე საფლაგი,
შენი ლაპაზ ხელ-ფეხითა
ზედაც მიწა დამაყარე.

ნათესაეები შორეულ სოფლებიდან შავებნიანები მოდიან ტირილში, თან საკუთარი გუნდი მოჰყავთ მოზარეთა. წინ მოუძღვის ღიდი კელაბტარი, შავ ნაჭრებით მორთული. თუ მომავალი ნათესავი ქალია, თმა გამლილი აქვს და როცა ამათუიმ სოფელზე გაივლის, კვილს იწყებს და მოზარენი ზარს ეუბნებიან. ყველასათვის აშკარაა, რომ ვისიმე სატირლად ცხენებით მიდიან. ნათესაეები, რაც უნდა შორს ცხოვრობ-

* აქედან წარმომდგარია ასეთი ჩვეულება: სინანულის ან ნადვლის გრძნობის გამოსახატავად მეგრელი გულზე მკილს ირტყამს ხოლმე.

დნენ, თავის გარდაცვლილ ნათესავის ტირილში უეჭველად უნდა დაესწრონ. ვინც ამათუიმ მიზეზით ტირილის დღეს ვერ მოვა, ტირილში შემდეგ მივა და იტირებს მიცვალებულის ნიშანზე. ამისთვის მიცვალებულის დარჩენილ ტანისამოსს ტახტზე გაშლიან და ისე სტირიან, თითქო ნამდვილი მიცვალებული ესვენოთ წინა. აი ამასა ჰქვია ნიშანი — საგანი ანუ მანქნებელი და მოსაგონარი მიცვალებულისა.

როდესაც ქმარს ცოლი უკვდება, ტირილის დღეს მისთვის სამგლოვიარო კარავსა სწნავენ და სადმე კუთხეში მისდგამენ, რაც უდრის ქართულ საბნელებს. ამ კარავში შედის დაქვრივებული ქმარი, დაღვრემილი. უზომო მწუხარების და სასოწარკვეთილების გამომხატველსახიანი. ამით გამოხატავს, რომ ამ დღიდან ისიც ეკვდარია, ბნელშია. ღრსი არ არის მზის სინათლის ყურებისა. როდესაც მოტირალნი მიცვალებულს იტირებენ, მიდიან კარავთან და შიგ მჯდომ ქმარს მიუსამძიხრებენ. ზოგჯერ ტანისამოსს გაშლიან კუბოს მოშორებით ტახტზე — ქალსას და კაცისას, ერთი გამოხატავს მიცვალებულ ცოლს და მეორე ქმარს. როდესაც ნამდვილ მიცვალებულ ქალს იტირებენ, მოტირალნი მიდიან ნიშნებთან და ორსავე დასტირიან. ეს ცერემონია გამოხატავს ცოლის სიკვდილთან ერთად მისი ქმრის სიკვდილსაც. თვითონ ქმარი ამ დროს დამალულია, რომ დამსწრეთ სრული ილუზია მიიღონ სიკვდილისა, გაუჩინარებისა, მოსპობისა.

მოტირალნი ტირილს რომ მორჩებიან, 20—30 კაცისაგან შემდგარ ჯგუფებად მიწვეულ იქნებიან სეფაში ქელების საკმელად, სადაც მოერთმევათ სამარხო საკმელები: პური, მჭადი, ლობიო, თევზი, ზეთისხილი, მწვანელი (ბოლოკი) და ღვინო. ჰამის დროს ყოველი მოტირალი მიცვალებულის სულის მოსახსენებლად ღვინით სავსე ჭიქას პურზე გადაუქცევს და ამით გამოხატავს სურათს, თითქო მიცვალებული მოდიოდეს და პურსა სჭამდეს და ღვინოსა სვამდეს. მამაკაცები ცალ მხარეზე სხედან და მეორე მხარეზე დედაკაცები.

ამ ქელებისათვის მოტირალთ, შეძლებისადაგვარად, ერთგვარი ფულადი შესაწირავი მოაქვთ, რომელსაც „გინაფორალი“ (გადასაბურავი) ჰქვია და რომელიც ერთ-ერთ წერის მცოდნეს მიერ ქალაღზე აღინიშნება ხოლმე. გინაფორალი* ქართულად ნიშნავს გადასაფარებელს (იგულისხმება: მიცვალებულის გადასაფარებელი) და აზრად აქვს დაძვაროს ის ხარჯები, რაც ქელების გამართვასა სჭირდებოდა.

* როცა მეგრულს ვინმე რასვე (ფულს, მაგალითად) გამოართმევს და აღარ დაუბრუნებს, თუ ბევრი არ არის და იმისათვის ხელის გასვრად არა ღირს ჩივილი, წყევლის ასეთ ფორმულასა ხმარობს: „სქანი გინაფორალი (ორდას)“, ე. ი. შენს გადასაბურავად (იყოს)! ანუ ამით უნატრებენ ისეთ მღვთმარობას, როცა გადაბურვა იქმნება მისთვის საჭირო, ე. ი. სიკვდილი.

ჩველად ყოველ მოტირალს თან მოჰქონდა დამზადებული სურათები სანოვაგე, გამომცხვარი მქადი, მოსახარში ლობიო, ღვინო, ნიგოზი, ხახვი, ასე რომ მიცვალებულის პატრონს ხარჯვა რისამე არა სჭირდებოდა და იოლად გამოდიოდა. მაგრამ ამ ჩვეულებას დღეს* თავისი პირვანდელი ხასიათი ურთიერთ დახმარებისა თანდათან ეკარგვის და კომერციულ ფორმას ღებულობს: მიცვალებულის ქირისუფალნი ცდილობენ, რაც შეიძლება, ნაკლები დახარჯონ და რაც ზეიძლება მეტი აიღონ ფული, გადაბურვის სახით.

როგორცა ვთქვით, სამეურელოში მიცვალებული ისე არ დაიმარხვის მიწაში, რომ წინასწარ არ დაიტრონ ხოლმე. რაც უნდა ღარიბი და უქონელი იყოს ოჯახი, მიცვალებული მაინც უნდა იტროს და ქელები გამართოს, მეზობლები მოიწვიოს, პური აქამოს და მიცვალებულისათვის შესანდობარი ღვინო დააღვინოს. რაც უფრო უხვად გაუმასპინძლდებიან მოტირალთ, მით უფრო გაიხარებს მიცვალებულის სული, რომელიც ამიტომ ადვილად შორდება სხეულს.

სადაც უნდა მოკვდეს მეგრელი, ნათესავეები ვალდებულნი არიან შინ მოასვენონ მიცვალებული, იტრონ და თავიანთ წინაპრების გვერდით მიაბარონ სამშობლო მიწას: ამ ნიადაგზე ზოგჯერ დიდ გაუგებრობას აქვს ხოლმე ადგილი და განსაკუთრებით როცა კაცი კვდება სადმე ქალაქ ადგილას და იქვე იმარხება და ნათესავეებს, რომელთაც მიცვალებულის წამოსვენება სოფელში უნდათ და ადმინისტრაციის განკარგულებით სხვადასხვა ფორმალობა აქვთ შესასრულებელი მიცვალებულის წასასვენებლად ნებართვის გამოსატანად. მეგრელი კანონის მოთხოვნას ნაკლებ მწრფენლობას აძლევს, ვიდრე მთელს საუკუნეებით გადმოცემულ ჩვეულებათა მოთხოვნას, ფარულად თხრის საფლავს, იქიდან თავისი მიცვალებული ამოაქვს, ასო-ასო სჭრის, რომ უფრო გაუადვილდეს ჩუმად წაღება, გვამს საბოლოოდ გახრწნის ასაცილებლად—ამარილებს, ალაგებს ხურჯინში, მოაქვს სამშობლო სოფელში, იქ საჯაროდ დაიტრებს და ისე მიაბარებს მიწას. ამგვარად პირნათლად ასრულებს თავის მოვალეობას მიცვალებულის წინაშე, რომლის სული „ვერ მოისვენებს“, თუ გვამი სამშობლო სოფელში არ დაიმარხა.

რომ მოვრჩეთ მეგრელთა მიერ მიცვალებულის დატრების წესების აღწერას, საჭიროდ მიგვაჩნია მოვიხსენიოთ ერთი ჩვეულებაცა, ანუ უკეთ, ნაშთი ჩვეულებისა, რომელიც დღემდე დარჩენილია ზოგიერთი პირველყოფილ ხალხებს შორის. წმინდა ეკონომიური მოსაზრებით, ესენი ჰხოცავენ იმ მოხუცებულ ან უკურნებელ ავადმყოფთ, რო-

* ივლისხმება მე-19 საუკუნის მეორე ნახევრის სამეგრელო.

შელნიც მხოლოდ მიძიმე ტვირთად აწევანან თავისიანებს. ეს ჩვეულება, თანახმად გადმოცემისა, მეგრელთაცა ჰქონიათ. როდესაც მოხუცებულს თვითონ არ შეეძლო რისამე გაკეთება და თავის რჩენა, შვილები თურმე მოუწნავენ კალათას, შიგ ჩასვამდნენ და ხრამში გადააგდებდნენ ნადირისა და გარეულ ფრინველთა შესაქმელად. ამ ნიადაგზე ანდაზაცაა დარჩენილი: ისეთი გოდოლი მოსწანით, თქვენს შვილიშვილებსაც გამოადგესო. ერთხელ, ერთ მოხუცს ასეთი დღე მოელოდა. წინაბრებისგან დაკანონებულ ჩვეულების წინააღმდეგ აბა როგორ წავიდოდა და მისთვის გოდოლის მწუნელ შვილებს თურმე ასეთი დაცინვით დარიგებით მიჰმართა: შვილებო, ვხედავ ჩუას დღეს, მხოლოდ ერთს გთხოვთ: გოდოლს რომ სწნათ, ისეთი მაგარი მაინც მოსწანით, რომ თქვენს შვილებსაც გამოადგესო. მოჭუტმა ამ ნარაჯული სიტყვებით შვილებს აგრძნობინა, რომ თქვენც ჩემი დღე მოგელითო. შვილები დაფიქრდნენ, გოდოლის წენაზე ხელი აიღეს და მოხუცი ხრამში გადაჩეხას გადარჩა.

მაგრამ თუ ამ ჩვეულების შესახებ მხოლოდ მოგონება-ლა დარჩა ხალხის ზეპირსიტყვაობაში, მეორე ჩვეულება იმავე ხასიათისა, მხოლოდ ნაშთის სახით, დაცულია დღევანდლამდე. როცა ესა თუ ის ადამიანი ძალზე მოხუცდება და შეურიგდება იმ აზრს, რომ სიკვდილი ადრე იქნება თუ გვიან არ ასცდება, განსაკუთრებით, როცა ხედავს, რომ სიკვდილს შემდეგ არავინა რჩება სახლში ისეთი, რომ იზრუნოს მის დატირებისა და დასაფლავებისათვის ისე, როგორც ჩვეულებადა აქვთ სამეგრელოში, თვითონ, სიცოცხლეშივე, ჰმართავს თავის თავის დატირებას. ერთ დანიშნულ დღეს, ტირილის ყოველსავე წესის დაცვით, ნაცნობ-მეგობრები მოდიან და სტირიან მოხუცს, რომელიც ვითომ მიცვალებულს წარმოადგენს, მის მაგიერ მოტირალთა წინაშე „ნიშანია“ გაშლილი მოხუცისა, სჰამენ ქელეხსა, სჰამენ „გადაცვალებულის“ სულის შესანდობარსა, ხოლო როცა ნამდვილად მოკვდება, ყოფილ „მიცვალებულს“ არავინა სტირის, საფლავს გაუთხრიან და პირდაპირ ასაფლავებენ.

არიან მომსწრენიც იმისა, რომ ერთს მოხუცებულს სიცოცხლეშივე შეეკვრევიანებინა თავისთვის კუბო და მალლა სხვენზე ინახავდა თურმე თავის სიკვდილის დროისათვის...

* * *

ყველა მოტირალთა ცრემლები „დაეყარა“ მიცვალებულს, მეტი სატირლად მისასვლელი არავინაა; ყველა გაძლა ჭამა-სმით და შესანდობარი დალია მიცვალებულის სულის მოსახსენებლად. დგება მიცვალებულის გამოსვენების წამიც. კუბოს სდებენ ჯალამბერზე—ერთმა-

ნეთს მოშორებით მიკრულ ორ თანატოლ სახის ძელზე ანუ საქაჭურჭელში
ქალები საშინლად გაჰკვივიან, მოზარენი ზარს ამბობენ და ამასობაში
მიცვალებულიც გარეთ გამოაქვთ. მაშინვე სახლს ცოცხს მოუსვამენ:
ნაგავთან ერთად უნდა გაიტანონ გარეთ ყოველი ნიშანი სიკვდილისა და
ამ სახით ხელს უშლიან: სიკვდილმა ფეხი მოიკიდოს ამ სახლში, სხვა
ამსხვერპლოს აქედან.

კუბოს ჯერ მამაკაცები მისდევენ, მერე — ქალები, — ნათესავები
მიცვალებულისა, რომელთაც სხვა ქალები იჭერენ და ხელს უშლიან
თმები არ დაიგლიჯონ, ფრჩხილებით სახე და გულმკერდი არ დაიღა-
რონ. სამგლოვიარო პროცესიის სავალ გზაზე გაისმის მოთქმით ტირილი:
მოზარეთა გალობა. დასასრულ, პროცესია შიალწვევს ეკლესიასაც, რომ-
ლის გალავანშიაც უნდა მიწას მიაბარონ მიცვალებული.

მაგრამ სანამ ავსწერდეთ თვით დასათლავების ჩვეულებებს,
განვმარტოთ, მეგრელს როგორ წარმოუდგენია სიკვდილი და საერთოდ
საიქიოს ცხოვრება, რომ ლოგიკურად და ამ წარმოდგენისაგან პირდა-
პირ გამომდინარედ გვეჩვენოს ის წესები და სარწმუნოებრივი ცერე-
მონიები, რომელთა ასრულება სავალდებულოდ მიაჩნიათ მეგრელთ
თავიანთი მიცვალებულის დაკრძალვის დროს.

ყოველთ უწინარეს, განვსაზღვროთ, სიკვდილი როგორ წარმოუდ-
გენია მეგრელს. სიკვდილი — ერთგვარი ძილია. ამ ორ ფიზიოლოგიურ
მოვლენას შორის მეგრელისათვის მხოლოდ ის განსხვავებაა, რომ ძილი,
რომლის შემდეგ დაღლილი ორგანიზმი ჩვენი ისვენებს, ახალ ძალას
იკრეფს სამოძრაოდ, დიდხანს არა გრძელდება, ხოლო სიკვდილის
ძილი — სხეულისათვის გრძელდება სამარადისოდ, მეტად ვეღარ
იღვიძებს... სააქაო, მიწიერ ცხოვრების ფუნქციებს თანაბრად ასრულე-
ბენ როგორც სხეული, ისე სული: როცა დღისით სხეული იქანცება
და იძინებს, მისი სული შორდება და განაგრძობს აასრულოს სხეულის
ყველა ფუნქცია. სული ძილის დროს სხეულს გაეცლება და შორს,
განუსაზღვრელ მანძილზე მიდის იმისდა მიხედვით, სადა სრულდება
ის მოქმედება, რომელიც სიზმარში გვეხატება. ამიტომ უცბად გაღვი-
ძება მძინარესი, მეგრელის წარმოდგენით, საშიშოა, ამას შეიძლება
ცუდი შედეგი მოჰყვეს. ზოგჯერ სიკვდილიც, მძინარესათვის: კიდევ
კარგი, თუ მძინარეს სული ამ დროს სადმე ახლოსაა და ადვილად და
შედარებით მალე შეუძლია დაბინავდეს თავის „სამყოფელში“. მაგრამ
თუ მძინარის გაღვიძების უამს მისი სული შორსაა ძილის ადგილიდან,
მძინარეს ბევრი დრო დასჭირდება, სანამ გამოფხიზლდებოდეს და თა-
ვის აზრებს წესსა და რიგზე დააწყობდეს. ამგვარად, სიკვდილი
წარმოდგენილია მსგავსად ძილისა, მხოლოდ უფრო ხანგრძლივისა,
ანუ, უკეთ, დაუსრულებელისა, რომელსაც სიკვდილი ადამიანს მოუ-

ვლენს ხოლმე. მეგრულად დამახასიათებელი თქმაა მკაფიოდ წარმოსადგენად მაგარ, გაულევიებელ ძილის შესახებ: იმაზე, ვისაც ასეთი ძილით სძინავს, ამბობენ ხოლმე: მკვდრის ძილმა წაიღოვო („ლურელიმ რულქ მიდეღუ“), ე. ი. თითქმის მოკვდა.

ადამიანის სხეულში სულის სამყოფელი — თავია. როცა სული „ამოხტება“ (გემასხაპუნს) სხეულიდან, ეს უკანასკნელი მძოვრად (ნძორი) იქცევა, ე. ი. ისეთ საგნად, რომელიც მოკლებულია მოძრაობას და რომელიც ზიზლსა გგვრის ხოლმე, ეს მძოვრი მალე გაიხრწნება და მასთან ერთად სიცოცხლე თითქო შესწყდებაო. მაგრამ ეს მოვლენა მხოლოდ მოჩვენებითია. ნამდვილად კი ადამიანის ხილულ სხეულისაგან განერიდება სული*, ანუ სხვა სხეული, ჰაეროვანი, არამატერიალური, ლანდის მსგავსი. ადამიანის სული, რამდენიმე ხნის შემდეგ, რაზედაც ქვემორე გვექნება ლაპარაკი, საბოლოოდ მიდის ზეცაში („ზეცაშა“), სულეთში (ოშურეთი) ან სულთა სამეფოში, რომელიც სულ ზევითაა, ვარსკვლავებს ზევით, და რომელიც გაგრძელებაა სააქაო, მიწიერ ცხოვრებისა. ეს უსხეულო, თუ შეიძლება ასე ვთქვათ, სხეული შეინარჩუნებს ყველა იმ გრძნობათ, რომელნიც ჰქონდა პირველ, „დაძინებულ“ სხეულს, საიდანაც ის გამოვიდა: სული განიცდის ყველა ამ გაჭირვებასა და სურვილს. აქვს იგივე სიყვარული თუ სიძულვილი, რასაც მიწიერი არსებანი ებატონებიან. სულები სიზმარში თავის მშობელ-ნათესავეებს გამოეცხადებიან ხოლმე, უზიარებენ თავიანთ სიხარულსა და მწუხარებას, ჰკითხულობენ მათს ამბავს, ეხმაურებიან ყოველ მათს წამოწყებაში. ჰამის მოთხოვნილება სულეთის მცხოვრებთ შერჩენილი აქვთ ხოლმე. მაგრამ ამ მხრივ მათი მოთხოვნილების დაკმაყოფილება ეკისრებათ მათს ნათესავეებს, „ძირს“, მიწაზე, დარჩენილთ. ეს მშობლები თუ ნათესავეები დროდადრო, თავიანთ მიცვალებულთათვის მართავენ საკურთხებს ანუ ტაბლებს. საკურთხი წარმოადგენს კრებას იმ საკმელებისას, რაც მიცვალებულს აქ სიცოცხლეში უყვარდა. დიდ დანაშაულად ითვლება მეგრელისათვის, თუ სათანადო ყურადღება არ გამოიჩინა სულების მიმართ, თუ თავისი მოვალეობა მათ მიმართ ზედმიწევნით არ ასრულა, თუ საკმაოდ არ იზრუნა მათი კეთილდღეობისათვის. ასეთს მეგრელს აუცილებელი

* მეგრელების მიერ აღიარებულ დუალიზმისა და ადამიანის სხეულში სულის მოძრაობის შესახებ აღნიშნავეთ შემდეგ თქმას: სული მიდგია (შური მილამიდუ); ან კიდევ მეგრელის მიერ გაბრაზების დროს საშინელი მუქარის ფრაზას: სულს ამოგაძრობ (შურს გეშაგილა).

მეგრელის აზრით, ცხოველებში მხოლოდ ადამიანსა აქვს სული. ადამიანის გარდა სხვა ცხოველები მოკვდებიან თუ არა, მათი სიცოცხლე თავდება, ადამიანი კი სააქაო ცხოვრების შემდეგაც განაგრძობს ცხოვრებას, სულეთში, სულების სამყოფელში.

სასჯელი მოელის სულებისაგან, სულეთში ტანჯვა-წვალებაში ბისაგან. გაბოროტებულნი ღამ-ღამობით სოფელში ჩნდებიან ნათლის სვეტების სახით და სჯიან თავიანთს უზრუნველ და უდარდელ ნათესავეებს და მატერიალურ ზარალს მიაყენებენ ხოლმე: შინაურს საქონელს ჭირს გაუჩენენ, ან თავს დაატეხენ რაიმე უბედურებას, რის მსხვერპლად ოჯახის ესა თუ ის წევრი ხდება ხოლმე, უამბნიათ ისიცა. რომ ერთხელ საღამოს სულმა თავის ნათესავს წაართვა ერთი წყვილი ხარი, რომელსაც ის ტყიდან შინ მოერეკებოდა თურმე. როცა ღამე სულები სოფელ-სოფელ დაგოგავენ, ერთმანეთს ხმას აძლევენ გაგრძელებული სტვენის საშუალებით. ამიტომ მეგრელი, განსაკუთრებით ღამე, ერიდება სტვენას, რომ ამით რომელსამე სულს არ ეგონოს — მეძახიანო, და ისიც მსტვენელის სახლში წამოვადეს და ასე თუ ისე არ დააზარალოს.

სალათას ძილით დაძინებულთა და მერე გაღვიძებულთაგანაც ესმის ხოლმე მეგრელს საიქიოს ამბები, ზოგჯერ მეტად დაწვრილებითაც. სალათას ძილი, მეგრელის წარმოდგენით, იგივეა, რაც ნამდვილი სიკვდილი, დასასრული მიწიერ ცხოვრებისა, სულის გადასვლა სულეთში. მაგრამ ასეთი სიკვდილი შედეგია გაუგებრობისა, შეცდომისა, რომელიც ზოგჯერ მოუვა სიკვდილს. ეს შეცდომა, რა თქმა უნდა, გამოსწორდება სულეთში. სანამ სულეთში შევიდოდეს, ახალგარდაცვლილმა უნდა გაიაროს „ბეწვის ხიდზე“ (ბეწვიმ ხინჯი), რომელიც ჩვენს პლანეტას სულეთთან აერთებს. როცა სული ამ საბრკოლს გასცდება და სულეების სამეფოში თავს ამოჰყოფს, სულეთის მცხოვრებნი გარსემოხევევიან, გაიკვირებენ მის მეტიჩრობას, წინამასწარ ამოსვლას, უბოდიშოდ გამოავადებენ კინწის კვრით, როგორც დაუპატიებელ სტუმარს და თანაც ეტყვიან: „შენი ჯერი ჯერ არ მოსულა, სიკვდილი აჩქარებულა, ჯერ წამოსაყვანი არა ყოფილხარო“. ნათესავ-ნაცნობები შეცდომით მისული სულისა სარგებლობენ ამ შემთხვევით და სხვადასხვა რასმე ავალებენ თავისიანებთან, ვინც „ქვევით“, მიწაზე, სცხოვრობენ; ქებასა და მადლობას უთვლიან იმათ, ვინც საკურთხებს უკეთებენ; პირიქით საყვედურით ავსებენ იმათ, ვინც მათთვის არა ზრუნავენ, აქ შიმშილითა ხოცავენ. „გაგონილა, — იძახიან ისინი, — ყველანი სჰამენ, სვამენ, ჯანცხრომაში არიან, ჩვენ კი მშიერ-მწყურვალნი ვყრივართ, რადგან საკურთხებს არ გვიკეთებენო“... სალათას ძილისაგან გამოღვიძებული სათითაოდ ყველას ეუბნება სულეების მიერ დავა-

* ბეწვის ხიდი ანუ ბეწვისაგან გაკეთებული ხიდი — შემაერთებელია სააქიოსი და საიქიოსი. იქით-აქით უსაზღვრო სივრცეში სდულს კუპრი. თუ სული ცხონებულთა და ცოდვები არ ამძივებს, მსუბუქად და იოლად გაივლის ბეწვზედ, ხოლო თუ ცოდვილია და ცოდვებით დატვირთული, ამ ადუღებულ კუპრში ჩაჯარდება.

ლებულს, მოუთხრობს მათი მიცვალებულების სულების ამბავს, ვინ ულხინს, თუ უქირს.

მიცვალებულს ეკლესიაში რომ მიასვენებენ, მღვდელი წესს აუგებს, შუბლზე და ხელებზე ზეთს წაუსვამს, და ქალების საერთო წივილ-კივილში კუბოს საფლავში ჩაუშვებენ. მიწაში კუბოს ჩაშვებისას ეკლესიის ზარებსა ჰრეკენ. წინათ, როცა ეკლესიებში ზარები იშვიათი იყო, მღვდელი ხეზე დაკიდებულ ფიცარს ჯოხს არტყამდა და ზარების მაგივრად ხმას გამოაცემინებდა. მიცვალებულს საფლავში ჩაუშვებენ, პირველად მღვდელი იღებს ამონათხარ მიწას მუჭით და ზედ აყრის მიცვალებულს. მღვდელს შემდეგ დამსწრენი ყველანი იღებენ პეშვით მიწას და აყრიან*, თან ცდილობენ მიწას ქვა არ გააყვეს — მკვდარს „არ ეტკინოსო“.

მიცვალებულს, ჯერ კიდევ შედარებით ახლობან, საფლავში მის საჯდომ ცხენს ჩაატანდნენ ხოლმე, რომელსაც სულეთშიაც უნდა განეგრძო თავისი სამსახური პატრონისათვის. ეს ჩვეულება ძალიან გავრცელებული იყო მთელს საქართველოში, რაც მტკიცდება მის სხვადასხვა პროვინციებში საფლავების გათხრის დროს ადამიანის ძვლების გვერდით ცხენის ძვლების აღმოჩენით. სულ ძველად მიცვალებულ ქმართან ერთად ასაფლავებდნენ ცოცხალ ცოლსაც, რომელსაც ცოლობა უნდა გაეწია თავის გარდაცვალებულ ქმრისათვის სულეთშიაც. მაგრამ ჩვენამდე მხოლოდ სიმბოლურად მოაღწია ამ ორმა ჩვეულებამ. სულ დიდი ხანი არ არის, ცხენს ძუას მოსჭრიდნენ და პატრონის საფლავში ჩააყოლებდნენ; მაგრამ მეგრელებს ახლა ესეც არ მიაჩნიათ საჭიროდ, სჯერდებიან იმას, რომ მოჰყავთ შავით შემოსილი უნაგირიანი ცხენი თავის გარდაცვალებული პატრონის საფლავთან, ცხენი მანამდე გაჩერებული, სანამ მის პატრონს მიწას მიაბარებდნენ; შემდეგ ისევე სახლში მოჰყავთ. იგივე ითქმის მიცვალებულის დარჩენილი ქვრივის შესახებ. ქვრივი კმაყოფილდება იმით, რომ მოიჭრას ნაწნავი თმები და ჩაატანოს თავის ქმარს. მაგრამ თანდათან ეს ჩვეულებაც გადავარდნილად უნდა ჩაითვალოს და კანტი-კუნტად თუ წააწყდება კაცი.

* მიცვალებულისათვის შესასრულებელ წესებში მიწაში დამარხვა და მიწის მიყრა — მთავარი ნაწილია დასაფლავების პროცედურისა. მიცვალებული უეჭველად უნდა იქნას დამარხული და მაწამიყრილი, რომ მისი გვამი არ დარჩეს ზედაპირზე, ნადირის შესაქმელად. მიწის მიყრის პროცესი გამოიხატებოდა მით, რომ სამარეში ჩაშვებულს კუროს მიკვალბულისას პეშვით მიყრიდნენ მიწას ხოლმე. ეს ამქარადა გამოხატული ზემოთმოყვანილ ქალ-ვაყის სატრფიალო ლექსის ბოლოში:

შენი მშენიერ ხელ-ფეხათა
მიწა ზედა დამაყარე.

„სქანი სქვამი ხე-კუჩხითი
ღისა ქომნმოქაბულე.

დღეს ქვრივი მხოლოდ მიიწევს თავის მიცვალებულ ქმრის საფლავზე. ჩასაფარდნად და სიმბოლოურად აჩვენებს დამსწრეთ, რომ ცოცხლიც უნდა დაიმარხოს ქმართად ერთად, თან გაჰყვეს სულეთში. როცა ძიძას თავისი გაზრდილი უკვდება, ხსენებულ ჩვეულების თანახმად, ნაწნავენს იჭრის და საფლავში ჩააყოლებს გარდაცვალებულ გაზრდილს.

მიცვალებულს საფლავში ჩააყოლებენ აგრეთვე ხელადით ღვინოს, ფულს, არაყს, თუთუნით სავსე ქისას, ტალ-კვესსა და აბედს, — ყოველივე ეს საჭიროა მიცვალებულისათვის სულეთში. ძუძუთა ბავშვის საფლავში შუშით რძეს ჩააყოლებენ ხოლმე.

ერთი წლის ბავშვის ცხედარს აკვანში ჩაკრულად წაასვენებენ დასასაფლავებლად; იქ ბავშვის სხეულს ცალკე მიწაში ჩაუშვებენ. ხოლო აკვანს, რომელიც ამ შემთხვევაში კუბოს მაგივრობასა სწევს, ეკლესიის გალავანში სტოვებენ. ასეთი აკვანი, მეგრელთა რწმენით, ბედნიერების მომნიჭებელია, და ვისაცა სჭირდება, ეკლესიიდან წამოიღებს და თავის ბავშვს შიგა ზრდის ხოლმე. საფლავში ჩაშვების დროს მიცვალებული ბავშვის სხეულს ქვეშიდან ყვარს ან ცაცხვის ქერქს ამოუდებენ, რომ მიწასთან შეხებისაგან უსიამოვნო გრძნობა არ განიცადოსო. ყვავილისაგან გარდაცვლილი სრულებით უკუბოდ იმარხება. საქმე ის გახლავთ, რომ „ბატონების“ სული, — მეგრელის რწმენით, — კაცს კი არა ჰკლავს, არამედ თავის სამეფოში მიჰყავს, როგორც ყმა და მონა. ამიტომ, მეგრელს უფლება არ აქვს „ყვავილისაგან“ გარდაცვლებული მკვდრად მიიჩნიოს, პირიქით — ცოცხლად უნდა ჩასთვალოს და, როგორც ასეთი, უფლება არა აქვს ისე დაასაფლავოს, როგორც ამას დასაფლავების დადგენილი წესები მოითხოვს; და რომ ბატონები არ გააჯავრონ კუბოს ჩვენებით, მიცვალებულს პირდაპირ საკაცეზე დაასვენებენ და შიშველ სხეულს მიაბარებენ მიწას. ამნაირი რწმენა ბატონების ავადმყოფობის შესახებ მეგრელს აიძულებს ბატონებისაგან მოკლული ადამიანი არ დაიტეროს და მხოლოდ 3—4 თვის შემდეგ, ე. ი. როცა იმდენი ხანი გაივლის, რამდენიც, მეგრელის აზრით, საკმაოა, რომ ბატონებს დაავიწყდეთ, თუ ოდესმე ამა თუ იმ ოჯახიდან „ტყვედ“ რომელიმე წვერი წაიყვანეს, გაიმართება დატირება მიცვალებულის ნიშანზე.

დაკრძალვის განმკარგულებლები ცდილობენ, საფლავის ამოვსების შემდეგ, მიწა კარგად დატყეპნონ ფეხებითა და ზევიდანაც ბეჭობი რამ გაუქეთონ საფლავის სისწვრივ. ამ ბეჭობის ორსავ მხარეზე მიწაში ჩაარჭობენ თითო-თითო დიდი, კონუსისებრი ფორმის ქვას. მიცვალებულის ორიენტაციის მხრივ დაცულია წესი, რომლის ძალით მას პირი აღმოსავლეთისაკენ უნდა ჰქონდეს შექცეული. სხვა სასაფლაო ნიშანს მეგრელის საფლავზე ვერ ნახავთ.

აქ მოვიხსენიებთ ერთ ჩვეულებას, რომელიც გვიჩვენებს, რომ მიცვალებულისათვის ხელის მიკარება შემწიკვლელად ითვლება, რის შემდეგ ხელისუმეხებმა უეჭველად უნდა დაიბანოს ხელები. დასაფლავების შემდეგ უკანდაბრუნებული მოტირალნი ეზოში უეჭველად იბანენ ხელებს და ზოგჯერ პირსაც.

ეს არის ერთადერთი სახე მიცვალებულის დასაფლავებისა, რომელსაც ვხვდებით ჩვენს დროში სამეგრელოში. სხვაგვარი დამარხვის შესახებ თქმულება არაფერია დარჩენილი. ამასთან, ის თქმანი, რომელიც გამოხატავენ დასაფლავების ჩვეულებებს, ყველანი მოწმობენ იმას, რომ მხოლოდ ისეთი დასაფლავება იცოდნენ მიცვალებულისა, სახელდობრ: მკვდარი მიწაში ისე დაეფლოთ, რომ გარეშეს გასჭირებოდა მისი ამოთხრა მიწიდან. თვით მეგრული სიტყვა საფულუა ნიშნავს დამალულ ადგილას ჩადებას, დამარხვას რისამე. ზმნა საფულუა-საგან წარმომდგარია არსებითი სახელი საფულე, ანუ ქართული საფლავი.

ზემორე ჩვენ მოვიტანეთ ხალხური ლექსი, რომელშიაც, ანდერძის სახით, გამოთქმულია მოტრფიალე ვაჟის თხოვნა სატრფოსადმი: რომ მოვკვდე, ჩემს ცხედარს ცრემლები დააპკურეო, იგივე სთხოვს: გამოთხარე მიწა, შიგ ჩამდევი და მიწა კარგად დამატკეპნე ხელ-ფეხითაო. ლაპარაკში, როცა უნდათ გამოხატონ გულმტკიცეულობა და სიკეთე ვისიმე, მეგრელები ხშირად მიმართავენ ამ სიტყვებს თავიანთ კეთილმყოფელთ „ნეტავი შენის ხელით მიწა დამეყრებოდეს“. დასასრულ, შემდეგი გამოთქმანი იმას მოწმობენ, რომ მიცვალებული უეჭველად მიწაში უნდა იყოს დამარხული: „შე მიწადასაყრელო“ („სი დიხამუნა-ციმალო“); „მიწაში ჩასაწვენო“ (დიხას ქედიგონჯირუნი“); „გაგისკდა მიწა“ („დიხაქ გოგისორცქუ“).

ყოველივე ესე პირდაპირ იმას გვეუბნება, რომ თუ კიდევ არსებობდა სამეგრელოში სხვა წესი მიცვალებულის დამარხვისა, ეს წესი შეიძლება არსებულიყო სულ უხსოვარ დროებში. თუმცა ამასთან უნდა აღვნიშნოთ, რომ მეგრელების მეზობელ და მონათესავე აფხაზებს, იტალიელ მისიონერ ლამბერტის (სამეგრელოში ცხოვრობდა მე-17 საუკუნის პირველ ნახევარში) მოწმობით, ჩვეულებადა ჰქონდათ მიცვალებული გამოღრუბულ ძელში ჩაედოთ და ხეზე დაეკიდნათ.

* * *

რაკი გავეცანით მეგრელების რწმენას საიქიოს ცხოვრების შესახებ, ჩვენთვის ადვილი გასაგები იქნება, თუ რად არის ასეთ უმწვერვალე-სობამდე მისული მეგრელების პატივისცემა თავიანთ მიცვალებულების ზსოვნისადმი. მიცვალებულთა სული განაიდაგებული ზრუნვისა და

თაყვანისცემის, კულტის საგანია ცოცხლად დარჩენილ ნათესავეებს (სოფლის-
 თვის. ვინც სულეთში მყოფ თავის მიცვალებულთა ცხონებისა (არს-
 ბობისა) და ყოველმხრივ კმაყოფილებსათვის არა ზრუნავს, დამნაშა-
 ვეა, რომლისთვის სასჯელის მოძებნაც კი გასაჭირია. თვით სასაფლაო,
 სადაც დამარხულია მეგრელთა წინაპრების ძვლები, მათთვის წმინდა და
 იმავე დროს შიშისმომგვგრელ ადგილად ითვლება, რომლის გარშემო თავს
 იყრიან, როგორც სიხარულის, ისე მწუხარების წამებში, ამა თუ იმ
 სოფლის ყველა წევრები.

შავებს ჩვეულებრივ ერთ წლამდე ატარებენ. შავების ტარების
 დროს, მშობლები თუ ნათესავეები მიცვალებულისა, მისდამი უმეტესი
 სიყვარულის გამოსაცხადებლად, თავიანთს თავს აკლებენ ყოველგვარ
 სიხარულსა და სიამოვნებას; სოფლის თამაშობა-მხიარულობაში მონა-
 წილეობას არ ღებულობენ, არა მღერიან, გაღიმებასაც კი ეკრძალებიან,
 სულ მუდამ დაღვრემილები დადიან, სახეზე უზომო სასოწარკვეთილება
 ეტყობათ. მამაკაცები თმასა და წვერს იპარსავენ და მერე მოუშვებენ
 გლოვის გათავებამდე; წინათ წარბებსაც კი იპარსავენ. ამ გაპარვის
 შემდეგ ამოსულ თმასა და წვერს არ ივარცხნიან, არ იკრეჭავენ იმ
 შემთხვევამდე, რომლის შესახებ ქვემოთ გვექნება ლაპარაკი. მგლოვიარ-
 რეს ლოგინი შესდგება ჩალისაგან, რომელიც გაშლილია კერის პირას,
 მიწაზე. მგლოვიარე წვება ტანგაუხდელი, განსაკუთრებით პირველ 40
 დღეს ოჯახის წევრის სიკვდილის შემდეგ. ზევიდან იხურავს შავს
 საბანს. საქმელი — ჩვეულებრივზე ნაკლებია და სამარხო. მგლოვიარე
 საერთო სუფრას არ მოუჭდება, მისს შექამანდს სანელებელი არ უნდა
 ჰქონდეს, ქიქიდან წყალს არ დაღვეს*, სახსნილოს კბილს არ დააკარებს,
 ყოველსავე შემთხვევაში, მარხულობის პირველ 40 დღეს, ერიდება გან-
 საკუთრებით ხორცეულს, რომელიც მიცვალებულის ხორცს მოაგონებს.

სამაგალითოდ და მისაბაძად ითვლება ქვრივი ქალი, რომელიც
 არამც თუ ასრულებს ყველა სამგლოვიარო წესებს, არამედ გადასწყვი-
 ტა უერთგულოს თავის განსვენებულ ქმრის ხსოვნას, მეორეჯელ არ
 გათხოვდეს, რომ საიქიოში ურცხვენელად და სინდისის უქვეყნელად
 წარსდგეს მის წინაშე, ვისაც სააქაოში შეუერთა თავისი ბედი და იღბა-
 ლი. ყოველ შემთხვევაში, დაქვრივებულ ქალისათვის აუგად ითვლება
 წელიწადზე ადრე ხელმეორედ ქმარს გაყვეს. სულწასულს ქალს მეზობ-
 ლები დასძრახავენ, თითოთ საჩვენებელი ხდება მათს თვალში, მათს
 გაკილვას თავს ვერ დაალწევს. მაგრამ იგივე მეზობლები ისე მკაცრად
 არ ეპყრობიან ქვრივ მამაკაცთ, რომელიც ცდილობენ „კერაზე ცეცხლი

* შუშის ჭურჭლის ხმარება ამ შემთხვევაში ფუფუნებად ითვლება. ეს ადგილად
 ასახსნელია, რადგან იმ დროს ჭიკა არ იშოვებოდა და ხარკას ხმარობდნენ მის მაგიერ.

არ ჩააქრონ“ („კერიას დაჩხირი ვეგიოშქირიტას“), ე. ი. მალე მოიქცე-
ნონ „ფეხი“ პირველის ცოლისა, რომელიც მეგრელებს კერაზე მთავარ
შემნახველად მიაჩნიათ ცეცხლისა, რაიცა უდრის მთელი ოჯახის არსე-
ბობას.

შავების ტარება არ შეიძლება ყვავილისაგან ან ჟინის* (ზეციერის)
წყრომისაგან გარდაცვალებულთათვის იმავე საფუძვლით, რა საფუ-
ძვლითაც არ შეიძლება მათი დატირება (იხ. ზემოთ).

როცა შავების ტარების ვადა გაივლის, მიცვალებულის მშობლები
ცდილობენ მის მაგივრად აიყვანონ სხვა, ვინც როგორც ასაკითა და
სქესით, ისე თავის ფიზიკური და სულიერი თვისებით ყველაზე მეტად
მოაგონებს გარდაცვლილ პიროვნებას, ყველაზე მეტად დაუყენებს
თვალწინ მის სახეს. იმას, ვინც თვალში მოუვა გარდაცვლილის მშო-
ბელს, შუაქაცს გაუგზავნიან და სთხოვენ „მოკრიჭონ“ თმა, რომელსაც
ის ატარებს გარდაცვლილ შვილზე („ომორგუალე თუმამ მუკოყოთი-
ნაფა“)**. იმას, ვისაც მიმართავს შვილის დამკარგავი მამა, ასეთი თხოვ-
ნის მნიშვნელობა საესებით ესმის: იმან მიცვალებულის შვილის მაგიე-
რობა უნდა გაუწიოს, და, რა თქმა უნდა, აცხადებს მისადმი მიმართულ
თხოვნის აღსრულებისათვის მზადყოფნას, მაგრამ მაინც თავმდაბლო-
ბას იჩენს და განუცხადებს—ვაი თუ ვერ შევძლო გაგიმართლოთ იმე-
დებით...

დანიშნავენ „თმის მოგდების“ ანუ ახალგაზრდა კაცის შვილად-
აყვანის წესის შესასრულებლად დღეს. მომავალი შვილი დანიშნულ
დღეს, თავის „მომავალ“ მშობლებისა და ნათესავებისა და აგრეთვე
ამ შემთხვევისა გამო მოწვეულ რამდენიმე მეზობლის თანდასწრებით,
თავის მომავალ მამას დიდის ამბით სამჭერ მოკრეჭავს მაკრატლით თავ-
ზე თმას და სამჭერვე დაატანს: „მე—შვილი, შენ—მამა“. ამის შემდეგ
მამის თავზე დარჩენილ თმას ვინმე შინაური გადაკრეჭავს. ამ თმის
მოკრეჭის შემდეგ თავდება გლოვა მიცვალებულისა და მისთვის შავე-
ბის ტარება. ამ წუთიდან ახალგაზრდა კაცი, ვინც თმა მოკრიჭა („თუმა
გამკუყოთუ“) მამას, მისთვის იქნება „სქუაჩაფილი“*** შვილად დაფი-

* „ჟინი“ პირდაპირ ნიშნავს — რაც ზევით არის, რაც გადმომდგარია შალლიდახ,
რაც ზეციდან გადმოგვყურებს, ანუ ზეციერი. სალოცავადა აქვსთ ჟინი სამურხაყანოში
და მის მოსაზღვრე სამეგრელოს ადგილებში.

** შავების ტარების გათავებას მეგრულად ჰქვიათ: „უჩაშ ღორღვაფა“ (შავის დაყრა).
შავების ტარების შემდეგ ჩვეულებრივ (სამხიარულო) ტანისამოსზე გადასვლისათვის
ერთგვარი თანდათანობაა შემოღებული: შავების „დაყრის“ შემდეგ იცვაქენ (ქალები)
ჩითის თეთრ წინწყლებიან ან ზოლებიან კაბას. ამის გაცვეთის შემდეგ, ასე ნახევარ
წელს უკან, იცვაქენ წმინდა სამხიარულო ფერის სამოსელს.

*** სქუაჩაფილი შემოკლებული „სქუაფუჩაფილი“-ა, რაც ქართულად ნიშნავს:
შვილად ფიცებულო ანუ შვილობის დიციმიცემულო.

ცებული ანუ შვილად მოკიდებული. მოკრეჭილ თმას თან მთელ გლოვასა და მწუხარებას, რაც განიცადეს შვილის დაკარგვის გამო...

შავების ტარების დროს გათავებისა, დანაკარგის ანაზღაურებისა და „გადაცვალებულ შვილის პოვნის“ გამო გამართავენ პურობასა, რომელზედაც მამასა და ნაშვილევს მიულოცავენ მშობლიურის კავშირით დაკავშირებას, ამასთან ერთად, რა თქმა უნდა, არ ივიწყებენ მიცვალებულსაც, რომლის შესანდობრად და სულის საცხონებლად ღვინით სავსე ჭიქას პურზე (ან მჭადზე) თავს წაუქცევენ.

შვილდაყვანილი პირველ ღამეს თავის ახალ მშობლებთან ატარებს. ახლადშეძენილი მშობლები მიცვალებულის ნაქონ რასმე ნივთს აჩუქებენ: სატევარს, ქამარს ან სხვ. რასმე. ნაშვილევმა ეს ნივთი უნდა ზედ ატაროს, რომ მშობლებს უფრო შესახედად აღუდგინოს მახსოვრობაში გარდაცვალებული შვილის სახე და რომ, ასე ვთქვათ, სრული ილუზია იქმნეს მიღებული მშობლიური კავშირისა. ამის შემდეგ ნაშვილევი თავის მხრივ თავის „მშობლებს“ დროდადრო საჩუქრებს მოუტანს, ხშირად რჩება მათთან ღამით, სადილ-ვახშმად, ეხმარება საოჯახო საქმეებში და საზოგადოდ თავი ისე უპირავს, როგორც ნამდვილ სრულუფლებიან წევრს ოჯახისას.

შვილდაკარგულ დედის მიერ ვისიმე შვილდაყვანა სწარმოებს ისეთი აქტის საშუალებით, რომელიც მოგვაგონებს სურათს დედის ცხოვრებიდან, როცა ის თავის ძუძუთა ბავშვს ძუძუს აწოვებს. დედა გულს გადიღდავს და შვილად ასაყვანმა ძუძუს ორივე თავს („ძუძუმა კიბირიშ გედგუმა“) „კბილები უნდა დაადგას“, ვითომ ძუძუწოვარა ბავშვია და შეჭფიცოს სამჯერ: „შენ—დედა, მე—შვილი“. ამ სიტყვებით ეფიცება: მისი ერთგული, ალალი შვილი იყოს. ახალგაზრდა კაცი გადაიქცევა „სქუა(ფუ)ჩაფილად“ ანუ შვილნაფიცად, ხოლო დედა—„დიდა(ფუ)ჩაფილად“ ანუ დედანაფიცად. ასეთი აქტი შვილნაფიცობისა შეიძლება იმის გარეშეც მოხდის, როცა დედა გარდაცვალებულს შვილსა გლოვობს და ეძებს მის სამაგიეროს. ასე, მაგალითად, როცა ეძიებენ ვისსამე მფარველობას გინდა წყალობას (უმეტეს წილად ძლიერი მტრისას), საკმარისია წყალობა-მფარველობის მაძიებელს ნება დართონ, ძუძუზე „კბილი დაადგას“, ვისგანაც წყალობას მოელიან იმის ცოლს ან დედას, უკიდურეს შემთხვევაში, დედათა სქესის რომელსამე ნათესავს; როცა ამის ნებას მისცემენ, ის გადაიქცევა შვილნაფიცად, ამ ოჯახის სრულუფლებიან წევრად.

ამგვარად, ამ ჩვეულების წყალობით, რომელიც მთელ საქართველოშია გავრცელებული, ვისაც მამა მოუკვდება, ან დედა, ან ვინმე ნათესავთაგანი, შეუძლია დაკარგულის მაგიერ სხვა მოიკიდოს ისეთი,

რომელიც დააკმაყოფილებს ამ შემთხვევაში მისადმი წამოყენებულ მოთხოვნებს. ეს ჩვეულება ნათესავეების მოკიდებისა მეგრულთა შორის ძალიან გავრცელებულია და მათს ცხოვრებასა და ურთიერთობაში დიდ როლსა თამაშობს.

* * *

შავეების ტარებასთან ერთად მეგრელის მთავარი ყურადღება მიქცეულია იმისათვის, რომ „ემსახუროს“ გარდაცვალებულის სულს, გაუყეთოს „საკურთხები“ (ტაბლები), რომელიც ერთგვარი საქმელია საიქიოს სულისათვის. ამასთანავე, მღვდელს შეუკვეთავენ ორმოცი დღის განმავლობაში წირვას და საწირავად აძლევენ მიცვალებულის ცხენს ან მის ნაჭონ რაიმე ძვირფას ნივთს: ვერცხლის ქამარს, სატევარს, ხმალს, თოფს და სხვ.

მეორმოცე დღეს კისიმე გარდაცვალების შემდეგ მოაწყობდნენ „გეყვილაფას“, რაც ქართულად ნიშნავს „ზედ დაკვლას“. „ზედ დაკვლავდნენ“ მიცვალებულს ხარს (ერთს ან რამდენსამე), ცხვარს (ან ცხვრებს) და სხვ. მეგრელს სწამს, რომ რაც უფრო მეტ საჭონელს „დააკლავენ ზედ“* მიცვალებულს, მით უფრო ელხინება მიცვალებულის სულს, რომელიც მოუთმენლად ელის ამ საჭონლის დახოცვას საიქიოში შვება-ლხენის მოსაპოვებლად. ამ ზედ დაკვლაზე მოიწვევენ მეზობლებს ყველას. მაგრამ სანამ სუფრას მოუხსნებოდნენ, „ნიშანზე“ ხელმეორედ და უკანასკნელად იტირებენ მიცვალებულს. ნიშანზე სტირიან ის ნათესავეები და ნაცნობები, რომელნიც პირველ ტირილს ამა თუ იმ მიზეზით ვერ დაესწრებია.

ძველად ასეთ „ზედ დაკვლაზე“, რომელსაც აწყობდნენ დიდკაცების პატივსაცემლად, თვითონ სამეგრელოს მთავარი ესწრებოდა. ასეთ შემთხვევისათვის, რათა დიდის ამბითა და ზემოთ ჩაეტარებინათ „ზედ დაკვლა“, აკეთებდნენ რამდენსამე სეფას: ერთ სეფაში ვაშლიდნენ მიცვალებულის „ნიშანს“, მეორეში დაუყენებდნენ მის უნაგირიან ცხენს, მესამეში მისი სანადირო ძაღლები ეჭირათ ხელში, უკანასკნელში—მისი სანადირო ქორები და მიმინოები. ტირილის წინ შიშვლდებოდნენ წელს ზემოთ, ფეხებზე საცმელს იხრობდნენ—სწორედ ისე, როგორც პირველ ტირილის დროს, და მისი კუთვნილი საგნების საშუალებით, რომელნიც ობლად იყვნენ დარჩენილნი („ომბოლო-დოსქილადირი“), მიუტირებდნენ მის ლანდს, იქვე უჩინრად დამსწრეს.

ამ დღისათვის საკურთხად აკეთებენ ყოველსავე, რაც სანუკვარი გამოუგონია მეგრულს საკულინარო ხელოვნებას და განსაკუთრებით

* როცა მეგრელს საჭონელი გააჯარებს და ეურჩება. საჭონლის დაწყველის ერთგვარი ფორმულა ასეთია: „აი, შე შენის პატარის ზედსაკლავო“, ე. ი. სასიკვდილო!

რაც ეამებოდა მიცვალებულს, ცოცხალი რომ ყოფილიყო: შამფრუარი შემწვარი ქათამი საწებლით, გულ-ღვიძლი დაკლული საქონლისა, შამფურზე შემწვარი გოჭი, ხაჭაპური, სულგუნები, მაწონი; სუფრაზედვე დევს თუთუნით სავსე ქისა, აბედი და ტალ-კვესი—თუ მიცვალებული თუთუნის მწვეელი იყო. ხოლო თუ საკურთხი ახლადგარდაცვალებულ ქუქუმწოვარა ბავშვისათვის იყო—საკმელს მიემატება ერთი ჭიქა რძე. რძის ფაფა, ტკბილეულობა, სათამაშოები, მძივი, ყვავილები... მღვდელი სუფრას აკურთხებს და ქოთნის ნატეხზე, საცა ნაკვერცხალი ყრია. საკმეველს დააგდებს; შემდეგ ხორცს მოსჭრის, პურს მოსტეხავს, ღვინით სავსე ჭიქას თავს წაუქცევს პურის ნატეხზე და მიცვალებულს შენდობას და ცხონებას შეუთვლის*. ამავე დროს სუფრაზე დასვამენ მტრედს ისე, რომ იქიდან გარეთ გაფრენა შეეძლოს. ამ შემთხვევაში მტრედი სიმბოლოა მიცვალებულის სულისა, რომელიც ამ სადილის მოლოდინში სააქაოში იყო და მხოლოდ ამ „ზედდაკვლის“ გამართვის შემდეგ გაფრინდება სახლიდან ზეცაში, სულეთში გასამგზავრებლად**. მღვდლის მსგავსად დამსწრენი ნაკვერცხალზე დააგდებენ თითო მარცვალს საკმეველს, მიცვალებულს ცხონებას შეუთვლიან და სუფრას მოუსხდებიან.

საკურთხის კურთხევის შემდეგ იწყება ცერემონია „პირის გახსნილებსა“ („პიჯიშ გარსხინება“). პირის გახსნილება პირდაპირა ნიშნავს: შეკრული პირის გახსნას, გაღებას. ამ შემთხვევაში იგულისხმება, რომ ვინც ახლა უნდა „გახსნას პირი“, აქამდე პირი შეკრული ჰქონდა ხორცეულის ჭამისათვის, ხორცეულს არ იკარებდა, მარხულობდა*** (პირს იმარხავდა ხორცეულის ჭამისაგან, პირში არ უშვებდა ხორცეულს). ზემოთ ნათქვამი იყო, რომ მიცვალებულს მშობლები, განსაკუთრებით ქალები, როგორც ყველაზე მეტად ერთგული დამცველები ძველის ტრადიციებისა, ვინმე გარდაცვალების შემდეგ ამათუიმ ხნის განმავლობაში, ყოველსავე შემთხვევაში, პირველ ორმოც დღეს, მიცვალებულს

* შესანდობარსა სვამენ იმისათვის, რომ უსურვებენ საიქიოში ეპათოსს, თუ რომ დანაშაული მიუძღვის ვისთანმე, რომ ცხონდეს. ამ პურის ნატეხს, ღვინო დასხმულს. მერე არავენ მიეკარება, — მკვდრის კერძად ითვლება. მიცვალებულს ცხონებას შეუთვლიან კოვლეთის, როცა ღვინას სმია და სადღევრძელოებს ამობენ ზოლმე. რაც ცოცხლებს აღდევრძელებენ, უმკველად მიცვალებულს ცხონება უნდა შეუთვალონ. ჩვეულებრივ, სადილად, თუ მიცვალებულზე ჩამოვარდა ლაპარაკი, უმკველად ცხონებას შეუთვლიან.

** თუ მტრედი, სანამ სახლიდან გამოფრინდებოდაც, კერასთან დაჭდა და გარშემო დაიწყო ცქერა, თითქო ყოყმანობს, გაფრინდეს თუ არაო, იმის ნიშანია, რომ მიცვალებულის სულს „გაფრენა არ უნდაო“, ენანება თავისიანების სახლის მიტოვებამო:...

*** მარხვა მგვრულად არის პიჯიანი („პიჯიშ ჩუალა“), ე. ი. პირის დამარხვა. დაცვა (სახსნილობაგან).

ლის დასაფლავების შემდეგ, ე. ი. სანამ მისი სული ჯერ კიდევ ნათესავეებს წორის ტრიალებს. „სახსნილოს“ ანუ ხორცეულს არ მიეკუთვნებიან. მეორმოცე დღეს კი, სულის „წასვლის“ შემდეგ, მარხულობა უნდა გათავდეს და მომარხულებს ჩვეულება ნებას აძლევს „პირი გაიხსნას“ ანუ ხორცეულის ქაშა განაახლოს. მაგრამ საქმე ის გახლავთ, რომ მიუხედავად ამ ნებათებისა, მშობლები თვითონ „კბილს არ დადგამენ“ ხორცეულს და ამით სხვებს აჩვენებენ, რომ სურვილი აქვთ განაგრძონ მარხულობა, რომ ამით „უღბნიონ“ მიცვალებულის სულს. რომ მომარხულეს ჯიუტობაზე ხელი ააღებინონ, საქმეში ჯერ მღვდელი ჩაერევა, შემდეგ მეზობლები და მახლობლები, არწმუნებენ: კმარა ამდენი მარხულობა, თავს ნუ იკლავთო, მიცვალებულის სული მოხარულია თქვენი ერთგულებითა და ზრუნვით და თქვენს მიერ კიდევ გაგრძელება მარხულობისა მხოლოდ შეაწუხებს, იმას სულს ნუ დაუმძიმებთო. ბოლოს, როცა დარიგებით ვერას გააწყობენ და მომარხულენი თავის ხელით არ ჩაიდებენ ხორცს პირში, მეზობლები ძალათი ჩაუდებენ პირში ხორცის ნაჭერს და ამის შემდეგ პირი ხორცეულობისათვის ჩსნილად ითვლება. ამის შემდეგ ყველანი სუფრას მოუსხდებიან. ამორჩევენ თამადას, რომელიც პირველად „ცხონებას“ შეუთვლის მიცვალებულს. აი ის სიტყვები, რომლითაც ჯერ თამადა და მერე სხვები მიმართავენ ოჯახის უფროსს: „ღმერთმა აცხონოს ანუ ოჩხონუსა“* და უღბნიოს შენს მიცვალებულს და შენ დიდხანს არ მოგშალოს** („ევამოლარსას“), ე. ი. დიდხანს გაცოცხლოს, არ მოგკლას, რომ არ დაგაიწყდეს მისი სული და ხშირად იგონებდე ხოლმე (იგულისხმე: „საკურთხი გაუკეთო ხოლმე“).

მეორმოცე დღემდე ყველას ევალება მიცვალებულის სულის მოსახსენებლად ტაბაკზე ღომს რომ დააგებენ, მიცვალებულისთვის ცალკე დააგონ ხოლმე იგივე ღომი. იგულისხმება, რომ მიცვალებულის სული იღუმლად მოდის და შეეჭევა თავის კერძსაო.

მეორმოცე დღის შემდეგ ყველა ცდილობს მიცვალებულს, რაც შეი-

* საინტერესოა ეტიმოლოგია სიტყვისა ცხონება ანუ მეგრული ჩხონაფა-სი. მისი ძირი ქართულად ცხ, ხოლო მეგრულად ჩხ. აქედან წარმოებული სიტყვები: ჩხე — ცხელი, დაჩხირი — ცეცხლი, ანუ რაც იწვის, რაც სიცოცხლისათვის საჭიროა, ჩხურუ — უცხელო — სიცივე, ჩხანა — რაც ათბობს — მზე., ჩხონაფა — თბილად ყოფნა ანუ არსებობა, ცხოვრება, ცხოვნება. აი ამ ჩხონაფას ან საიქიოში სულის მიერ ცხოვრების განგრძობას უსურვებენ მეგრელები თავიანთს მიცვალებულებს.

** ახსნა სიტყვისა არ მოგშალოს, მეგრულად — ვამოლარსას იხილე ზემოთ, სადაც ლაპარაკია მეგრელთა საასტროლოგიო მითოლოგიის შესახებ. ამ სიტყვით მიმართავენ ხოლმე მეგრელებს ერთმანეთს, როცა უნდათ დიდი ხნის სიცოცხლე უსურვონ: „სქანა დუდი ვამომილასას“ (შენი თავი ნუ მომიშალოს), ე. ი. შენი თავი ნუ წამეშლება ზეცაში, დიდხანს გაცოცხლოს ჩემს ღზენად და ნუგეშადო.

ძლება ხშირად უკეთოს საკურთხი მის სულის მოსახსენებლად, ხსნილი
 ში—სახსნილო საკმელებისაგან შემდგარი, ხოლო მარხვაში—სამარხო,
 თაფლგარეულ საკმელებისაგან (კორკოტი); საკმელებში ეს განსხვავება
 ხავსებით ეთანხმება სულების ცხოვრებას სულეთში, რადგან, მეგრე-
 ლის აზრით, იმ ქვეყანაშიაც გასავალი აქვს მარხულობის წესსა. ხში-
 რად საკურთხის კეთება, რა თქმა უნდა, მარტო ქირისუფლის გულმო-
 დგინებაზე არ არის დამოკიდებული, საკითხავია, თუ ჭონება რამდენად
 აძლევს ამის ნებას. ანდაზაც კი აქვთ მეგრელებს ამის შესახებ: „ნდი-
 დარქ ჭვეშ ღურელეთს გუკეთუ საკურთხი დო ღარიბის მუმაშათ ვაკეთი-
 ნუა“ (შეძლებულმა ძველ მიცვალებულებს გაუკეთა საკურთხი და ღა-
 რიბმა მამასაც ვერ გაუკეთაო).

ის სულები, ვისაც ქირისუფლები თავთავის დროზე არ უკეთებენ
 საკურთხს, შიმშილით გატანჯულები, თავისიანებს სიზმარში გამოე-
 ცხადებიან ხოლმე. გამხდრები, შიმშილისაგან გვერდებჩაცვიწულები,
 და საყვედურით ავსებენ, ემუდარებიან: მიხედეთ თქვენს ღმერთს, ნუ
 გვაშიმშილებთ, საკურთხი ხშირ-ხშირად გაგვიკეთეთო! სულეთში საუ-
 კუნო შიმშილობა ხვდებათ წილად იმ მიცვალებულთ, რომელთაც
 „სააქაოში“ არავენ დარჩენია ისეთი, რომ საკურთხებისათვის იზრუ-
 ნოს. ასეთ ობოლ, უპატრონო სულებს ზოგჯერ გულკეთილი მეზობლები
 და შორეული ნათესავები უკეთებენ საკურთხს.

აღდგომის მეორე დღისათვის მეგრელებს „შურფი“ (სულები)
 ანუ სულების უქმე უქვიათ და ეს დღე საგანგებოდ შეწირულია რო-
 გორც დიდი ხნის, ისე ახლადგარდაცვალებულ სულების მოხსენებისათ-
 ვის. ამ დღეს სასაფლაოზე ყოველ საფლავზე უნდა ვხედავდეთ სა-
 კურთხს ამ დღისათვის მოსულთა და უჩინრად თავიანთ საფლავებზე
 დამდგარ და საკურთხების მომლოდინე სულთათვის. მღვდელი აკურ-
 თხებს სათითაოდ საკურთხს, მერე ნახევარი თვითონ მიაქვს, და მეორე
 ნახევარი რჩება საკურთხის მომტანს.

საკურთხების ეს ნახევრები პატრონებს მიაქვთ და სასაფლაოზედ-
 ვე ხეების ჩრდილში სახელდახელო სადილსა მართავენ. სვამენ სულე-
 ბის საცხონებლად, მღერაიან, ქეიფს ეწევიან, როგორც ადამიანები,
 რომელთაც შეგნებული აქვთ, რომ აღასრულეს თავიანთი წმინდა მოვა-
 ლეობა. მოლხენის დროს ერთ-ერთი ჩგუფი მეორეს „მოსაკითხს“ უგ-
 ზავნის: ხორცის საუკეთესო ნაჭრებს, ღვინოს და სხვ. მოსაკითხის გა-
 დამცემი ლოცავს და საუკუნო ნეტარებას უსურვებს იმათ მიცვალე-
 ბულს, ვისთანაც საკურთხი მიაქვს. მეორე ჩგუფიც ცდილობს პირველს
 არ ჩამორჩეს, თუ უკეთესი არა, იმნაირი მოსაკითხი მაინც გაუგზავნოს
 და სააღერსო სიტყვები შეუთვალოს მიცვალებულისათვის და სხ. თავ-
 ში ღვინოშემქდარი სოფლელები სადილს ათავებენ ცეკვით, ბურთის

თამაშით და ცხენის ჯირითით, სანამ ღამის სიბნელე იქით-აქეთ არ გარბენა
ყრიდეს ყველას.

გარეშე ამ წესებისა, ყოველდღიურ ცხოვრებაში მიცვალებულთა ხსოვნა და თაყვანისცემა წმინდად არის დაცული მეგრელებში და საერთოდ გარდაცვლილთა სულების კულტს განსაკუთრებული ყურადღებით ეპყრობიან. მიცვალებულთა სულები ყოვლადის მოწიწებით მოიხსენება ხოლმე, მათ სახელებს უმატებენ საალერსო ხასიათის სხვადასხვა ეპითეტებს. შიში, რომელიც ამ შემთხვევაში მეგრელს ჩაჭრილი აქვს მიცვალებულთა სულისაგან, მის წარმოდგენაში მთელ მის არსებადაა გამეფებული. იგი დარწმუნებულია, რომ მარტოოდენ ხსენება მიცვალებულის სახელისა ან სიკვდილისა საკმაოა, რომ ამით ნიშანი მიეცეს სიკვდილს მოსასვლელად და მისი მხსენებელის სულის წასაყვანად. ამიტომ ერთიცა და მეორეც (სული და სიკვდილი) ლაპარაკში პერიფრაზებით უნდა შეიცვალოს. ერთი სიტყვის მაგიერ რამდენიმე სიტყვა უნდა იქნეს ხმარებული მის გამოსახატავად. ასე, მაგ., სახელი, რომელიც ერქვა მიცვალებულს, შეიცვლება სიტყვებით, რომლებიც გამოხატავენ თვით სიკვდილის აქტს: „ჩქიმი მაჭუალი“ (ჩემი დამწველი), ე. ი. ვინც მე ცეცხლი მომიკიდა (იგულისხმება თავის სიკვდილით), ან „უხანო“ (ხანმოკლე, უდროოდ მკვდარი), „უყვამჭარე“ (უბედური, ვისაც შუბლზე არ ეწერა დიდის ხნის სიცოცხლე). უკიდურეს შემთხვევაში, როცა წამოსცდებათ სიტყვა „სიკვდილი“, უშუალოდ დაუმატებენ მის ეპითეტს: „ღურუ თოლწყურილი“ (სიკვდილი თვალდახუჭული); ან „ღურუს თოლქ დუდირთუ“ (სიკვდილს თვალი დაუდგეს ისე, რომ არ შეეძლოს მოსვლა და ხალხის წაყვანა). ლაპარაკში, როცა სიკვდილზე ჩამოვარდება სიტყვა, ცდილობენ მალე გადავიდნენ სხვა თემაზე. თუ ამ დროს ვისმე ცხვირი დააცემინა, მის გვერდით მჯდომარემ მაშინათვე სამჯერ უნდა დაარტყას ზურგზე მუშტი და დაატანოს: „მის მოსვლამდე თავი არ გტყენოდეს“. ამ ჩვეულების ახსნა ასეთი უნდა იყოს: უმეტესი წილი ავადმყოფობათა (განსაკუთრებით გაცივებით) იწყება ცხვირის დაცემინებით; ამ შემთხვევაში მიცვალებულის ან სიკვდილის ხსენებაზე, რომელიც მოსდევს ამათუიმ ავადმყოფობას, ჩნდება ავადმყოფობა, შედის ცხვირის დამცემინებელის სხეულში, მაგრამ მუშტის ცემითა და მუჭარით ის დროითვე გამოძევებული იქნება სხეულიდან. მოხდება ხოლმე, რომ ვისმე ეკითხებით მის ავადმყოფ ნათესავის ამბავს, რომელიც თურმე დიდი ხანია გარდაცვლილა, მაშინ თქვენი მოსაუბრე გიპასუხებთ: „თქვენი ჭირი წაიღო“ („თქვენი ჭირი მიდელუ“), ე. ი. თქვენს მაგიერ მოკვდა (ამის შესახებ იხ. ზემოთ, საცა ლაპარაკია ავადმყოფის სამკურნალო საშუალებებზე). როცა დედას უნდა აღნიშნოს მსგავსება თავის შვილისა მის მიცვალებულს,

ბულ მამასთან, უკანასკნელის სახელს არ ახსენებს, მხოლოდ იტყვის: „სულ ჩემ უანაწეროსა ჰგავს, მისი ხანი მიემატოს“...

როგორც მიცვალებული, ისე მისი საფლავი და საზოგადოდ სასაფლაო მეგრელს უზომოდ აწინებს. ხოლო ეს შიში წარმოსდგება იქიდან, რომ მეგრელსა სწამს, რომ მიცვალებული—ბოროტი არსებაა და თუკი ვინმე გაიმართოვა, უქველად ცუდ რამეს შეამთხვევს. განსაკუთრებით საშიშოა სასაფლაოზე მისვლა ღამით, ან თუნდ შორი-ახლო გავლა მისკენ, მეგრელი უმალ სიცოცხლეს გასწირავს, ვინემ გაბედავდეს ღამე სადარბაზოდ ეწვიოს სსსავლათს უტყვ მცხოვრებთ.

მიცვალებულთა სულები და მათი საფლავები მეგრელთათვის საფიცია: „დედის სული მე“ (დიდაში შურიმა) ნიშნავს: ვფიცავ დედის სულს; გფიცავ დედის ძვლებს ან დედის კუბოს ფიცარს. ამ საფიცარ სიტყვების წარმომთქმელი თავის წმინდა მოვალეობად სთვლის მიცემული ფიცი შეასრულოს, ტყუილი არა თქვას. დიდ დანაშაულად ითვლება ტყუილად დაიფიცოს კაცმა თავის მიცვალებულთა სულები; თავიანთი მიცვალებულების საფლავების მკრეხელობა მიცვალებულთა ნათესავების მიერ სასტიკად ისჯება, მკრეხელთ სდევნიან, როგორც საშინელი ბოროტების ჩამდენ ავაზაკებს და თავიანთ მიცვალებულთა შეგინებული სახელის აღსადგენად სიცოცხლეს კი არ ეშურებთ.

მიცვალებულთა ნათესავებს ძალიან აქვთ განვითარებული ცნობისმოყვარეობა—გაიგონ საიდუმლოება განსვენებულთა სულების ყოფა-ცხოვრებისა, გაიგონ—რა დღეში არიან. ამ ცნობისმოყვარეობას უმთავრესად იკმაყოფილებენ სიზმრებით. შემდეგი ნიშანი პირდაპირი მაჩვენებელია იმ ნეტარებისა, რომელშიაც იმყოფება მიცვალებულის სული საიქიოში, მაგ., ახლადდამარხულ მიცვალებულის საფლავზე ჩნდება ნათლის სვეტის სახით ფოსფორული ემანაცია, რომლისათვის მეგრელებს ნათელი უქვიათ. ამ შემთხვევაში მეგრელს უხარის, რადგან დარწმუნებულია, რომ მისი მიცვალებულის სულს აქ „ნათელი დასდგომია“, მაშასადამე, „იქ“ („საიქიოში“) დალხინებულია და კარგ დღეშიაო...

სახალხო ექიმობაში მკვდრების ძვალს სამკურნალო თვისებას მიაკუთვნებდნენ ხოლმე: ვისაც ხელი უოფლიანდებდა, საკმარისია ხელი მოკიდოს მკვდრის ძვალს, რომ სავსებით განიკურნოს სენისაგან. ძვლებსავე აქვთ მოჯადოების თვისება, ამას მიმართავენ ქურდები, რომ უფრო ადვილად მიითვისონ მოყვასის საკუთრება. ამისათვის კაცის ძვლით მიწაზე გარემო წრეს შემოავლებენ იმ სახლს, სადაც უნდათ შეპარვა საქურდლად. ყველა ცოცხალ არსებას, რაც ამ მოჯადოებული წრის შიგნით მოექცევა, გულის ძილით დაეძინება და ამ ძილის დროს ქურდებს სახლიდან გამოაქვთ, რაც კი მოეწონებათ.

შ ი ნ ა ა რ ს ი

	83-	
რედაქტორისაგან		5
სამეგრელოს მითოლოგიიდან		7
ყვავილ-ბატონები სამეგრელოში		23
ახალი წელიწადი ანუ კალანდა სამეგრელოში		40
წმ. გიორგის კულტი და ღვთის სამართალი		58
საქორწილო ჩვეულებანი სამეგრელოში		70
მცვალეებულის კულტი სამეგრელოში		112

გამომც. რედაქტორი ლ. პატარია

* * *

გადაეცა წარმოებას 1956 წ. 16/1. ხელ-
მოწეოლია დასაბეჭდად 1956 წ. 1/III.
ქაღალდის ზომა 60 x 92. წიგნის ანაწყო-
ბის ზომა 6 x 10. ტირაჟი 2000. გამომც.
შევ. № 17. სტამბის შევ. № 118. უე 02101.

* * *

საგამ.-სააღრ. ფორმათა რაოდენობა 8,37.
სასტამბო ფორმათა რაოდენობა 9.

* * *

სტამბა „ზარია ვესტოკა“,
რუსთაველის პარკი, № 42.

ՅՆՆՈ 4 826. 50 ՎՅՅ.

